

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

BİR MUHALEFET HAREKETİ OLARAK
HALKIN MÜCAHİTLERİ ÖRGÜTÜ VE
İDEOLOJİK DÖNÜŞÜMLERİ

Deniz CANER

2502130153

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ

İSTANBUL – 2022

ÖZ

BİR MUHALEFET HAREKETİ OLARAK HALKIN MÜCAHİTLERİ ÖRGÜTÜ VE İDEOLOJİK DÖNÜŞÜMLERİ

DENİZ CANER

Halkın Mücahitleri Örgütü Eylül 1965'te seküler, marksist, İslami ve demokrasi yanlısı bir örgüt olarak kuruldu. Mücahitler olarak adlandırılan örgütün kökleri 1961 yılının mayıs ayında kurulan İran Özgürlük Hareketi'ne (Nehzat-i Âzâdî Îrân - نهضت آزادی ایران) dayanmaktadır. Siyasi özgürlüğe ve güçler ayrılığına inanan İran Özgürlük Hareketi, 1979 İran Devrim Lideri Ayetullah Humeyni'nin katıldığı 5 Haziran 1963'teki Muhammed Rıza Şah karşıtı büyük protestonun ardından kapatıldı. 1965 yılında üniversite öğrencisi olan Muhammed Hanifnejat, Sait Muhsin ve Ali Asker Badizadegan tarafından Halkın Mücahitleri Örgütü kuruldu ve İranlı muhalifler arasında Muhammed Rıza Şah Pehlevi'ye karşı silahlı mücadelenin başladığı bir evreye geçildi. Nitekim HMÖ, Özgürlük Hareketi'ni şaha karşı pasif ve etkisiz buldu. 1965 yılından 2003 yılına kadar silahlı mücadele evresine sahip olan HMÖ, İslam'ın modern devrimci rolünü sistematik olarak geliştiren ilk İranlı örgüt oldu.

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgali ile Irak Devleti'nin sağladığı tüm imkanlardan mahrum kalan örgüt, Irak'taki konumunun tartışmalı bir hale getirmiştir. Yeni ülke arayışlarına giren örgüt anti-emperyalist yapısında bir kırılma yaşamış ve ideolojik bir değişim sürecine girmiştir. Bu süreç günümüzde tamamıyla İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı bir siyasi anlayışa dönüşmüştür.

İdeolojik olarak birtakım dengeleri içerisinde barındıran Halkın Mücahitleri Örgütü, İran İslam Cumhuriyeti'ndeki din adamlarının İslam'ı yorumlamasını ve "Velayet-i Fakih"i reddetmektedir. Feodalizme ve kapitalizme karşı çıkan HMÖ İslam ile marksizmi bir araya getirerek kendi dini yorumlarını oluşturdular. Mücahitler her Müslümanı sadece Müslüman olarak değil, aynı zamanda bir devrimci olarak görmektedir. İran modern tarihinde ortaya çıkan fraksiyonlar, gruplar ve örgütler

arasında en tartışmalı konuma sahip olan HMÖ günümüzde de yol haritasını İran'da gerçekleştirmek istedikleri bir devrim planı üzerinden yürütmektedir. Daha önce Muhammed Rıza Şah'ı demokrasinin ve özgürlüğün önünde tek engel olarak gören Halkın Mücahitleri Örgütü yaklaşık kırk yıldır İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı her alanda mücadele vermektedir. Bu bakımdan İran'ın en hassas olduğu konulardan biridir. Nitekim örgüt tüm engellemelere rağmen halen yurt dışında lobi faaliyetlerine devam etmekte, yurt içinde ise her fırsatı değerlendirip İran'daki liderliğe karşı kitleleri harekete geçirmek için çalışmaktadır. 2016'da yerleştikleri Arnavutluk'un başkenti Tiran'da yer alan kampta binlerce örgüt üyesi aktif bir şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu faaliyetler arasında en fazla öne çıkan şüphesiz sosyal medya kullanımındır. Bu yolla İran'da olası bir çatışma ortamını örgüt adına avantaja çevirmek mümkün olabilecektir.

İran İslam Cumhuriyeti ile ilintili birçok tartışmalı siyasi mesele ve mevcut sistemle çatışma unsuru söz konusu olduğunda Halkın Mücahitleri Örgütü faaliyetleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu da örgütü uluslararası arenada aktüel kılmakta ve hakkında birçok araştırma ve analiz yapılmasını sağlamaktadır. Bu araştırmanın konusu da Halkın Mücahitleri Örgütü'nün kurulduğu günden günümüze kadar geçen süre zarfında ideolojik dönüşümlerini araştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İran, Halkın Mücahitleri Örgütü, HMÖ, Muhammed Rıza Şah, Ayetullah Humeyni.

ABSTRACT

THE PEOPLE’S MUJAHEDIN ORGANIZATION OF IRAN AS AN OPPOSITION MOVEMENT AND ITS IDEOLOGICAL TRANSFORMATIONS

DENİZ CANER

The People’s Mujahedin Organization of Iran (PMOI) was founded in September 1965 as a secular, Marxist, Islamic and pro-democratic organization. The roots of the organization, called the Mujahedin, go back to the Iranian Freedom Movement (Nehzat-i Âzâdî Îrân - نهضت آزادی ایران), which was founded in May 1961. The Iranian Freedom Movement, which advocated political freedom and separation of powers, was shut down after the massive protest against Mohammad Reza Shah on June 5, 1963, attended by the 1979 Iranian Revolutionary Leader Ayatollah Khomeini. In 1965, the People’s Mujahedin Organization was founded by university students Muhammed Hanifnezhat, Sait Musin and Ali Asker Badizedagan, and a phase of an armed struggle began among Iranian dissidents against Muhammet Reza Shah Pahlavi. As a matter of fact, PMOI thought that the Freedom Movement passive and ineffective against the king. PMOI which had a phase of an armed struggle from 1965 to 2003 and was the first Iranian organization to systematically develop the modern revolutionary role of Islam.

The position of organization, which was deprived of all the opportunities provided by the Iraqi State, when the USA invaded Iraq in 2003, has become controversial. The organizing searching for a new country lived through a break in its anti-imperialist structure and entered a process of ideological change. Today, this process has completely turned into a political attitude against the Islamic Republic of Iran.

The People’s Mujahedin Organization of Iran, which contains all the ideological balances, rejects the interpretation of Islam by the clergy in Iran and the "Velayet-e Faqih". The PMOI, which opposed feudalism and capitalism, combined Islam and

Marxism to create its own religious interpretation. The Mujahedin saw every Muslim not only as a Muslim but also as a revolutionary person. The PMOI, which has the most controversial position among the factions, groups and organizations, that emerged in the modern history of Iran, still carries out its roadmap through a revolutionary plan that they want to realize in Iran. The People's Mujahedin Organization of Iran, which previously saw Mohammed Reza Shah as the only obstacle to democracy and freedom, has been fighting against the Islamic Republic of Iran in every field for nearly forty years. In this respect, it is one of the most sensitive issues for Iran. The organization still continues its lobbying activities abroad despite all the difficulties, and tries to take advantage of every opportunity at home to mobilize the masses against the leadership in Iran. Thousands of members of the organization actively continue with their activities in Tirana, the capital of Albania, where they settled in 2016. The most popular among them is undoubtedly their use of social media and their reverse of a possible conflict environment into an advantage for the organization.

When it comes to controversial political issues related to the Islamic Republic of Iran and conflicts within the current system, the People's Mujahedin Organization comes to the fore with its activities. This makes the organization active in the international arena and enables researches to analyze it. The subject of this research is to investigate the ideological transformations of the People's Mujahideen Organization from its foundation day to the present.

Keywords: Iran, People's Mujahedin Organization of Iran, PMOI, Mohammed Reza Shah, Ayatollah Khomeini.

ÖNSÖZ

Geçmişte İran'a karşı şiddet eylemleriyle ön plana çıkan Halkın Mücahitleri Örgütü İran'ın sürgündeki en büyük muhalefet hareketi olarak bilinmektedir. 2009 yılından itibaren ülke içinde de aktif bir şekilde faaliyet gösteren örgüt İran'da terörist gruplar listesinde bulunmaktadır. Bu çalışmada 1965 yılından günümüze kadar düşünsel değişimlere uğrayan ve aldıkları stratejik kararlarında yanılırlar yaşayan Halkın Mücahitleri Örgütü'nün tarihsel tesadüfler ve hadiseler ışığında ideolojik permütasyonları incelendi. Konunun bir bütün olarak algılanması için örgütün Muhammed Rıza şah, Ayetullah Humeyni ve Humeyni'den sonraki yıllarda örgütle ilintili tüm önemli olaylar farklı kaynakların farklı iddiaları ve yorumları derlenerek hazırlandı.

Uzun bir sürecin sonunda elde edilen bu çalışma boyunca anlayış, ilgi ve alakasını ziyadesiyle görüğüm hocam Prof. Dr. Nurettin Gemici'ye teşekkürü bir borç bilirim. Sadece bu çalışma esnasında değil tüm doktora eğitimim boyunca benden desteğini ve anlayışını esirgemeyen Prof. Dr. Nurettin Gemici'nin danışmanlığında bu tezi yazmak benim için hem büyük bir şans hem de onur vericiydi. Çalışmam esnasında bana yardımcı olan Doç. Dr. Sehan Afacan'a, Dr. Tohid Alizadeh'ye, Fatemeh Bayati'ye ve Umut Aydın'a şükranlarımı sunarım. Aynı zamanda bütün bir tez yazımı esnasında bana anlayış gösteren sekiz yaşındaki sevgili oğlum Ömer Caner'e de teşekkür ederim.

Elinizdeki çalışmanın bir İlahiyat Fakültesi'nde yazılıyor olmasının da bu tip çalışmaların sayısının artacağı ümidini getirmektedir. Bu araştırma her ne kadar İlahiyat Fakültesi için alışlagelmiş bir konu gibi durmasa da bölgenin kültürünü, dilini ve tarihi geçmişini daha derin analiz etmek için bu fakülte öğrencilerinin gerekli komponentlere sahip olduğu kanaatindeyim.

Deniz CANER

İstanbul-2023

İÇİNDEKİLER

	<i>Sayfa</i>
ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
TABLO	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TARİHSEL ARKA PLAN

1.1. İran Tarihinde Meşrutiyet Hareketi (1905-1911).....	25
1.1.1. XX. Yüzyılda İran.....	26
1.1.2. Meşrutiyeti Tetikleyen İç ve Dış Sebepler	27
1.2. XX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde İran'daki Sosyal ve Düşünsel Yapı.....	32
1.2.1. Meşrutiyet Yanlısı Toplumsal Sınıflar	32
1.2.2. 1906 Meşrutiyet Devrimi ve Statü Kazanan Ulema Sınıfı	34
1.2.3. Siyasi Hareketler ve Partiler (1905-1941)	37
1.3. Pehlevi İktidarının Oluşumu	46
1.3.1. Rıza Han'dan Rıza Şah'a	47
1.3.2. Pehlevi Modernleşmesi ve Ulemanın Konumu	50
1.3.3. İran'da Ulus Devletin İnşası	52
1.4. Solun En Büyük Kitle Hareketi: Tudeh Partisi	55
1.4.1. Tudeh'in Kuruluşu	57
1.4.2. Tudeh'in İdeolojik Yapısı ve Örgütlenmesi	59
1.4.3. Tudeh'in Gerilemesi	61
1.5. İran Siyaset Sahnesinde Yer Alan Diğer Parti ve Gruplar (1940-60)	64
1.5.1. 1940-1960 Yılı Genel Değerlendirme	71
1.5.2. 1963 Beyaz Devrim ve Ulema Sınıfı	73
1.5.3. İran'da Muhalefetin Radikalleşmesi	79

İKİNCİ BÖLÜM HALKIN MÜCAHİTLERİ ÖRGÜTÜ (HMÖ)

2.1. Örgütün Kuruluşu.....	83
2.1.1. Örgütün Kuruluşuna Etki Eden İç Faktörler.....	87
2.1.2. Örgütün İdeolojik Yapısı	90
2.1.3. HMÖ'nün İslam'ı Yorumlaması.....	93
2.1.4. HMÖ'nün Devrimci Karakteri.....	96
2.1.5. HMÖ'nün Yapılanması.....	98
2.2. Silahlı Mücadele Evresi.....	101
2.2.1. Örgütte Yol Ayrımı ve 1973 Çizgisi.....	105
2.2.2. 1975 Yılı Sonrasında HMÖ ve Ayetullah Humeyni.....	110
2.2.2.1. 1975 Sonrası İran ve Devrime Giden Yol.....	114

2.2.2.2. 1979 Devrimi'nin Oluşumu ve HMÖ	119
2.2.2.3. 1979 Devriminin Karakteri	120
2.3. Devrim Sonrası HMÖ	122
2.3.1. Elçilik Baskını ve 1980'lerde HMÖ'de İdeolojik Dönüşüm	128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ BİR DİRENİŞ

3.1. İran-İrak Savaşı Başlarken HMÖ	133
3.2. İran Ulusal Direniş Konseyi'nin Kuruluşu (İUDK)	138
3.2.1. İUDK'nin Yapısı	140
3.2.2. HMÖ'ye Karşı Anti-Propaganda	145
3.3. HMÖ'nün Irak'a Konuşlanması	146
3.3.1. HMÖ'nün Irak'taki İran Ulusal Kurtuluş Ordusu (İUKO)	149
3.3.2. Örgütte Kült Evresi	152
3.3.3. İran-İrak Savaşı'nın HMÖ'ye Etkisi	157
3.3.3.1. Savaşın Sonra Örgütün Durumu	159
3.3.3.2. Mücahitlerin I. Körfez Savaşı Stratejisi	161
3.3.3.3. I. Körfez Savaşı Sonrasında HMÖ	164
3.3.3.4. HMÖ'nün ABD Terör Listesine Girişi ve Tepkiler	167
3.3.3.5. 2000'lerin Başında HMÖ'nün İdeolojik Yapısı ve İran İslam Cumhuriyeti'ne Bakışı	169

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABD'NİN IRAK İŞGALİ SONRASI EŞREF KAMPI

4.1. HMÖ'nün Irak'taki Yasal Statüsü	178
4.1.1. 2009 Sonrası HMÖ	180
4.1.2. Eşref Kampı III	183
4.1.3. HMÖ/İUDK'nin Meşruiyet Arayışı	187
4.1.4. ABD'nin HMÖ Politikası	192
4.2. Örgütün Batıya Yönelişi	194
4.2.1. Batı'nın Irak İşgali Sonrasında HMÖ'ye Bakışı	194
4.2.2. HMÖ/İUDK'nin Avrupa Açılımı	196
4.2.3. Örgütte Meryem Recevi Liderliği ve İdeolojik Dönüşüm	200

BEŞİNCİ BÖLÜM

HMÖ'NÜN TAKTİKSEL VE STRATEJİK FAALİYETLERİ

5.1. HMÖ'nün İran Yapılanması: Kanûnhâ-yi Şûreşî	205
5.2. Yeşil Hareket ve HMÖ	209
5.3. HMÖ'nün Sosyal Medya Faaliyetleri	210
5.4. Örgütün İnternet Sitelerindeki Etkinliği	214
5.5. HMÖ'nün Dış Bağlantıları	216
5.5.1. Almanya Bağlantıları	217
5.5.2. Fransa Bağlantıları	218

	<i>Sayfa</i>
5.5.3. İngiltere Bağlantıları	219
5.5.4. ABD Bağlantıları	220
5.6. Tiran'daki HMÖ Gerçeği ve Örgütün Geleceği	221
SONUÇ	227
KAYNAKÇA	232
EKLER	257
ÖZGEÇMİŞ	262

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1. HMÖ'nün 2000-2001 yılları arasında İran'a yönelik silahlı eylemleri . 170

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BVD	: Hollanda İstihbarat Teşkilatı
CDU	: Almanya Hristiyan Demokrat Birliği
CFID	: Demokratik İran için Fransız Komitesi
CIA	: Amerika İstihbarat Teşkilatı
DMO	: Devrim Muhafızları Ordusu
E3	: Almanya, İngiltere, Fransa
FBI	: Federal Soruşturma Bürosu
FTO	: Yabancı Terör Örgütü
HMÖ	: Halkın Mücahitleri Örgütü
HRW	: İnsan Hakları İzleme Komitesi
IPC	: Iran Policy Committee
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
İCP	: İslam Cumhuriyeti Partisi
İKDP	: İran Kürdistan Demokrat Partisi
İKP	: İran Komünist Partisi
İUDK	: İran Ulusal Direniş Konseyi
İUKO	: İran Ulusal Kurtuluş Ordusu
KOEP	: Kapsamlı Ortak Eylem Planı
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NPT	: Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PMOI	: The People's Mujahedin Organization of Iran
SAVAK	: Ülke Güvenlik ve İstihbarat Teşkilatı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu

UAEA : Uluslararası Atom Enerji Ajansı
UNCHR : Birleşmiş Milletler Mülteci Komisyonu

GİRİŞ

Modern İran tarihinde, 1953 yılında Muhammed Musaddık'ın devrilmesiyle halk arasında Pehlevi yönetimine karşı tepkiler başlamış ve 1979 yılındaki İran Devrimi'ne gelindiğinde bu tepkiler doruk noktasına ulaşmıştır. Söz konusu dönemde, bir yandan İran'ın genç ve eğitimli nüfusu artarken diğer yandan ülkede kültürel yabancılaşma duygusu güçlenmekte ve ekonomik sorunların da etkisiyle siyasal hoşnutsuzluk tırmanmaktaydı. Şahlık düzenine karşı giderek yükselen ses, ülkede yabancı hakimiyetini reddeden, özgürlükçü ve demokratik bir sosyal devrim çağrısında bulunmaktaydı.

Ülkenin bu kırılgan yapısı içerisinde şaha karşı çıkan, üniversite tahsili görmüş eğitimli bir grup İranlı, 1965 yılında Halkın Mücahitleri Örgütü'nü kurmuştur. Ülkede şah karşıtlığının zirvede olduğu 1965 yılında kurulan “Sâzmân-i Mucâhidîn-i Halk” (سازمان مجاهدين خلق) ya da bu çalışmada kullanacağımız şekliyle Halkın Mücahitleri Örgütü (HMÖ), sosyal devrim çağrısını yer yer silahlı mücadele yürüterek yapan muhalif gruplar arasındaydı. Şahın ülkede giderek artan daha baskıcı yönetim tarzı karşısında silahlı mücadeleye ağırlık veren örgüt, üyelerinin bir kısmını Ürdün ve Lübnan'daki kamplarda eğitime göndermiştir.¹

1970'li yıllarda Muhammed Rıza Pehlevi'nin büyük ölçüde dahili muhalefeti bastırmak için kurduğu Ülke İstihbarat ve Güvenlik Kurumu'nun (SAVAK- Sâzmân-i İttîl'ât ve Emniyet-i Kişver) binlerce siyasi muhalifi kovuşturup mahkûm ettirmesi var olan tepkiyi daha da artırmıştır. SAVAK'ın takip ettiği örgütler arasında bulunan Halkın Mücahitleri Örgütü'nün otuzbeş üyesi 17 Ağustos 1971 yılında tutuklanmıştır.² Örgütün şaha karşı saldırıları arttıkça tutuklamalar da artmıştır. Bu durum dünya kamuoyunda tepkilerin çoğalmasına neden olmuştur. Uluslararası Af Örgütü'nün 1975 yılı raporunda “Dünyada hiçbir ülke şahın İran'ından daha kötü bir insan hakları

¹ Christian Berdford, An Analysis of the Use of Politieal Marketing by an Insurgent Group: A Case Study of the Mojahedin-e Khalq Organization, (Montreal: McGill Üniversitesi, İslami İlimler Enstitüsü, Master Tezi, 2006), s. 19.

² DLA Piper, Iran: Foreign Policy Challenges and Choices, Empowering the Democratic Opposition, y.y. 2006, s.

siciline sahip değildir” ifadelerine yer verilmiştir.³ Şah, insan hakları örgütlerinin baskısından dolayı 1977-1978 yılları arasında aralarında HMÖ üyelerinin de bulunduğu binlerce siyasi tutukluyu serbest bırakmıştır.⁴

1979 Devrimi’ne gelindiğinde Ayetullah Humeyni ile şaha karşı ortak paydada birleşen HMÖ mensupları, konjonktürel ittifaklardan zorunlu tavizlere, ardından kesin bir “ihanete” doğru ilerleyen bir sürecin içerisine girmişlerdir.⁵ 1979 Devrimi’nde İran iç siyasetinde güçlü bir ideolojik muhalefetin filizlendiği dönemin ayak sesleri devrimden hemen sonra duyulmaya başlanmıştır. Bu sürecin en önemli parçalarından biri kuşkusuz Humeyni taraftarları ile HMÖ’nün karşı karşıya gelmesidir.

HMÖ’nün faaliyetlerinin devrimden kısa bir süre sonra örtülü şekilde bastırılması, örgüt üyelerini yarı gizli militanlara çevirmiştir. Humeyni’nin desteklediği Ayetullah Beheştî yönetimindeki İslam Cumhuriyeti Partisi’nin (İCP) devletin tüm kilit noktalarını ele geçirmesi de HMÖ mensuplarının sistem dışında kalarak marjinellesmesini hızlandırmıştır. Mücahitler bir yandan ülke içinde Humeyni iktidarıyla çatışırken diğer yandan siyasi ve askeri faaliyetlerinin merkez üssünü yurt dışına taşımışlardır. Bu amaçla, örgüt lideri Mesud Recevi, Temmuz 1981’de İran İslam Cumhuriyeti’nin ilk cumhurbaşkanı olan, ancak daha sonra Humeyni ile ihtilaflar yaşadığı için meclis tarafından azledilerek yurt dışına kaçan Abulhasan Benisadr ile birlikte Paris’e giderek örgütün tarihinde günümüze dek sürecekt olan yeni bir dönemi başlatmıştır.⁶ HMÖ kuruluşunu izleyen 70’li yıllarda aktif bir şekilde şah rejimine karşı mücadele etmişse de en etkin ve yılmaz faaliyetlerini İslam Cumhuriyeti’ne karşı 1981 yılından bu yana vermektedir.⁷ Çoğu eğitilmiş ve ekseriyetle teknik üniversitelerden mezun olan mücahitler, Paris’te Şurâ-yî Millî-yi Muḳâvemât-i İrân (شورای ملی مقاومت ایران) olarak bilinen İran Ulusal Direniş Konseyi’ni (İUDK)

³ Katajun Amirpur, **Khomeini, Der Revolutionär des Islams**, C.H. Beck Yayınevi, Münih, 2021, s. 178. Ervand Abrahamian, **Radical Islam, The Iranian Mojahedin**, Yale University Press, Yale, 1992, s. 29.

⁴ DLA Piper, a.g.e., s. 131.

⁵ Amp.rfi.fr, “Erziyâbî câygâh-i mücâhidîn-i halk der teḥvilât-i siyâsî irân”, (Erişim 05 Kasım 2022)

⁶ Nicole Cafarella, “Mujahideen-e Khalq (MEK) Dossier”, *Center for Policing Terrorism*, y.y. 2005, s. 4.

⁷ Autonomie, Materialien gegen die Fabrikgesellschaft, “Die Volksmodjahedin im Iran”, No:8, Hamburg, 1981, s. 39-40.

kurmuşlardır. İUDK, İran Kürdistan Demokrat Partisi (İKDP) ve Muhammed Musaddık tarafından kurulan Ulusal Demokratik Cephe gibi yapıların yanı sıra Stalinist grupların destekçilerini de içermektedir. Ayetullah Humeyni'nin İran'da yükselen hakimiyeti karşısında zamanla birçok muhalif grup da İUDK'ye katılmıştır.

HMÖ'nün yurtdışında farklı bir kurumsal yapı altında faaliyet göstermesi büyük oranda, örgütün ABD Elçiliği baskınında oynadığı rol ve İran'da yabancılara karşı sergilediği tavır nedeniyle Batıda iyi bir imaja sahip olmamasıyla ilgiliydi. Her durumda, daha iki sene önce Humeyni'nin sürgünde olduğu Paris, 1981 yılında onun muhaliflerinin sığındığı bir yer haline gelmişti. Dolayısıyla Avrupa'nın Mücahitlere dönük siyasetinin inişli çıkışlı bir seyir izlemesi ve net olmayışı, Avrupa ülkelerinin genel İran siyasetini de özetlemektedir. Avrupa İran'da yönetimi devralan tüm liderlikler veya hükümetler konusunda sadece siyasi ve ekonomik çıkarları doğrultusunda pragmatist bir siyaset izlemiş ve politikasını sağlam temeller üzerine kurmamıştır. Bunun bir istisnası olarak, 1982-92 yılları arasında Batı Almanya Dışişleri Bakanı olan Hans-Dietrich Genscher'in 1980'lerin ortasında inisiyatif alarak üstlendiği İran politikasını daha reel beklentiler ve sağlam bir temel üzerine kurma gayesi taşıdığı söylenebilir.⁸

80'li yıllarda Mesut Recevi yönetiminde ideolojik çerçevesi daha da netleşen HMÖ, silahlı bir örgüt zihniyetiyle hareket etmekteydi. Bu durum Humeyni'nin giderek otoriterleşen liderlik tarzına tamamen tersti. Recevi o dönem demokratik temellere daha bağlı, kadın haklarına, dini etnik haklara özen gösteren ve Velayet-i Fakih teorisini açıkça reddeden bir devlet düzeni tasarlamaktaydı.⁹ Ancak tam da bu çizgiye ulaşma pahasına örgüt, İran-Irak Savaşı'nın patlak vermesiyle zamanlama olarak yanlış stratejik tercihler yapmış ve bu kararlar örgütün konumunu daha kırılgan hale getirmiştir¹⁰ ancak HMÖ bu çizgisinden ödün vermemiştir. Humeyni iktidarını devirmekteki kararlılık İran Ulusal Kurtuluş Ordusu'nu (Arteş-i âzâdî-yi Irân) 1987 yılında kurmasıyla doruğa ulaşmıştır. 1985 yılı itibarıyla başlayan kült evresiyle

⁸ İranjournal, "Wie der Dialog mit Iran "kritisch wurde", s. 2. (Erişim 05 Kasım 2022).

⁹ DLA Piper, a.g.e., s. 53.

¹⁰ Amp.rfi.fr, "Erziyâbî câygâh-i mücâhidîn-i halk der tehvîlât-i siyâsî irân", (Erişim 05 Kasım 2022).

HMÖ, Mesut Recevi'nin en yakın arkadaşının eşi Meryem Recevi (Azodanlı) ile evlenmesi, örgütün zorunlu boşanmalar, üyelerin kendi çocuklarından uzaklaştırılması gibi katı kurallara sahip bir tarikat çizgisine doğru yönelmesine neden olmuştur.¹¹ Recevi çiftine sorgusuz sualsiz bağlılık 80'li yılların ortalarında gerçekleştirdikleri ideolojik devrimi hızlandırmıştır.¹²

HMÖ'nün İran'daki tabanında hem İran-Irak Savaşı'nda Saddam Hüseyin'in saflarında İran'a karşı savaşması hem de kült evresine geçilmesi tepkilere neden olmuştur. Mesut Recevi örgütü Irak'a taşıdıktan sonra üst üste yanlış kararlar ve yenilgiler almıştır. Bunlardan en önemlisi 1988 yılında İran ve Irak'ın BM'nin 598 sayılı ateşkes kararını kabul etmesinden iki gün sonra zayıf bir askeri donanımına sahip primitif bir orduyla İran'a saldırması olmuştur. "Faruk-i Cavidan" olarak adlandırılan operasyonda örgüt iki bine yakın üyesini kaybetmiş, Humeyni İran içinde binlerce siyasi mahkûmu idam ettirmiştir.¹³ Bunun dışında HMÖ'nün Saddam Hüseyin'in ordusuyla birlikte Kürt ve Şii isyanlarının bastırılmasında yer aldıklarına dair şüpheler örgüt hakkında daha fazla olumsuz yargılara neden olmuştur. Tüm bu sorunlu kararlar ve mağlubiyetlerden sonra mücahitler hem siyasi hem de askeri sıkışmışlığın içerisine girmiştir.

90'lı yıllar Halkın Mücahitleri Örgütü için daha sancılı geçmiştir. Nitekim HMÖ 1997'de, İUDK ise 1999 yılında ABD tarafından Yabancı Terör Örgütleri Listesi'ne dahil edilmiştir.¹⁴ HMÖ 2001'de İngiltere'nin, 2002'de AB'nin terör örgütleri listesine girmiştir.¹⁵ Bilhassa ABD'nin 2003 yılındaki Irak işgali Saddam Hüseyin'in sonunu getirmekle kalmamış örgütün de Irak'taki sonunu hazırlamıştır. HMÖ'nün kuruluş yılından 2000'li yılların başına kadar geçen süre zarfında silahlı

¹¹ Jeremiah Goulka, Lydia Hansell, Elizabeth Wilke, Judith Larson, "The Mujahedin-e Khalq in Iraq A Policy Conundrum", *RAND (National Defence Research Institute)*, Santa Monica, 2009, s. 4.

¹² Anna Hager, "Die MeK (die iranischen Volksmudschahedin -MKO) und die EU (2002-2009) - Konfrontation, Interaktion. Synergien?" (Viyana: Viyana Üniversitesi, İslami İlimler Bölümü, Master Tezi, 2012), s. 93-94.

¹³ CORI (Country of origin research and information) Research Analysis, "People's Mujahedin Organisation of Iran (PMOI)", 21 Eylül 2009, s. 5.

¹⁴ Otto Bernhardt, Martin Patzelt, **Die Volksmojahedin Iran, Die Geschichte eines einzigartigen Kampfes gegen Diktatur und für Freiheit**, DSFI Yayınevi, Berlin, 2021, s. 43.

¹⁵ Hager, a.g.e., s. 13.

mücadelesi kesintisiz devam etmiştir. Ancak 2003'ten sonra, örgütün silahlarını Irak'ı işgal eden ABD birliklerine devretmesi ve barışçıl yollarla mücadele etme kararı alması onu İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı savunmada kaldığı bir pozisyona getirmiştir. Günümüze dek mücahitler ve -özellikle örgütün Avrupa'da düzenlediği toplantılar- İran liderliğinin suikast timlerinin hedefinde olmuştur.¹⁶ Şüphesiz HMÖ'nün askeri kanadına son vermesi İran İslam Cumhuriyeti ile olan mücadelesini sonlandırması anlamına gelmemekteydi. Mücahitler hala hem ABD'de hem de Avrupa'da faaliyetlerine devam etseler de onlar için en önemlisi Batılı devletlerin İran'a karşı alması gereken etkili bir siyasettir. Nitekim 2002 yılında örgütün İran'ın nükleer silah çalışmaları yaptığını tüm dünyaya duyurması bu ülkeyi uluslararası arenada kritik bir konuma getirmiştir. Bu nedenle, mücahitler en büyük yatırımlarını Batılı siyasetçilerle olan ilişkilerine ve bu anlamda yaptıkları lobi faaliyetlerine ayırmaktadırlar.¹⁷ Bilhassa Donald Trump'ın Amerika'da 2017 yılında iktidara gelmesi mücahitler için umut verici olmuştur.

HMÖ günümüzde uluslararası çapta uzun süreli ve organize şekilde ilerleyen ender örgütler arasında yer almaktadır. Yurtdışındaki üniversitelerde hakkında onlarca tez yazılan, düşünce kuruluşları tarafından üzerinde analizler ve raporlar yayımlanan ve dünyanın önde gelen medya kuruluşlarının uzun ve kapsamlı haberlerine konu olan HMÖ her yönüyle değerlendirilmeye alınmaktadır. Ancak Türkiye'de Halkın Mücahitleri Örgütü'nün henüz kapsamlı bir tez çalışmasının konusu olmaması, ortada doldurulması gereken bir açık bırakmıştır. Avrupa'da İUDK adıyla diğer muhalif grupları bir çatı altında toplaması ve Türkiye'nin sınır komşusu İran ile olan mücadelesini hala sürdürüyor olması konunun tüm ayrıntılarıyla ele alınmasını gerektirmektedir. Eldeki çalışma, temel olarak bu açığı doldurmayı ve HMÖ'ye dair detaylı bir inceleme sunmayı amaçlamaktadır.

¹⁶ Kambiz Ghafouri, "The Diplomat Bomber, Mysterious Notebooks and Turbulent Dreams", *iranwire*, (Erişim 07 Kasım 2022)

¹⁷ Hager, a.g.e., s. 39-47.

Çalışmanın Önemi

Türkiye'nin doğu komşusu olan İran'ın tarihine, etnik yapısına, kültürüne ve sosyolojik meselelerine eğilen çalışmalar son zamanlarda akademik çevrenin ilgisini çekmiş ve bu konuda birçok tez yazılmış olsa da nitelik sorununun varlığını sürdürdüğü görülmektedir. İran'ın bölgede tartışmasız bir bölgesel güç olması ve son yıllarda nükleer faaliyetlerini artırması hem Batının hem de sorunlu olduğu Orta Doğu'daki bazı ülkelerin kadrajına girmesini sağlamıştır. Bu tartışmaların eşliğinde İran'a zaman zaman askeri müdahalelerin gündeme gelmesi meseleyi daha gerilimli bir hale getirmektedir. Dahası İran'ın nükleer programının 2002 yılından beri gündemde olması ve kesintili bir şekilde sürdürülen müzakereler de sorunları artırmaktadır.¹⁸

Türkiye'de İran temalı birçok tez ve araştırma yapılmaktadır ancak Halkın Mücahitleri Örgütü hakkında henüz kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır. İran Araştırmalar Merkezi (İRAM) tarafından 2019 yılının ağustos ayında editörlüğünü Dr. Mehmet Koç'un yaptığı "Halkın Mücahitleri Örgütü" başlıklı bir rapor bulunmaktadır.¹⁹ Rapor konseptinde hazırlanan bu çalışma konuyu genel bir perspektifle ele almıştır. Rapor örgütü daha çok yapısal açıdan değerlendirerek düşünce dünyasına gerektiği kadar değinmemiştir. Bunun dışında Selim Öztürk'ün Güvenlik Çalışmaları Dergisi'nde 2018 yılının aralık ayında "İran'da Silahlı Muhalefetten Demokrasi Söylemlerine: Halkın Mücahitleri Örgütü" başlıklı akademik bir makalesi yayımlanmıştır.²⁰ Bu makale örgütün oldukça kısa bir özeti niteliğindedir. Diğer bir akademik çalışma ise İran Araştırmaları Dergisi'nin 2020 yılında yayımladığı ve Doğan Başaran ve Ayşenur Kırılmaz tarafından yazılan "İran'a Karşı Yürütülen Propagandanın Vekil Aktörü: Halkın Mücahitleri Örgütü" adlı çalışmadır. Bu makale de örgüt hakkında mütevazı bir katkı sağlamıştır.

¹⁸ Rachel L. Smith, "Iran: A Study in International Relations Theory and Practice", (Maryland: Johns Hopkins Üniversitesi, Master Tezi, 2014), s. 21-31.

¹⁹ İRAM, "Halkın Mücahitleri Örgütü", Ed. Mehmet Koç, Ankara, 2019.

²⁰ Selim Öztürk, "İran'da Silahlı Muhalefetten Demokrasi Söylemlerine: Halkın Mücahitleri Örgütü", *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 2, Aralık 2018.

Türkiye’de alanyazın incelendiğinde yukarıdaki üç çalışma dışında HMÖ’ye ilişkin herhangi bir tez yazılmadığı ve bu alanda Türkçe literatürde ciddi bir boşluk olduğu görülmektedir. Bu bakımdan elinizdeki çalışma Türkiye’de konunun etraflıca ele alınarak akademisyenlerin ve araştırmacıların ilgisine sunulduğu ilk araştırma olması bakımından son derece önemlidir. Bu çalışma İranlı muhalif hareketler içerisinde en fazla organize olmuş ve sistemli bir şekilde 1965 yılından günümüze kadar faaliyet göstermiş olan Halkın Mücahitleri Örgütü’nü geniş bir spektrumla ele almaktadır. Ancak tezin odak noktası örgütün olaylar ve gelişmeler ışığında değişen düşünce dünyası ve bunun faaliyetlerine yansıyan taraflarıdır. Nitekim 1965 yılından günümüze kadar intikal etmiş muhalif bir hareketin fikrîsel yapısının durağan kalması ve değişim göstermemesi mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda çalışma içerisinde örgütün ideolojik siyasi tarihi önemsenmiştir. Dolayısıyla bu çalışmayla alanda çalışan akademisyenler ve araştırmacılar hem HMÖ’yü geçmişten günümüze yakından incelemiş hem de 1965 yılından bu yana örgütün fikrîsel değişim ve gelişimini meydana çıkaran olaylar çerçevesinde değerlendirmiş olacaklardır.

Batıda yayımlanan tezler genel olarak Halkın Mücahitleri Örgütü’nü belli bir safhadan itibaren değerlendirmeye almış veya spesifik bir konu üzerine yoğunlaşmıştır. Nitekim yurt dışında mücahitler hakkında bugüne kadar Türkiye’den farklı olarak çok sayıda kitap, makale ve tez kaleme alınmıştır. Bu bakımdan her yeni çalışma bir diğerinin devamı niteliğinde olmuştur.

Böyle bir tezin İlahiyat Fakültesi’nde yazılması ve İran hakkında dini-siyasi konuları da ele alması ise ayrıca önem arz etmektedir. Nitekim İslami vurgularla ortaya çıkmış bir örgütün ülkemizde yalnızca tarih ve uluslararası ilişkiler gibi disiplinlerin perspektifinden incelenmesi konunun belirli boyutlarının anlaşılmasını imkânsız hale getirmektedir. Son zamanlarda İran üzerine üniversitelerde yapılan bilimsel araştırmaların sayısında bir artış gözlense de İran gibi bir ülkenin dini, mezhebi, siyasi, tarihi ve kültürel yapısının kapsamlı bir şekilde incelenmesi noktasında kat edilmesi gereken önemli bir mesafe vardır. İran’da halkın büyük çoğunluğunun Müslüman olması ve ülkede 12 İmam Şiiliği’nin yaygın mezhep olması, İlahiyat Fakültelerinin de bu alandaki araştırmalara dahil olmasını zorunlu kılmaktadır.

Tarihi Açıdan Önemi

Modern İran siyasi tarihinin en kritik eşiği 1906 Meşrutiyet Devrimi'dir.²¹ İran'da 1906 yılına kadar süregelen hanedan sistemi ilk defa meşrutiyetin ilan edilmesiyle anayasal bir mahiyet kazanmışsa da toplumun ıslahat ve özgürlük talepleri devrim sonrasında da devam etmiştir. Nitekim ülkede mahkemedeki kadıdan köy muhtarına kadar ataması Kaçar Şahı tarafından yapılan bir düzenin birkaç yılda bütünüyle anayasal bir yapıya dönüşmesi beklenemezdi. Her şeyden önemlisi meşrutiyetle birlikte hem siyasilerin hem de toplumun bu değişen iç dinamiklere uyum sağlaması gerekmektedir.²²

İran'da meşrutiyetin ilanını hazırlayan olaylarla başlayan, 1979 İslam Devrimi'ne yol açan ve devrimden sonra da varlığını koruyan adalet, özgürlük ve eşitlik gibi talepler farklı yapılarca dillendirilmeye devam etmektedir. Bu nedenle İran sadece dini, tarihi, kültür ve medeniyeti ile değil, meşrutiyetle başlayan sosyal çalkantılarıyla da son yüzyılda kendinden bahsettiren bir ülke olmuştur. Şüphesiz bu olaylardan en önemlisi yirminci yüzyılın en büyük devrim hareketlerinden biri olan 1979 Devrimi'dir.

İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasında ön planda olan şahsiyetlerin din adamları veya muhafazakâr kesim olduğu açıktır. Ancak yine de önceki Pehlevi sistemiyle karşılaştırıldığında siyasi özgürlükler açısından bir adım daha önde sayılır. Basında kısıtlı da olsa bir tartışma ortamı vardır ve her ne kadar muhalif partilerin kurulmasına izin verilme de ülkede bariz önemli hizipler mevcuttur. Fakat bu, teknolojinin rolünün her geçen gün arttığı dinamik bir toplum için hala baskıcı bir sistemdir. İran'ın hem sosyal hem de siyasi açıdan değişen yüzü, onu bireysel özgürlüklerin kısıtlandığı, anayasal hakların verilmediği, insan hakları ihlallerinin son

²¹ Reza Rezaei, "Understanding the Reasons for Transition from Iranian Constitutional State to Authoritarian State: An Analysis in the Framework of Laclau and Mmouffe's Discourse Theory" *Przegląd Strategiczny*, 2021, Sayı: 14, s. 348.

²² Ervand Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, çev. Dilek Şendil, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 12.

bulmadığı bir ülke konumuna getirmiştir. Bu nedenle İran halkının bir kısmı hala -dün şaha karşı direnirken- bugün 1979 Devrimi'ne direnmektedir.

İran'da genel olarak belli bir şahsın veya sınıfın devlet yönetiminde hâkim olmasına karşı gelen bu direnişin öncü gruplarından biri Halkın Mücahitleri Örgütü'dür. Günümüze kadar yaşadığı yenilgi ve galibiyetlerle mücadelesini sürdüren Halkın Mücahitleri Örgütü bugün İran liderliğinin en hassas olduğu konulardan biridir. Bu da örgütün geçmişini ve günümüze kadar geçirdiği tüm tarihsel süreci önemli kılmaktadır.

Politik Önemi

İranlılar, ülkelerinin son yüzyılda sürekli olarak dış müdahalelere maruz kaldığını ve devamlı tehdit altında olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle İran, kendini karşı karşıya kaldığı emperyalist statükoya karşı direnen bir ülke olarak görmektedir. Bazı oryantalistlere göre İran'ın en önemli özelliklerinden biri devrimci bir ruha sahip olmasıdır.²³ Bu devrimci ruh 1930-40'lı yıllarda ortaya çıkan siyasi hareketlerde komünist ve marksist ideolojilere sempati duyarken, 1960-70'li yıllarda İslam devrimine yakın olarak görmüştür. 1965 yılında kurulan HMÖ'nün bu siyasi akımların bir sonucu veya etkileşimi olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

HMÖ ilk etapta ideolojik olarak anti-emperyalist ve şah karşıtı bir mücadele içine girmiştir. Şahın devrilmesi ülkedeki sosyal çalkantıların dinmesini sağlamış ve bu durum devrim yanlılarını yatıştırmıştır. Sonrasında örgüt 1981 yılında İran İslam Cumhuriyeti tarafından yasa dışı ilan edilmiştir. Aynı yıl HMÖ lideri Mesut Recevi Paris'e kaçarak faaliyetlerini oradan sürdürmeye başlamıştır.²⁴ İslam Devrimi'nden sonra Batı ile Recevi'nin ortak paydasının İran olması örgüt açısından bir avantaj olmuştur. Nitekim 1979 yılı itibarıyla Batı ile ilişkileri tamamıyla gerilen İran'ın uluslararası toplumdan izole olduğu bir dönem başlamıştır.

²³ İran'ın Devrimler Yüzyılı 1. Bölüm: İran Kimliği, *BBC Türkçe*, 4 Ocak 2018. (Erişim 26 Haziran 2022).

²⁴ Hager, a.g.e., s. 6.

İran-İrak Savaşı esnasında Batının tüm desteğini Saddam Hüseyin'e vermesi, bu izolasyonun en acı sonuçlarından biri olmuştur. 1997 yılında İran'da reformist Muhammed Hatemi'nin cumhurbaşkanlığı sayesinde Avrupa ile olan ilişkilerde bir yumuşama gözlemlense de²⁵ 2002'de İUDK'nin (İran Ulusal Direniş Konseyi) İran'ın Natanz kentinde nükleer faaliyetlerin yapıldığını ortaya çıkarması ve 2005 yılında Mahmud Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı seçilmesi Batı ile olan ilişkilerde gerilimi doruk noktasına ulaştırmıştır.²⁶ Günümüze kadar bu tartışmalar sürerken İran ayrıca Saddam Hüseyin'in devrilmesiyle Orta Doğu'da yayılmacı bir politika takip etmeye başlamıştır. İran'ın bu artan gücü "ezeli düşman" olarak nitelendirilen ABD için endişe verici olmuştur. Amerika'nın güvenlik çıkarlarına karşı hızla büyüyen İran tehlikesinin nükleer silah teknolojisine de sahip olması bölge için bir kıyamet senaryosu olarak görülmüştür. Tüm bunların yanı sıra İran'ın Şiiliği -Afrika ülkelerine ulaşacak kadar- bölgeye yaymaya çalışması da diğer İslam ülkeleri için endişe vericidir. Bu nedenle İran'ın hem Doğu hem de Batı için enerji kaynakları açısından bu kadar stratejik, Batı çıkarları açısından da bu kadar kilit bir ülke olması onu farklı planların odak noktası haline getirmektedir.²⁷ Dolayısıyla İran nükleer faaliyetleri ve yayılmacı politikasıyla çevre ülkeleri tehdit eden ve devrimci görüşler yayan sadece dini bir diktatörlük olarak görülmemiştir.

Kendisini bağımsız bir güç olarak gören İran'ın bölgedeki faaliyetleri şüphesiz sadece komşu ülkeler için değil hem ABD ve Avrupa hem de İsrail için göz ardı edilebilecek sınıırın üzerinde seyretmektedir. İran'da bir "rejim değişikliğini" sık sık dile getiren ABD veya daha doğru bir ifadeyle Amerika'daki "Şahin Kanat" için mücahitlerin bir alternatif olup olmayacağı sorusundan ziyade bu değişimde oynayacağı rol önemlidir. Çünkü HMÖ'nün İran'daki rejim değişikliğinde diğer irili ufaklı muhalif gruplara nazaran önemli bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Her ne kadar ABD'deki İran karşıtı "Şahin Kanat" için İran'a karşı askeri müdahale

²⁵ İranjournal, "Wie der Dialog mit Iran „kritisch“ wurde", s. 1-3.

²⁶ Walter Posch, *The Third World, GlobalIslam and Pragmatism The Making of Iranian Foreign Policy*, SWP Research Paper Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs, Berlin, 2013, 7-8.

²⁷ Posch, a.g.e., s. 22-28.

yumuşak angajman seçeneği olarak görülse de bu, küresel dengeler göz önünde bulundurulduğunda doğrudan uygulanabilir bir seçenek olarak durmamaktadır.

İran ile BM Güvenlik Koseyi'nin beş daimi üyesi ve Almanya'nın katılımıyla Temmuz 2015'te imzalanarak Ocak 2016'da yürürlüğe giren Nükleer Anlaşma'yı (Kapsamlı Ortak Eylem Planı-KOEP)²⁸ eski ABD Başkanı Donald Trump'ın Mayıs 2018'de feshetmiştir. Trump'ın ülkesini anlaşmadan çekerek anlaşmayı fiilen işlevsiz hale getirmesinin ardından, ABD İran'a sıkı yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Bu yaptırımlar ülkeyi iflasın eşiğine getirirken, İran direniş ekonomisiyle bu saldırıyı belirli ölçülerde püskürtmeyi başarmıştır. ABD'yi yeniden anlaşmaya dahil etmek için Viyana'da yürütülen müzakereler ise halen devam etmektedir. Bu nedenle İran ile ilintili problemlerin bir süre daha gündemde olacağı söylenebilir. Ancak ABD için üçüncü bir seçenek olarak demokratik muhalefeti desteklemek ve onları İran liderliğine karşı teşvik etmek halen masada durmaktadır. Bu anlamda her fırsatı değerlendiren HMÖ de üzerine düşen sorumluluğu yerine getirip Avrupa'da ve ABD'de Batılı siyasilere baskı yapıp İran'ın durdurulmasını talep etmekte, İran içerisinde ise gizli hücreler aracılığıyla protestoları teşvik etmektedir. Bu bağlamda HMÖ Batı için İran'a karşı kullanabilecekleri ve destekleyecekleri en etkili siyasi enstrüman olarak durmaktadır.

Araştırma Sorusu

Modern İran tarihinde önemli bir yere sahip olan mücahitler ne geçmişte ne de bugün aktüelliğini yitirmemiş en büyük ve en popüler direniş grubu olarak anılmaktadır. İran'ın son elli yedili yıllık siyasi tarihinde adından söz ettiren HMÖ, şüphesiz diğer muhalif gruplar gibi birçok evreden geçerek günümüze kadar ulaşmıştır. 1965 yılında kurulan örgütün düşünsel süreci bu çalışmanın ana konusunu teşkil etmektedir. Dolayısıyla eldeki çalışma mücahitlerin tarihsel olaylar çerçevesinde

²⁸ 14 Temmuz 2015'te imzalanan ve Ocak 2016'da yürürlüğe giren KOEP, İran'ın sivil nükleer zenginleştirme programına kısıtlamalar getirmektedir. İran ile müzakerelerin merkezinde BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi olan Çin, Fransa, Rusya, İngiltere, ABD ve Almanya bulunmaktadır. İran ve P5+1 olarak adlandırılan anlaşmanın tarafları arasında imzalanan 159 sayfalık mutabakat Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2231 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Council on Foreign Relations (CFR), "What is the Iran Nuclear Deal", 28 Nisan 2022. (Erişim 02 Temmuz 2022).

ideolojik değişimlerini ele almaktadır. İşlami ve Marksist bir ideolojiyle yola çıkan HMÖ'nün tanımsal içeriği bu dönüşümler içerisinde kendini bulacaktır.

Halkın Mücahitleri gibi bir örgütün belki de en can alıcı tematik tarafı siyasi hadiseler çerçevesinde şekillenen düşünsel yapısındaki değişikliklerdir. Bu ideolojik reformlar elli yılı aşkın bir süredir varlığını sürdüren bir örgüt içinde kaçınılmaz bir süreçtir. Dolayısıyla çalışmanın temel sorusu 1965 yılından beri HMÖ'nün bu fikirsel dönüşümlerinin derin analizlerinin hangi doğrultuda ilerlediğidir.

Çalışmanın Planı

Modern İran tarihinin son yüzyılı dışardan müdahalelerle ve anayasal düzeni hâkim kılma çabaları, darbeler, savaşlar, devrimler ve bir dizi sosyal çalkantılarla geçmiştir. Bu zorlu dönemleri büyük çabalar ve sıkıntılarla atlatan İran, her zaman için kendine has kabiliyetlere sahiptir. Ancak, çalışmada modern İran tarihinde meydana gelen önemli olaylar kronolojik dizimle anlatılmamış daha ziyade konu bağlamında önem arz eden olaylar üzerinde durulmuştur.

Ülkenin siyasal ve toplumsal hayatında derin izler bırakan tarihi ve siyasi hadiseler kitlesel hareketlerin de oluşum kaynağı olmuştur. Bu çalışmanın odak noktası olan Halkın Mücahitleri Örgütü ele alınırken ülkenin, tarihi gelişiminden bağımsız değerlendirilemezdi. Bu nedenle örgütün kendi tarihine geçmeden önce, birinci bölümde, İran'da ilk defa kitlesel ve tepkisel taleplerin gösterilerle meydanlara indiği Meşrutiyet Hareketi ve bu hareketi tetikleyen olaylar zinciri ele alınmıştır. Nitekim İran'ı uzun süredir yöneten hanedan düzenine karşı ortaya çıkan bu toplumsal hareketler İran toplumunun tam anlamıyla çağdaş dünyaya uyum sağlamasının kapılarını açmıştır. Dahası meşrutiyet birçok siyasi fraksiyonun görülmesini sağlayan halk cesaretini ortaya koymuştur. Bu nedenle, çalışmaya meşrutiyet kavramı tüm yönleriyle ele alınarak başlanmıştır.

İran toplumunun XX. yüzyılının ilk çeyreğinde ülkenin sosyo-politik yapısı ve meşrutiyete giden iç ve dış sebepler şüphesiz meşrutiyetin arka planını aydınlatacak

başlıklar olmasından dolayı çalışmada özel olarak incelenmiştir. Anayasal sisteme geçen XX. yüzyılın ilk çeyreğini yaşayan İran’da hangi toplumsal sınıfların olduğu ve meşrutiyet esnasında aldığı istisnai rol ile ön plana çıkan ulema sınıfı bir diğer başlıkta ele alınmıştır.

Meşrutiyeti ilk defa deneyimleyen İran için hazırlıksız bir eğitilmiş sınıf vardır. Dahası toplumun bunu özümsemesi ve şahın kabullenmesi kolay olmamıştır. Zoraki dayattırılan meşrutiyete direnen şah ve birbiriyle ihtilaflı fraksiyonlar meclisin sık sık açılıp kapanmasına yol açmıştır. Bu kriz döneminde modern devlet inşasında eksik kalmış ve bu görevi Rıza Pehlevi devralmıştır. Rıza Şah’ın devlet yönetimini ele geçirene kadarki sosyal ve siyasal çatışmaların muhtevası, vuku bulan olaylar çerçevesinde ayrı ayrı başlıklar halinde birinci bölümde değerlendirilmiştir.

Meşrutiyet Devrimi ile çağdaş dünyayı yakalama ümidi başarısızlıkla sonuçlanan İran’ın bu hayalini gerçekleştirmek isteyen Rıza Han’ın askeri demokrasiye doğru giden ve buna karşı direnen ulemanın serüveni şahın ulus kavramı ile ayrıntılarıyla yazılmıştır. Nitekim bu dönem ulema sınıfının devlet tebaasına ilk karşı koyuşu olmuştur. Sonrasında ortaya çıkan Tudeh dönemi ve Rıza Şah’ın oğlu Muhammed Rıza Şah’ın tahta oturması ve 1963 yılında Beyaz Devrim’i gerçekleştirmesi İran’da organize muhalefetin gelişmesini sağlamıştır. Bu yıllarda baskı ve haksız uygulamalara daha fazla direnemeyen halk ve gruplar için şehir gerillası taktiği ön plana çıkmıştır. Beyaz Devrim İran’da Halkın Mücahitleri Örgütü’nün ortaya çıkmasını tetikleyen ve sisteme daha fazla boyun eğemeyen inatçı bir muhalefetin oluşmasına neden olmuştur. Bu muhalefet gerek o dönem din adamları tarafından gerekse Marksist kesim tarafından kurulan HMÖ’nün doğru bir zamanda sahneye çıktığı yıllar olmuştur. Bu siyasi gelişmeler aydınlatılmadan mücahitleri anlamak ve çıkış sebeplerini araştırmak güçtür. Bu nedenle HMÖ’yü o dönem için mevcut sistemin tıkanmışlığının doğurduğu bir antitez olarak nitelemek doğru olacaktır.

Tezin ikinci bölümü tamamıyla Halkın Mücahitleri Örgütü’nün kuruluşunu, ideolojik yapısını, İslam’a bakış açıları dolayısıyla İslam ile Marksizmi nasıl

sentezlediği gibi temaları araştırmıştır. HMÖ'nün ideolojik dönüşümlerini tematik olarak belirleyen çalışma, bu bölümden itibaren kronolojik olarak mücahitlerin fikrîsel gelişim ve değişimlerini ele almıştır. Örgütün ortaya çıktığı 60'lı yıllardaki İran'ın siyasi ve askeri koşulları önem taşımaktadır. Nitekim 1960'lı yılların ortalarındaki İran'ın yapısı ve hangi gruplarla örgütün etkileşim halinde olduğu örgütün hareket tarzını etkilemiştir. Mücahitler diğer muhalif grupları da izleyerek 1970'li yıllarda organize olma şekillerine ve nasıl bir silahlı mücadele vermeleri gerektiğine dair bir yol haritası çizmişlerdir.

İran'da 1970'li yıllarda ülkeye hâkim olan kaos ortamı 79 Devrimi'nin habercisi olurken örgütte de yol ayrımı gerçekleşmiştir. Eldeki çalışmada tüm bu ayrıntılara yer verilirken ülkenin bu kritik dönemi örgütün bulunduğu konum ve üstlendiği sorumluluklar çerçevesinde araştırılmıştır. Dolayısıyla tezde ana temadan sapmamak adına devrim lideri Ayetullah Humeyni'nin sürgünden ülkeye dönüşü, ulema sınıfının gösterileri ve faaliyetleri hakkında ayrıntılara girmekten kaçınılmıştır. Devrim ve Ayetullah Humeyni farklı çalışmalara konu olduğu için burada konunun sadece mücahitlerle ilintili olan taraflarına yer verilmiştir.

İkinci bölümde, büyük ümitlerle girişilen devrimin talihsiz taraflarından biri olan mücahitlerin akıbeti ve edindikleri kötü tecrübelerle yer verilmiştir. Özellikle bu dönem HMÖ'nün kırk yıldır verdiği mücadelenin başlangıcıdır. Bundan sonra örgüt yalnız başına İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı koyacağından devrim öncesindeki diğer gruplarla birlikte girişilen o kolektif mücadele anlayışı son bulmuştur. Bu nedenle devrim lideri Humeyni ile olan yol ayrımı daha şiddetli bir şekilde devam etmiştir. Elinizdeki çalışmada bu trajik evre üçüncü bölümün konusu olmuştur.

Üçüncü bölüm, örgütün ikinci defa ve daha organize bir şekilde kurulduğu bir dönemi ele almıştır. HMÖ'nün çatı örgütü İUDK ve İran Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun kurulması ve akabinde gerçekleşen İran-Irak Savaşı'nda Saddam Hüseyin ile birlikte İran'a karşı savaşması üçüncü bölümde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Örgütün en talihsiz yılları olarak bilinen bu dönemde Körfez Savaşı'nın başlaması ve HMÖ'nün terör listesine alınması örgütün Irak'ta yaşadığı diğer şanssız hadiselerdir. Tüm

bunlara rağmen mücahitler İran ile olan mücadelelerinde bir duraksamaya girmemişlerdir. Bu bakımdan örgütün 2000’li yılların başındaki İran siyaseti ve sınırdan İran’a saldırıları bu bölümde listelenerek verilmiştir.

Dördüncü bölümde ABD’nin 2003 yılındaki Irak işgali ile HMÖ’nün Irak’taki geleceği tüm boyutlarıyla incelenmiştir. Irak’taki hukuki statülerinin ne olacağı, ABD’nin örgüte karşı izlediği çelişkili siyaseti, Irak’ta yalnız kalan örgütün legal bir statüye kavuşma çabaları ve nihayetinde tekrar Avrupa’ya açılması gibi konular bu bölümün alt başlıkları arasında yer almıştır. 2003 sonrası örgüt lideri Mesut Recevi’nin kayıplara karışması ve Meryem Recevi’nin liderliği tek başına sürdürmesi bu yıllara denk gelmektedir. Bir kadın olarak liderlik kişiliğiyle ön plana çıkmasından dolayı bu bölümde Meryem Recevi de ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir.

Halkın Mücahitleri Örgütü’nün kronolojik siyasi tarihi 2009 yılı itibarıyla beşinci bölümde ele alınmaktadır. 2009 yılı bilhassa İran için cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarına verilen tepkilerden dolayı “Yeşil Hareket” olarak adlandırılan ciddi protestoların yapıldığı ve onlarca göstericinin hayatını kaybettiği bir yıl olmuştur. Bu gösterilere değinilen çalışmada burada örgütün üstlendiği role de dikkat çekilmiştir. Nitekim örgüt İran içindeki faaliyetlerini, hakkında somut bilgiler bulunmayan “Kanunha-yi Şureşi” adlı organizasyon üzerinden yürütmektedir. “Kanunha-yi Şureşi”, mücahitlerin sosyal medyada ve siber alanındaki aktiviteleri, örgüte ait internet siteleri ve buradan üstlendiği misyon ayrıntılı bir şekilde beşinci bölümde anlatılmıştır. Burada mücahitlerin sosyal medya hesaplarından uluslararası kamuoyununa açılmaları ele alınırken HMÖ’nün Arnavutluk’un başkenti Tiran’daki kamplarında internet üzerinden yürüttükleri faaliyetlere de değinilmiştir.

Çalışmanın son bölümü olan beşinci bölümde 2016 yılında Irak’tan Arnavutluk’un başkenti Tiran’a geçen mücahitlerin aktüel durumu ve bundan sonraki süreçte örgütün geleceğinin ne olacağı ele alınmıştır. ABD’nin Irak’ı işgali ile Avrupa’ya tekrar açılan HMÖ’nün Batıda ilerleyen lobi faaliyetleri incelenmiştir. Birçok önemli siyasi figürle olan irtibatları ve düzenledikleri konferanslara katılımları aktarılmıştır. Son olarak sonuç bölümü ve kaynakça ile çalışma tamamlanmıştır.

Kaynak Seçimindeki Kriterler

Mücahitler hakkında yazılmış tezlerin veya kitapların sayısının azlığı dikkat çekmektedir. 1979 İran Devrimi, modern İran tarihi, Safeviler, Pehlevi Dönemi, Kaçarlar gibi konularda yerli ve yabancı binlerce makale ve kitaba ulaşmak mümkünken aynı durum HMÖ için geçerli değildir. Aynı zamanda mücahitleri kuruluşundan günümüze kadar ele alan kapsamlı bir kitap da bulunmamaktadır. Yurt dışında yapılan diğer akademik çalışmalarda veya yayımlanan kitaplarda Halkın Mücahitleri Örgütü'nün etraflıca ideolojik siyasi tarihleri hakkında kısmi bilgiler mevcuttur. Bunun dışında batı dillerinde yazılan bazı kitaplarda örgütü destekleyen siyasetçiler tarafından yazılıp olaylar okuyucuya objektif bir şekilde altarılmamıştır.

Çalışmada Irak'taki örgütün konumunu anlatırken Irak'taki süreci aktaran kaynaklara başvurulmuştur. Örgütün kuruluş dönemi ve İran'da bulunduğu süreçte yürüttüğü faaliyet ve eylemleri anlatırken de yine bu konudaki kaynaklardan faydalanılmıştır. Ancak bu esnada kaynaklar arasında sıklıkla karşılaşılan problem tarihler arasındaki değişkenlik olmuştur. Örneğin bir kaynak HMÖ'nün kuruluşunu 1964-65²⁹ olarak aktarırken, bir diğerinde kuruluş tarihi 1965 olarak geçmektedir. Bunun dışında birbiriyle çelişen bilgilere de rastlamak mümkündür. Tüm bu bilgi kargaşası itinalı bir şekilde süzgeçten geçirilerek çalışmada en isabetli bilgiler kullanılmıştır.

Diğer yandan bu tez çalışması, batı dillerinde yayınlanan kaynakların yanı sıra Farsça kaynaklardan da yararlanarak hazırlanmıştır. Hem tezin modern İran tarihinden kısa bir kesit sunulan arka plan analizlerinde hem de çalışmanın ana kısmında, örgüt hakkında en temel bilgilerin yer aldığı çalışmalar dikkatlice seçilerek derlenmiştir. Örneğin, arka plan analizlerinde yer alan İran'da 1906 Meşrutiyeti ilanından Halkın Mücahitleri Örgütü'nün kuruluşuna kadarki dönemde İran modern tarihi hakkında referans kaynaklar kullanılmıştır.

²⁹ Moises Garduño, "The collective action of Mujahedeen-e Khalq Organization (MKO): Evolution, Interests and current Situation", Middle East PhD Students International Conference, Londra, 7-8 Mayıs 2011, s. 2.

Örgütün kendi çıkardığı veya İran İslam Cumhuriyeti tarafından örgüt aleyhine çıkarılan yayınlar bu anlamda objektifliği oldukça problemlidir. Her şeyden önce İran için mücahitler ciddi bir rahatsızlık unsuru olduğundan, bu tür yayınlarda mücahitler “münafıklar” olarak anılmaktadır.³⁰ Mücahitler ise İran’ı “molla rejimi” olarak tanımlamaktadır.³¹ Bu karşılıklı düşmanlık hali literatüre doğrudan yansıdığı için tarafların birbirleri hakkında ürettiği kaynaklara ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Yurt dışında bu konuda yazılan tezlerin yanı sıra ülkelerin istihbarat servislerinin, AB’nin, insan hakları örgütlerinin yayınladığı raporlar, gazetelerin mücahitler hakkında yazdığı uzun analizler, bilimsel makaleler ve bir takım perspektif yazılarından faydalanılmıştır.

Batı Dillerindeki Kaynaklar

İran tarihini antik çağlardan günümüze kadar tüm muhtevasıyla okuyucusuna sunan *The Cambridge History of Iran* Ansiklopedisi’nin yedinci cildi 1722 yılından 1979 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Meşrutiyet ile Kaçarlar döneminde anayasal düzene geçilmesi tartışmalarının arka planını kavrayabilmek için öncesinde Kaçarlar dönemini aydınlatmada bu eserin çalışmaya büyük katkısı olmuştur. Kitapta devasa bir literatür kullanılarak benzersiz bir araştırma yöntemiyle dönemin tüm siyasi olayları en ince ayrıntısıyla kaleme alınmıştır. Eser sadece İran’ın siyasi tarihini değil, mimarisi, dini, kültürü, sanatı, eğlence hayatı ve edebiyatını tüm yönleriyle ele almıştır.

Söz konusu İran olunca en fazla dikkat çeken eserler arasında Ervand Abrahamian’ın çalışmaları başı çekmektedir. Modern İran tarihinin önde gelen tarihçilerinden olan Abrahamian’ın *İki devrim Arasında İran* (Iran Between Two Revolution) adlı kitabı özellikle Anayasa Devrimi ile 1979 Devrimi esnasındaki İran toplumunu ve siyasetini ele almaktadır. İran toplumunda ortaya çıkan sosyo-ekonomik sınıfları, XX. yüzyılın başlarındaki anayasal hareketi, 1940’larda ortaya çıkan Tudeh Partisi’ni, 1950’lerdeki milliyetçi akım ve 1970’lerin İslami yükselişini anlatan kitap

³⁰ Mashreghnews, “Heme çiz derbâre yegân sayberî münâfîkîn der âlbânî” (2019).

³¹ Maryam-rajavi.com, “The Mullah’s regime at the overthrow impasse, the democratic alternative marching towards victory”, (2021).

çalışmanın arka plan incelenmesine büyük katkı sağlamıştır. Modern İran tarihini ayrıntılı şekilde ele alan bu kitabın bir diğer artısı da İran tarihini 2000’li yılların ortasına, dolayısıyla günümüze kadar getirmesidir. Abrahamian’ın *İran Modern Tarihi* (A History of Modern Iran) adlı kitabı da İran araştırmalarında en fazla yararlanılan eserlerden biridir. Eser Kaçarlar döneminden başlayarak Rıza Şah, Muhammed Rıza Şah ve İran İslam Devrimi’nin de yer aldığı İran’ın modern tarihini kapsamlı bir şekilde aydınlatmıştır. Kaçarlar döneminin önemli siyasi olayları, devlet ve toplum yapısının irdelendiği kitapta Rıza Şah ve oğlu Muhammed Rıza Şah döneminin sosyal dönüşümleri ile toplumsal ve siyasal gerilimler ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. Abrahamian’ın bu kitabı İran üzerine yazılan tezlerin ekseriyetinin faydalandığı referans kitaplar arasındadır.

İran’ın son yüzyılı, özellikle de Rıza Şah dönemi ve Musaddık’ın başbakanlık süresince İran siyasetinde oluşan politik çatışmalar incelenirken Yadullah Shahibzade’nin *The Iranian Political Language, From the Late Nineteenth Century to the Present* kitabından yararlanılmıştır. İran edebiyatına, tarihine, siyasetine önemli eserler kazandıran Huma Katozian’ın Musaddık’ın başbakanlık dönemini, Milli Cephe’nin mücadelesini anlatan *Musaddiq and the Struggle for Power in Iran* adlı kitabı ve Mohammad-Reza Djalili ve Thierry Kellner’in birlikte yazdığı *İran’ın Son İki Yüzyıllık Tarihi* (L'Iran en 100 questions) adlı kitabı alan araştırmalarına katkı sağlayan kitaplar arasında yer almaktadır. 2001 yılından beri Alman Heinrich-Böll Vakfı’nın çıkardığı *Iran-Report* dergisinin yayın yönetmenliğini yapan Bahman Nirumand’ın devrim sonrası İran siyasi tarihi üzerine değerli eserleri bulunmaktadır. Elinizdeki çalışmada “Iran-Report”un ilgili sayıları ve yazara ait gazetelerde yayınlanan bazı makaleleri incelenmiştir.

Behrooz Moazami’nin İran’da devlet, Din ve Devrim, 1796’dan Bugüne (State, Religion, and Revolution in Iran, 1796 to the Present) adlı eserinden tezin bilhassa birinci bölümü kaleme alınırken faydalanılmıştır. İran’ın son iki yüz yıllık siyasi tarihini analitik bir çerçevede anlatan kitap Kaçarlar Dönemi’nden 1979 Devrimi’nin İslami dönüşüne farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Maziar Behrooz’un *Nasıl Yapılamadı: İran’da Solun Yenilgisi* (Rebels with a Cause: the Failure of the Left in

Iran) adlı eseri Tudeh ve Halkın Mücahitleri Örgütü dahil 1940-50’li yıllardan sonra aktif olan tüm sol grupların İran’da başarısızlık öykülerini ve yaptıkları stratejik hataları incelemiştir. Bu kitap, elinizdeki çalışma için bir bütün olarak önem taşımaktadır.

John Foran’ın *Fragile Resistance, Social Transformation in Iran from 1500 to the Revolution* adlı kitabından İran’ın Meşrutiyet yıllarını özetlerken faydalanılmıştır. Kitap Pehlevi monarşisini sona erdiren 1979 Devrimi’nin ardından ülkedeki toplumsal dönüşüm süreçleri hakkında aydınlatıcı analizlere yer vermektedir. Ayrıca devrimin gerçekleşmesine katkıda bulunan mücahitlerin 1979 yılı öncesi ve sonrası ile ilgili dönemin siyasi ve sosyal yapısı üzerine araştırmalarda bulunan kitaplar bu çalışma için önem taşımaktadır. Nitekim devrimin ardından “on iki imam Şiiliği”ni devlet dini olarak kabul eden yeni bir anayasanın ilanı İran toplumu üzerinde günümüze kadar sürecek olan sosyal, politik ve ekonomik açıdan derin izler bırakmıştır. Bu bağlamda, elinizdeki çalışmada Şah Alam’ın *Social and Political Transformation in Iran Since 1979: The Role of Islam* isimli kitabından faydalanılmıştır.

Abrahamian’ın diğer bir önemli eseri olan *İran’da Gerilla Hareketi, 1963-1977* (The Guerilla Movement in Iran, 1963-1977) 1970’li yılların gerilla hareketini tanımlamada çalışmaya yardımcı olan kaynaklarda biri olmuştur. Dönemin şehir gerillası görevinde onlarca silahlı grubun listelendiği eserde mücahitler de yer almaktadır. Ancak Abrahamian’ın kitaplarında İran tarihine aşina olmayan biri için olaylar zincirini takip etmek oldukça güçtür. Hadiselerin kronolojik sıralamasında birtakım olaylar atlanmakta ve ele alınan olaylara ilişkin çok fazla detaya yer verilmektedir. Abrahamian’ın diğer bir eseri olan *Radikal İslam ve İranlı Mücahitler* (Radical Islam: the Iranian Mojahedin) iki kısım, onbir bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde HMÖ’nün gelişimini ve deneyimlerini detaylı bir şekilde okuyucusuna sunmaktadır. Bilhassa bu kitap, tezde faydalanılan ana kaynaklardan biri olmuştur.

Halkın Mücahitleri Örgütü hakkında ciddi araştırmaları olan tanınmış isimlerden biri de Ronen A. Cohen’dir. Cohen’in örgütün 1987-97 yıllarını ele alan *The Rise and Fall of the Mojahedin Khalq* adlı kitabı İran-Irak Savaşı’nın bitiminden

sonraki dönemi kapsasa da mücahitlerin ilk Irak’a yerleşme serüvenine de detaylıca yer vermektedir. Bilhassa İran Ulusal Direniş Konseyi ve İran Ulusal Direniş Ordusu’nun faaliyetlerini detaylıca tasvir eden Cohen’in kitabı teze önemli bilgiler katmıştır. Lincoln Bloomfield Jr.’nin 2019 yılında yazdığı “*The Ayetullahs und the MEK*” adlı kitabında daha çok HMÖ’nün devrimden sonraki tartışmalı siyasi kararları ve Irak’taki durumu kaleme alınmıştır. Mücahitlerin Irak’taki Eşref Kampı’nda bulunduğu zaman zarfında karşılaştıkları problemler anlatılırken bu kitaptan yararlanılmıştır.

Almanca kaynaklar arasında yer alan Autonomie Dergisi henüz 1981 yılında *Die Volksmodjahedin im Iran* adıyla sekizinci sayısını tamamıyla Halkın Mücahitleri Örgütü’ne ayırmış ve dönemin örgüt lideri olan Mesut Recevi ile bir röportaj yapmıştır. Derginin bu sayısı örgütün ilk çıkış aşamasından başlayarak devrimden sonra HMÖ’nün Ayetullah Humeyni ile olan ilk ihtilaflarına yer vermektedir. Dergi dönemin Almanca gazetelerinin örgüt hakkında yayınladıkları haberler dahil, mücahitlerin kuruluş aşamasında bulunan liderlere de değinmiştir. 1979 yılında *Der Iran* adıyla yayınlanan Autonomie Dergisi’nin birinci sayısı da devrime doğru giderken ortaya çıkan tüm halk ayaklanmalarını ayrıntılı bir şekilde ele almış, hadiseleri yıl yıl incelemiştir. Elinizdeki çalışmaya katkıda bulunan diğer bir Almanca kaynak ise Katajun Amirpur’a ait 2021 yılında yayınlanan *Khomeini, Der Revolutionär des Islams* adlı kitaptır. Kitap devasa bir kaynakçaya sahip olmakla birlikte İran devrim lideri Ayetullah Humeyni hakkında bugüne değin bilinmeyen birçok önemli bilgiye yer vermiştir. Yazar aynı zamanda Humeyni’nin 1970’li yıllarda mücahitler ile olan ilk temasına da değinmiştir. Lincoln Bloomfield’in 2011 yılında yayımlanan *Die iranische Volksmodjahedin (MEK/PMOI) und die Suche nach begründeter Wahrheit, Über ihre Tätigkeiten und ihr Wissen* adlı kitabında HMÖ’nün terör listesine alınma nedenlerinin hukuki ve siyasi boyutu irdelenmiştir. Tezin üçüncü ve dördüncü bölümü kaleme alınırken bu kitaptan faydalanılmıştır.

Global Option’un yayınladığı “İran: Foreign Policy Challenges and Choices” adlı 236 sayfalık eserin neredeyse tümü mücahitleri kapsamaktadır. Halkın Mücahitleri Örgütü hakkında çok önemli bilgilere yer verilen kitabın yaklaşık yarısı

tamamen örgütü kapsamaktadır. HMÖ'yü tanımlarken ve organize şekli dahil tüm siyasi serüvenini incelerken bu kitaptan önemli bilgiler alıntılanmıştır. Yukarıda tanıtılan kitaplar dışında doğrudan HMÖ'ye ilişkin spesifik sorulara yanıt arayan faydalı akademik makaleler ve tezlerin de bu çalışmaya katkısı olmuştur.

Farsça Kaynaklar

Farsçadan Türkçeye veya diğer yabancı dillere tercüme edilenler hariç, genel olarak mücahitler üzerine Farsça yazılmış kaynaklarda objektif bir bakış açısını yakalamak güçtür. Mücahitleri savunan yazarların da Farsça dışındaki dillerde yazdıkları kitap veya makalelerde taraflı yaklaşımları göze çarpmaktadır. Nitekim HMÖ'nün kompleks bir konu olması İran İslam Cumhuriyeti'ne muhalif kesimlerin mücahitlere olan bakışlarını etkilemektedir. Örneğin HMÖ'nün aktüel çalışmalarını takip etmek için özellikle yurtdışından yayın yapan İran muhaliflerine ait medya organlarında bu duruş gözlemlenmektedir. Bu bağlamda İran International TV kanalı 2018 yılında Paris'te düzenlenen kapalı bir salon toplantısını canlı olarak yayınlamıştır. Eski ABD Ulusal Güvenlik Sekreteri John Bolton ve Donald Trump'ın avukatı Rudolph Giuliani'nin de katılımıyla gerçekleşen toplantıda öne çıkan slogan “İran’da bir rejim değişikliği” isteği idi. Bu ve benzeri medya organlarının çıkardıkları yayınlarda İran karşıtlığının örgüt taraftarlığını tetiklediği görülmektedir.

Mücahitler İran’da bir milli güvenlik meselesi olduğu için bu konuda ülkede basılan kitap sayısı sınırlı olduğu gibi yayımlanan çalışmalar da sıkı kontrole tabidir. Yurtdışında yazılan İran muhaliflerinin eserleri de çoğu zaman farklı dillerde yayımlanmıştır. İran’daki medya yayın organlarının örneğin gazetelerin Farsça yazılan haberlerinde mücahitler hakkında kapsamlı analizler yer almaktadır. Fakat bu gazeteler İran liderliğine ait gazeteler olmasına rağmen içeriğinde eleştirel bir bakış açısıyla da olsa HMÖ'nün faaliyetleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bakımdan gazetelerdeki haberlerde ve analizlerde mücahitleri “münafıklar” olarak adlandıran bu ve benzeri yanlı ifadeler ve yorumlar arındırılarak geçerli bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

İran'ın meşrutiyet dönemi incelenirken, referans eser olarak kabul edeceğimiz Ahmed Kesrevi Tebrizi'nin orijinali Farsça olan ancak Türkçe'ye çevrilmiş *Meşrutiyet Tarihi* adlı kitabı çok sayıda belge, ilk ağızdan tanıklık ve kapsamlı analizlerle kaleme alınmıştır. Kitap bilhassa din adamlarının İran toplumundaki yeri ve dönemin siyasi kargaşasında üstlendiği rolü özgün bir şekilde aktarmaktadır. Çalışmanın arka plan analizleri bölümünde anayasal düzene geçme tartışmalarının ve siyasi çatışmaların olduğu dönemi anlayabilmek için bu eserden faydalanılmıştır.

Hüseyin Ahmedî Ruhani'nin ilk baskısı 2005, ikinci baskısı 2011 yılında Tahran'da yapılan *sâzmân-i mücâhidîn-i halk-i Îrân* (سازمان مجاهدين خلق ايران) adlı eseri mücahitlerin kuruluş aşamasından 1970'li yılların ortalarına kadar gelmektedir. Yazar, Halkın Mücahitleri Örgütü'nün en önemli üyelerinden biriydi. Mücahitlerin Irak'taki ve Beyrut'taki kamplarına defalarca gitmiş ve 1976'da kendisini tam bir marksist olarak tanıtmıştır. Hüseyin Ahmedî Ruhani kitabı, 1980-81 yıllarında İran'da ceeavinde kaldığı süre zarfında kaleme almıştır. Kitapta örgütün kuruluş aşaması ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. Nitekim örgütün kuruluş aşamasında örgüt üyelerinin tam olarak Marksist bir ideolojide mi yoksa İslami bir çizgide mi yol alacaklarına dair problematik bir mesele mevcuttur ve yazar mücahitlerin düşünce dünyasındaki bu çatışmayı ortaya koymuştur.³² Kitabı önemli kılan taraf ise Ruhani'nin bizzat olayları tecrübe edip kaleme almış olmasıdır. Nitekim Ruhani, örgüt kurulduğu zaman ilk merkezi komitede yer almaktaydı. Bu bakımdan kitapta örgütün siyasi serüveni kesin tarihlerle anlatılmaktadır.

Mücahitler hakkında Farsça yazılan diğer bir eser 2006 yılında üç cilt halinde Tahran'da yayımlanan tanıkların ve dönemin siyasi çatışmalarında yer alanların söylemlerinden aktarılarak hazırlanmış olan *sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1384)* adlı çalışmadır. Kitabın üç cildi de müessese-yi mütala'ât ve pejûheşha-yi siyâsî yayınevinden bir grup editör tarafından yayımlanmıştır. Örgütün 1965-1975 yıllarını anlatan birinci cildi HMÖ'nün dini ve kültürel kökleri ile alt yapısını ele almaktadır. Aynı zamanda HMÖ'nün başat aktörleri olan dini liderler

³² Hüseyin Ahmedî Ruhani, *Sâzmân-i mücâhidîn-i halk-i Îrân*, Merke-i isnad-i inklab-i İslami Yayınevi, Tahran, 2012, s. 156.

tasvir edilmiştir ve İran'ın diğer ülkelerle olan ilişkisi eleştirel bir bakış açısıyla bir belgesel formatında aktarılmaktadır. Yine birinci ciltte 1965-70 yılları arasında SAVAK tarafından tutuklanan örgüt üyelerinin öyküsü detaylı bir şekilde verilmiştir.

1975-1985 yıllarını anlatan ikinci cilt HMÖ'nün içerisindeki Marksist grubun yükselişini ele almaktadır ve içerisindeki siyasi tartışmaları dile getirmektedir. Bu bağlamda örgütün devrimde öncü rol üstlenen İslami-Marksist kanata karşı yaptığı tasfiyeler dile getirilmiştir. İkinci ciltte 1978'e kadar HMÖ'nün nasıl bölündüğü detaylı bir şekilde aktarılmış ve Humeyni ile olan ilk mülakatlara yer verilmiştir. Ayrıca kitap Mesut Recevi'nin örgüt içerisinde nasıl güç kazandığını ve kadınların örgüt içerisinde ortaya çıkışı ile HMÖ'nün sosyal, siyasi ve askeri yapısını ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır.

Örgütün 1985-2005 yıllarını anlatan üçüncü cildi yoğun olarak İran-Irak Savaşı'nı, Saddam Hüseyin ile olan ilişkileri konu almaktadır. Bu ciltte HMÖ'nün devrimden sonraki faaliyetlerini, hükümete nasıl yaklaştıklarını ve Humeyni ile olan ilk çatışmalarını bulmak mümkündür. HMÖ'nün 1997'de ABD'nin terör listesine girişi, 2003'te ABD'nin örgütü Cenevre Sözleşmesi ile koruma altına alması gibi konular yer almaktadır. Üçüncü cildin son bölümünde örgütün kült evresinin yansımaları aktarılmaktadır. Farsça kaynaklar arasında sayabileceğimiz diğer çalışmalar ise daha çok çeşitli haber sitelerinin veya gazetelerin örgüt profilini sunduğu kısa analizlerden ibarettir.

Mücahitler hakkında en kapsamlı kitap çalışması olan yukarıda tanıtılan üç ciltlik eser dışında Muhsin Behiştî Sereşt ve Leyla Heyderi-yi Batini'nin, *Cereyân şinâsi-yi gürûhhâ-yî mezheb-i sâzmân-i mücâhidîn-i halk pes ez inşî'ab-i 'idieûlûjîki* adlı makalesi de örgütün 1975-80 yıllarını kaleme almaktadır. HMÖ'nün ideolojik olarak nasıl bölündüğünü, bu bölünmenin hangi kriterler üzerinden gerçekleştiğini ve mücahitlerin Marksizme karşı olan sempatilerinin bu dönemde giderek arttığını dile getirmektedir.

HMÖ'nün Irak'ta geçirdiği yıllar bu araştırma için ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim örgüt en tartışmalı siyasi hamlelerini Irak'a yerleştikten sonra yapmıştır. Bu bağlamda Abdülhalik Meskat'ın Tahran'da 2011 yılında yayınladığı *ceng-i devvüm ḥalic-i fars ve menâfi'i millî cümhûrî-yi islâmî irân* adlı kitabı önce Saddam Hüseyin'in Kuveyt işgalini daha sonra ABD'nin Irak saldırısını ele almakta ve işgalin hangi motivasyona dayanarak gerçekleştiğini anlatmaktadır. Ayrıca İran'ın her iki işgalden hangi siyasi menfaatleri elde ettiğini aktarmaktadır. Konuya ilişkin diğer bir çalışma ise Tahran'da 2012 yılında yayımlanan Yeylaki Rehman'ın *ḥamle-yi nizâmî Amerika be iraq ve te'sir-i an ber şekâfhâ-yi kûmî ve mezhebî in kişver* başlıklı kitabıdır. Yazar, sosyal ve dini açıdan Amerika'nın Irak'a saldırısını ve bölgeye yansıyan etkisini aktarmaktadır. Yazar, aynı zamanda Irak'ın Sünni ordusunun Sünni halk ile olan mezhebi bağlılığını ve 2003'ten sonra Irak'taki konjonktürel değişiklikleri kaleme almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL ARKA PLAN

1.1. İran Tarihinde Meşrutiyet Hareketi (1905-1911)

İran, Meşrutiyet Hareketi'nin başladığı Kaçarlar dönemine kadar farklı krallıkların ve hanedanlıkların hüküm sürdüğü monarşi ile yönetilmiştir. 1906 yılında ilan edilen Meşrutiyet İran modern tarihinin en önemli siyasi kırılmalarından biri olması bakımından üzerinde önemle durulması gereken olaylardan biridir. Nitekim İran'ın geçmiş tarihinde yer alan tüm hanedanlıkların varoluş sebebi olan istibdat yönetimine, ilk defa toplumun her kesiminden tepki gelmesi ve sorgulanması söz konusudur.³³ 2500 yıllık monarşik düzen artık İran toplumunda yeni yeni filizlenen “hürriyet” anlayışıyla çelişmekteydi. XX. yüzyılın ilk çeyreğinde İran toplumu “millet, devlet, devrim, ferdiyet, toplum, kültür, sınıf” gibi benzer yeni kavramlarla tanışmıştır. İran'da çağdaşlaşmanın temelleri atılmaya başlandı ve bunun etkileri toplum nezdinde de ortaya çıkmıştır.³⁴

İran toplumunda yirminci yüzyılın başında hak-hukuk ve özgürlük gibi kavramların öne çıkması Kaçar Hanedanlığı (1779-1925) dönemine rastlamış ve hanedanlık son yıllarında her yönüyle bir çöküşün eşiğine gelmiştir. Bu da mevcut monarşik düzenin sarsıntılar geçirmesine neden olmuştur. Bu dönemde gerçekleşen, siyasi krizler, askeri yozlaşma ve yetersizlik, adaletin temelinden sarsılması, keyfi uygulamalar, ekonomik iflas, yabancı sermayenin ülke üzerinde oluşturduğu hegemonya, yoksulluk ve yolsuzluk gibi başlıca sebepler halkın yönetime karşı öfkelenmesini beraberinde getirmiştir.³⁵ Bir devletin ve milletin içinde bulunduğu bu şartlar ve bunun karşısındaki çaresizlik bu dönemde İran tarihi için yeni bir anayasal devrin başlangıcını hazırlamış ve bununla beraber bu sistemin savunucuları olarak

³³ Yılmaz Karadeniz, **İran'da Sömürgecilik Mücadelesi ve Kaçar Hanedanı (1795-1925)**, İstanbul 2006, s. 259.

³⁴ Bijan Cezani, **İran Meşrutiyet Devrimi (1906-1911)**, İstanbul, 2014, s. 73-74, 91, 117, 119.

³⁵ Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. 16-17, 20, 32.

yeni fikir akımları ve bilinçli toplumsal sınıflar oluşmuştur.³⁶ İran’da siyasal İslam’ın doğuşu, komünist ve sosyalist hareketlerin ortaya çıkışı ile Fars milliyetçiliğinin temellerinin atılması bu devrede gelişen olaylarla kendini göstermiştir. İlk defa İran toplumunda vuku bulan bu denli geniş çaptaki sosyal, ideolojik ve siyasi hareketlilik ve buna bağlı değişimler İran’ın çağdaş tarihine girişin ilk adımıdır.³⁷ Bu sebeptendir ki İran’ın son yüzyılını yorumlamak Meşrutiyet Devrimi’ni etraflıca incelemekten geçmektedir. Meşrutiyet 19. yüzyıldan beri ülkede süregelen reform hareketlerinin anayasal bir sistemle sağlam temeller üzerine kurulmasının önünü açmıştır. Nitekim dış devletlerin hakimiyeti altında bulunan Kaçarlar Dönemi’nde siyasi iktidarsızlık, toplumda hâkim olan adaletsiz yargı sistemi ile önü alınamaz ekonomik sorunlar oluşmuştur.³⁸ Bu durum Meşrutiyetin İran’da meydana getirdiği siyasi ve toplumsal etkilerin iç ve dış etkenlerle beraber ortaya çıktığını göstermektedir.

1.1.1. XX. Yüzyılda İran

XX. yüzyıla girerken İran, İngiltere ve Çarlık Rusya’nın dönüşümlü olarak paylaşma arenasında yarı bağımsız bir şekilde etki alanını sürdüren Kaçar Hanedanlığı’nın yönetimindeydi. İngiliz ve Rus orduları karşısında İran’ın sürekli olarak aldığı askeri yenilgiler ve imzalamak zorunda kaldığı ağır hükümlü anlaşmalar nedeniyle kuzeyde Rusların, güneyde İngilizlerin siyasi nüfuzu altında mevcudiyetini sürdürmeye çalışırken aynı zamanda bu iki devletin temsilcileri İran politikasında kilit roller üstlenmişlerdir. Bu hakimiyet İran’da bakanların seçilmesinin ve değiştirilmesinin yanı sıra, monarşinin dengelenmesine ve vesayet sırasının belirlenmesine de karışmaktadır.³⁹

³⁶ Nikki R. Keddie, “Iranian Revolutions in Comparative Perspective”, *American Historical Review*, C. 88, No. 3 (Haziran 1983), s. 584.

³⁷ John Foran, **Fragile Resistance, Social Transformation in Iran from 1500 to the Revolution**, Boulder, San Francisco, Oxford, Westview Press, 1993, s. 153, 162, 195.

³⁸ Abrahamian, **Modern Iran Tarihi**, s. 12.

³⁹ Yabancı devletlerin kapitülasyonlar ile bir dizi ticari ve diplomatik ayrıcalık elde etmesi, vilayetlerde konsolosluklar açması, tüccarların ithalat vergilerinden muaf tutulması, Rus demiryollarının Kafkaslar ve Orta Asya’ya ulaşmasıyla birlikte imzalanan anlaşmalar bu devletlerin ticari anlamda da İran’a sızmasına yol açmaktaydı.

Bu ülkelerin İran üzerindeki hakimiyeti kendisini hem ülke yönetimi üzerinde hem de İran'ın ekonomisinde göstermekteydi. Özellikle İngiliz şirketlerin İran'da petrol arama faaliyetlerinin başarıyla sonuçlanmasından sonra İngilizlerin bu alandaki hegemonyası uzunca bir zaman sürmüştür. İran'ı ticari fırsatlar ülkesi olarak gören Britanyalı firmalar petrol ve maden arama faaliyetlerinin dışında ülkede telgraf hatlarından, açtıkları bankalardan, deniz yollarını işletmeye kadar birçok alanda yatırım yapmışlardır. Fakat tüm bunların karşılığında İran'ın elde ettiği kar ise yok denecek kadar azdı. İran petrolünün İngilizler tarafından işletilmesiyle, anlaşmada yer alan hükümlere rağmen İran hükümetine hiçbir ödeme yapılmamaktaydı.⁴⁰

Günümüzde dahi İran'ın en önemli gelir kaynağı olan petrolün ülkenin içinde bulunduğu mali krize rağmen İngiliz şirketlere peşkeş çekilmesi toplumun tüm kesimlerinde büyük tepkiler uyandırmıştır. Buna makabil İran şahlarının müsrif yaşantısı, 1904-05 yılları arasında devletin iflası ve her geçen gün yükselen enflasyonla gelen ekonomik bunalımın körüklediği nedenler, zamanla kitlesel hareketlerin filizlenmesine neden olmuştur. Nitekim İran batı ülkeleriyle karşılaştırıldığında endüstriyel alanda gelişmemiş ve geçim ekonomisinde değerlendirilen bir sosyal statüde yer almaktaydı. Batıya tanınan imtiyazlar nedeniyle bağımlılık ekonomisine sahip İran'da ortaya çıkan manzarada sanayi malları üretimi yerini hammadde ihracatına bırakmıştır. Bu durum yerel esnafın, tüccarın zararı ile sonuçlanırken köylünün işsiz kalmasına yol açmaktaydı. Bu bağımlılık kötü yönetilen bir ekonomik süreç gibi görünse de ülke içerisinde siyasal sonuçları vardı ve mevcut sistemi değişime zorlamaktaydı.

1.1.2. Meşrutiyeti Tetikleyen İç ve Dış Sebepler

Meşrutiyetin XX. yy'ın başında ilan edilmesinden önce Kaçarlar Dönemi'nde toplumun devletle olan bağıını koparan birçok gelişme vuku bulmuştur. Öncelikle Çarlık Rusya'nın XIX. yüzyılın başlarında modern silahlarla donatılmış ordusuyla dönemin İran hanedanı Kaçarlarla yaptıkları kısa süren iki savaşın büyük bir yenilgiyle

⁴⁰ Gökhan Bolat, "Anglo-Persian Oil Company'den British Petroleum'a (BP): İngiltere'nin İran'daki Petrol Macerası", **History Studies International Journal of History**, C.5, No: 2, 2019, s. 63.

sonuçlanması bunların başında gelmektedir. Nitekim savaşın sona ermesinin ardından imzalanan Gülistan (1813)⁴¹ ve Türkmençay (1828)⁴² gibi iki önemli anlaşma İran tarihinde devletin itibarını sarsan anlaşma şartları olarak yer almıştır. Akabinde Rusya'ya kapitülasyonlar verilmiş, Hazar'da Rus hakimiyeti kesinleşmiş ve şartlarını Rusya'nın belirleyeceği bir dizi ekonomik anlaşma yapılması kararlaştırılmıştır. Rusların ve İngilizlerin özellikle ticari ve askeri sahalarda yoğunlaşan İran rekabeti İran aleyhine elde edilmiş birbirini takip eden kazanımlarla sonuçlandıkça, toplumun siyasete ve devlete bakışında değişimler meydana getirmiştir.

Meşrutiyet öncesi ülkenin yaşadığı bu sancılı dönemde iç siyaset ve ekonomide iplerin yabancı güçlerin eline geçmesi halk nezdinde ülkenin girdiği her girdabın ardında yabancı güçlerin varlığının olduğuna dair ilerleyen dönemlerde daha da derinleşecek şüpheler oluşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Meşrutiyet Devrimi'ne katılan tüm toplumsal katmanlar Batının İran üzerinde hüküm sürdüğü bu sınırsız kuşatmadan rahatsız olan kesimdir.

İngiltere ve Rusya'nın ülkede bir dizi ticari ve diplomatik ayrıcalıklar⁴³ elde etmesinin yanı sıra, İran'da 1831'de 17 yaşındayken çıktığı tahtta yarım asra yakın

⁴¹Antlaşmanın 3. maddesine göre; İran, 6 ay içerisinde Revan ve Nahçıvan Hanlıkları'nı Rusya'ya bırakmıştır. Bu antlaşmayı önemli kılan taraflarından birisi de Azerbaycan toprakları ikiye bölünmüştür. Türkmençay Antlaşmasıyla İran her yönden büyük zararlar görmüş, bu antlaşmanın neticelerinden dolayı yaklaşık bir asır diğer devletlerle olan siyasi ve iktisadi ilişkilerinde olumsuz etkilenmiştir. Bu antlaşmayla İran mahkeme bağımsızlığını kaybetmiş, yabancı devletler nezdinde mağlup ve zayıf bir devlet olarak görülmeye başlanmıştır. Türkmençay Antlaşmasıyla başlayan süreç İran tarihinde "tek taraflı antlaşmaların imzalandığı" bir dönem olarak adlandırılmıştır. Okan Yeşilot, "Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları", *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* Sayı: 36, Erzurum 2008, s. 190-194.

⁴² Bu antlaşmaya göre, Erivan ve Nahçıvan hanlıklarından başka Aras çayının kuzeyinde olan Azerbaycan arazisindeki bütün hanlıkların (Gence, Karabağ, Şeki, Lenkeran, Şemahı, Bakü, Kuba, Derbent) Rusya'ya ait olduğu kabul edildi. Yine bu antlaşmaya göre Hazar Denizinde yalnız Rusya'nın donanması bulunacak, İran'da ticaret yapan Rus tüccarlarından gümrük vergisi alınmayacaktı. Böylece Gülistan antlaşması ile Rusya'nın Güney Kafkasya'ya hakim olması hususu kabul edilmiş oluyordu. Gülistan Antlaşması, İran'ın Kafkasya'daki hakimiyeti sona erdirmiş; Dağıstan bölgesinin Ruslar tarafından abluka altına alınmasını kolaylaştırmıştı. Zekeriya Türkmen, "XIX Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası (1800'lerin Başından 1828 Türkmençay Antlaşmasına Kadar)", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004 s. 17.

⁴³ İngiliz ve Ruslarla birlikte diğer ülkelere verilmiş imtiyazların en önemlilerini şu şekilde sıralayabiliriz.; 1862'de Tahrân-İsfahan-Buşehr ve 1868'de Culfa-Tebriz telgraf hatlarının yapımı, 1869'da Rus Liyanazova balık avlama izni, 1870'te Odessa-Tiflis-Tebriz yoluyla Tahrân-Ofusky arasındaki telgraf hattının Ruslara verilmesi, 1872'de demir yolu inşaatı, ormanlardan yararlanma ve İran'da altın, gümüş ve diğer kıymetli taşlar hariç madenlerin çıkartılması, 1872'de Rusların sigorta ve taşımacılık yetkilerini elde etmeleri, 1888'de Imperial Bank of Persia'ya para basma tekeli, Ahvaz

kalan Nasıruddin Şah'ın⁴⁴ (1848-1896) hanedanlığının sürdüğü yönetim sistemi de halkı tatmin edecek adımlar atamamıştır. Özellikle Nasıruddin Şah 1872 yılında ülkenin gelir kaynaklarını İngilizlerin himayesine sunması içerde büyük tepkilerin yükselmesine neden olmuştur. Şahın Gerald Talbot adında aslen emekli binbaşı olan bir İngiliz yatırımcıya 1891 yılında pek de yüksek olmayan bir bedel karşılığında İran'ın tütün satışı ve ihracatının tüm haklarını devretmesi halkta büyük bir infiale sebebiyet vermiştir. Bu ayrıcalık sayesinde İran'ın tütün ekimi, işlenmesi ve satışına dair tüm tasarruf hakkı artık sadece Talbot'un şirketlerine aittir.⁴⁵

Şahın verdiği bu imtiyaz büyük tüccarlardan küçük esnafa kadar birçok kesimden oluşan iş çevrelerini ayağa kaldırmıştır. Nasıruddin Şah halktan gelen tepkilere rağmen imtiyazın iptali çağrısına tepkisiz kalırken din adamlarının devreye girmesiyle beklenmedik bir olay yaşanmıştır. Şii dünyasının o devirdeki en güçlü din alimlerinden olan ve milyonlarca kişinin “merc ‘i taklîd (مرجع تقلید)” olarak kabul ettiği Ayetullah Mirza Şirazi 1891 yılının aralık ayında verdiği fetva ile tütünü “haram” ilan etmiş ve bu fetva İran'da meşrutiyet hareketlerini fitilleyen başlıca kıvılcımlardan biri olmuştur.⁴⁶ Tütün yasağı fetvası aynı zamanda ülkede siyasi ve sosyal alanda yaşanan boşluğu dolduran Şii ulemanın siyasi iktidarının tescili anlamına da gelmektedir. Yenilikçi İranlı aydınlar bu fetvanın ardından siyasi değişimler konusundaki

bölgesine kadar Karun Nehri üzerinde vapur işletme hakkı, 1889'da Bank Şahinşahi'ye banknot basma hakkı, İran'daki İngiliz yatırımlarının arttırmak üzere Nasıreddin Şah'tan hayat ve servet fermanının alınması, 1890'da bir İngiliz şirketinin tütün imtiyazı alması, 1889'da çıkarılan bir yasayla, İngiliz vatandaşlarının anlaşmazlıklarına İngiliz konsolosluğu mahkemesinin bakması, 1890'da Rusya'ya Bank-ı İstikrazi imtiyazı, 1897'de Muzafereddin Şah tarafından Fransızlara ilmi alanda İran'ın bütün topraklarında kazı yapma imtiyazının verilmesi, 1898'de bir Yunan şirkete ormanları işletme imtiyazının verilmesi, 1897'de Belçikalıların gümrük gelirlerinin yönetimini ele alması ve 1902'de Culfa, Tebriz ve Kazvin karayolları inşaatının verilmesi. Zeynel Özlü, Enver Demir, Dr. Fahrettin Şevket'e göre modernleşme sürecinde İngiltere ve Rusya'nın İran'daki faaliyetleri, Osman Karacan, **Modern İran Tarihi, Kaçar Hanedanı'ndan İslam Devrimi'ne**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2021, s. 203-217.

⁴⁴ Nâsirüddin Şah, 17 Temmuz 1831'de Tebriz yakınlarındaki Kuhnemîr'de doğdu. Babası Kaçar hânedanının üçüncü hükümdarı Muhammed Mirza Şah'tır. Beş yaşında veliaht tayin edilen Nâsirüddin Şah 1847'de amcasının yerine Azerbaycan valisi oldu. Babasının vefatının ardından Mirza Takî Han'ın desteğiyle Tebriz'de hükümdar ilân edildi (13 Eylül 1848). İktidarının ellinci yıl kutlamasına hazırlanırken Mirza Rızâ-yi Kirmânî tarafından suikaste uğradı ve 1896 yılında hayatını kaybetti. Suad Pira, Osman Gazi Özgüdenli, “Nâsirüddin Şah”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006) 32/405-406.

⁴⁵ Ranin Kazemi, “The Tobacco Protest in Nineteenth-Century Iran: The View from a Provincial Town”, *Journal of Persianate Studies* (2014), pp. 251-295, s.255-56, 262.

⁴⁶ Encyclopaedia Iranica, “Hasan Şirazi”, (Erişim 12 Aralık 2022).

düşüncelerinde ısrarlı olmaya başlamış ve bu aydınlarda vatanperverlik düşünceleri şekillenmiştir. Hatta bunlar çok açık olmasa da nasyonalist arayışlar içerisinde olmuşlardır. Bu açıdan tütün yasağı Meşrutiyet Devrimi için başarılı bir alıştırma şeklinde değerlendirilmekte ve İran tarihindeki ilk siyasi kalkışma olarak görülmektedir.⁴⁷ Çünkü toplumun birçok kesiminden insanlar bir hedef etrafında birleşmişlerdi ve artık halkın olmazsa olmaz addettiği istekleri vardı. Şah da bu istekleri görmezden geldiği sürece saltanatı tehlikede demektir.

Yenilikçi Batı tarzı düşüncelere duyulan ilgi ve anayasal sistemi gerçekleştirecek olan Meşrutiyet istemlerinin ortaya çıkmasına ivme kazandıran diğer bir hadise de Mirza Rıza Kirmani⁴⁸ tarafından Kaçar hanedanının en kudretli dördüncü şahı Nasıruddin Şah'ın öldürülmesidir. Nasıruddin Şah'ın öldürülmesiyle İran'da merkezde ve diğer vilayetlerde çözümler başlamıştır. Nitekim kendisinden sonra saltanata oturan veliahdı Muzafferüddin Şah'ın sağlık sorunları ve güçsüz⁴⁹ bir kişiliğe sahip olması ülkenin içinde bulunduğu girdaba köklü çözüm yolları getirememesine neden olmuştur. Aslında bu dönemde Meşrutiyet Devrimi'nin koşulsuz gerçekleşmesi zorunlu değildir fakat Nasıruddin Şah'ın öldürülmesinden sonra meydana gelen olaylar ve ülkede halen hâkim olan çözümsüzlük hali Meşrutiyet'in temel taşlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Saltanatın meşruiyetini tehdit altına sokan bu gelişmeler dönemin İran toplumunda iki kritik gelişmeyi ortaya çıkarmıştır. Bunlardan biri, iç ve dış sorunlara en iyi nasıl karşılık verileceğine dair fikirlerin dile getirilmesiydi ve bunun öncülüğünü Batıdan etkilenen eğitim seviyesi yüksek, iyi derecede maddi koşullara sahip aydınlar ve okumuş kesim yapmıştır. Böylelikle İran siyaset literatürüne “özgürlük”,

⁴⁷ Kaan Dilek, İran'da Meşrutiyet hareketi ve Dönemin Siyasi Gelişmeleri, **Akademik Ortadoğu**, 2/1, (2007), s. 54.

⁴⁸ 1854 yılında Kirman'ın Meşîz (Berdesîr) beldesinde doğdu. Eğitimini Kirman'da tamamlayan Âkâ Han tarih, edebiyat, fıkıh, usul, mantık, felsefe, kelâm, hadis gibi konularda ders aldı. 1881'de Kirman'da maliye memurluğu görevine getirilen Kirmani siyasi hayatı boyunca dönemine birçok ilim erbabı ile tanışmıştır. İran'da Kaçar Şahı Nasıruddin Şah'ın ölümünden Rıza Kirmani adlı bir kişi sorumlu tutulunca İran'a teslim edilip 1896'da idam edildi. Rıza Kurtuluş, “Mîrzâ Abdülhüseyn Âkâ Hân-ı Kirmânî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (Anakara: TDV Yayınları, 2020) EK-1/59-60.

⁴⁹ Kaan Dilek, a, g, e., s. 54.

“despotizm”, “anayasa”, “parlamento”, “meşrutiyet” gibi yeni kavramlar kazandırılmıştır. İkincisi, İran’ı sorumsuz hükümetlerden kurtararak Batı hakimiyetine son verecek iktisadi ve askeri yöntemler geliştirmek gibi değişimler talep eden yeni grupların ve fikir akımlarının ortaya çıkmasıdır. Yeni bir değişimin arifesinde olan İran toplumunda XX. yüzyıla gelindiğinde artık imparatorlukların yerini milli unsurlara dayalı, hürriyet, özgürlük, adalet, eşitlik gibi kavramların ön planda tutulduğu devlet düzenlerinin aldığı gözlemlenmektedir. Bu kavramlardan birçok Avrupalı devletin yanında, Osmanlı Devleti ve İran gibi doğu dünyasındaki devletler de etkilenmiştir. 1906 Meşrutiyet Devrimi başlamadan önce İranlıların Avrupa ile ülkede yapılması istenen birtakım reformlarla temaslarının arttığı, İran’da yeni fikirlerin yayılmaya başladığı kısaca İran’ın Batıya açılma sürecinin hızlandığı gözlenmektedir. Bu süreçte İran’ın Avrupa’ya gönderdiği öğrenciler ve kendi üniversitelerine getirdiği Avrupalı öğretmenlerin katkısı⁵⁰ büyüktür. Bunun dışında Avrupa ile İran arasında yapılan telgraf hattı ve dolayısıyla İran halkının Avrupa’da gelişen hürriyet olaylarından bilgi elde etmesi ve İranlı aydınlar tarafından ülke içinde ve dışında çıkan gazete ve dergilerin etkisi de söz konusu olmuştur.⁵¹ Özellikle yurt içinde ve yurt dışında yayımlanan özel dergi ve gazetelerin kamuoyunda önemli etkileri gözlemlenmiştir.⁵² Bu gazeteler İran’ın mevcut durumunu eleştirip Batının örnek alındığı ıslahat ve yeniliklerin yapılması gerektiğini savunmaktadırlar. Batı nüfuzunun İran üzerinde oluşturduğu ekonomik hegemonya ve basın yayın aracılığıyla gerçekleşen düşünsel etki Meşrutiyete giden yolda etkili olmuştur.

⁵⁰ Selda Kılıç, “İran’da ilk Anayasal Hareket "1906 Meşrutiyeti", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 20, No:32, Ankara, 2002, s. 146.

⁵¹ Meşrutiyetin ilanından önce İstanbul, Hindistan ve Mısır’da Farsça gazeteler çıkarılmakta, gazetelerde çıkarılan makaleler ve yazılar özgürlüklerden, beşerî kanunlardan ve istibdat rejiminin yanlışlıklarından bahsedip halkı mevcut rejime karşı kıskırtmaktaydı. Yılmaz Karadeniz, **İran Tarihi**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2012, s. 456.

⁵² Meşrutiyeti savunan gazete ve dergiler arasında Mirza Cihangir Han yönetiminde haftalık olarak çıkarılan “Sur-ı İsrâfil” dergisi, Tahran meşrutiyetçilerinden biri olarak tanınan Seyyid Muhammed Rıza Şirazi’nin çıkarmış olduğu “Musavvat” gazetesi, Tebriz’de Muhammed Şebesteri’nin 1907’de çıkardığı “Mücahid”, yine Tebriz’de 1908’de çıkan “İttihad” gazetesi ve Mirza Beluri’nin 1908’de çıkardığı “Haşeratü’l Ary” gazetesi yer almaktadır. Karadeniz, **İran Tarihi**, s. 457.

1.2. XX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde İran'daki Sosyal ve Düşünsel Yapı

1.2.1. Meşrutiyet Yanlısı Toplumsal Sınıflar

Meşrutiyet süreci, ülkede iktisadi, sosyal, askeri ve siyasi alanda kendini gösteren kötü gidişatı durdurarak İran'ın ilerlemesi için köklü değişimlerin ve reformların yapılması gerektiğini savunan bir zümrenin doğmasına yol açmıştır. XIX. yüzyılda İran ekonomisinde birincil role sahip olan tacirler dünya ticaretinin önemli merkezlerine dağılmış durumdadır. Yurt dışından ithal edilen mallar karşısında direnemeyen esnaf ve zanaatkârlar ile yurt dışına çalışmaya giden işçi ve köylüler ülkedeki mevcut sistemin tıkanma aşamasına geldiğini görerek yöneticilerin ülke sorunlarının çözümü için o güne kadar yapılmış olan reformlardan daha köklü bir reformu hayata geçirmeleri gerektiğine inanmaktaydılar. Değişim düşüncesine yurt dışına gönderilmiş öğrenciler ve batılı devletlerden getirilen uzmanlar ön ayak olmuşlardır.

İran ekonomisi Kaçarlar döneminde ziraat ekonomisine dayandığından ülkenin en büyük toplumsal sınıflarından biri çiftçi sınıfı olmuştur ama Meşrutiyet yanlısı toplumsal sınıflar içerisinde en cılız kalan sınıf da yine çiftçi sınıfıdır. Toplumsal haklardan yoksun olan, eğitimsiz sayılabilecek olan bu kesimin büyük bir kısmı, İran'daki siyasi gelişmelerden habersiz olduklarından Meşrutiyet Hareketi'ne tam anlamıyla katılamamışlardır.⁵³ Dolayısıyla devrime politik bir bilinçten ziyade daha çok baskıcı ortamın zorlamasıyla zulme karşı direniş olarak bakmışlardır. Ancak yurt dışına giden yüzbinlerce işçi buradaki siyasi gelişmelere yakından tanıklık ettiklerinden kendi ülkelerine döndüklerinde daha farklı bir bilinç yapısına sahip olmuşlardır.⁵⁴

Bu evrede pasif kalmış çiftçi sınıfına yakınlığıyla bilinen kabileler ise eğitim seviyesi açısından çiftçilerle eşit durumda olduklarından sadece kendi hanlarına itaat

⁵³ Cezani, a.g.e., s. 7.

⁵⁴ Cezani, a.g.e., s. 125-126.

etmekteydiler. Bu yüzden bazı konularda meşrutiyet yanlısı olurken bazılarında ise muhalif olmuşlardır. Kaçarların feodal sınıfı içerisinde yer alan saraylılar ve soylular da Meşrutiyet Harekâtı esnasında Şah’a karşı tavır almışlardır.⁵⁵

Şehirde iktisadi ve içtimai olarak önemli bir yere sahip olan tüccar kesimi ise Meşrutiyet Hareketi’nde ön saflarda bulunmuşlardır. Tüccar sınıfı iktisadi bir tabaka olarak varlığını sürdürdüğü dönemde sadece ticaretle uğraşmaktaydı ve ortak hareket etme bilincine sahip değillerdi. Ancak Meşrutiyete verdikleri destekle sosyal bir sınıf olarak ortaya çıkan bu kesim İran toplumunda kitlesel hareketler içerisinde yer alarak ortak örgütlenme ve ortak bir düşünceye ulaşmışlardır. Dolayısıyla sosyo-ekonomik ilişkileri en fazla olan tüccarlar toplumsal hareketlerde yer alma konusunda ön saflarda bulunmuşlardır.⁵⁶

İran’da büyük tüccarlardan sonra esnaf ve zanaatkârlar ile küçük atölyelerin sahipleri en önemli sermayeyi ellerinde tutan kesimdir. İktisadi gücün önemli kaynaklarından olan esnaf ve zanaatkârlar şehirlerde bulunduklarından toplumsal hareketlerin finansman kaynağı olma dışında insan unsurunun da en büyük kaynağı olmuşlardır. İran tarihinde “Bazariler” diye bilinen esnaf ve zanaatkârlar kent nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturmuştur. XIX. yüzyılın son dönemlerine kadar İran ekonomisinin temel yapı taşı olan esnaf ve zanaatkârlar hem doğrudan yönetim tabakası ve hem de halk arasında güçlü bir iletişime sahip olduklarından Meşrutiyet Hareketinde de en önemli baskı unsuru olarak ön plana çıkmışlardır. Özellikle 1891-92 yıllarında vuku bulan tütün ayaklanmasında esnaf, zanaatkâr ve tüccar kesim esas gücü oluşturmuştur.⁵⁷ Zanaatkârın ve esnafın ön planda yer aldığı bu reformcu hareketler, okulların tesisi, gazetelerin yayımlanması, idari organlarda iştirakin artması, şehir halkının uyanması gibi konularda ön ayak olmuşlardır. Devrim esnasında ve sonrasında sosyal bir sınıf olmakla kalmayıp siyasi bir sınıfı teşkil etmişlerdir.⁵⁸

⁵⁵ Hüseyin Beşiriye, **İran’da Devlet Toplum ve Siyaset**, Çev. Mehmet Koç, İstanbul, 2009, s. 14.

⁵⁶ Ervand Abrahamian, **Iran between two Revolutions**, Princeton University Press, 1982, s. 80-81.

⁵⁷ Foran, a.g.e., s. 170-171.

⁵⁸ Abrahamian, a.g.e. s. 75-76.

Meşrutiyete giden yolda yeni yeni şekillenen aydın kesim ise gelecekte İran siyasi tarihinde liberalizm, sekülerizm ve modernizm gibi ideolojilerin temel savunucusu olacaktır. Meşrutiyetin kurulmasında öncülük eden bu kesimin başlıca talepleri, milli kimliğin ve İran milli geleneklerinin modernleştirilmesi, ulemanın siyasetten uzaklaştırılması, Avrupa modeli yeni anayasal düzenin kurulması, milli egemenlik temeli üzerine yeni anayasal kurumların teşkil edilmesi, zorba ve geleneksel devlet yerine milli egemenliğe dayalı modern ulus-devletin kurulmasıdır. İran’da halkın bilinçlenme evresine geçtiği bu ilk dönemde geri kalmışlığın temel nedeni olarak gördükleri mali ve toprak sistemlerindeki yapısal sorunlara kapsamlı çözümler içeren reformların yapılmasını talep etmişlerdir.⁵⁹

Bilinçli aydın sınıfın dışında ulema tabakası da ülkede baş gösteren protestolara destek veren toplumsal sınıflar arasında yer almaktadır. Ulema sınıfı o dönemde enflasyona karşı tepki veren tüccar sınıfını desteklemiştir.

Ülke tümüyle çok sıkı bir istibdat rejimi ile idare edildiğinden adaletsiz birçok uygulamalar yapılmaktadır.⁶⁰ Bunun sonucu olarak hem esnaf kesiminin hem de ulemanın protestolarına sert bir şekilde karşılık verilmiştir. Fakat bu durum, gösterilerin daha da artmasına neden olmuştur. Ulemanın ülkede gerçekleşecek olan sistemsiz değişime sürekli olarak verdiği destek sonrasında kendi gücünün devlet otoritesinde güçlenmesinin önünü açmıştır.

1.2.2. 1906 Meşrutiyet Devrimi ve Statü Kazanan Ulema Sınıfı

1903-1905 yıllarını kapsayan süreçte halk arasında hürriyet fikirlerinin artarak şiddetlenmesi, haksızlıklar, sorumsuzca alınan kararlar, adaletsizlikler ve kötü yönetim neticesinde hükümete karşı ilk isyan, 1905 senesinde Tahran’da patlak vermiştir. Bu isyanlar Tahran’dan başlayarak diğer kentlere yayılmış ve hükümet bu isyanları bastırmayı başaramamıştır. “Hürriyetçiler” olarak tasvir edilen bu

⁵⁹ Beşiriye, a.g.e. s. 23.

⁶⁰ Ahmet Ekrem, “Bugünkü İran”, Muallim Ahmet Kitaphanesi, İstanbul, 1942, s. 44-45.

ayaklananların liderliğini ulemadan Seyid Abdullah Bihbehani,⁶¹ Seyid Muhammed Tabatai⁶² ve Şeyh Fazlullah Nuri⁶³ gibi dönemin üç kıdemli müçtehidini yapmaktaydı. Bu gösterilerin ana başlığında yabancı yatırımcıların elini ülke sermayesinden çekmesi ve “Adaletthane”lerin kurulması yer almaktadır. Ulemanın baskıları ve halkın da direnmesi üzerine Muzafferüddin Şah’ın⁶⁴ (1853-1907) 5 Ağustos 1906’da Meşrutiyeti ilan etmesi, meclisin kurulması ve anayasanın yazılmasıyla neticelenmiştir. Meşrutiyetin ilanına dek ve sonraki yıllarda da dönemin öne çıkan sloganları, kanun önünde herkesin eşitliği, her İranlının ifade özgürlüğü, toplanma, örgütlenme ve basın-yayın özgürlüğü, her bireyin mülkiyet hakkının koruma altına alınması olmuştur. Şiiliğin de resmi mezhep olarak yer aldığı bu anayasada ulemanın ve aydınların taleplerinin göz önüne alındığı görülmektedir. Dolayısıyla Meşrutiyet Devrimi’ndeki devlet oluşumu süreciyle İran tarihinin anayasal dönemi başlarken aynı zamanda ulemanın kurumsallaşması da gerçekleşmiştir.

Ulema bu süreçle, belirli hak ve ayrıcalıklara sahip anayasal olarak tanınmış toplumsal ve siyasi bir teşekkül olarak evrimleşen ulusal siyasi arenaya etkili bir şekilde girmiştir.⁶⁵

⁶¹ Abdullah b. İsmail Bihbehani 1840 yılında Necef’te doğdu. Dini ilimler hakkında eğitimini ilk olarak babasından daha sonra dönemin büyük alimlerinden aldı. 1905 yılında Seyyid Muhammed Tabatabai ile tanıştı, şii literatüründe bu iki isim “ayeteyn” ve hücceteyn” olarak tanınırlar. Halkın Meşrutiyet istemleri esnasında adalethanelerin kurulmasında öncü rol üstlendi. Bihbehani 16 Temmuz 1910 yılında evinde öldürüldü. Hamid Algar, “BİHBEHÂNÎ, Abdullah b. İsmâil”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/142.

⁶² Seyid Muhammed Tabatai 16 Mart 1838 tarihinde Kerbala’da doğdu. Gençlik yıllarında Fransızca, fıkıh, fıkıh usulü ve akli ilimleri öğrendi. Abdullah b. İsmail Bihbehani gibi Fazlullah Nuri ile düşünceleri çatışmaktaydı. Meşrutiyet ilan edilip meclisin açılmasında öncü role sahip oldu. Tabatabai 10 Şubat 1921 tarihinde Tahran’da vefat etti. Abdullah Kahraman, “Tabatabai Seyyid Muhammed”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/308-310.

⁶³ Şeyh Fazlullah Nuri 1843 yılında doğdu, başlangıçta şahın iktidarının kısıtlama çabalarını desteklemiş ancak sonrasında meşrutiyet söylemlerine aykırı bir duruş sergiledi. Ülkede reform isteyen kesimi Babi’ler, ateistler olarak niteleyen fetvalar yayınladı. Ülkede çıkan o dönemin çatışmacı ortamında yayınladığı sert fetvalar nedeniyle asıldı. Bu nedenle modern islami hareket literatüründe ilk “şehitlerden” biri olarak anılmaktadır. Ervand Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. XIX.

⁶⁴ Muzafferüddin Şah 1853 yılında Tahran’da doğdu. Nâsirüddin Şah’ın (1848-1896) dördüncü oğlu olan Muzafferüddin Şah 1862 yılında veliaht tayin edilirken 1865 yılında henüz oniki yaşındayken de Azerbaycan valisi oldu. Babası 1 Mayıs 1896’da suikasta uğrayarak öldürüldükten sonra Tahran’da 8 Haziran 1896’da tahta geçti. Sağlık sorunlarına da sahip olan Muzafferüddin Şah meşrutiyetin ilanının ardından 30 Aralık’ta Kânûn-ı Esâsî’yi imzaladıktan kısa bir süre sonra 9 Ocak 1907’de vefat etti. Azmi Özcan, “Muzafferüddin Şah”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (Ankara: TDV Yayınları, 2020) 31/419.

⁶⁵ Behrooz Moazami, **İran’da Devlet, Din ve Devrim: 1979’dan Bugüne**, Çev. Bahar Bilgen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s. 150.

Ulemanın dönemin siyasi ve toplumsal çalışmalarına katılması Şiilik tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir halde gerçekleşmiştir. Dahası dini otoritenin muhafızları olarak güçlerini kademeli bir şekilde genişletmişlerdir. Anayasal temelde devlet oluşumuna doğru hareket, ulemanın toplumsal ve siyasi olarak ayrı bir grup halinde dönüşümünü hızlandırmıştır. Böylelikle ulema Kaçar saltanatı boyunca ilk defa açıkça belirlenmiş siyasi haklara sahip bir tabaka ya da sınıf haline gelmiştir.

Meşrutiyetle İran toplumunda genç ve eğitimli elitin İslami semboller ve söylemlerden uzak şekillenen tahayyülünün karşısında daha muhafazakâr bir fikir yapısına sahip ulemanın bulunması gelecekte kendini daha fazla belirginleştirecek olan bir dilemmanın tezahürünü şimdiden göstermekteydi. Nitekim ulema Meşrutiyet kavramının içine giren yeni terminolojiyi yorumlayarak kabul ya da reddetmeye zorlanmışlardır.⁶⁶

Dünyada gerçekleşen benzer devrimlere bakıldığında din adamları bir engel olarak ortaya çıkarken, İran meşrutiyetinde bu durum tam tersi yönde gelişme göstermiştir. Fakat ulema tüm bu gelişmelere rağmen çıkarlarını geleceğe taşımak için daha elverişli bir ortam hazırlamaya çalışmıştır. Çünkü ulema için anayasal sistem şahhla sürdürülen bir rejimden daha avantajlıdır. Ulemanın bakış açısına göre Meşrutiyetle şahın gücünün kısıtlanması İslam topraklarında yabancı unsurların etkisinin de azalacağı anlamına gelmektedir. Diğer teokratik toplumlarda aydınlar, mevcut düzene başkaldırırken, İran'daki aydınlar savunmuş oldukları fikirleri din adamlarıyla birlikte yürütmeyi tercih etmişlerdir. Bu durum, Meşrutiyetin ilan edilmesindeki süreçte ideolojik açıdan farklı sosyal sınıfların dayanışmasının görüldüğü nadir örnekler arasına girmektedir.⁶⁷

İran toplumunda bu evrede gerçekleşen -iç ve dış dinamiklerin etkili olduğu- ulemanın, aydınlar, tüccarlar gibi toplumun her kesiminin savunduğu hürriyetçi fikirlerin, mahalli ölçekten ulusal ölçeğe geçişi ve bu sürecin hem devlet oluşumu hem

⁶⁶ Fatih Varol, "The Politics of the Ulema: Understanding the Influential Role of the Ulema in Iran", **Milel ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, C.XIII, No:2, Aralık 2016, s. 133.

⁶⁷ Osman Karacan, "1906 İran Meşrutiyet Tarihi", (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013), s. 56.

de toplumsal hareketler üzerindeki bariz etkisi gözlemlenmektedir. Meşrutiyetle yeni yeni şekillenen bu entelektüel ve siyasi manzaranın kapsamına “demokrasi, terakki, komite, sosyal demokrasi” gibi yeni kavramlar ve moderniteyi (tecaddüd تجدد) savunan yeni kurumlar, basın evleri, toplumun her tabakasından farklı gruplar, meclisteki hizipler ve partiler girmektedir. Sonuç olarak devrimin ileriki yıllarda tam olarak amacına ulaşmamış olduğu görülse de ve sınıflar arasında fikir ayrılıkları mevcut olmuş olsa da zanaatkârlar ve esnaflarla birlikte din adamlarının içtimai nüfuzu ve aydınların fikirleri bir sentezde birleşerek devrimin gerçekleşmesini sağlamıştır. Meşrutiyetin ilan edilmesi, ekonomik sıkıntıların yanı sıra aynı zamanda ülkede yüzyıllardan beri baş gösteren devlet ve millet arasındaki sosyal, siyasi ve ideolojik konularda büyük uçurumların ve sorunların gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Meşrutiyet, toplumun yapısında daha modern yapısal temelli değişimlerin olacağını belirtir ve İran halkının daha o dönemde Batının örnek alındığı bir değişimi, hürriyeti ve reformları özümseyebileceğini göstermiştir.⁶⁸

1.2.3. Siyasi Hareketler ve Partiler (1905-1941)

İran’ın farklı siyasi, toplumsal ve sosyal dinamiklerinin harekete geçmesini sağlayan Meşrutiyet Devrimi kısa süreli bir özgürlük furiasının esmesiyle neticelenmiştir. Meşrutiyetle kabul edilen ve 51 yasadan oluşan Kanun-i Esasi hiçbir şekilde tabii ve fitri hukuktan, özgürlüklerden, mali ve içtimai durumdan bahsetmediği gibi Batıdaki demokratik uygulamaların hiç birisi yenilik olarak getirilmemiştir. Meşrutiyetin ilanından sonra açılan birinci meclis 06.10.1906 tarihinden 22.06.1908 yılına kadar varlığını koruyabilmiştir. Birinci mecliste otuz iki koltuk esnaf sınıfına, on koltuk ise bezirganlara verilmiştir. Ancak birinci meclisin üyeleri arasında fikir birliği olmaması meşrutiyetin başarıya ulaşmasına mâni olmuştur.⁶⁹

⁶⁸ Beşiriye, a.g.e. s. 19-20.

⁶⁹ Fatemeh Dehghan Khangani, “İran’da Meşrutiyet Öncesi Aydınlar ve Düşünce Akımları”, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), s. 95.

Dönemin sadrazamı Müşir'üd-devle⁷⁰ kabinenin programını tanzim ederek bu programda her şeyi ıslah edeceklerini söylese de kendileri bile nereden ıslahata başlanılacağını bilmedikleri için başarılı olunamamıştır. Muzafferüddin Şah'ın ölümünden sonra tahta oturan Muhammed Ali Şah ile meşrutiyetçiler arasında anlaşmazlıklar yaşanması da ülkenin toparlanmasına izin vermeden yeni bir kaos ortamına girilmesine neden olmuştur. Bu kaos ortamı şaha 1908 yılında düzenlenen bir suikast girişimiyle sonuçlanınca şah Rusya'nın da desteğini alarak meclisi topa tutup, dağıtmıştır. Bu olay sonucunda meclis mevcudiyetini kaybetmiş, İran'da tekrar şahlık yönetimi hâkim olmuş ve Muhammed Ali Şah'ın oğlu Ahmed Şah naibe bağlı şahlık makamına oturmuştur.⁷¹ Dolayısıyla yeni bir sistemin getirilmesinin en büyük etkisi mevcut şah rejiminin yıpratılması ve gelecekte Batıya açılacak olan en önemli kapının aralanmış olmasıdır.

Birinci meclisin kapanmasıyla 1908 yılında biri devrimci diğeri itidali olmak üzere iki farklı grup, “Hizb-i İnkılabi” ve “Hizb-i İtidali” hareketiyle ortaya çıkmıştır. Birinci kısım Rıza Şah ile iyi geçinme yolunu tasvip ederken diğerkanat ise şahın ülke işlerine karışmamasını istemiştir. Bu iki grup aynı sene İctimaiyyun Amiyyun ve İctimaiyyun İtidaliyyun adıyla iki farklı partiye dönüşmüştür. İttihat ve Terakki adıyla üçüncü bir parti daha kurulmuş olsa da yeteri kadar milletvekiline sahip olamadığı için fonksiyonel olamamıştır. Seyyid Abdullah-i Büzürg-i Behbahani ve Seyyid Muhammed Büzürg-i Tabatabayi, Nayib-üs Saltane Nasir-ül Mülk ve Fermanferma gibi isimler, genel âyan ile ruhaniler ve genellikle ikinci meclisin üyeleri bu partinin üyeleri ve destekçileri arasındadır.⁷²

İnkılap yanlıları Seyid Hasan Takizade, Hüseyin Kuli Han, Seyid Muhammed Rıza ve Mirza Muhammed Ali Han liderliğinde hareket etmiştir. Sayıları giderek artan İnkılapçılar Takizade'nin başkanlığında birçok inkılap yanlısının da katılımıyla “Demokrat Parti” (İctimaiyyun Amiyyun) kurulmuştur. Demokratlar dinin siyasetten ayrılması gerektiğini düşünen ve ülkede toprak reformunu savunan bir ideolojiye

⁷⁰ Asıl ismi Nasrullah Müşir'üd-devle'dir (1830-1907) Meşrutiyet ilan edildiğinde Muzaferrüddin Şah'ın sadrazamıydı.

⁷¹ Ervand Abrahamian, **Iran between two Revolutions**, s. 96-97.

⁷² Khangani, a.g.e., s. 95.

sahiptirler. Ancak içlerinde dini bütün kişiler, hatipler ve yazarlar da mevcuttur. İşçi ve yoksulların da desteğini alan Demokrat Parti mecliste yirmi sekiz kişilik bir gruba sahiptir. Aynı zamanda basın alanında aktif olan parti, “İran-i Nüv, Şafak ve Nüv Bahar” gazetelerini yayımlamaktaydılar.⁷³

Ayetullah Tabatabai önderliğinde ise “İlmîlîlar partisi” (İctimaiyyun İtidaliyyun) kuruldu. Seyid Abdullah-i Behbahani, Nayib-ül Saltane Nasir-ül Mülk ve Sipehdar-i Azam gibi isimlerin desteklediği bu partinin siyasi görüşüne göre Demokrat Parti’nin ideolojisi dine aykırıdır. Demokrat Parti’nin dini siyasetten ayrı tutmasını kabul etmeyip, demokratları din düşmanları olarak görmüşlerdir. İlmîlîlar Partisi’ne ait milletvekillerinin toplam sayısı otuz altı kişi, Demokratların ise yirmi sekiz kişidir.⁷⁴ İlmîlîlar bu haliyle mecliste çoğunluğu oluşturmaktadır. Demokrat Parti ve İlmîlî Partisi’nin devlet idaresindeki fiili etkileri I. Dünya Savaşı’nın başlarına kadar devam etmiştir.

Yaklaşık bir yıl süren meclisin yokluğu ülke içerisinde büyük çapta ayaklanmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Daha sonra 1907 yılında İngiltere ve Rusya arasında imzalanan ve İran’ı taksim eden anlaşmanın ardından İran tam bir kaos ortamına sürüklenmiştir. Meşrutiyetçilerin çabaları meclisin kapanmasına ve birçok önemli aktörlerinin tutuklanmasına rağmen devam etmiştir. Sonuç olarak meşrutiyetçiler ile şah taraftarları arasında süren mücadeleden meşrutiyetçiler galip çıkıp 1909 yılında “İkinci Dönem Milli Meclisi” ismiyle yeni meclisi açmışlardır. Nitekim İran’da var olan kargaşanın devam etmesi, hazinenin iflasın eşiğinde olması, ikinci meclisin oluşturduğu hükümetin bir an önce oluşması ve harekete geçmesini gerektirmektedir.

Ekim 1909’da Sipehdar⁷⁵ Kabinesi’nin ivedilikle güvenoyu aldığı ikinci mecliste yine iki partinin mücadelesi ön plana çıkmıştır. Meşrutiyet döneminin ikinci

⁷³ Abrahamian, **Iran Between Two Revolution**, s. 98.

⁷⁴ Khangani, a.g.e., s. 98.

⁷⁵ Muhammed Veli Han Sipehdar (Sipehsalarü’l-azzam) 1847 yılında doğdu. Meşrutiyet döneminde vuku bulan iş savaşının önemli isimlerinden biridir. Mazenderan’ın önde gelen toprak ağalarından Sipehdar 1909 ila 1919 yılları arasında kurulan sekiz farklı kabineye başkanlık etti. Rıza Şah tarafından cezaevine atılma korkusuyla 1926 yılında intihar etti. Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. XXIV.

meclisinde de aktif olan iki önemli siyasi partiden biri otuz altı milletvekiliyle “İlmîlîlar Partisi”dir. Ülkede gerçekleşecek olan değişikliklerin yavaş ve itidalli bir şekilde ilerlemesinden yana olup radikal adımlar atılmasını doğru bulmamışlardır. Bu bağlamda parti demokratların dinin siyasetten ayrı tutulması isteğini de eleştirmiş, bunu ruhaniyete karşı düşmanca bir tavır olarak nitelemişlerdir. “Şûra” adında bir gazete çıkaran İlmîlîlar Partisi ikinci mecliste de Demokrat Parti ile olan rekabetini devam ettirmiştir.⁷⁶ Dönemin en önemlisi siyasi teşkilatı muhafazakâr yapıya sahip ve esasen Demokrat Parti’ye, karşı kurulmuş olan ve ikinci mecliste elli üç üyeyle temsil edilen İlmîlîlar Partisi din adamları, tüccar ve zanaatkârlarca desteklenmektedir. Bu parti yukarıda da bahsi geçtiği üzere Seyyid Abdullah-i Behbehânî, Mirza Muhammed Sadık Tabatabai (Seyid Muhammed Tabatabai’nin oğlu), Sipehdar-i Azam, Kavam-üd Devle Şükrullah, Mirza Ali Ekber Han-i Dehhûda, Abdülhüseyin Mirza Fermanferma gibi önde gelen önderlere sahiptir.

Yirmi yedi milletvekili bulunan Demokrat Parti ise adından da anlaşılacağı üzere demokrat bir yapısı olan ve herhangi bir silahlı kuvvetleri bulunmayan liberal eğilimde bir partidir. Avrupa sosyal demokrasisine inanan partinin üyelerinin çoğunluğunun ilerici ve ıslahatçı olduğu muhakkaktır. Demokrat Parti zorunlu eğitimi ve düzenin oluşmasını savunan, siyasi güçlerin din adamlarından tamamen ayrılmasını ön gören bir yapıya sahiptir. Parti, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren yurtdışındaki İranlı entelektüeller tarafından çıkarılan dergi ve gazeteler aracılığıyla ülkede sosyalizm ve sosyal demokrasi düşüncelerini yaygınlaştırmak amacıyla kurulmuştur. Bu hareketin Kafkasya’da yayılması ise 1904’te Bakü’de kurulan ve amacı İranlı ve Kafkasyalı işçiler arasında sosyalist ideolojide bir sınıf bilinci geliştirmek olan Himmet Partisi aracılığıyla gerçekleşmiştir. Tebriz, Tahran, Urumiye, Hoy, Reşt, Enzeli, Meşhed ve İsfahan gibi şehirlerde faaliyet gösteren Parti, I. Dünya Savaşı esnasında İran’ın Çarlık Rusya ve İngiltere tarafından kısmen işgal edilmesinin

⁷⁶ Khangani, a.g.e., s. 98.

ardından etkisini kaybetmiştir. Grubun ana gayesi başta anayasal devrimi sağlamakla beraber sosyalist olmayan gruplarla iş birliği yapmaktır.⁷⁷

Rusya'nın 20 Aralık 1911'de Tebriz'i işgal ederek hürriyetçilere ve halka ağır baskı uygulamasının ardından merkezi hükümete karşı bu ve benzeri faaliyetlerin sonucunda ikinci meclis de kapanmıştır.⁷⁸ Rusya ve İngiltere'den alınan borçların yükü altında dağılmak durumunda kalan ikinci meclisteki Demokrat Parti'nin bütün üyeleri, Ilımlılar Partisi'nin ise üyelerinin bir bölümü Kum'a sürgüne gönderilmişlerdir.⁷⁹

İkinci meclisin kapanmasından yaklaşık iki buçuk yıl sonra devlet işleri, Ahmed Şah tahta oturacak yaşa erişene kadar Ebul Kasım Karagözlü hükümeti tarafından yönetilmiştir. İran tarihinde fetret devri diyebileceğimiz bu dönemde, idare görünüşte şahın, gerçekte ise hükümet yetkisi Ebul Kasım Han Karagözlü'nün (Nasırülmülk) elindedir.⁸⁰ Seçimlerin yapıldığı 1914 yılında Ahmet Şah tahta oturacak yaşa geldiğinde Karagözlü'nün de naipliği bitmiştir. Seçimlerin sonucunda Demokrat Parti otuz bir, Ilımlılar Partisi yirmi dokuz, İlmiye Heyeti on dört ve tarafsızlar da yirmi milletvekili çıkarmıştır. Ilımlılar seçimden iyi bir sonuçla çıkmalarına rağmen iki farklı gruba ayrılmış, birinci grup demokratlarla anlaşıp onlara katılmış ve 1914 yılında üçüncü meclisin açılmasını sağlamışlardır. Mecliste toprak sahipleri ve din adamlarının sayısı artmış, tüccar, zanaatkâr ve esnafın sayısı azalmıştır. Meşrutiyetçilerin kazanımları bugüne değin yadsınamayacak derecededir. Ancak en önemli etken siyasi sınıf olmasa bile esasen mecliste kalmayı başarmışlardır.⁸¹ Altmış sekiz vekilden oluşan üçüncü meclis de 6 Aralık 1914'te açılmasının ardından I.

⁷⁷ Serhan Afacan, "State, society and labour in Iran, 1906-1941: a social history of Iranian industrialization and labour with reference to the textile industry", (Leiden: Leiden Üniversitesi, 2015), s. 149.

⁷⁸ Cezani, a.g.e., s. 106.

⁷⁹ Eminzade Muhsin, "zuhûr-, ihzâb-i siyâsî der 'asr-i meşrûtiyet der İran", **Ferheng Dergisi**, Sayı: 67, Tahran, 2009, s. 21.

⁸⁰ Yılmaz Karadeniz, "1907'deki İngiliz-Rus Anlaşması'nın İran Siyasetine Etkisi", **Route Educational and Social Science Journal**, C. IV, No: 2, Mart 2017, s. 229.

⁸¹ Ahmet Kesrevi Tebrizi, **İran Meşruîyet Tarihi**, Çev. Mehdi Kamruz, Hamit Zafer Kars, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2021, s. 902.

Dünya Savaşı'nın başlarında İran'ın Rus ve İngilizlerce işgal edilmesi üzerine üyelerin Tahran'ı terk etmesiyle kapanmıştır.

1917'de gerçekleşen Rus ihtilali siyasi yönden İran'ı etkilemiştir. Her ne kadar aleni bir görünüm kazanmasa da sosyalist fikirlere yakınlığıyla bilinen demokratlar sürgünden gelip Tahran'da tekrar Demokrat Parti'yi canlandırma girişimlerinde bulunmuştur. 1917 yılında partinin radikal üyeleri Adalet Partisi adlı bir örgüt kurmuşlardır. Hükümetle istişarelere başlayan bu grup seçimlerin bir an önce yapılmasını ve meclisin açılmasını istemiştir. Üçüncü meclisin kapanmasından altı sene yedi aylık bir aradan sonra 1917'de gerçekleşen seçimlerle oluşan dördüncü meclis ise İran'ın İngiltere tahakkümüne girmesi ve şahın yetersiz kalması üzerine kapanmıştır.⁸²

Adalet Parti'sinin 23-25 Haziran 1920 tarihinde gerçekleşen ilk kongresinde alınan kararla parti İran Komünist Partisi'ne (İKP) dönüşmüştür. Kısa süre sonra iki farklı fraksiyona bölünen partide ilk grup İran'ın Sovyet tarzı bir yönetim anlayışıyla yönetilmesini savunurken, ikinci grup ise İran'ın henüz sosyalist bir devrime hazır olmadığı kanaatindedir. Fakat partinin Tahran'daki şahlık rejimini yıkmak isteyen toprak ağası Mirza Kuçuk Han'ın öncülüğündeki Cengeli Harekatı'na verdiği destek hezimetle sonuçlanmıştır. Harekât Sovyet Rusya'nın da desteğiyle Gilan'da 5 Haziran 1920'de Gilan Sovyet Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Ancak İran ordusu ve İngilizlerin destek verdiği Kazak Tugayları ile Cengeli gerillaları arasında yapılan mücadelede ordu galip gelmiştir.⁸³

1921 yılına gelindiğinde aynı yıl Süleyman Mirza İskenderi⁸⁴ tarafından kurulan Sosyalist Parti (Fırka-yi İctimaiyyun) ve İran Komünist Partisi'nin çabalarıyla

⁸² Sanam Vaghefi, "XX. Yüzyılda İran'da Sosyalist Hareketler ve Sol Partiler", (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2017), s. 43.

⁸³ Vaghefi, a.g.e., s. 43.

⁸⁴ Süleyman Mirza İskenderi (1875-1944) Kaçar Hanedanına mensup bir aileden gelen sosyalist siyasetçi ve entelektüel bir meşrutiyetçiydi. 1921 yılında Fırka-ı İctimaiyyun'u kurdu. Dördüncü ve beşinci mecliste tekrar seçilen İskenderi, Muhammed Musaddık'a karşı muhalif bir tutumdaydı. Ekim 1923'te Serdar-e Sipah'ın ilk kabinesinde eğitim bakanı olarak atandı. Beşinci mecliste sosyalist fraksiyonu yönetti. Uzun süre Avrupa'da sosyalistlerle irtibatta oldu, konferanslara katıldı, sol görüşlü

Federal Sendika Merkez Konseyi kurulmuş ve ilerleyen yıllarda oldukça büyük bir boyuta ulaşmıştır. Sendika 1920’li yıllarda birçok grev eylemlerini yürütüp, özellikle petrol sahalarında çalışan işçileri koordine etmenin dışında Kirman ve İsfahan gibi kentlerdeki işçiler arasında faaliyetini sürdürmüştür. 1920’li yıllarda İran’ın entelektüel dünyasının ortak bir özelliği komünist ve sosyalist yayınlarla işçileri harekete geçirip birçok eylem düzenlemektir. 1929’da Abadan petrol rafinerisindeki grevler ve 1931’de İsfahan’daki “Vatan Fabrikası Grevi”, dönemin önemli işçi eylemleri arasındadır.⁸⁵

1921’de Ahmet Şah, Avrupa seyahatine çıktığında ülke genelinde devam eden kargaşa hali Savaş Bakanı Rıza Han’ın teşvikiyle şah aleyhine protestoları artırmıştır. Bunlardan bir tanesi yine İKP tarafından 1 Mayıs 1922’de Tahran’da düzenlenen gösteridir. 2000’i aşkın göstericinin katıldığı bu ve benzeri protestoların yanı sıra ülke çapında yirmi biri bulan sendikaların sayısında artış meydana gelmiştir. 1925 yılına gelindiğinde ülkede faaliyet gösteren otuz iki sendika bulunmaktadır.⁸⁶ Fakat bunların içinde işçi sendikalarının az olması çeşitli gayri resmi yayınlarla parti propagandası yapan İKP’nin işçi sınıfını koordine etmesini ve ülkede Marksist devrimi yapmasını zorlaştırmıştır.

İKP gibi bu dönemde aktif olan diğer bir sol örgüt ise yukarıda bahseldiği üzere Süleyman Mirza İskenderi tarafından kurulan Sosyalist Parti’dir (Fırka-yi İctimaiyyun). Çoğu eski Demokrat Parti kadrolarından oluşan parti dördüncü mecliste azınlıkta bulunmaktadır. Asıl faaliyet alanı Tahran olan partinin bu şehirde 2500’ü bulan üyesi vardır ve en önemlisi “Tufan Gazetesi” olan birçok gazete yayımlamaktadır. Lakin Sosyalist Parti meclisteki azınlık temsilinin dışına çıkıp kitlesel bir partiye dönüşme hedefindedir. Bu bağlamda parti Tahran, Reşt, Tebriz,

İranlı öğrencileri organize etti. İran’a döndüğünde rejim tarafından siyasetten uzaklaştırıldı. Reza Şah’ın tahttan çekilmesinin ardından Tudeh Partisi’nin kuruluşuna başkanlık etti. “Eskandari, Solaymân (Mohsen) Mirzâ”, Encyclopædia Iranica, VIII/6, 607-609. (Erişim tarihi: 16.06.2021).

⁸⁵ Afacan, a.g.e., s. 151.

⁸⁶ Abrahamian, **Between Two Revolution**, 129.

Enzeli, Kazvin, Meşhed, Kirman ve Kirmanşah dahil birçok şehirde şubeler açmıştır. İran'ın çeşitli şehirlerinde açılan bu parti şubeleri halka nüfuz etme çabasıdır.⁸⁷

Sol cenahın ön ayak olduğu işçi grevleri ve eylemlerinin sonucunda devletin komünist ve sosyalist faaliyetlere karşı tutumu sertleşmiştir. Ülkedeki kargaşa ortamı ve muhalif hareketlerin mevcut sisteme karşı olan faaliyetleri halihazırdaki hükümetin feshine neden olmuş, Rıza Han'ı devlet sisteminde yeni bakan atamalarını kendisinin yapacağı bir mevkiye yükseltmiştir. 1922'de gücünü konsolide etmeye çalışan Rıza Han, başta Sosyalist Partisi'nin çıkardığı "Hakikat ve Tufan" gazeteleri olmak üzere yüzlerce sol görüşlü ve muhalif yayını kapatmıştır.⁸⁸

Orduda başkomutanlık görevinde bulunan Rıza Han, kendisine karşı güçlü muhalif seslerin olmasına rağmen idari yetkiyi kazanmada başarılı olmuştur. Nitekim Rıza Han ülkede divanilerden birini sürgüne gönderip kurduğu komplo sonucu divanilerin başbakanı Müşir'üd-devle'yi istifaya zorlamıştır.⁸⁹ Ahmet Şah 1923 yılında Rıza Han'ı hükümet kurmakla görevlendirmiştir. I. Dünya Savaşı'nın patlak verdiği bir dönemde İran'ın içerisindeki mevcut karışıklıklar ve yönetimde baş gösteren iktidarsızlık ve çaresizlik 31 Ekim 1925'te mebusların mecliste gerçekleştirdiği yoğun görüşmelerin neticesinde Ahmet Şah'ı tahttan indirme kararı alınmış, Rıza Han'ın (1925-41) saltanat naibi olmasına karar verilmiştir. Ardından Meclis-i Müessesan'ın kurulması için tekrar seçim yapılması kararı alınmıştır. Rıza Han, 25 Nisan 1926'da Gülistan Sarayı'nda tacını giyerek şah ilan edilmiş ve elli üç yıl sürecek olan "Pehlevi Hanedanlığı Dönemi" başlamıştır. Böylece 1905 Mart'ının sonunda başlayan İran Meşrutiyet Hareketi de son bulmuştur.⁹⁰

Rıza Şah'ın ülkenin hükümdarı olduktan sonra da işçi sınıfının grevleri devam etmiştir. Nitekim şah her ne kadar sol örgütleri yasaklamaya kalksa da bunlar yeraltı

⁸⁷ Vaghefi, a.g.e., s. 42-47. Sohrab Yazdani, "The Question of the Iranian Ijtima'iyun-i Amiyun Party", Iranian-Russian Encounters: Empires and Revolutions since 1800, (Ed. Stephanie Cronin), Routledge, Londra, 2013, s. 194.

⁸⁸ Vaghefi, a.g.e., s. 47.

⁸⁹ Moazami, a.g.e., s. 178-179.

⁹⁰ Tuba Çebi, "İran'da Modernleşme, Ulema ve İktidar: Rıza Şah Döneminde İran Devleti ve Ulema İlişkisi", (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), s. 141-143.

hücrelerinde faaliyetlerini gizlice sürdürmeye devam etmişlerdir. Sol muhalefetin düzenlediği işçi grevlerinin yanı sıra öğrenci grevleri de şahın ülkedeki hakimiyetine karşı ciddi anlamda bir tehdittir. 1929 yılı bu anlamda bir dönüm noktası olmuş, petrol rafinelerindeki grevler tamamıyla çözümlenemez bir hal almıştır. Bunun dışında kabile mensuplarının kolektif şekilde sürdürdükleri muhalefet Rıza Şah'ın bir nevi sıkı yönetim tarzında bir devlet sistemini benimsemesine yol açmıştır. Nitekim eylemler sadece işçiler düzeyinde kalmamış, silahsızlandırılmış, ağır vergilerle mükellef kılınmış, üzerlerinde iskân baskısı olan kabile liderleri idam edilmiş veya tutuklanmıştır. Ancak 1929 yılında vuku bulan bu kırsal direnişi daha önce ulema önderliğinde yürütülen muhalefet dahi akamete uğratmayı başaramamıştır.⁹¹ Esasında Rıza Şah'ın ülkenin hükümdarı oluşundan itibaren sol cenahın sık sık düzenlediği grevler şahın solun siyasi yapılanmasına karşı olan sert tavrının nedenlerinden birini açıklamaktadır. Nitekim sol ideoloji sadece Rıza Şah'ın yönetim sistemine karşı olmamakla kalmayıp üretimin idamesini sekteye uğratacak ve ülkede kaos yaratacak aksiyonlarla da faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu bağlamda İranlı komünistler ülke dışında da örgütlenmeye başlamışlar ve Şubat 1931'de İranlı komünist öğrenciler Köln'de bir konferans düzenlemişlerdir. Konferans sonunda delegasyon özgürlüğünü ve devrimi hâkim kılarak, İran'daki yağma rejimini yıkmak için ellerinden geleni yapma kararı almışlardır.⁹² Sonuç olarak 1931 yılında monarşiyi tehdit eden tüm grup ve örgütlerin üyelerine on yıla kadar hapis cezasını öngören anti-komünist bir yasanın çıkarılması muhalif hareketlerin kısıtlanmasını sağlamıştır.⁹³ Rıza Han şah unvanını aldıktan birkaç yıl sonra ülkedeki tüm işçi sendikaları, İKP ve sol görüşlü tüm kurumlar yasaklanarak ortadan kaldırılmış ve sosyalist siyasi eylemcilerin birçoğu tutuklanmıştır. 1927-1932 yılları arasında işçilerin organize edilmesinde önde gelen 150 isim cezaevine gönderilmiştir.

Fakat sol cenaha yönelik yasaklamalar ve tutuklamalar örgütlerin tamamen yok olmasını sağlamamıştır. Sol hareketlerin faaliyetleri yasaklanmasına rağmen bunlar,

⁹¹ Stephanie Cronin, "Yukarıdan Reform, Aşağıdan Direniş: İran'da Yeni Düzen ve Muhalifleri (1927-1929)", **Devlet ve Maduniyet Türkiye'de ve İran'da Modernleşme, Toplum ve Devlet**, Çev. Serhan Afacan, İstanbul, Bilgi Üniversitesi yayınları, 2010, s. 49.

⁹² Vaghefi, a.g.e., s. 45.

⁹³ Foran, a.g.e., s. 251-253.

1930’larda üniversite ortamında ve entelektüel çevrelerde varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu akımlardan biri olan “Taki Arani ve 53 kişi Grubu” 1930’lu yılların başında uygulanan yasağa rağmen marksist ve komünist yayın ve propagandalarla işçi sınıfını örgütlemek ve aynı zamanda entelektüel kesime hitap etmek amacıyla faaliyetlerine başlamıştır. Ancak bu grubun çalışmaları da uzun sürmemiş, Taki Arani ile birlikte 53 kişilik grubun çoğunluğu 1938 yılında hapse mahkûm edilmiştir. Böylece İran modern tarihinde 1940’tan itibaren çok konuşulacak olan “Tudeh” evresi başlamıştır.⁹⁴

İran’da Meşrutiyet Devrimi’nden siyasi tarihte önemli bir yere sahip olan Tudeh’in ortaya çıkışına kadar süregelen ekonomik sıkıntıların yanı sıra istikrarlı bir devlet düzeni sağlanamamıştır. Halkın yönetimdeki iradesi olan mecliste ihtilafli görüşlerin ve partilerin ortak paydada birleşememeleri meclisin devamlı açılıp kapanmasına yol açmıştır. Mevcut siyasi ortamın el verdiği koşullar altında ülke çapında kapsamlı bir kalkınma ve yeniliklere kapı açacak reformlar da yapılamamıştır. Şahın hükümdarlığının sınırlarının Tahran’ın ötesine geçmemesi,⁹⁵ ulusal kurumlar ve belli başlı yeraltı kaynaklarının da yabancı ülkelerin elinde olması bir nevi Rıza Şah’ın ülkenin tek hâkimi olmasındaki tüm engelleri bertaraf etmiştir. Esasında 1925 yılında Rıza Şah’ın devletin başına geçmesi ülkedeki meşru düzene karşı olan sol cenah gibi birçok muhalif hareketin aleyhine işlemiş, bilhassa güç dengesi çoğunlukla ulema sınıfının beklentilerine ters bir şekilde gelişmiştir.

1.3. Pehlevi İktidarının Oluşumu

Meşrutiyet Devrimi’yle 1906 yılındaki ilk mecliste bulunan Kaçar hanedanı mensupları, esnaf ve tüccarlar, ulema, aşiret reisleri, gayr-i müslim temsilcileri ve büyük toprak sahipleri muhalif fikirlere sahip olduklarından mecliste de bunun yansıması olmuş ve ideolojik parçalanma yaşanmıştır. Farklı grupların farklı taleplerden doğan anlaşmazlıkları nedeniyle ülkede sağlanmak istenen modernleşme

⁹⁴ Maziar Behrooz, **Nasıl Yapılamadı, İran’da Solun Yenilgisi**, Çev. Ercüment Özkaya, Ankara, 2007, s. 17-18.

⁹⁵ Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. 12.

çabaları pratikte tıkanmıştır. Örneğin anayasal süreçte “On iki İmam Şiiliği”nin resmi mezhep olarak kabul edilmesi seküler kesimin tepkisini çekerken, gayri müslimlere tanınan haklar, laik seküler eğitim sistemi ile ilgili kararlar ise ulema sınıfının beklentilerine ters düşmüştür. Dolayısıyla İran’daki modernleşme sürecini tek bir kalıba sığdırmak güçtür.⁹⁶ Toplum içerisinde meydana gelen bu ayrışmalar meşrutiyetin ilan edildiği yıllarda anayasal sistemin sağlam temellere dayanmasının önünde bir engel teşkil etmiştir. Bunun bir yansıması olarak toplumsal hareketlerde de bir çoğalma gözlemlenmiş, daha çok hak, adalet kavramları üzerinden sosyalist ve marksist akımlar ortaya çıkmıştır.

Henüz kitlesel ve organize bir harekete dönüşmeyen ülkedeki diğer etkin sınıf olan ulema sınıfı Rıza Şah için bir tehlike arz etmemektedir. Meşrutiyetle sınıfsal eşitlik ve refahın, kalkınma ve değişimin ülkede yerleşmediğini savunan sol cenah daha aktiftir ve şahın kontrolü altındadır. Ayrıca Rıza Şah’ın Batı medeniyetini örnek alan reform hareketi de henüz başlamamıştır. Bu nedenle ulema sınıfının henüz tepkisel bir siyaset anlayışına sahip olmasını gerektirecek bir durum yoktur. Dolayısıyla ulema sınıfı ve Rıza Şah arasında derin uçurumlara yol açacak ihtilaflar henüz oluşmamıştır.

Rıza Şah’ın iktidarı ele geçirmesiyle daha otokratik bir devlet yapısında şekillenen sistem ülkedeki reform çabalarında daha sert ve etkili bir yöntemin uygulanmasını gerektirmiştir. Pehleviler Dönemi olarak adlandırılacak olan 1925 tarihinden itibaren İran’da monarşik düzenin yerini otokratik bir rejim almış ve monarşinin tüm kalıntıları halk ve devlet sistemi üzerindeki bariz hakimiyet alanında Rıza Şah’ın baskıcı yönetim anlayışıyla devam etmiştir.⁹⁷

1.3.1. Rıza Han’dan Rıza Şah’a

Ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik/sosyal kaos ve mevcut iktidar boşluğu Rıza Şah’ın önünü açmış ve Kaçarlar döneminden kalma hanedanlık sistemini

⁹⁶ Çebi, a.g.e., s. 165.

⁹⁷ Beşiriye, a.g.e., s. 18.

değiştirip ülkeye cumhuriyeti tesis etmesini kolaylaştırmıştır. Bu anlamda cumhuriyet taraftarı olan Rıza Şah’a “İran Bağımsız Demokrat Partisi” destek vermiştir. Parti bu destekle Kaçar Hanedanlığı’nı gayri meşru ilan ettiklerini ve İran’daki yönetim biçimini monarşiden cumhuriyete dönüştürecek yeni bir anayasa kabul etmeye hazır olduklarını ilan etmişlerdir.⁹⁸ Halihazırda Rıza Şah mecliste bakanların atamasına kendi karar verdiği için yeni sistemin hukuki alt yapısını oluşturmak oldukça kolaydır. Nitekim 1926’daki V. Meclis’ten 1940’taki XIII. Meclis’e kadar her meclisin oluşumuna kendisi karar vermiştir. Meclisteki sınıf dağılımında herhangi bir değişiklik olmadığından, kendisine destek verecek sosyal sınıfların çoğunluğu her zaman muteberdir. Bu bağlamda mebusların yüzde 84’ünden fazlasını toprak sahipleri, yerel seçkinler, devlet memurları ve sarayla ilişkili iş adamları oluşturmaktadır.

Mebusların söz dinlemelerini güvence altına almak isteyen şah, parlamento dokunulmazlığını kaldırmış, monarşi yanlısı olanlar da dahil bütün siyasal partileri yasaklamış, bağımsız gazeteleri kapatmış ve bizzat rejim tarafından “casuslar” ve “muhbirler” olarak nitelenen kimseleri parlamentoya sokmuştur.⁹⁹

Ülkede baştan aşağı bir değişimi öngören ve arkasına meclisin çoğunluğunu alan şah askeri demokrasiye doğru yol almıştır. Bu minvalde ilerleyen şah, değişimin ayak seslerini halkın talepleri veya ihtiyaçlarına göre değil, baskıcı bir şekilde uygulamıştır. Ancak dönemin İran topraklarında böyle bir değişime henüz açık olmayan sosyal grupların başında ulema sınıfı gelmektedir. Ulema cumhuriyete karşı eleştirel bir tutumla yaklaşarak halkı da bu doğrultuda etkilemiştir. İran halkı, cumhuriyet kavramınının Bolşeviklik yahut aşağı yukarı ona benzer bir manaya geldiğini düşünmektedir. Kum’da ulema sınıfıyla görüşen Rıza Şah İran halkının sosyolojik tabanında cumhuriyet düzenini inşa etmenin henüz erken ve şu aşamada oldukça zor olduğunu anlamış ve hem halkın hem de ulema sınıfının tepkilerine sessiz

⁹⁸ Çebi, a.g.e., s. 156.

⁹⁹ Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. 99.

kalmayarak bu amacından vazgeçmiştir. Bu da ulemanın İran’da ne kadar güçlü olduğunun ve halk nezdindeki nüfuzunun ne kadar etkin olduğunun göstergesidir.¹⁰⁰

Ülkedeki şahlık düzenini cumhuriyet sistemine çeviremeyen Rıza Şah ilk etapta toplumsal ve kültürel anlamda modernleşme adımlarına başlamıştır. Rıza Şah’ın ilk hedefinde meşrutiyetle yarım kalmış reformların önünü açmak, ardından halkın üzerinde kendi egemenliğini tesis etmek vardır.¹⁰¹ Böylelikle ülkede bir dizi reformlar art arda gelmiş ve köklü değişimlerin yaşanacağı hızlı bir dönem başlamıştır. Askerlik yasası, kılık kıyafet kanunu ve eğitim alanında gerçekleştirilen reformlar, vakıflar kanunu ve hukuk reformları ülkeyi baştanbaşa seküler bir yapıya dönüştürerek Rıza Şah dönemin etkin sınıfı olan ulemayı da siyasi sahadan, hukuk ve eğitim alanından bertaraf etmiştir. “Otoriter modernleşme” olarak tanımlanan Rıza Şah döneminde siyasi partilerin özgürce faaliyet göstermesine izin verilmemiş ve ülkedeki mevcut basın bağımsızlığını yitirmiştir. Ancak şahın izin vermesiyle 1927 yılının sonuna gelindiğinde Yeni İran Partisi (Hizb-i İran-i Nevin) kurulabilmiştir. Bu partinin kuruluş amacı da yine şahın tüm toplumsal sınıfları kontrol altında tutma gayesini taşımaktadır.¹⁰²

Şahın yeni bir ülke idealinde emin adımlarla ilerlerken ve tüm yenilikleri halka cebren uygulamaya çalışırken kendisine engel olarak gördüğü kesim Meşrutiyet Hareketi esnasında önem kazanan ve sonrasında kurumsallaşan ulema sınıfıdır. Bu anlamda ülkenin 1927-29 yılları arasında radikal bir modernizasyona doğru yol almasıyla, şaha ulema sınıfının yanı sıra toplumun kayda değer bir kesimi karşı çıkmış zaman zaman da protestolar meydana gelmiştir. Nitekim değişim adına toplumsal bilinç henüz halkın düşünsel dünyasında oluşmamışken peş peşe gelen ve dönemin İran halkının sosyo-kültürel yapısına uymayan tüm bu reform hareketleri toplumda bir yere kadar tolere edilebilmiştir. Bu anlamda halk ve ulemanın içerisinde hükümete karşı cereyan eden en şiddetli kriz 1935 yılında yaşanmıştır. 1935’te Meşhed

¹⁰⁰ Mehmet Koca, “İran’da Kaçar İktidarının Sona Ermesi ve Rıza Şah’ın Pehlevi İktidarını Tesis Etmesi”, **Modern İran Tarihi**, Ed. Osman Karacan, İstanbul, 2021, s. 389. Abrahamian, **Between Two Revolution**, s. 153-154.

¹⁰¹ Foran, a.g.e., s. 21-222. Cronin, a.g.e., s. 98-99.

¹⁰² Ender Akyol, “Azam Ahmadi, İran’da Siyasi Partiler”, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, C. VIII, No: 23, Eylül 2020, s. 272.

türbesinde çıkan bir olayda bir din adamının şahı kafir, düzenbaz ve baskıcı bir yönetici olarak ilan etmesi sonucu galeyana gelen bir grup gösterici onu “yeni Yezid” olarak nitelendirmiştir. Meşhed’te meydana gelen bu ayaklanmalar dört gün boyunca sürmüş, askerin bu gösterileri sert bir şekilde bastırmasıyla ve onlarca kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır.¹⁰³ Şahın ülkedeki modernizasyon çabasının ilk büyük çapta engelle karşılaşması bu sürecin daha sancılı geçeceğinin habercisidir. Aynı zamanda ulema sınıfının şahın reform hareketine karşı daha ne kadar sessiz kalabileceğinin de göstergesidir.

1.3.2. Pehlevi Modernleşmesi ve Ulemanın Konumu

Ülkede anayasal meşrutiyet kurulurken kilit rol üstlenen Şii ulema, bu gayretleriyle hem İran toplumunda hem de siyaset sahnesinde oldukça güçlenmiştir. Halk ve ulema arasındaki bağ oldukça kuvvetlidir ve ulema sınıfı halkın bağışlarıyla finanse edilmektedir. Özellikle bu bağışların en fazla temin edildiği esnaf sınıfıyla dini otoritenin ilişkileri oldukça sağlamdır. Ekonomik özgürlüğü olan ulema maddi ihtiyaçlarından dolayı da hükümete bağlı değildir ve ona itaat etme zorunluluğu da bulunmamaktadır.¹⁰⁴ Ulema, Meşrutiyet Hareketi’ne her türlü desteği vermişken ve Pehlevi Hanedanlığı’nın kuruluş evresinde Kaçar Şah’ına karşı Rıza Şah’ı desteklemişken, ülke çapında hâkim olduğu geleneksel otoritesi ilk defa ağır bir darbe almıştır. Safeviler döneminde kurumsallaşmış, devletin yönetim mekanizması üzerinde etkin bir rol üstlenen Şii ulema, İran siyasi tarihinde şahın reform hareketiyle şekillenen yeni İran’da ilk defa bu derece arka plana itilmiştir.¹⁰⁵

Rıza Şah özellikle ulemanın eğitim üzerindeki tekeli kırma için medreseleri de devlet denetimine alması ulema sınıfını en derin şekilde etkileyen kararlar arasında yer almıştır. Esasında şahın amacı dinle çatışmak değil, ülkenin modernleşme yolunda ulemayı bir engel olarak görüp gücünü kırmaktır. Rıza Şah’ın ulema sınıfının hareket alanını zayıflatan yeniliklerinin bir diğer ayağı da hukuk alanında kendini göstermiştir.

¹⁰³ Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. 124-25.

¹⁰⁴ Beşiriye, a.g.e., s. 16-17.

¹⁰⁵ Çebi, a.g.e., s. 145.

Batıdan esinlenerek “Medeni Kanun, Ceza Kanunu ve Ticaret Kanunu” çıkartılmıştır. Yargının sekülerleştiği bu evrede gayri resmi olan tüm mahkemeler ve şeriat mahkemeleri geçersiz sayılarak yeni bir adli yapılanmaya gidilmiştir. Medeni kanun çerçevesinde çıkarılan yasalarla, evlilik-boşanma ile alakalı tüm işlemlerin din adamlarının elinden alınıp devlet görevlilerine verilmesi, Evkaf Kanunu’yla ulemanın önemli gelir kaynaklarından biri olan vakıfların da Eğitim Bakanlığı’na bağlanması ulema için yıkıcı bir devrim olmuştur. Bu devrime karşı ulema sınıfı Meşrutiyete doğru giden yolda seküler ideolojiye sahip reform yanlılarıyla kurduğu iş birliğini bu dönemde kuramamıştır. Rıza Şah kentlerde yaşayan entelektüel kesimin taleplerinin birçoğuna destek verdiği için ulema sınıfı bu devrimin arkasında yalnız kalmıştır.¹⁰⁶

Tıpkı kabile başkaldırılarının kendisine kentlerde müttefik bulmak özellikle de başkentten destek sağlamak konusundaki başarısızlığı gibi ulema da kendi öfkeleri ile seküler unsurlar arasında şahın gittikçe artan müstebit idaresine karşı gelişmekte olan rahatsızlık arasında köprü kuracak bir stratejiden yoksundur.¹⁰⁷

Rıza Şah’ın ülkeyi baştanbaşa değiştirmeyi hedefleyen yenilikleri en çok ulema sınıfını, taşra halkını ve aşiretleri hedef almaktaydı. Bu reform hareketinin bir ayağı da askeri yapıya dayanmaktaydı. Ancak güçlü bir ordu ile uyguladığı devrimleri ayakta tutabilirdi. Zorunlu askerlik yasasıyla yirmi yaşın üzerindeki tüm erkeklerin askere alınması daha önce hiç görülmemiş bir şekilde ordunun genişlemesine yol açmıştı;¹⁰⁸ fakat bu yasayla mağduriyet yaşayan kesimler de olmuştur. Öncelikli alımlar taşradan ve aşiret mensuplarından yapılırken, doğal olarak kabilelerin, yoksul taşra halkının ve köylülerin şaha karşı olumsuz bir tutuma sahip olmalarına neden olmuştur. Özellikle medresede eğitim gören ulema sınıfından gençlerin askerliğe zorlanması, yine bu kesim içerisinde de büyük tepkilerin ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır.¹⁰⁹

Ulema sınıfı ülkenin içinde bulunduğu buhrandan çıkmak adına şüphesiz değişimden yanadır; fakat ulema bu değişim ve reformların Batıcılık çerçevesinde gerçekleşmesini reddetmektedir. Ulema cumhuriyet sistemine, kılık kıyafet

¹⁰⁶ Beşiriye, a.g.e., s. 18.

¹⁰⁷ Cronin, a.g.e., s. 93.

¹⁰⁸ Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. 92.

¹⁰⁹ Cronin, a.g.e., s. 99-100.

değişikliğine, ulema sınıfını da kapsayan zorunlu askerliğe ve kendisini ayakta tutacak maddi kaynaklarının kısıtlanması gibi mevcudiyetini tehlikeye sokacak her türlü girişime karşı muhalefetle birleşmeyi tercih etmiştir.¹¹⁰ Buna mukabil Rıza Şah ise din karşıtı bir yapıya sahip değildir, aksine önemli din adamlarını Kum'a yerleştirerek buranın Necef gibi kutsal bir yer haline gelmesini teşvik etmektedir. Ancak onun tasavvurundaki ideal devlet imajında dinin devletin kontrolünde olması ve devletin amaçlarına hizmet etmesi gerekliliği vardır.¹¹¹ Bu bağlamda şah seküler, laik ve batı tarzında modern bir ülke inşa etme amacı gütmektedir. Bu modern devletin oluşumunun temelleri bir ulus devlet inşasıyla kendini gösterecektir.¹¹²

1.3.3. İran'da Ulus Devletin İnşası

Rıza Şah'ın reform politikası ulemanın yetkilerinin kısıtlanmasının dışında halkın kamu hayatından sosyal yaşamına kadar müdahalede bulunan otoriter bir hal almıştır. Şah tahta çıkışından sonra ilk iş olarak askeriye hem nitelik hem de nicelik açısından güçlendirmek adına sarf ettiği çaba sayesinde kendisine karşı oluşabilecek muhalif hareketleri veya isyan kalkışmalarını minimize edebilmiştir. Sadece orduda değil, eğitim, hukuk ve birçok alandaki reform faaliyetleriyle tüm bu birimleri kendi hakimiyeti altına alan Rıza Şah yeni bir İran toplumu oluşturmak için İran milliyetçiliğini topluma yerleştirmeye çalışmıştır.¹¹³ Meşrutiyetle amacına ulaşamayan anayasal devrim sürecini tamamlamak amacıyla yola çıkan Rıza Şah'ın merkezi ve güçlü bir devlet inancına halk tabakası yabancı olsa da dönemin entelektüel kesimi destek vermiştir. Meşrutiyetle birlikte ortaya çıkan entelektüel kesim “yeni orta sınıf” olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁴ Bu bağlamda liberalizm, sekülerizm ve modernizmi benimseyen yeni orta sınıf, şahın kurmak istediği ulus devlet inancından uzak sayılmaz. Yeni orta sınıfa mensup aydınlar, milli kimliğin yerleşmesini, milli egemenlik temeli üzerine yeni siyasal kurumların inşasını, ulemanın siyasetten

¹¹⁰ Çebi, a.g.e., s. 154.

¹¹¹ Ünal Gündoğan, **İran ve Ortadoğu**, Ankara, 2016, s. 86.

¹¹² Nail Elhan, “Pehleviler Dönemi’nde İran’da Ulus-Devlet: Milli Kimlik ve Geleneğin İcadı”, İran Çalışmaları Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, Aralık 2019, s. 21-22

¹¹³ Cronin, a.g.e., s. 99-101. Moazami, a.g.e., s. 185.

¹¹⁴ Beşiriye, a.g.a., s. 25.

uzaklaştırılıp Avrupa tarzında yeni anayasal düzenin kurulmasını savunmuşlardır. Dolayısıyla Pehlevi yönetiminin temel hedefleri arasında yer alan toprak ve ekonomi reformları, sekülerist kültür, İran milliyetçiliğinin yaygınlaştırılması ve ulema sınıfına karşı mücadele, doğal olarak yeni orta sınıf tarafından da benimsenmiştir.¹¹⁵

İran’da Rıza Şah’ın yönetimi altında başlatılan Batılılaşma sürecinde ekonominin güçlendirilmesi, milli bir endüstri ve Batı standartlarında uygun devlet kurumlarının oluşturulması, modern yollar, fabrikalar ve devlet kurumlarının yeniden inşası öncelikli politikalar arasında yer almaktadır. İran ulus devletinin kurulmasında şüphesiz ki eğitim en önemli araç olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda 1925-51 yılları arasında Kürtçe konuşanlar tutuklanmış ve cezalandırılmış, devlet, kontrolü altındaki medya, eğitim kurumları ve hükümet organları aracılığıyla şovenist, ırkçı söylem ve politikalarını yayma gayretinde olmuştur.¹¹⁶ Özellikle Millî Eğitim Bakanlığı himayesinde 1928 yılında yayınlanan ve ilk ders kitabı olan “Kadim İran Tarihi” İran’ı “Aryanlar ülkesi” olarak göstermiştir. 1935 yılına kadar “Persia” adıyla anılan devletin adı da “İran” olarak değiştirilmiştir.¹¹⁷

Rıza Şah bulunduğu asrın en baskın ideolojisi olan milliyetçiliğin temellerini kendi şahılgı döneminde atmıştır. Bu nedenle ortak bir milli şuur oluşturmak şahın reform listesinde öncelikli bir yere sahiptir. Dolayısıyla İran milliyetçiliğı, ülkenin kadim köklerine inerek, ortak bir dil olarak Farsçayı etnik bir nüfus yapısına sahip olan İran halkını birbiriyle uyumlu bir yapıya dönüştürmenin ana parçası olarak kullanmıştır. Rıza Şah’ın eğitim ve dil reformunun asıl hedefi, İran halkının İslami öğretilerden ve geleneklerden uzaklaştırmaktır. Dolayısıyla İran toplumunun sosyal yapısını değiştirmek amacı taşımaktadır.¹¹⁸

Rıza Şah’ın uygulanmasını istediğı her yenilik meclis tarafından onaylanarak bir meşruiyet kazanmış ve böylece alınan kararların yasallaşma sürecine girmesi

¹¹⁵ Beşiriye, a.g.e., s. 23.

¹¹⁶ Shahrzad Mojab, Amir Hassanpour, **The Politics of Nationality and Ethnic Diversity**, Saeed Rahnema ve Sorab Behdad (ed.), **Iran After the Revolution: Crisis of an Islamic State**, Londra, I.B. Tauris, 1996, s. 231.

¹¹⁷ Ehsan Yarshater, “Communication: Persia or Iran”, **Iranian Studies**, C. XXII, No: 1, 1989, s. 3.

¹¹⁸ Asaf Hüseyin, **İran’da Devrim ve Karşı Devrim**, Çev. Taha Cevdet, İstanbul, 2011, s. 77.

kolaylaşmıştır.¹¹⁹ Reformcu bir ideolojiye sahip olan Rıza Şah dönemi İran toplumunun farklı kesimlerinde ve tabakalarında girift ve çok boyutlu tepkilerin ortaya çıktığı “otoriter modernizasyon” olarak adlandırılabilir.¹²⁰ Şah, ülkeyi modernizasyon aşamasında toplum sosyolojisinin buna uyum sağlamadaki sürecine bakmaksızın başlattığı hızlı değişimlerle adeta kendi kişisel mal varlığı gibi görerek, her türlü tasarruf hakkının kendisinde olduğunu göstermiştir.

Sonuç olarak İran geçmişle ve gelecekle fazla ilişkisi kalmayan, yalnız ve tecrit olmuş modern bir otokrat rejim haline gelmiştir. Bu durum şahın tahtını tehlikeye atmış, her cenahtan gelecek tepkilerin sayısını artırmıştır. Şayet Rıza Şah Meşrutiyete bağlılık gösterseydi, anayasaya bağlı bir hükümdar olarak, dönemin şartlarına uygun şekilde devletin başında daha uzun süre kalabilirdi. Ülkeye sağladığı önemli kazanımlara rağmen sözde halkın temsilinin olduğu bir meclisle beraber Rıza Şah dönemi meşru bir hükümdarlık dönemi olarak İran modern tarihinde yer alamamıştır. Daha açık bir ifadeyle ülkedeki iç ve dış dinamikler bu ilerleyişin önüne geçmiştir. Ülkede tüm bu kökten değişime muhalefet edebilecek birçok halk tabakası mevcuttur. Üstelik bu sadece ulema sınıfı da değildir. Örneğin, kılık kıyafet kanunu sadece ulemayı değil, kendi yöresine özgü kıyafetler giyen aşiretleri de rahatsız etmiştir. Aynı zamanda şah Kürtler, Bahtiyariler, Kaşkaylar gibi büyük etnik unsurları ve aşiretleri liderliğine potansiyel bir rakip olarak görmektedir. Bunun dışında ülkede uygulanan göçebelerin zorla iskanı, toprak reformu, vergi politikaları ve zorunlu askerlik gibi değişiklikler halktan birçok kesimi etkilemiştir.¹²¹

Ülke içerisinde şahlık düzenini sarsacak iç dinamiklerin yanı sıra şahı tahtından edecek dış etkenler arasında sayılabilecek en önemli gelişme ise II. Dünya Savaşı’nın başlamasıdır. Eylül 1939’da savaş başladığında İran tarafsızlığını ilan etmiş, ancak savaş kısa bir sürede ülkelerin potansiyel bir güç ve kaynak arayışına dönüşmüştür. 1941’de Alman güçleri Sovyetlere doğru ilerlerken aynı yıl İran SSCB ve Britanya

¹¹⁹ Hüseyin, a.g.e., s. 77.

¹²⁰ Cronin, a.g.e., s. 93.

¹²¹ Çebi, a.g.e., s. 144-145.

tarafından işgal edilmiş, Mihver Devletleri'ne¹²² sempati duyan Rıza Pehlevi müttefikler tarafından devrilmiştir. Nitekim İngiltere İran'ın tarafsızlığını yitirdiği taktirde halihazırda işgal ettiği bölgede yer alan Abadan petrol rafinelerinin Almanların eline geçeceğinden endişe duymaktadır. İran'ın işgal edilmesinin iki ülke için iki farklı nedeni daha vardır. Körfez'den Sovyetler Birliği'ne doğru giden transport için coğrafi olarak uygun bir konumda bulunması ve İngiltere açısından Avrupa'daki müttefik orduları için gerekli alt yapıya ve kaynağa sahip olmasıdır.¹²³

1943'te ABD'nin de katıldığı bu üç işgalci ülke İran'ın egemenliğini tanıyacaklarını söyleseler de devleti ulusal ve bölgesel düzeyde kontrol etmeye çalışmışlardır. İran tıpkı I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi iki bölgeye ayrılmıştır. Ülkenin kuzeyi Rusların, güneyi ise İngiltere'nin hakimiyeti altına girmiştir. İran'ın işgali Rıza Şah'ın sonunu getirmiş ama Pehlevi Dönemi devam etmiştir.¹²⁴

1.4. Solun En Büyük Kitlesel Hareketi: Tudeh Partisi

İran'ın yabancı güçler tarafından işgali ülkenin politik atmosferine benzeri görülmemiş bir siyasi özgürlük getirmiştir. Hem Rıza Şah'ın yerine henüz tecrübesiz sayılabilecek 22 yaşındaki oğlu Muhammed Rıza'nın geçmesi, hem de işgalci güçlerin İran üzerindeki menfaatlerinin çakışması ülkedeki siyasi havanın daha da sertleşmesine neden olmuştur. Böylece Rıza Şah döneminde baskı gören işçi sınıfı ve sol cenah, işgal sırasında toplumsal ve ekonomik eşitlik söylemini yineleyerek ülkede önemli bir siyasi güç haline gelmiştir.

Bu dönemde kurulmuş birçok siyasi parti mevcuttur; fakat bunlar ziyadesiyle liderlik etrafında toplanan ve halka sunacak tutarlı bir ideolojiye veya programa sahip olmayan partilerdir. Aksine dönemin tek istisnası sayılabilecek Tudeh Partisi ülkedeki

¹²² Mihver Devletleri Almanya, İtalya ve Japonya'nın dışında Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Finlandiya, Bağımsız Hırvatistan Devleti, Vichy Fransası, Arnavutluk, Habeşistan, Mançukuo, Tayland, Burmanya, Hindistan, Filipinler ve Irak'ın oluşturduğu blok olarak bilinmektedir.

¹²³ Gündoğan, s. 90-92. Çebi, a.g.e., s. 148-49.

¹²⁴ Samira Mirzazad Barjough, "İran'da Siyasi Ve Ekonomik Çıkar Çatışmaları (1921-1950)", (Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015), s. 53-54.

siyasi boşluğu doldurabilecek tek ciddi hareket olarak konumunu güçlendirmiştir. Ayrıca Rıza Şah'ın devrilmesinden sonra ortaya çıkan diğer partilerin liderleri de ortak bir paydada birleşememiş, parti içerisindeki ayrılıklardan dolayı Tudeh gibi topluma açılmayı başaramamışlardır. İran'ın 1940 ve 50'li yıllarının siyasi ortamı genel olarak Tudeh'le şekillenmiş, Tudeh, sınıfsız bir toplum hedefi için iş gücünü, öğrencileri ve aydınları kendine çekmeyi başarmıştır. Homa Katozian'a göre İranlı aydınların tarihi 1940'lı yıllarda genel olarak Tudeh'in ortaya çıkmasıyla kendini göstermiştir. Öyle ki o dönemlerde "ruşenfıkr"ın kelime karşılığı neredeyse Tudeh'i destekleyenlere verilen "Tudehi" kelimesiyle eş anlamlı bir kullanıma sahip olmuştur.¹²⁵

Tudeh Partisi işgal güçlerinin zımnı onayıyla Rıza Şah'ın tahttan çekilmesinden kısa bir süre sonra kurulmuştur. Ancak Tudeh'in İngiliz-Rus desteğiyle kurulduğu iddiaların gerçeklik değeri tartışmalıdır. Nitekim dönemin şartlarına göre değerlendirildiğinde işgal güçlerinin çıkarları doğrultusunda işlev görmeyen hiçbir partinin ayakta kalması mümkün değildir. Katouzian bunu şu şekilde açıklamaktadır:

Ancak o dönemlerde Tudeh Partisi'ni oluşturan siyasi güçler zaten üç taneydi ve İngiliz-Sovyet ittifakı bir şekilde bu partilerin çizgiyi aşmamalarını sağladı. Dahası Sovyet yetkilileri partideki Marksist unsurların önde gelenlerine Komünist hatta Marksist bir organizasyona onay vermeyeceklerini söyledi.¹²⁶

Bu tür siyasi oluşumlar doğrudan Sovyet desteği olsa da İran için doğrudan bir tehdit oluşturmazdı ancak SSCB'nin ülkeye müdahalesine bir zemin hazırlayabilirdi. Nitekim bu gerçeğin farkında olan Sovyetler Birliği dönemin politik ve askeri konjonktürünü göz önünde bulundurarak siyasi temkini elden bırakmamıştır. Bu nedenle II. Dünya Savaşı'nda Mihver Devletleri olarak adlandırdığımız Almanya, İtalya ve Japonya gibi ülkelere karşı ABD ve İngiltere'nin saffında duran SSCB, ABD ve Britanya ile kurduğu bu yeni ittifaka karşı oldukça ihtiyatlı bir tutum sergilemiştir. Hatta Rusya'nın II. Dünya Savaşı'nın yarattığı konjonktürdeki bu yeni siyaseti

¹²⁵ Amirpur, a.g.e., s. 108.

¹²⁶ Homa Katozian, **Musaddiq and the Struggle for power in Iran**, I.B. Tauris, New york, 2009, s. 49.

Komünist Enternasyonal'ın¹²⁷ dağılmasına yol açmıştır. Ayrıca Rusya, Fransa, İtalya ve Yugoslavya gibi ülkelerde bulunan komünist partilerin tüm demokratik ve anti Nazi güçlerle iş birliği içerisinde çalışmaları talimatı verilmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1941'de Sovyetler Birliği ve müttefikleri Birleşik Krallığın, İran cephesini güvence altına alma maksadıyla ülkeyi işgal etmelerinin ardından Rıza Şah döneminde tutuklanan sol görüşlü kesim serbest bırakılmış ve birtakım siyasi yasaklar gevşetilmiştir.¹²⁸

1.4.1. Tudeh'in Kuruluşu

Muhammed Rıza Şah döneminde serbest bırakılan sol görüşlü grupların başında 1930'lu yıllarda ortaya çıkan Taki Arani ve önderliğindeki adları “53 Kişi” olan grup bulunmaktadır. 1938'de serbest bırakılan bu grubun yirmi yedi üyesi Eylül 1941'de Tahran'da toplanarak Hizb-i Tudeh-i İran'ın kurulduğunu ilan etmişlerdir. Partinin liderliğinde İrec İskenderi bulunmaktadır. İskenderi'nin babası¹²⁹ Meşrutiyet Devrimi'nin önde gelen isimlerden olan aynı zamanda Demokrat Parti'yi kuran ve Marksist kimliğiyle bilinen bir isimdir.¹³⁰ 1979 yılına kadar partinin dümeninde bulunan İskenderi öğrenim görmüş olduğu Avrupa'da Sosyalist ve Komünist akımlardan etkilenmiş ülkeye döndükten sonra “53 Kişi Grubu”nun önde gelen isimlerden biri olmuştur.¹³¹

Tudeh liderleri entelektüel kesim ve yeni orta sınıfın da desteğini alacak şekilde İran'ın yeniden yapılanması gerektiğini savunmuştur. Bilhassa işçi sınıfına hitap eden Tudeh, petrol sahalarında çalışan işçileri sendikalar aracılığıyla organize etmeye çalışmıştır. Parti yol haritasında ulema sınıfını dışlamayan bir prensiple hareket etmiştir. Çünkü Tudeh sadece sol ideoloji ile sınırlı kalmayan, tüm halkları kucaklayan

¹²⁷ Komintern ya da Üçüncü Enternasyonal olarak da bilinen Komünist Enternasyonal 1919 yılının mart ayında, dolayısıyla Ekim Devrimi'nin hazırlık aşamasında var olan burjuvazi rejimini yıkmak için kurulmuş uluslararası bir komünist örgüttür.

¹²⁸ Tac Ayni Meryem, “İran ve ceng-i cihâni-yi devvüm”, Zeman Dergisi, No: 52, 2007, s. 77.

¹²⁹ İrec İskenderi'nin babası eşraf ailesinden (sınıftan) gelen Yahya İskenderi'dir.

¹³⁰ Abrahamian, **Between Two Revolution**, s. 281.

¹³¹ Abrahamian, **Between Two Revolution**, s. 286.

bir anlayışla hareket etmeyi planlamaktadır.¹³² Partinin programı Rıza Şah'ın ülkede uyguladığı otokratik sistemden geriye ne kaldıysa ortadan kaldırmayı, anayasal hakların ve özgürlüklerin uygulanması ve faşizme karşı demokrasiyi hâkim kılmak gibi genel olarak bilinen sol ideolojinin temel prensiplerini içermektedir.¹³³ Ancak Tudeh ilk etapta saltanatı kaldırmak veya Sosyalist bir devrim yapmak gibi bir gayeye sahip değildir -ki öncelikle tüm sosyal sınıflara önce parti politikasını anlatmayı hedeflemektedir.¹³⁴ Bu bağlamda İrec İskenderi anılarında demokratik, yurtsever, geleceği kucaklayan ve eski çatışmaları ve ayrılıkları sonlandıracak etraflı bir hareket başlatacaklarını yazmıştır ve hatta daha sonra partinin genel sekreterliğine geçecek olan İrec İskenderi'nin amcası Süleyman Mira İskenderi'nin bile Tudeh kurulduğunda Komünist olmadığını ifade etmiştir.¹³⁵ Genel olarak temel bir takım bireysel özgürlükler ve bağımsızlık mücadelesi retoriğini kullanan Tudeh, homojen bir ideolojik yapıyı benimsemiştir.

Esasen ülkedeki siyasi atmosfer buna hazır olmamakla beraber, işgal edilen İran'ın halihazırdaki sosyolojik yapısı ayrıştırmadan öte birleştirici bir hareket etrafında şekillenebilirdi. Her ne kadar partinin temeli 53 Kişi grubu tarafından atılmış olsa ve belli bir çoğunluğunu bu ideolojiye sahip olanlar oluştursa da 1947'ye kadar partinin üyeleri homojen bir yapıya sahip değildir. Ekim 1942'deki ilk parti konferansında “demokratik merkezîyetçilik” ilkesi çerçevesinde hiyerarşik bir yapıya sahip olunmuştur. Ancak Tudeh Ağustos 1944'teki ilk parti kongresinde tamamıyla Marksist liderlerin eline geçmiştir.¹³⁶ Dolayısıyla partinin önde gelenleri Marksist oldukları halde partiyi komünist olarak nitelemekten kaçınmışlardır. Bunun birkaç nedeninden biri ülkede kabul edilen 1931 yılındaki sosyalist faaliyetleri yasaklayan yasadır. Ayrıca 1920'lerde olduğu gibi 40'lı yıllara gelindiğinde de halk tabakasında komünist düşüncelere karşı bir ön yargı mevcuttur. Dolayısıyla komünist bir partinin toplumda kitlesel bir destek bulamayacağı düşüncesi hâkimdir. Bunun yerine Tudeh

¹³² Vaghefi, a.g.e., s. 51.

¹³³ Tudehpartyiran, “Parteiprogramm der Tudeh-Partei des Iran – Oktober 2004”, (Erişim 02 Aralık 2022).

¹³⁴ Vaghefi, a.g.e., s. 52-53.

¹³⁵ İrec İskender, **Yâdmândeha ve Yâddâsthâ-ye Perakende**, Merd-i İmruz Yayınevi 1986, s. 98.

¹³⁶ Katouzian, a.g.e., s. 49.

sömürgeci sisteme karşı öncelikle çoğunluğu birleştirmek ve demokrasiyi güçlendirmeyi hedeflemiştir. Siyasi hedeflerine ulaşmayı sosyalist bir devrimle değil, anayasal yöntemler ve parlamenter mücadele ile başaracağına inanmıştır.

Kitleler anlamına gelen Tudeh bahsi geçen parti prensipleri doğrultusunda kısa sürede yüksek oranda kentli ve kırsal kesime ulaşmıştır. Aydınlar, sanatçılar, yazarlar işçi emekçi kesimin büyük çoğunluğu Tudeh üyesi olmuştur. En önemlisi ise parti yurtdışına gidip öğrenimini tamamladıktan sonra ülkeye dönen aydınlar için Avrupa’da edindikleri fikirleri yaymak için elverişli bir ortam yaratmıştır. Toplumun tüm katmanlarına ulaşmayı hedefleyen Tudeh ilkelerini bilinçli entelektüel kesimin yanı sıra işçiler, köylüler, kadınlar, toprak sahipleri, zanaatkârlar, tacirlerin de taleplerine uygun bir program çerçevesinde belirlemiştir.

1.4.2. Tudeh’in İdeolojik Yapısı ve Örgütlenmesi

Muhammed Rıza Şah’ın 1953 Musaddık darbesine kadar olan dönemde meclisin genel yapısında serbest meslek sahipleri ve devlet memurları azınlıktadır. Dolayısıyla Tudeh’in halkı örgütleme ve ideallerini kanallı etme noktasında varlıklı kesimin hâkim olduğu bir sistem vardır. Örneğin; 13. Meclis’te (1941-43, 14. Meclis (1944-46), 15. Meclis (1947-49) ve 16. Meclis’te hep ayân sınıfı egemendir. Seçkin sınıfın çoğunlukta olduğu bu mecliste de birtakım fraksiyonlar ortaya çıkmıştır.¹³⁷ 1944-46 yılları arasında 14. Meclis Azadi (özgür veya liberal), Aşiretler Fraksiyonu (Fraksiyon-i Aşair), Ulusal Birlik (İttihad-i Milli) ve Mihan Fraksiyonu adında 4 farklı fraksiyondan oluşmaktadır.¹³⁸ Seçkinlerin oluşturduğu bu düzen eski Kaçar şahlarına başbakanlık yapmış kimselerin yakınları, Meşrutiyet Devrimi’nde ön planda olan dönemin büyük müçtehitlerin oğulları veya büyük aşiretlerin mensuplarıdır. Bu durum İran parlamentosunun kısmi bir demokrasiye henüz hazır olmadığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle İsviçre’de iyi eğitim almış Muhammed Rıza Şah tıpkı babası gibi ülkeye seküler ve modern bir yapı kazandırmak için kültürel anlamda, eğitim, medya, sosyal hayat, aile hukuku gibi sahalarda büyük uğraş vermiş, ancak modernizasyon

¹³⁷ Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. 138.

¹³⁸ Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. 138.

çabasını siyasi sistemde gerçekleştirememiştir. Dolayısıyla şah babasından sonra seküler bir kültür ve seküler bir siyaset yapısı ortaya koyamamıştır. Abrahamian’a göre mevcut durum bir nevi feodal demokrasi niteliğindedir.¹³⁹ Meclisteki sözde mebuslar halkı temsil etmek yerine sahip oldukları devasa anayasal güçleri kullanarak daha çok hakimiyet elde etmektedirler.

Başta fraksiyon liderleri olmak üzere mebusların oynadığı rol çok önemliydi. Bütün yasaların meclis tarafından onaylanması gerektiği için parlamentoya sunulan ve parlamentodan geçen yasa taslaklarını yönlendiren kuralları denetlerlerdi. Başbakanlarla kabinedeki bakanları seçer, diledikleri zaman güvensizlik oylamasıyla onları görevden alırlardı.¹⁴⁰

Tudeh, İran’ın içinde bulunduğu girdapta en makul ve sistematik şekilde siyaset yapan tek parti durumundadır. Tudeh bu anlamda ülkedeki mevcut siyasi boşluğu doldurma gayesiyle hızlı bir yapılanmaya gitmiştir. Bir taraftan işçi eylemleri düzenleyip halkı rejime karşı kenetlemeye davet ederken, diğer taraftan delege ve üye sayılarını artırmaya gayret etmektedir. Örneğin 1946 yılına gelindiğinde petrol, tekstil ve inşaat gibi sektörlerde çalışan 400 bin üyeye ulaşmış, petrol, tekstil ve inşaat gibi sektörlerde çalışan geniş bir işçi ağına sahip olmuştur.¹⁴¹ Partinin medya organı olan “rehber” 100 binden fazla bir tiraja sahiptir. Bu oran ülkenin yarı resmi yayın organı olan “İttialat”ın neredeyse üç katı fazladır.¹⁴² 1944 seçimlerinde başarı kazanan parti, 14. Mecliste sekiz sandalyeyle temsil edilmiş ve Kevam Ahmed’in¹⁴³ kurduğu 1946’daki kabinede de üç bakanlık elde etmiştir. Partinin bu gelişimi ve ilerleyişi onu, İran’ın siyasi manzarasındaki en önemli oyunculardan biri haline getirmiştir.

1941 sonrası ülkede yayılan siyasi özgürlük Tudeh’in halk arasında yayılan sempatisinin yanı sıra toprak sahipleri, bazariler, yerel eşraf ve aşiret liderleri gibi

¹³⁹ Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. 141.

¹⁴⁰ Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. 139.

¹⁴¹ Najleh Khandagh, “Trade Unions and the Tudeh (mass) Party Iran”, **Advances in Social Sciences Research Journal**, C. I, No: 3, Mayıs 2014, s. 2.

¹⁴² Amirpur, **Khomeini, Der Revolutionär des Islams**, s. 109.

¹⁴³ Asıl adı Ahmed Kevam olan ve 1877 yılında doğan Kevamü’s-Sultani Ağustos 1942’den Şubat 1943’e kadar başbakanlık yapan İran’ın önemli siyasi şahsiyetlerinden biridir. Rıza Şah Dönemi’nden önce altı tane kabineye başkanlık etti. 1952 yılında başbakan olarak Musaddık’ın yerini almayı öneren Kevam 1955 yılında vefat etti. Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. XXI.

geleneksel siyasi elitlerin de sahneye çıkmasını sağlamıştır.¹⁴⁴ Toplumda oluşan bu çok sesli siyasi arena İran'ın eski siyasi kültürünün sona erdiğini göstermektedir. Ancak toplumdaki bu siyasi hareketlilik meclis çatısı altında büyük bir iktidarsızlığa neden olmuştur. Meclis içerisinde İran'ın toprak bütünlüğüne dair kullandıkları ortak dil dışında siyasi bir uzlaşma yoktur. 1941'den Muhammed Musaddık'ın başbakanlığının son senesi olan 1953 yılına kadar oniki başbakan değişmiştir.¹⁴⁵ Dolayısıyla artan siyasi özgürlük ve ayrılıklar ülkede bir siyasi iktidarsızlığa yol açarken birçok koalisyon hükümetinin kurulmasına neden olmuştur.

1.4.3. Tudeh'in Gerilemesi

İran'ın yeni siyasi atmosferinde Tudeh şüphesiz büyük bir yer edinmiştir. Ancak partide 1945-46 yıllarında bir gerileme evresi yaşanmıştır. Bunun en büyük nedenlerinden biri Kürdistan ve Azerbaycan'da yürütülen bağımsız hareketlere destek vermesidir. İki ayı geçmeyecek kadar ömrü olan bu iki vilayetin bağımsızlık serüvenini desteklemesi Tudeh'i saldırı pozisyonuna getirerek parti içindeki stratejik tutarsızlığı da artırmıştır.

İrec İskenderi Tudeh liderlerinin Sovyetler Birliği'yle sosyalist dayanışma adına Azerbaycan ve Kürt Demokrat Partilerini açıkça desteklediklerini ama kendi aralarında afalladıklarını, şaşırdıklarını ve donup kaldıklarını sonradan açıklayacaktı.¹⁴⁶

1946 yılı Tudeh için bir dönüm noktasıdır. Devletin egemenliğine kasteden bir eğilimde olması, devletin tüm dikkatini bu parti üzerine yoğunlaştırmasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra müttefik güçler arasındaki birliktelik Sovyet Rusya'nın sol ideolojisinin diğer batı ülkeleri için bir tehdit mekanizmasına dönüşmüştür. O dönemlerde İran içerisinde varlık gösteren İslami gruplar şah için ilk sırada tehlike unsuru değildir. Bu bağlamda Muhammed Rıza Şah batının da desteğini alarak solu bitirme politikası izlemiştir. 1946-50 yılları arasında Tudeh, artan

¹⁴⁴ Behrooz, a.g.e, s. 28.

¹⁴⁵ Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. 136-139.

¹⁴⁶ Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. 147.

yoğunlukla bir devlet baskısı ve zor koşullarla karşı karşıya kalır. Bilhassa 1949 yılında şaha yapılan suikast eylemi bahane edilerek Tudeh üzerine daha fazla gidilmiştir. 1951-53 yılları arasında başbakanlık yapan Muhammed Musaddık hükümetine karşı yürütülen 1953 darbesinin ardından kendisiyle birlikte dönemin önde gelen alimleri arasında sayılan Ayetullah Kaşani¹⁴⁷ gibi birçok kişi tutuklanmıştır. Bu dönemde Musaddık'ın başkanlık ettiği Milli Cephe koalisyonu yasaklanmış ve binlerce Tudeh militanı göz altına alınmıştır. Abrahamian, 1953-58 yılları arasında beş bin Tudeh üyesi tutuklandığını aktarmaktadır.¹⁴⁸ Partinin düzenlediği tüm gösteri, eylem ve toplantılar yasaklanmış, İrec İskenderi ile partinin önde gelenleri için de tutuklama kararı çıkmıştır. İran'ın istihbarat servisi SAVAK¹⁴⁹ mevcut rejimin öngördüğü üzere ülkede demokratik gelişimi ilerletecek her muhalif hareketi bastırma yoluna gitmiştir. Bu anlamda yeraltı yapılanmasına itilen Tudeh tamamen yasaklanmamış, bir takım aydın sınıfın, öğrencilerin ve kadınların örgütlenmesine izin verilmiştir.

Partinin liderliği çoğunlukla profesyonel, aydın ve aristokratik¹⁵⁰ yapıya sahip olsa da üyeleri şehirli işçilerdir ve partinin bağlı olduğu kitle çoğunlukla şehirli olarak

¹⁴⁷ 1882 yılında doğan Ayetullah Kaşani dönemin alimlerinden olan Seyyid Mustafa Kaşani'nin oğludur. Babası gibi büyük alimlerden dersler almış henüz yirmi beş yaşındayken müctehid olarak anılmaya başlandı. 1946 yılında Mücahidin-i İslam Partisi'ni kurdu. Fedayan-i İslam hareketine yakınlık duydu hatta bazen hareketin gerçek lideri olarak görülür. 19 Ağustos 1953'teki askeri darbe sonrasında ülkedeki İngiliz hakimiyetinin güçlenmesini protesto ettiği ve Razmara suikastine karıştığı gerekçesiyle tutuklandı. Ayetullah Burucerdî'nin yardımıyla serbest bırakılmasının ardından siyasetten uzaklaştı ve 14 Mart 1962 yılında vefat etti. Hamid Algar, "Kâşânî, Âyetullah", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (Ankara: TDV Yayınları, 2002) 25/6-7.

¹⁴⁸ Abrahamian, **Iran Between Two Revolution**, 325.

¹⁴⁹ SAVAK başlangıçta Tudeh Partisi'ne karşı koymak için 1957 yılında kuruldu ancak zamanla faaliyetlerini genişletti. Daha sonra milliyetçi, laik ve liberal partiler de dahil olmak üzere diğer muhalif hareketlerle de mücadele etmiştir. Savak doğrudan başbakanlık ile doğrudan temas halindeydi ve müdürü ulusal güvenlikten sorumlu başbakan yardımcısı olarak görülmekteydi. Savak ülke çapındaki gazetecileri, edebiyatçıları ve akademisyenleri izlemek tasarlanmış bir siyasi faaliyete sahipti. Üniversiteler de dahil olmak üzere sendikaları, köy örgütleri gibi birçok kuruluş Savak'ın yoğun denetimi altındaydı. Zamanla Savak tutuklama yetkisini eline alarak hukuk üstü bir örgüte dönüştü. Tutuklananların bir kısmı herhangi bir kayıt olmaksızın uzun süre hapiste kalan rejim karşıtı eylemcilerdi. 1979 yılında Savak feshedilmiştir. İran's Ministry of Intelligence and Security: A Profile." Federal Research Division, Washington, Library of Congress, 2012, s. 26-28.

¹⁵⁰ Çağdaş İran edebiyatının öykü yazarları arasında bilinen Sadık Hikayet, Bozorg Alevi ve Sadık Çubek, modern İran şiirinin iki ustası Ahmed Şamlu ile Nima Yuşic, tarihçilerden Said Nefisi, Mehdi Bamdad, Muhammed Temeddün, Murtaza Ravendi ve Yahya Arinpur, İran'ın ilk sinema yönetmenlerinden Gülistan ve Perviz Hanlari, Nadir Nadirpur, Muhammed Tefazuli, Muhammed Moin, Feridun Tavalolli Tudeh sempatizanları arasındaydı. Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. 146.

kalmıştır. Dolayısıyla Tudeh kurulduğu yıldan itibaren kırsal kesimlerde hiçbir zaman kayda değer bir ilerleme kaydedememiştir. Ayrıca nasyonalist bakış açıları da Farslarla sınırlı kalmıştır. Tudeh içerisinde yaşanan ideolojik ayrılıklar parti içinde ileriki aşamada bölünmeler, dolayısıyla partiden gruplar halinde ayrılmalar meydana getirmiştir. Aslında Tudeh'in zayıflamasındaki asıl sebeplerden biri de 1953 Darbesi'nin ardından gelen devlet baskısının dışında parti içindeki iki fraksiyon arasında yaşanan anlaşmazlıklardır. Örneğin, Tudeh içindeki ılımlı fraksiyon Milli Cephe dahil olmak üzere komünist olmayan güçlerle birleşerek muhalif bir örgüt kurmaktan yana olarak Tudeh'i sadece işçi sınıfının değil, tüm emekçilerin partisi olarak görmektedir. Sol eğilimli sosyal hareketlerin İran'da henüz tam olarak zemin bulamadığı bir ortamda ortaya çıkan Tudeh, kendi içindede doğal olarak farklı açılımlara ve fikir ayrılıklarına sahip gruplaşmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.¹⁵¹ Genelde birçok sosyal ve siyasi harekette vuku bulan bu ayrışmalar Tudeh için de kaçınılmazdır. Ne var ki siyasal demokrasinin oluşmamış olduğu ve Batı tarzı seküler bir kültürel dönüşümün henüz filizlendiği İran için Tudeh içindeki muhtelif görüş ayrılıkları hem parti hem de ülke geleceği açısından olumlu bir gelişme olmamıştır.

Sonuç itibarıyla üst düzey yöneticileri idam edilen ve parti tabanını büyük çoğunlukla yitiren Tudeh 1959 yılına gelindiğinde en asgari düzeyde varlık gösteren, köşeye çekilmiş bir azınlık grup olarak kalmıştır. Pehlevi döneminde kurulan ilk kitlesel sosyalist siyasi parti olan Tudeh, kurulduğu tarih olan 1941 yılından, Başbakan Musaddık'ın hükümetine karşı gerçekleştirilen 1953 darbesine kadar İran modern tarihinin siyaset sahnesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Parti, aydınlar, işçi sınıfı, öğrenciler ve şah karşıtı ordu mensuplarından oluşan oldukça geniş bir kesimi örgütlemeyi başarmıştır.¹⁵²

¹⁵¹ Behrooz, a.g.e., s. 35.

¹⁵² Vaghefi, a.g.e., s. 60.

1.5. İran Siyaset Sahnesinde Yer Alan Diğer Parti ve Gruplar (1940-60)

İran iç siyaseti adına çalkantılı bir dönem olan Muhammed Rıza Şah döneminde, hem II. Dünya Savaşı'nın İran'a verdiği hasar, hem de yeni şahın babası kadar sert ve dirayetli bir hükümdar tablosu çizememesi nedeniyle ülkedeki memnuniyetsizliğin arttığı bir dönem olmuştur. 1940'lı yıllarda Tudeh kadar aktif olmasa da birçok sol parti ve örgütler İran modern tarihinin siyaset sahnesinde yer almıştır. Bunlardan biri olan İran Partisi tıpkı Tudeh gibi aydın bir grup tarafından 1941 yılında kurulmuştur. Liderlerinin çoğu Avrupa'da veya Tahran Üniversitesi'nde eğitim almış liberal ve demokratik eğilimleri olan kişilerdir. Parti bünyesinde bulunanların çoğu petrol şirketinde çalışan mühendislerdir. Partinin kurucusu Musaddık'ın başbakanlığı döneminde İran'ın Washington Büyükelçiliğini yapacak olan Allahyar Salih'tir. Salih dışında Dr. Kerim Sancebi, Kazım Hasibi, Ahmet Zirakzade gibi isimler de partinin önde gelen kişileri olmuştur.¹⁵³ İranlı diğer marksistler gibi İran Partisi de sosyo-ekonomik ve politik bir devrim için pratik sosyalizm anlayışının tüm işçi sınıfının, emekçilerin, köylülerin ve aydınların arasında mobilize edilmesini savunmaktadır. Partinin manifestosuna göre sosyalizm, İran'da özgürlük ve demokrasinin ön koşuludur.¹⁵⁴

Tudeh ile İran Partisi arasındaki en büyük ortak payda ülkenin bağımsızlığını savunan reform yanlısı ve diktatörlüğe karşı taraftarlardan oluşmasıdır. Ancak İran Partisi Tudeh Partisi'nin Sovyetler Birliği'ne olan bağımlılığını eleştirmekte, İran'da sosyalizmin yabancı ülkeler ve onların sosyalist düşünceleriyle kurulamayacağını söylemektedir.¹⁵⁵ Çünkü İran Partisi'nin teorisine göre İran, sosyalist düşünceye sahip ülkelerden farklı toplumsal koşullara sahiptir. İran Partisi koloniyalizm ve emperyalizme karşı keskin bir duruş sergilerken batının kapitalizminden ve Doğunun sosyalizminden bağımsız bir siyasi ideolojiyle hareket etmektedir. İslam ve

¹⁵³ Katouzian, a.g.e., s. 86.

¹⁵⁴ Yadullah Shahibzadeh, **The Iranian Political Language, From the Late Nineteenth Century to the Present**, New York, Palgrave Macmillan, 2015, s. 33.

¹⁵⁵ Katouzian, a.g.e., s. 86, 107.

Sosyalizmin bir sentezini savunan partinin Ali Şeriatî gibi 1960 ve 70'lerdeki devrimci düşünceye sahip İslamcılara ilham kaynağı olmuştur. Ne var ki İran Partisi dönemin parti özelliklerini taşıyacak kadar üyeleri, yayınları ve organizasyonları bağlamında kayda değer bir gelişme gösterememiştir. Partinin önde gelenlerinin daha çok kendi imajlarını ön plana koyma çabalarından dolayı teknokrat kesimin oluşturduğu elit bir grup olarak varlık göstermiştir. Her ne kadar ülkenin geleceği adına yola çıkmış idealist, dürüst ve iyi niyetli bir grup olarak ortaya çıksalar da siyasi zekadan ve liderlik niteliklerinden yoksun politik gerçekliğe ait bir vizyona sahip olmayan bireyler olarak görülmektedirler.

Ortak bir uzlaşının olmadığı İran Partisi'nden koparak farklı yapılanmalar içine giren birtakım gruplar ortaya çıkmıştır. Örneğin, kendilerini sosyalist deist olarak tanımlayan “İran Halkının Özgürlüğü Derneği” oldukça zayıf bir örgütlenme içerisindeydiler ve 1977-79 devrimi esnasında Habibullah Payman ve Kazım Sami tarafından yönetilmişlerdir.¹⁵⁶ Halil Maliki¹⁵⁷ önderliğinde yer alan “Üçüncü Güç” (Nirü-yi sevvüm) adlı grup ise Tudeh'ten ayrılan bir kısım entelektüelin 1948'de kurduğu ve çoğunlukla öğrencilerin ve işçilerin bulunduğu üyelere oluşan popüler bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. 1948 yılında Tudeh'ten Halil Maliki ve Celal Ali Ahmet önderliğindeki bu grup Tudeh'in Sovyetler Birliği'ne olan sıkı yakınlığını sebep göstererek partiden ayrılmıştır. Nitekim bu grup 1944 yılında Tudeh içerisinde İran'ın Sovyetler Birliği'ne tanıdığı petrol imtiyazını desteklemesine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Ancak daha sonraları Tudeh'ten ayrılma sebeplerinin petrol imtiyazı olmadığını, aksine partinin stalinist sosyalizmine karşı demokratik sosyalizmi savundukları için ayrıldıklarını belirtmişlerdir.¹⁵⁸

Üçüncü Güç'ün genel prensibi olarak Sovyetlerin ve ABD'nin ülkenin her türlü iç işlerine karışmasına karşı durmuşlardır. Lakin Maliki İngiltere'yi bu kategorinin dışında tutmaktadır. Nitekim Maliki Avrupa'yı emperyalist güçler arasında saymamaktadır. Çünkü Avrupa'daki sistemin de sosyalist bir değişime

¹⁵⁶ Katouzian, a.g.e., s. 86.

¹⁵⁷ Seyyid Eb'ül Hasan Tefikiyyan, “Endîşe-yi, siyâsî doktor Ali Şerî'atî, *pejüheşkede bâkîr el-'ulûm*, 2015.

¹⁵⁸ Behrooz, a.g.e., s. 63-66.

uğrayacağını ve bu nedenle farklı ülkelerdeki demokratik ve sosyalist mücadelelere karşı siyasetlerinin değişeceği kanaatindedir.¹⁵⁹ Savunduğu idealist düşüncelere rağmen bağımsız, sosyalist ve nasyonalist bir felsefeyi savunan “Üçüncü Güç” İran modern siyaset sahnesinde önemli bir konuma gelemese de 1953’te vuku bulan olaylarda etkin bir rol oynamıştır. Parti içinde yaşanan bölünmelerde İslamcı solcular 1953 Darbesi’nin önünü açan anayasa ve Musaddık karşıtı figürlerden uzaklaşmışlardır.¹⁶⁰

1940’lı yılların başlarında dini bir geçmişe sahip ve sosyalist fikirlere inanan diğer bir akım “Hüdaparastan-i Sosyalistha” olmuştur.¹⁶¹ Muhammed Nahşap liderliğindeki teist sosyalistler gençler üzerinde muazzam bir etki yaratmıştır. Tudeh’in politik ideolojisini kısmen benimseyen bu hareket partinin siyasi programının Kur’an öğretisine benzediğini iddia etmektedir. Marksist terminolojiyle donatılan bu akım hümanist sosyalizmin izlerini Kur’an’da aramıştır. Dolayısıyla İslam’ı Sosyalizmi yaymanın bir aracı olarak görmüşlerdir. Çünkü teist sosyalistler İslam’da yoksulların ve ezilenlerin sorunlarına daha fazla cevap arandığını ve daha doğru bir siyasi dilin kullanıldığını, Tudeh’in anti-emperyalizm duruşunu militanca sergilemesine karşın eylemden ziyade söylemlere de ağırlık verilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.¹⁶²

1951 yılında Daryuş Furuhar tarafından kurulan “İran Millet Partisi” (Hizb-i Millet-i İran) genç nasyonalistlerin öncülük ettiği, anti-emperyalist, demokrat, vatanperver, anayasal düzene inanan sosyalistlerden oluşmaktadır. Bu anlamda grubun karakteri için tam anlamıyla nasyonalist yakıştırmaları doğru bir tabir olmayacaktır. Nitekim Katouzian’a göre kökenleri XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve Pehlevi Dönemi’nin ideolojisinde kendini bulan “Pan-İran”

¹⁵⁹ Shahibzadeh, a.g.e., s. 34.

¹⁶⁰ Behrooz, a.g.e., s. 66.

¹⁶¹ Siyasi partiler, organizasyonlar ve halk arasında petrolün millileştirilmesi harekete başladığında teist sosyalistler isimlerini İran Halkının Özgürlüğü Cemiyeti (Cemiyet-i Azadi-yi Merdum-i İran) olarak değiştirdiler. 1953’ten sonra grup faaliyetlerini İran Halk Partisi (Hizb-i Merdum-i İran) adı altında yürütmüştür.

¹⁶² Shahibzadeh, a.g.e., s. 32.

hareketine ait milliyetçiler değillerdir.¹⁶³ Bu dönem ortaya çıkan diğer tüm sosyalist nasyonalist akımlar gibi ülkenin özgürlüğünü ve bağımsızlığını hedeflemekteydiler.

Rıza Şah'ın yıllar sonra siyaset sahnesinden uzaklaştırılması liberal, nasyonalist, sosyalist temelli birçok kitlesel hareketin ortaya çıkmasına elverişli bir ortam hazırladığı dini ideolojiye sahip akımlar bu döneme damgasını vurmuştur. Bunlardan biri ulemanın etkin olduğu çarşı esnafının varlığının yanı sıra düzenlediği bir dizi suikastla¹⁶⁴ sesini duyuran “Fedaiyyan-i İslam” hareketi olmuştur. Örgütün liderliğini Mücteba Mir-Lüvhi (Lovhi) üstlenmiştir. Ancak Safevilerden geldiğini iddia ederek Nevvab Safevi¹⁶⁵ adını kullanmış ve Lüvhi (Lovhi) Örgütü'nü 1945 yılında kurmuştur. Safevi, örgütü kendisine ileriki yıllarda da büyük destek verecek olan Ayetullah Kaşani ve Tahran Kapalıçarşı esnafının yardımıyla oluşturmuştur. Örgütün amacı Pehlevilerin ülke çapında üstlendiği seküler ve modernist değişime ve sol cenaha karşı mücadele etmektir ve hedef kitlesi genç mollalar ve esnaf sınıfıdır. Örgüt, 1946-51 yılları arasında Ayetullah Seyyid Abulkasım Kaşani ile iş birliği içerisinde olmuştur. Örgüt 1951 yılında petrolün millileştirilmesi konusunda Muhammed Musaddık'la aynı fikirdeyken, 1953 Darbesi sonrası devlet idaresini devralan General Fazlullah Zahidi'nin¹⁶⁶ hükümetini desteklemiştir. Fedaiyyan-i İslam'ın en çok sesini duyurduğu hadise ise Pehlevi modernizm akımının düşünsel önderlerinden biri olan Ahmet Kesrevi'ye¹⁶⁷ olan suikast girişimidir. Kesrevi, Şii

¹⁶³ Katouzian, a.g.e., s. 88.

¹⁶⁴ Fedaiyyan-ı İslam Örgütü'nün Suikast Girişimleri; Ahmed Kesrevi (28 Nisan 1945), Muhammed Rıza Şah (4. Şubat 1949), Abdülhüseyin Hazır (5 Kasım 1949), Ali Razmara (7 Mart 1951), Hüseyin Fatemi (15 Şubat 1952), Hüseyin Ala (22 Kasım 1955) Hasan Ali Mansur (27 Ocak 1965), Muhammed Rıza Şah (10 Nisan 1965). Tahsin Yazıcı, “Fidâiyyân-ı İslâm” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/54,55.

¹⁶⁵ Asıl adı Seyyid Mücteba Mir-Lovhi olan Nevvab Safevi 1924 yılında Tahran'da doğdu. İran'ın ilk radikal örgütü olan Fedayan-i İslam'ın kurucusudur. Kurduğu örgüt 1944-52 yılları arasında devletin üst düzey isimlerine suikastlarda bulundu. 1953 Musaddık Darbesi'nde rolü olduğunu inkâr eden Safevi 1956 yılında başbakana yapılan suikast girişiminden dolayı idam edildi. Humeyni taraftarlarından radikal kesim Safevi'yi öncü isimlerinden biri olarak kabul etmektedir. Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. XXII

¹⁶⁶ General Fazlullah Zahidi 1892 yılında Hemedan'da doğdu. 1942'de Üçüncü Reich ile irtibatla olduğu gerekçesiyle İngilizler tarafından tutuklandı. 1953 yılında Muhammed Musaddık'ın iktidardan düşürülmesinde öncü rol oynadı, ardından başbakanlık yaptı. 1955 yılında şah tarafından görevden uzaklaştırıldı. Sürgüne gittiği İsviçre'de 1963 yılında vefat etti. Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. XXV.

¹⁶⁷ Seyyid Ahmed Kesrevi 1890 yılında Tebriz'de doğdu. Tebriz'de eğitim gören Kesrevi 1910 yılında molla oldu. Bir süre Adalet Bakanlığı ve Tahran Üniversitesi'nde çalışan Kesrevi ülkenin içinde bulunduğu siyasi, eğitim ve toplumsal meseleler hakkında yazılar yazdı. Yazılarında Şiiliğe karşı ağır

İslamla, ulemayla, Türk milliyetçiliğiyle mücadele eden dönemin önde gelen kişiliklerinden biridir. Ancak Fedaiyyan-i İslam'ın düzenlediği suikastlar şahın dikkatinin bu İslami harekete değil, aksine Tudeh'e çevrilmesine neden olmuştur. Nitekim şah kendi otoritesine tehlike olarak ziyadesiyle sol cenahı görmektedir. Dolayısıyla İslami kanatla şahın ilişkisi genellikle inişli çıkışlı olsa da bilhassa 1953 Darbesi'nden sonra hem sol gruplar hem de aşırı İslami örgütlerle aralarındaki iş birliği artmıştır.¹⁶⁸

İran modern tarihinde demokratikleşme ve değişim sürecinde aktif olan siyasal hareketlerin dışında önemli bir vazife üstlenen diğer bir grup ise çarşı esnafıdır (bazaar). İran'ın geleneksel sosyo-politik gerçeği ve en eski kentsel oluşumu olan bu sınıf hem meşrutiyet hareketi esnasında hem de ülkenin reform sürecindeki siyaset sahnesinde etkili bir halk hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Çarşı esnafını organize etmede öne çıkan Ayetullah Seyyid Musa Şubeyrî Zencani¹⁶⁹ ve Kaşani gibi iki önemli dini önder diğer dini liderler gibi özellikle Tahran, İsfehan ve Meşhed'teki camilerde veya evlerde düzenli olarak toplanıp halkı organize etmede önemli bir role sahip olmuşlardır. O dönemlerde Zencani ve Kaşani gibi dini liderlere ödenen maaşların çoğu da bilhassa çarşı esnafından gelmektedir. Çarşı Esnafı Komitesi (Komite-yi Esnaf-i Bazar) adı altında organize olan çarşı sınıfı Musaddık'ın önderlik yaptığı Milli Cephe'ye büyük destek vermişlerdir. Bu yüzden çarşı esnafı hükümetin hedefi haline gelmiş ve bu sınıfın birçok lideri aynı zamanda tutuklanmıştır.¹⁷⁰

İran'da petrolün millileştirilmesi hareketinin ortaya çıkması ve Musaddık'ın artan popülaritesi ve ardından gelen 1953 Darbesi Tudeh'in siyasi geleceğini

eleştirilerde bulunmuştur. Şiiliğin siyasal alanda kullanılmasına karşı çıkmış, özellikle Safeviler döneminde ülkede terör amaçlı kullanıldığını iddia etmekteydi. 1946 yılında Fedaiyyan-ı İslam örgütü tarafından öldürüldü. Orhan Bilgin, "Kesrevî, Seyyid Ahmed", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/311.

¹⁶⁸ Masoud Kamali, **Revolutionary Iran, Civil Society and State in the Modernization Process**, Londra, NewYork, Routledge, 1998, s. 198.

¹⁶⁹ 1928 yılında İran'ın Zencan kentinde doğdu. Babası da kendisi gibi dönemin büyük alimlerinden. Şii mezhebinde Merce-i Taklid makamındaydı. Düşünceleri sol görüşü çağrıştıran bir yapıya sahipti. Daneşmane-yi İslami, "Seyyid Musa Şubeyri-yi Zencani", Aralık 2019.

¹⁷⁰ Katouzian, a.g.e., s. 88, 209. Farhad Kazemi, "Fedā'īān-e eslām" **Encyclopædia Iranica**, C. IX s. 470–474. Ervand Abrahamian, **A History of Modern Iran**, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, s. 153.

tamamıyla olumsuz etkilemiştir.¹⁷¹ Musaddık, ülkedeki İngiliz hakimiyetini kırması ve petrolü İran'ın bağımsızlık çabasında bir sembol olarak kullanması için şahın harekete geçmesini istemiştir. Musaddık'ın bu çabası 1950'li yıllarda İran'da demokrasinin sembol ismi olarak tanınmasını sağlamıştır.¹⁷² Bu da yeni arayışlar içerisinde olan liberal, demokrat, nasyonalist ve hatta sol cenahın yeni yapılanmalar içerisine girmesine elverişli bir ortam yaratmıştır. Musaddık, öncülük ettiği bazı milliyetçi ve demokrat grupları ortak bir çatı altında toplamak amacıyla Kasım 1949 tarihinde Milli Cephe koalisyonunu kurmuştur. Milli Cephe çatısı altında yer alan birçok fraksiyondan biri, 1943 yılında çoğunluğu yurt dışında eğitim görmüş, demokrat ve sosyalist fikirlerden etkilenmiş öğrenci, teknokrat ve memurlardan oluşan İran Partisi olmuştur. (Hizb-i İran). Bir diğeri Daryuş Foruhar'ın kurduğu ve içinde "Panirancılar"ın yer aldığı İran Millet Partisi (Hizb-i Millet-i İran) ve Muzaffer Bagayi ile Halil Maliki tarafından temsil edilen İran Halk İşçi Partisi'dir (Hizb-i Zahmetkeşan). Ayrıca Tahran Pazar Ticareti Derneği, Zanaatkâr Locaları gibi birçok grubu içerisinde barındıran hareket, 1950'li yıllardan sonra sesini etkin bir şekilde duyurabilmiştir.¹⁷³

İran petrollerinin devletleştirilmesi için büyük çaba gösteren Milli Cephe 1951 yılında hükümetin başına geçmiş, 1953 darbesiyle ortadan kaldırılmıştır. 1960 yılında Milli Cephe tekrar kurulmuştur; fakat bu hareket kendi içerisindeki seküler ve dini temelli fikir çatışmaları yaşamış, parti içerisinde farklı gruplar ortaya çıkmıştır. 1964 yılında Milli Cephe içerisinde İran Özgürlük Hareketi, İran Millet Partisi, Halil Maliki'nin önderlik ettiği İran Sosyalistler Partisi'nin de yer aldığı bir koalisyon halinde üçüncü kez kurulmuştur. İktidara karşı sivil itaatsizlik ve şaha karşı muhalefet gösterileriyle ayakta kalmaya çalışsa da pratikte varlığını sürdürememiştir. Son olarak 1977'nin sonunda Kerim Sancabi, İran Partisi'ni yöneten Şahpur Bahtiyar ve İran Millet Partisi'nden Daryuş Foruhar tarafından bir kez daha kurulmuştur. Mevcut monarşi sistemini kaldırmak için Ayetullah Humeyni ile iş birliği içerisinde olan Milli Cephe, çok geçmeden Humeyni ile siyasi anlaşmazlıklar yaşayarak 1982 yılında

¹⁷¹ Maziar Behrooz, "Tudeh Factionalism and the 1953 coup in Iran", International Journal of Middle East Studies 33.03, 2001, s. 363.

¹⁷² Katouzian, a.g.e., s.90, 92-93.

¹⁷³ Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. 150-152.

feshedilmiştir. Aralarında Kerim Sancabi'nin de olduğu partinin bazı önde gelen isimleri yurt dışına sürgüne gönderilmiştir.¹⁷⁴

1961'de Mehdi Bazergan¹⁷⁵ ve Mahmud Talekani¹⁷⁶ gibi dini hassasiyetleri olan şahsiyetler İran Özgürlük Hareketi Hareketi'ni (Nehzat-i Âzâdî-yi Îrân) kurdular. Milli Cephe'den 1961'de ayrılan Özgürlük Hareketi kendisini 1970'li yıllarda geliştirmiş, Şubat 1979 yılındaki geçici kabinede partinin önde gelen isimleri yer almıştır. Hareketin öncü isimlerinden Mahmut Talekani'ye göre Kur'an'ın en önemli amacı insanlara doğru yolu göstermektir. Bu amaçla yazdığı Kur'an tefsiri "Kur'an'dan gelen ışıık" (pertû-yi ez kur'ân - پرتوی از قرآن) öncelikle İran'daki sol grupları etkileyen bir yorum geliştirmiştir. Talekani'ye göre Kur'an'ı anlamaya ve anlatmaya çalışan birçok eser insanlarla Kur'an arasında bir engel teşkil etmiştir. Çünkü Kur'an hakkında herhangi bir bilgisi olmayan, vasat bir insanın Kur'an'ın üzerine örülen katmanları aşması imkansızdır. Talekani insanları bu karmaşanın içerisinden çıkarmak ve Kur'an'ı daha rahat anlaşılır kılmak için çaba sarf etmiştir. Nitekim ona göre Kur'an her çağın sorununa çare bulan, yaşayan bir kitaptır. Talekani sosyal adaletsizlik ve siyasi meseleleri Kur'an'ın önceden formüle ettiğini savunmaktadır. Kendisi de tüm bunları bir Müslümanın aktif siyasi hayatının merkezine koymayı hedeflemiş ve bu hareketin ilahiyat fakülteleri ile üniversiteler arasında bir köprü görevi görmesi gerektiğine inanmıştır.¹⁷⁷ Çünkü dini liderlerin rejimle girişilen mücadeleye

¹⁷⁴ Mohammad-Reza Djalili, Thierry Kellner, **İran'ın Son İki Yüzyıllık Tarihi**, Çev. Reşat Uzmen, İstanbul, 2011. s. 94-96.

¹⁷⁵ Mehdi Bazergan 1907 yılında Tahran'da doğdu. 1950'lerde Milli Cephe içerisinde bulundu. 1961 yılında Kurtuluş Hareketi'ni (Nehzad-i Azadi) kurdu. Hayatını İran milliyetçiliği, Batı liberalizmi ve Şiilik ideallerine adanmış bir siyasetçiydi. Ayetullah Humeyni iktidarının ilk başbakanıdır. 1979'da öğrencilerin ABD Büyükelçiliği'ni basmasını protesto etmek amacıyla görevinden istifa etti. 1985 yılında cumhurbaşkanlığı adaylığına başvurdu ancak Muhafızlar Konseyi tarafından adaylığı reddedildi. 1995 yılında İsviçre'de vefat etti. Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. XVII.

¹⁷⁶ Ayetullah Seyyid Mahmud et-Talekani 1910 yılında Tahran'da doğdu. Kum ve Necef'teki medreselerde ilk dini eğitimini aldı. 1941-53 yılları arasında bir din adamı olarak birçok siyasi ve toplumsal faaliyetlerde bulundu. 1953 yılında dönemin Başbakanı Muhammed Musaddık'ın petrolün millileştirilmesi meselesine destek verdi. 1961 yılında Mehdi Bazergan ile beraber İran Kurtuluş Hareketine (Nehzad-i Azadi) katıldı, 1963'ten 78'e kadar aralıklı olarak hapis ve sürgünlerle yaşadı. Talekani 9 Eylül 1979'da vefat etmiştir. Mustafa Öz, "Âyetullâh Seyyid Mahmûd et-Tâlekânî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (Ankara: TDV Yayınları, 2019), EK-2/576-577.

¹⁷⁷ Amirpur, a.g.e., s. 85.

katılmasının gerekli olduğu ve bunun aynı zamanda halkın bir arzusu olduğu düşünülmektedir.

1953 yılında tüm ülkeyi ve bilhassa siyasi hareketleri olumsuz yönde etkileyen siyasi krizin ardından büyük darbe alan çarşı esnafı (bazaar) özellikle Tahran esnafı 1961 yılında “İslami Koalisyon Cemiyeti”ni (Cemiyet-i Mu’talefe’yi İslami) kurmuştur. Bünyesinde kadın ve entelektüel kesimin bulunduğu İslami Dernekler Cemiyeti pratik hayatta model bir İslam toplumu oluşturmak için Müslümanların bir çatı altında güçlerini birleştirmeleri gerektiğini, İslami öğretilerin iyi kavranması ve sosyal alanda uygulanmasının önemini savunmaktadırlar. Varlıklı ve mütebedeyin sınıfın oluşturduğu bu cemiyet hem devrime büyük destek vermiş hem de devrim sonrasında Ayetullah Humeyni’nin sıkı takipçileri olmuşlardır.¹⁷⁸

1.5.1. 1040-1960 Yılı Genel Değerlendirme

1940’lı yıllarda Rıza Şah’ın tahttan indirilmesi ve yerine oğlu Muhammed Rıza Şah’ın geçmesiyle ülkede kısmi bir özgürlük hâkim olmuş ve ilk dönemlerde ülkenin siyasal ikliminde belirgin bir liberalleşme yaşanmıştır. Bu bağlamda düşünce ve ifade özgürlüğüne de tanınan imtiyaz sayesinde ülkede gazete ve dergilerin sayısı artmıştır. Bu özgürlük ortamı içerisinde aynı zamanda muhalif örgütler ve sendikalar da kurulmuştur. 1953 Darbesi’ne kadar süregelen bu serbesti yerini şahın giderek artış gösteren otoritesine bırakmış ve bu ülkedeki parti siyasetini temelden sarsmıştır.¹⁷⁹

1940’lı yıllarda entelektüeller yabancı güçlerin İran üzerindeki hakimiyetini kırmayı halka dayalı bir demokrasinin şartı olarak görmekteydiler. Bu yıllarda eğitimli İranlılar halkın hükümetteki temsilinin sosyalizm, liberal nasyonalizm ve sosyal demokrasi ile mümkün olacağına inanmaktaydılar. Ancak her kesim kendi ideolojik pozisyonuna göre halkın iradesini ülkede hâkim kılmayı farklı yorumlamaktadır.

¹⁷⁸ “Jam’iyat-e Mo’talefa-ye Eslâmi Hay’athâ-ye Mo’talefa-ye Eslâmi 1963-79”, **Encyclopædia Iranica**, 2013, XIV/483-488. (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

¹⁷⁹ Ender Akyol, Azam Ahmadi, “İran’da Siyasi Partiler”, s. 273.

1941-53 yılları arasında çok sayıda siyasi parti kurulmuştur; fakat örgütsel ve finansal zorluklar yaşamaları, hedefe odaklanmak yerine liderlere bağımlı bir siyaset takip etmeleri birçoğunun kalıcılığına ve kitlesel açılımına engel olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan önemli siyasi partiler arasında solun en geniş ve kitlesel temsilcisi Tudeh oluşmuştur. Bu bağlamda 1941-53 yılları arasında İran’da en iyi örgütlenebilen parti Tudeh’tir. İşçilerin, köylülerin, özgürlükçü entelektüellerin ve zanaatkârların partisi olarak ön plana çıkan Tudeh hem siyasi hem askeri yoldan ülkede bir değişimin kapılarını aralamaya çalışsa da rejim tarafından şiddetli baskılar, tutuklamalar ve infazlarla parçalanmaya çalışılmıştır. Nitekim 1949’da şahın kendisine yönelik suikast girişimini bir fırsata dönüştürerek ülke genelinde sıkıyönetim ilan etmesi, Tudeh’in yasadışı ilan edilmesiyle sonuçlanmıştır.¹⁸⁰ Tudeh daha sonra ülkede oluşan siyasi boşluğu doldurmak, demokrasiyi inşa etmek ve seçimlerin özgür bir ortamda yapılabilmesi için 1949 yılında Muhammed Musaddık tarafından kurulan Milli Cephe 1951-53 yılları arasında iktidar olmuş, 1952 Darbesiyle ortadan kaldırılmıştır.

Genel olarak bu evreyi özetlemek gerekirse, Rıza Şah’ın yönetimi ele geçirmesinden 1953 Darbesine kadar nasyonalistler halkı temsil eden bir hükümetin özgür ve adil seçimlerin yapılmasına imkân sağlamasını ve vatandaşların anayasal haklarına saygı gösterilmesini savunmaktadır. Sosyalistler de teist sosyalistler (Hudaparastan-i Sosyalist) gibi sosyal adaletsizliğin önüne geçilmesini hedeflemektedir. Yine dönemin en ses getiren hareketi olan Muhammed Musaddık’ın öncülük ettiği Milli Cephe (Cephe-yi Milli) ise öncelikle devletin bağımsızlığını savunurken, devlet içindeki yolsuzluklara ve toplumsal adaletsizliklere karşı kararlı bir duruş sergilemektedir.¹⁸¹

Ülkede 1953’ten 1962 yılına kadar beş başbakan değişmiş, 1953 Darbesi’nden sonra sadece liberal, sol ve milliyetçi gruplar muhalefet sahnesinde yer almamış aynı zamanda yukarıda bahsedildiği üzere İran’da etkin bir toplumsal sınıf olan “Çarşı” da rejime muhalif bir tavır sergilemiştir. Bunun aksine ülke petrolünün millileştirilmesi

¹⁸⁰ Akyol-Ahmadi, a.g.e., s. 273.

¹⁸¹ Shahibzadeh, a.g.e., s. 32.

adına Milli Cephe'ye destek veren ulema sınıfı 1953 darbesinden sonra 1963 yılına kadar şah ile iş birliği içerisinde olmuştur.¹⁸² Nitekim darbenin ardından Muhammed Rıza Pehlevi'nin siyasi partilere karşı tutunduğu sert politikalar 1979 Devrimi'nin altyapısının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla din adamlarının etkinlikleri ve faaliyet alanlarının gelişmesini sağlamıştır.

1957 yılına gelindiğinde şah iki partili politik bir sistem tasarlamış, Milliyun ve Merdum Partisi rejime sadık muhalefet partileri olarak faaliyet göstermiştir.¹⁸³ 1960'lı yılların başına gelindiğinde İran iç dinamiklerinde 1963 yılında gerçekleşen Beyaz Devrim ve devrime karşı itirazların yükseldiği iki kutuplu bir siyasi ortam ortaya çıkmıştır. Devrime karşı çıkan ulema sınıfının tepkileri ve buna karşın devletin uyguladığı sert önlemler ulemanın öncü pozisyonunu artırmıştır.¹⁸⁴ Toplumun büyük kesimi bu devrime karşı çıkarken İran iktisadi açıdan ilerleme kaydetmiştir. Ancak ileriki yıllarda daha sistemsiz değişikliklere yol açacak önemli toplumsal ve siyasal gerilimlerin fitili de ateşlenmiştir.

1.5.2. 1963 Beyaz Devrim ve Ulema Sınıfı

İran'da 1960'lı yıllara kadar ortaya çıkan bazı sosyo-ekonomik değişimler bu dönemde kitlesel hareketlerin daha aktif hale gelmesini tetiklemiştir. Şah değişen dünyada beliren siyasi hareketlenmelerden bihaber değildir ve kendi ülkesinde tırmanan daha radikal bir sol cenahın gerçekleştireceği kızıl devrime karşı bir beyaz devrim hazırlığı içerisinde girmiştir ama bu aynı zamanda gelecekte İslam devrimine zemin hazırlayacaktır.¹⁸⁵ Bu bağlamda harekete geçen şahın 1959 yılında uygulamak istediği "Toprak Reformu Kanunu" ülkede bilhassa ulema sınıfı ilk sırada yer almak üzere her kesimden cenahın şahı karşı muhalefet etmesine neden olmuş ve bu nedenle bahsi geçen kanun 1963 yılına kadar uygulanamamıştır.¹⁸⁶

¹⁸² Moazami, a.g.e., s. 175, 185, 199.

¹⁸³ Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. 172. Akyol-Ahmadi, a.g.e., s. 274.

¹⁸⁴ Şahrüh Ahavi, **İran'da Din ve Siyaset, Pehlevi Devrinde Ulema-Devlet İlişkileri**, Çev. Selahattin Ayaz, İstanbul, 1990, s. 185.

¹⁸⁵ Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. 183.

¹⁸⁶ Kenan Esengin, **İran, Ak Devrim'in Getirdikleri**, İstanbul, t.y., s. 169, 171, 175.

Toprak reformu 1953 Musaddık Darbesi'nden sonra şah ile ilişkileri iyi tutmaya çalışan ulema sınıfı için de kabul edilemez bir gelişmedir. Her ne kadar bu reform çabalarının önüne geçilse de 1960-61 yılları İran'da siyasi huzursuzlukların giderek tırmandığı bir dönem olmuştur. Bilhassa ekonomik anlamda İran halkı 1960 öncesi refahı tekrar yaşayamamıştır. İşsizliğin ülke çapında artması sokak gösterilerinin çoğalmasına ve şahın meclis üzerindeki otoritesini artırmasına yol açmıştır. Şah tarafından özel yetkilerle donatılıp başbakanlığa getirilen Ali Emini, sert ekonomik önlemler alarak 7 Ocak 1962'de Toprak Reformu Kanunu'nu ilan etmiş ve kanun 26 Ocak 1963 tarihinde referanduma sunularak uygulanmaya başlanmıştır, akabinde Beyaz Devrim (inklâb-i sefid - انقلاب سفید) süreci başlamıştır.¹⁸⁷

1963 Beyaz Devrim ile toprakların yeniden dağıtılması, orman ve otlakların millileştirilmesi, toprak reformuna mali destek temini için devlete ait fabrikaların hisselerinin satılması, işçilerin, işyerlerinin kârına ortak olması, seçim kanununun ıslah edilmesi, köylerde okuma-yazma oranının artırılması için "Bilim Ordusu"nun kurulması gibi 6 maddelik bir program öngörülmüştür.¹⁸⁸ Şahın toprak reformu hem devasa arazilere sahip olan kraliyet ailesini, hem de diğer toprak sahibi olan üst sınıfı etkilemektedir. Bu değişimden en fazla etkilenen bir diğer sınıf da ulema sınıfıdır. Şah bu reformla birkaç amaca yönelik hareket etmektedir. Bunların ilki halkının refahı için çabalayan reformcu bir şah kimliği imajı vermektir. Diğer taraftan üretimi yükseltmeyi hedefleyen şah aynı zamanda köylü sınıfının desteğini kazanmak niyetindedir. Bu bakımdan toprak reformu toprak sahiplerinin mülkiyet yapısını kırmış ve kırsal bölgelerdeki ekonomik gücünü azaltmıştır.¹⁸⁹

Reformların pek çok önemli sonucu olmuş hem sol hem sağ cenahtan gelen büyük tepkiyle karşılanmış ve Ali Emini¹⁹⁰ başbakanlıktan istifa etmek zorunda kalmıştır.¹⁹¹ En önemlisi ulema sınıfının vakıflar aracılığıyla kontrol ettiği topraklar bu reformla tehdit altına girmiştir. Ulema vakıfların gelirleriyle medreseler camiler

¹⁸⁷ Muhammed Rıza Şah Pehlevi, **Ak Devrim**, İstanbul, Apa Ofset, 1968, s. 21-27.

¹⁸⁸ Muhammed Rıza Şah Pehlevi, a.g.e., s. 34, 46, 51, 61.

¹⁸⁹ Ahmet Eşref ve Muhammed Salar Kesrayi, "Ez inklâb-i sefid tâ inklâb-i İslâmî", Metin Dergisi, No: 22, 2005, pp. 110-141, s. 22.

¹⁹⁰ Ali Emini Haziran 1961- Temmuz 1962 tarihi arasında Başbakanlık yapmıştır.

¹⁹¹ Ahavi, a. g. e., s. 169.

yaptırmakta ve öğretmenlerin maaşları, öğrencilerin ihtiyaçları ve bursları bu şekilde karşılanmaktadır. Devletin toprak reformunu yürürlüğe koymasından bir yıl sonra 1964 yılında dini amaca hizmet gayesiyle vakfedilmiş tüm arazileri denetimi altına almak için Vakıflar Teşkilatı (Sâzmân-i Evkâf) kurulmuştur. Vakıflar Kurumu, yasadışı bir şekilde dini mülkleri üstüne geçirmiş ve satmıştır. Örneğin Tahran'da hiçbir geliri olmayan harabe şeklindeki bir cami büyük bir iş merkezine dönüştürülmüş ve bu tür uygulamalarla camilerin sayısını azaltmıştır.

Resmi makamlara göre 1965 yılında İran'da 20.000 cami bulunuyordu. On yıl sonra, Vakıflar Kurumu sadece 9015 cami olduğunu bildirdi. 1960 ve 1975 yılları arasında, Tahran otuz iki teoloji/ilahiyat okulundan dokuzunu kaybetti (Akhavi, 1980:129).¹⁹²

Diğer taraftan devlet bu vakıf sayesinde arazilerden gelen gelirleri kendi tahsil edip sadece hükümet yanlısı ulemaya dağıtarak devletle ulema arasındaki gerginliği bir şekilde çözebileceği kanaatindedir. Fakat din adamları sadece 1963 Beyaz Devrimi'nin getirdiği toprak reformuna karşı değildir. Aksine muhtevasında yer alan sadece kadınların oy kullanmasına izin veren tedbirlere de itiraz etmektedir.¹⁹³ Dolayısıyla hükümetin sekülerleşme yolunda getirdiği bu politikalar ulemayı ekonomik açıdan gittikçe mahrum ederek zamanla konumlarının da temelden sarsılacağını göstermekteydi. Esasında ulemanın etkisinin kırılması için toprak reformu bir silah olarak kullanılmaktadır.¹⁹⁴ Bir süredir devlet sol cenahı kendisine daha büyük bir tehdit olarak görmektedir. Ancak artık ulema sınıfıyla da safların belirgin şekilde birbirinden ayrılacağı bir döneme girilmiştir. Netice olarak ulema sınıfı artık devletin reform hareketini hem İslam'a hem de din adamlarına karşı bir tehdit olarak algılamaktadır.¹⁹⁵ Lakin ulema sınıfının halihazırdaki imkânlarıyla devlete karşı koyması mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla ulema mevcut konumunu kaybetmek gibi hayati bir kararla karşı karşıyadır.¹⁹⁶ Değişen ve gelişen dünyada din eski itibarını kaybederken liberal ve seküler bir düşünce tarzı Avrupa

¹⁹² Misagh Parsa, **Devlet, İdeoloji ve Devrim, İran, Nikaragua ve Filipinler Devrimlerinin Karşılaştırmalı Analizi**, Çev. Alper Birdal, Nahide Özkan, Derya Göçer, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 197.

¹⁹³ Ahavi, a.g.e., s. 174-175.

¹⁹⁴ Djalili-Kellner, a.g.e., s. 105-106.

¹⁹⁵ Parsa, a.g.e., s. 195.

¹⁹⁶ Esengin, a.g.e., s. 40.

dahil birçok ülkeyi etkisi altına almaktadır. Billhassa dünya çapında ve İran’da gelişen ve kendini yenileyen sol ideoloji, rejimin tüm siyasi kısıtlamalarına rağmen hala yeni arayışlar içindeyken ulema sınıfı da ülke içerisinde siyasi hakimiyetindeki gücünü yitirmemesi gerekmektedir.

1960’lı yılların başında ülkedeki petrol gelirlerinin on dört kat artışla¹⁹⁷ ekonomik büyüme konusunda etkileyici sonuçlar ortaya çıkarken ve ulusal gelir ciddi şekilde artarken rejimin belli sınıflara yönelik dışlayıcı bir politika belirlemesi büyük ölçekli toplumsal çatışmaların hızlanacağı ve radikal isyanların ortaya çıkacağı bir kaos ortamının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Nitekim toprak reformu nedeniyle zarar gören büyük toprak sahipleri şaha karşı muhalefet saflarında yer almışlardır.

Yine bu bağlamda hükümetin gelecekteki istikrarını sağlayan ve aynı zamanda ötekileştiren politikalarından etkilenen bir diğer toplumsal sınıf çarşı esnafı olmuştur. Çarşı esnafı kendilerine yönelik kredi ve yardımların azalmasını belli bazı ithalat ürünlerine uygulanan sıkı kontroller ve yeni vergi oranlarını şiddetle protesto etmişlerdir. 1960’lı yılların başında Tudeh’in de etkisiz hale getirilmesinin bir sonucu olarak Milli Cephe tekrar canlanmış ve bu yıllarda nüfusun geniş kesimlerini rejime karşı harekete geçirebilecek tek muhalif parti olmuştur. 1963 yılının haziran ayında gerçekleşen protestolarda Milli Cephe’nin muhafazakâr kesimi, sol öğrencileri partiden uzaklaştırması sonucu parti, öğrencilerden yeteri kadar destek görememiştir. Ancak çarşı esnafı bir kez daha Milli Cephe’nin yanında yer almıştır. Lider ve partinin önde gelen isimlerinin tutuklanması Milli Cephe’ye bu protestolara destek vermesinden başka bir alternatif bırakmamıştır. Çarşı esnafı Haziran 1963’te din adamlarının da önderlik ettiği hükümet karşıtı protestolara katılmıştır. Kolektif bir direniş örneği olan Haziran 1963 protestoları rejimin hem Milli Cephe’ye sert önlemler almasına hem de ulema sınıfının imkanlarını kısıtlamasına neden olmuştur. Sonuç olarak Ayetullah Humeyni gibi ülkedeki bir kısım din adamlarının tutuklanması Tahran, Kum, Meşhed, İsfahan, Şiraz, Tebriz ve Kaşan’da halk protestolarının ortaya

¹⁹⁷ Parsa, a.g.e., s. 89.

çıkmasını sağlasa da şah bunları bastırarak iktidarını pekiştirmiş, din adamları ve şah arasındaki sallantılı ittifakın tamamen yıkılmasını da beraberinde getirmiştir.¹⁹⁸

1963 olayları ulema sınıfı içerisinde de farklı perspektiflerin gelişmesine ön ayak olmuştur. Ulema sınıfı, ya halkın yanında olup siyasi güç elde edecek ya da devletin tüm reform hareketlerine boyun eğip sadece kendi dini özgürlükleriyle yetinecekti.

Murteza Mutahhari, Muhammed Beheştî, Mehdi Bazergan ve siyasetle meşgul olan ulema ve laikler, ulemanın şu andaki katılaşmış fikir ve ananelerini sürdürmede ısrar etmesi halinde ne ulema kurumunun ne de onun seküler muhaliflerinin devlete meydan okuma kabiliyetinin olamayacağını savundular.¹⁹⁹

Din adamları arasında dünya işlerine karışmayan ve apolitik bir anlayışa sahip olanlarla siyaseti tercih edenler ve rejimle mücadelede İslam'ın savunuculuğunu siyaset sahnesinde yeni bir dini yorum katarak üstlenilmesini önceleyenler ön plana çıkmıştır. İkiye bölünen ulema sınıfı içinde sadece küçük bir azınlık birinci gruba dahil olmuş ve şahı tamamen desteklemeyi tercih etmiştir.²⁰⁰ Artık eylem aşamasına geçmeyi hedefleyen ulema sınıfı ülkenin dört bir yanında iletişim ağlarını kurarak siyasi propaganda stratejisini başlatmıştır. Bu bağlamda ulema içinde harekete geçen kesim İslam Milletler Partisi (Hizb-i Millel-i İslami) ve Özgürlük Hareketi gibi siyasi örgütler kurmuştur.²⁰¹ Yine 1960'lı yılların başında çarşı esnafının öncülük ettiği ve Humeyni'ye yakınlığıyla bilinen "İslami Koalisyon Partisi" (Cemiyet-i Mû'talefe-yi İslami) kurulmuştur. Geçmişten beri din adamları ile çarşı esnafı arasındaki sıkı bağ bu partiyle birlikte daha da kuvvetlenmiştir. Partinin temel siyasi anlayışı "velayet-i fakih" doktrinini desteklemek, politik faaliyetlerin ise "merci"ye dayanması gerektiğini savunmaktır. Ekonomik alanda devletin ticarete müdahale etmesini reddeden İslami Koalisyon Partisi (Cemiyet-i Mû'talefe-yi İslami), kültürel ve dini

¹⁹⁸ Parsa, a.g.e., s. 196.

¹⁹⁹ Mehrzad Boroujerdi, **İran Entellektüelleri ve Batı**, Çev. Fethi Gedikli, İstanbul, Yöneliş Yayınları, 2001, s. 121.

²⁰⁰ Shahrugh Akhavi, **Religion and Politics in Contemporary Iran, Clergy State Relations in the Pahlavi Period**, New York, State University of New York Press Albany, 1980, s. 103.

²⁰¹ Mehrzad Boroujerdi, **İran Entellektüelleri ve Batı**, s. 122.

konularda İslami değerlere uyulmasını, medya ve sanata yönelik devlet sansürünü desteklemektedir.²⁰²

Bahsi geçen bu grup Humeyni'nin Muhammed Rıza Pehlevi'nin modernizasyon politikalarına karşı çıktığı 1963 ayaklanmasında aktif bir rol üstlenmiştir. Şaha karşı toplumun geleneksel kesimini harekete geçirmiş ve aynı zamanda silahlı bir mücadele üstlenmiştir. Örneğin, cemiyetin üyeleri arasında yer alan Muhammed Buhari 1964'te dönemin İran başbakanı Hasan Ali Mansur'a suikast düzenlemiştir. Şahın partiye karşı daha katı önlemler alması sonucu 1965 yılında grubun birçok üyesi tutuklanmış, bir kısmı ise yer altına çekilerek güvenli evlerde kalmıştır. Rejimin bu baskıları 1970'li yılların sonuna kadar sürmüştür. Humeyni sürgündeyken parti faaliyetlerini ne sınırlandırmış ne de sona erdirmiştir. Grubun ayakta kalabilmesinin en önemli nedeni parçalı yapısından kaynaklanmaktadır. Nitekim partinin sadece mütedeyyin kesime değil, aynı zamanda Mehdi Bazergan'ın öncülük ettiği liberal nasyonalist kesime yakınlığıyla bilinen kentsel ticari sınıfla da güçlü bağları vardır.

Ülke genelinde 1960'lı yıllardan sonra çarşı esnafını temsil eden "İslami Koalisyon Partisi" gibi yer yer silahlı eylemlere de başvuran siyasi partiler ve gruplar ortaya çıkmıştır.²⁰³ Dolayısıyla solun radikalleştiği bu yıllarda rejimi silahlı mücadeleyle devirmek isteyen örgütler kurulmuştur. Bunlardan sol cenaha yakın olan örgütler yurt dışında kapsamlı bir yapılanma içerisinde olmuştur. Konferanslar düzenleyip yurt dışındaki İranlı öğrencileri yetiştirirken aynı zamanda Batıdaki sol hareketlerin mensuplarıyla irtibat halindedirler. Özellikle 1963 Beyaz Devrim'in ardından kurulan örgütlerin bir kısmı İslami bir yapıya sahipken aynı zamanda Marksist ideolojiye sahip sol hareketten gelen devrimci kişilikli, eğitilmiş kesimleri de kapsamaktadır.²⁰⁴

²⁰² Arang Keshavarzian, "Regime Loyalty And Bazari Representation Under The Islamic Republic Of Iran: Dilemmas Of The Society Of Islamic Coalition", **International Journal of Middle East Studies**, Mayıs 2009, C. 41, s. 222–229.

²⁰³ Vaghefi, a.g.e., s. 26.

²⁰⁴ Ervand Abrahamian, "The Guerrilla Movement in Iran, 1963-1977", **Middle East Report** 86, Mart/Nisan 1980, s. 150-51.

1.5.3. İran’da Muhalefetin Radikalleşmesi

1960’lı yıllar tüm dünyada radikal ve silahlı grupların ortaya çıktığı ve kalıcı devrimlerin gerçekleştiği bir dönem olmuştur. 1960’lı yıllar Latin Amerika’da süregelen gerilla hareketleri (1960-70), Küba Devrimi (1959), Vietnam Savaşı (1963-73), Arap-İsrail Savaşı (1967), Çin Kültür Devrimi (1966-76) gibi ulusal bağımsızlık söylemlerinin sıkça vurgulandığı ve silahlı güç kullanılarak köklü devrimlerin gerçekleştiği bir dönemdir. Genel olarak Batı ve Amerikan karşıtlığının yükseldiği bu dönemde, sömürü düzenine, emperyalizme, cinsiyet eşitsizliğine, ırkçılığa karşı sosyal hareketler çoğalmıştır.²⁰⁵

1960’lı yıllarda dünya çapında radikal solun ve devrim hareketlerinin hak ve hukuk arayışlarında vazgeçilmez bir alternatif olması İran içinde de aynı minvalde organize olmuş grupların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Rejimin katı siyasi yasakları ve baskısıyla çözülmeye yüz tutmuş olan Tudeh’ten ayrılan bazı gruplar bu anlamda radikal solu temsil etmişlerdir. Nitekim değişen dünyada eski İran komünistlerini temsil eden Tudeh artık dönemin gençlerinin taleplerini karşılayacak nitelikte değildir. Sovyet sisteminden ilham alarak yola çıkan Tudeh, İran solu için mevcut sisteme karşı yeterince etkin bir rol üstlenememiştir. Bilhassa 1953 Devrimi’ne karşı beklenen tepkiyi vermemesi uzun süre Tudeh’in sosyalist kimliğinin sorgulanmasına neden olmuştur.²⁰⁶

Tudeh’in eski Genel Sekreteri ve aynı zamanda etkili bir isim olan Nureddin Kianuri’ye Tudeh’in darbeye gücü varken neden darbeye direnmediği sorulduğunda öfkeyle şu yanıtı vermiştir: ‘Neden direnmek zorundaydık? Direnmesi gereken Milli Cephe’nin centilmen subayları neredeydi, hükümetini savunması gereken Musaddık’tı.’²⁰⁷

²⁰⁵ Engin Avcı, “Yeni Sol Dalgadan Küresel Dalgaya Türkiye’de Terörizm”, **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, Haziran 2019, Cilt: 29, Sayı: 1, 139-166, s. 142-143.

²⁰⁶ Maziar Behrooz, “Tudeh Factionalism and the 1953 Coup in Iran”, **Middle East Study** 33 (2001), 363-382. s. 364, 368.

²⁰⁷ Behrooz, a.g.e., s. 364.

1960'lı yıllarda dünya çapında gerçekleşen önemli gelişmeler İran'ın en eski ve örgütlü sol gruplarından biri olan Tudeh'in örgütsel birliğinin bozulmasına neden olmuş ve İran Tudeh Devrimci Örgütü kurulmuştur. Dolayısıyla Latin Amerika'daki Küba gerillaları ile enternasyonalist gerillaların lideri ve sosyalist devrimci kimliğiyle ön plana çıkan Che Guevara ve Çin Komünist Partisi ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurucusu Mao Zedong gibi devrimci isimler İran'daki sol cenahın ideolojisine yön vermeye başlamıştır.²⁰⁸ Bu devrimcilerin eserleri tercüme edilmiş ve üniversite öğrencileri arasında gizlice gelecekteki mücadeleye dönük fikir analizleri yapılmış ve metodlar tartışılmıştır.²⁰⁹

İran'da gerilla hareketinin kökenleri rejimin artık muhalefetin düzenlediği 1963 yazındaki barışçıl gösterileri kitlesel şiddet kullanarak bastırmasıyla ortaya çıkmıştır. Nitekim şahın büyük ideallerle gerçekleştirmek istediği Beyaz Devrim'i uygulamak noktasında gösterdiği kararlılık ve ordunun devrime karşı ayaklanan binlerce savunmasız göstericiyi vurma isteği, SAVAK'ın Tudeh'e ve Milli Cephe'ye ait yeraltı ağlarını tamamen ortadan kaldırma eğilimi siyasi örgütler ve partiler için yeni alternatif arayışlarını elzem kılan gelişmelerdir.²¹⁰ Ancak silahlı mücadeleyi başlatan örgütler için halk kitlelerini büyük organizasyonlar kurarak harekete geçirmek neredeyse imkânsızdır; çünkü devletin emniyet güçleri toplumun her alanına hakimdir. Sonuç olarak 1963'te cereyan eden ayaklanmaları rejimin sert bir biçimde bastırması artık barışçıl yöntemlerin sona erdiğini göstermektedir.

Dünya çapında devamlılık gösteren solun radikalleştiği bu dönemde İslami kimliğe sahip İranlı gençler arasında da İslami sosyalizm ideolojisini benimseyen hareketler ortaya çıkmıştır. Ülke içinde silahlı mücadele yöntemini savunan Tudeh'ten ayrılan radikal grupların haricinde²¹¹ iki sol akım vardır. İlki İslamcı sosyalistler,

²⁰⁸ Mirza Bala, "İran'da Komünizm", *Azerbaycan Türk Kültür Dergisi*, Sayı: 217, Yıl:25, Ankara 1976, s. 5. Behrooz, *Nasıl Yapılamadı*, s. 75.

²⁰⁹ Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, s. 188-189.

²¹⁰ Behrooz, *Nasıl Yapılamadı*, s. 70, 73-74.

²¹¹ 1960'lı yıllarda Tudeh içerisinde birkaç fraksiyon oluştu. Maoist düşünceden etkilenen gruplar Şah rejimini devirmenin silahlı eylemlerle mümkün olacağına inanan kesimdi. Bu bağlamda İran Tudeh Partisi Devrimci Örgütü, Kadrolar ve Tufan gibi birçok farklı örgüt kuruldu. Vaghei, a.g.e., s. 64.

diğeri ise seküler ya da muhafazakâr arka plana sahip olmayan sol gruplardır. Abrahamian ise bu örgütleri beş farklı kategoride değerlendirmiştir;²¹²

1. Marksist bir örgüt olan İran Halkının Gerilla Savaşçıları Organizasyonu (Sâzmân-i Şeriha-yi Feda-yi Halk-i Îrân).
2. Genel itibariyle İslami bir örgüt olan İran Halkın Mücahitleri Örgütü (Sâzmân-i Mücâhidîn-i Halk-i Îrân).
3. İran Halkın Mücahitleri Örgütü Marksist Kanadı (Peykar).²¹³
4. Şehirlerde organize olan küçük çaptaki İslami örgütler.²¹⁴
5. Küçük Marksist ve bağımsız hareket eden gruplar²¹⁵ ve siyasi partilerle bağlantılı yer altı örgütleri.²¹⁶

İran'da 60'lı yıllar silahlı mücadele yürüten bir dizi küçük Marksist ve İslami grubun kendilerini tanıtmaya çalıştıkları bir dönem olmuştur. Ancak bunların birçoğu herhangi bir eyleme teşebbüs etmeden SAVAK tarafından dağıtılmıştır. Bu dönemde en ciddi oluşum fedayiler ve mücahitler olmak üzere iki ayrı örgüt tarafından yürütülmüştür. Bunların açığa çıkmaları 70'li yılların başlarında olmuştur. Fedayiler ismini ilk defa 1971 yıllarında duyurmasına rağmen örgüte ait ilk grup 1964 yılında Tahran Üniversitesi'nde öğrenim gören Bijan Cezani, Abbas Sorki, Ali Ekber Safayi Farahani, Muhammed Aştiyani ve Hamit Eşref adında 5 öğrenci tarafından kurulmuştur. Bir kısmı eski Tudeh üyesi olan gençler SAVAK'ın operasyonları sonrası tutuklanmış, bir kısmı ise yurt dışına kaçmıştır. Fedayileri oluşturan ikinci grup Mesut Ahmetzade ve Emir Perviz Poyan adında iki üniversite öğrencisi tarafından

²¹² Abrahamian, "The Guerrilla Movement in Iran, 1963-1977", s. 150-51.

²¹³ Örgüt, 1975-79 yılları arasında Marksist mücahitler olarak bilinmekteydi. 1979 Devrimi'nden sonra kısaca Peykar olarak bilinen örgüt, İşçi Sınıfının Özgürlük Savaşı Organizasyonu (Sâzmân-i peykâr der râh-i azâdî-yi tabâka-yi kârgar) adını aldı.

²¹⁴ Nehavend'teki Ebu Zehr Grubu (Guruhha-yi Ebu Zehr), Meşhet'te Valasar Grubu, İsfehan'da Allah Ekber Grubu (Gürûhhâ-yi Allah Ekber). Abrahamian, "The Guerrilla Movement in Iran, 1963-1977", s. 150-51.

²¹⁵ İran Halklarının Kurtuluşu Örgütü (Sâzmân-i âzâdîbahş-i halkhâ-yi Îrân), Luristan Grubu. Abrahamian, "The Guerrilla Movement in Iran", 1963-1977", s. 150-51.

²¹⁶ İran Kürdistan Demokrat Parti (Hizb-i Demokrat-i Kürdistan-i İran), Tudeh Partisi Devrimci Örgütü (Sâzmân-i inşâb-i hizb-i tûdeh) ve yine sol eğilimli Birleşik Komünistler Grubu (Gürûhhâ-yi İttihad-i Komunisthâ)

kurulmuştur. Üçüncü grup ise Tebriz’de 1965 yılında bir grup İranlı aydın tarafından oluşturulmuştur.²¹⁷

Marksist-Leninist bir örgüt olarak fedayiler (Fedaiyyân-i Halk) şah rejimini devirmek için uzun süreli bir gerilla savaşına inanmakta, bu bağlamda kitle seferberliğinin askeri ve siyasi zaferin ön koşulu olarak görmektedir. Fedayiler, İran’da solun ve eylemsel hareketin tanınmış ismi olan Tudeh’in halkı, bilhassa işçi sınıfını örgütlemedeki başarısını ve rejimin sert baskısına rağmen ayakta kalabilme mücadelesi vermesini kabul etmektedir. Lakin Tudeh’in Sovyetler Birliği’ni körü körüne takip etmesini, halk demokrasisine ulusal demokrasiyi ve devrimci sosyalizme parlamenter reformculuğu tercih etmesini eleştirmektedir.²¹⁸ Fedayiler diğer silahlı örgütlerden farklı olarak daha kararlı ve disiplinli bir şekilde gelecekteki operasyonlara zemin hazırlamak için bir yıl öncesinden çalışmalarına başlamıştır. Her ne kadar fedayilerin güvenlik güçlerine 1971’in başında yaptığı saldırı başarısızlıkla sonuçlansa da ileriki yıllarda ağır kayıplarını telafi ederek üniversitelerdeki aydınlara nüfuz etmişlerdir. Ancak bir halk devrimini ateşleyemeyen fedayiler, sonraki yıllarda örgüt içerisinde birçok iç bölünme yaşamıştır.

Çalışmanın ana temasını oluşturan ikinci örgüt olarak yine fedayiler gibi 1960’lı yıllarda kurulsada sesini 1970’li yılların başında duyuran ve mücahitler olarak bilinen Halkın Mücahitleri Örgütü’dür. Mücahitler İran modern tarihinin 79 Devrimi, İran-Irak Savaşı gibi kırılma noktalarında oynadığı kilit rollerle en uzun soluklu silahlı örgüt olarak bilinmektedir.

²¹⁷ Abrahamian, **Iran Between Two Revolution**, s. 483-85.

²¹⁸ Abrahamian, **Iran Between Two Revolution**, s. 486.

İKİNCİ BÖLÜM

HALKIN MÜCAHİTLERİ ÖRGÜTÜ (HMÖ)

2.1. Örgütün Kuruluşu

Halkın Mücahitleri Örgütü (Sâzmân-i Mücâhidîn-i Halk-i Îrân- مجاهدين خلق ايران) 1961 yılında kurulan Özgürlük Hareketi'nin (Nehzat-i Âzâdî- نهضت آزادی) eski üyeleri Muhammed Hanifnejad²¹⁹, Sait Muhsin²²⁰ ve Ali Asker Badizadegan²²¹ tarafından Eylül 1965'te kurulmuştur.²²² Bu üç ismin dışında Halkın Mücahitleri Örgütü Merkez Komitesi'nde dokuz isim daha mevcuttur. Bunlar; Mahmut Askerizade, Abdulresul Meşkinfam, Ali Mihandust, Ahmet Rezai, Nasir Sadık, Ali Bakeri, Muhammet Bazergani, Bahmen Bazergani ve Mesut Recevi'dir.²²³

Örgütün fikri alt yapısını ve yol haritasını sağlam temeller üzerine inşa etmek isteyen örgüt üyeleri, dünyada vuku bulan devrimleri ve devrimcileri analiz ederken İslamcı kimliklerini kaybetmemek adına Marksizm'deki ateist felsefeden uzak durmayı tercih etmişlerdir. Yıllarca gizli bir şekilde kendi aralarında birçok fikri mülahazalarda bulunan örgüt üyeleri bireysel ve siyasi kabiliyetlerini de geliştirmekteydiler. Aynı zamanda HMÖ diğer örgütlerle kıyaslandığında daha etraflı ve temelli bir ideolojik yapıyı oluşmuştur. Nitekim örgütün ortaya çıkış amacı sisteme karşı muhalif bir örgüt tasarlamak veya rejimi daha demokratik, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü temel ilke olarak kabul eden bir yapıya dönüştürmek değil, tümüyle devleti yönetmektir. Dolayısıyla mücahitlerin idealleri diğer geçmiş

²¹⁹ 1939 yılında Tebriz'de doğdu. Tahran Üniversitesi'nde ziraat mühendisliği okuyan Hanifnejad 1960'ten 62'ye kadar Milli Cephe'nin ve Özgürlük Hareketi'nin öğrenci örgütlenmeleri içerisinde bulundu. Mayıs 1972 olaylarında SAVAK tarafından idam edildi.

²²⁰ 1939 yılında Zencan'da doğdu. Tahran Üniversitesi teknik fakülteden mezun oldu. Özgürlük Hareketi'nin öğrenci komitesindeydi. Mayıs 1972 olaylarında Hanifnejad gibi idam edildi.

²²¹ 1940 yılında İsfahan'da doğdu. 1958 yılında Tahran Üniversitesi'nde Kimya Mühendisliği'ne başladı. Mehdi Bazergan ve Seyyid Mahmud Talekani'nin düşüncelerinden etkilendi okudu. 1964 yılında Tahran Üniversitesi'ne öğretim görevlisi olarak istihdam edildi. Mayıs 1972 olaylarında Sait Muhsin ve Muhammed Hanifnejad gibi SAVAK tarafından idam edildi.

²²² *Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354)*, Tahran, Müessese-yi mutalaat-i ve pejuheşhâ-yi siyasi, 2006, C. 1, s. 353.

²²³ Abrahamian, *Radical Islam, The Iranian Mojahedin*, s. 89.

örgütlerle kıyaslandığında daha ciddi ve kalıcı bir organizasyonun planlandığını göstermektedir.

O dönemlerde daha felsefi bir düşünce tarzına sahip olan Allame Tabatabai²²⁴ (ö. 1981) ve öğrencisi Murtaza Mutahhari²²⁵ (ö. 1979) ile Mahmud Talekani (ö. 1979) ve Mehdi Bazergan'ın çevresindekiler olmak üzere belli isimler ön plandadır. İran'ın 1940'lı yıllardaki siyasi atmosferinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan Özgürlük Hareketi'nin Muhammed Mehdi Caferi²²⁶ ve Mühendis Mehdi Bazergan²²⁷ gibi liderleri Halkın Mücahitleri Örgütü'nün kuruluş aşamasında akıl hocaları arasında yer almaktadır. Bu isimler aynı zamanda Muhammed Musaddık'ın öncülük ettiği "Milli Cephe"nin (Cephe-yi Milli) faal olan eski üyeleridir.

Mehdi Bazergan bir söyleşisinde Halkın Mücahitleri Örgütü'ndeki gençlerin "Özgürlük Hareketi"nden çıktığını vurgulamıştır.²²⁸ Yine Bazergan Mizân Behd Gazetesi'nde yayınlanan bir makalesinde (12.02.1981) entelektüel fikri yapılarının, analizlerinin, yaptıkları tartışmaların ve öğretilerinin temel dayanağının "Özgürlük

²²⁴ 1904 yılında Tebriz yakınlarındaki Şadâbâd köyünde doğdu. İçinden alimlerin yetiştiği Tabâtabâi ailesine mensuptu. 1925 yılında Necef'e giderek Muhammed Hüseyin İsfahânî ve Muhammed Hüseyin Nâinî gibi hocalardan Şii fıkıhı, Hüseyin Bâdkûbî'den felsefe, Ebû'l-Kâsım Hânsârî'den matematik ve hendese dersi aldı. 1946 yılında Kuma'a gitti ve buradaki medreselerde ders verdi ve 1981 yılında Kum'da vefat etti. Tabâtabâi'nin Ayetullah Humeyni'nin ortaya koyduğu velâyet-i fakih doktrinini ana hatlarıyla kabul etmektedir, ancak şah karşıtı siyasi olayların içerisinde bulunmayı tercih etmemiştir. Tabâtabâi'nin tefsir, felsefe ve Şia tarihine dair Arapça ve Farsça yazdığı kırk civarında eseri vardır. M. Suat Mertoğlu, "Tabâtabâi, Muhammed Hüseyin", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** (İstanbul: TDV Yayınları, 2010) 39/306-308.

²²⁵ 1920 yılında Meşhed'te doğdu. İlk öğreniminden sonra 1932 yılında Meşhed'te klasik medrese tahsili gördü. 1937'de Kum'da Havza-yi İlmiyye'de on beş yıl eğitim aldı. 1941'de Ayetullah Humeyni'nin derslerine katıldı. İran İslam Devrimi'nin gerçekleşmesinde önemli rolü olan Şii alim Mutahhari'nin, Humeyni ile çok yakın ilişkileri oldu. 1 Mayıs 1979 tarihinde devrim muhalifi Furkan grubu üyeleri tarafından girilen bir suikast sonucu öldürüldü. İlyas Üzümlü, "Mutahhari Murtazâ", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (Ankara: TDV Yayınları, 2020) 31/372-374.

²²⁶ Muhammed Mehdi Caferi 1939 yılında Deştistan'da doğdu. Yazar, tercüman, dini konularda araştırma yapan ve 1979'devrimi'nden önce politik bir aktivistti. Devrimden sonra da Şiraz Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışıp buradan emekli oldu. En önemli kitaplarından biri "Halkın Mücahitleri Örgütü İçerden Bakış"tır (سازمان مجاهدین خلق از درون).

²²⁷ Mühendis Mehdi Bazergan 1907 yılında Tahran'da doğdu. Fransa'da makine mühendisliği okudu. Paris'teki üniversitede öğretim görevlisi olarak çalıştı. Milli Cephe ve Özgürlük Hareketi'ni kurucularındandır. 1979 Devrimi'nden sonra kurulan geçici hükümetin başbakanıydı. ABD Elçiliği'nin basılmasında Ayetullah Humeyni ile anlaşmazlık yaşadı ve başbakanlıktan istifa etti. 1985'te cumhurbaşkanlığına aday oldu, adaylığı İran İslam Cumhuriyeti Anayasa Kurucular Konseyi tarafından reddedildi. 1994'te Zürih'te hayatını kaybetti.

²²⁸ **Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354)**, C.1, s. 353.

Hareketi”nde kazandıkları deneyimler sayesinde olduğunu belirtmektedir.²²⁹ Ancak bu hareketin başat aktörleri şaha karşı Haziran 1963’te vuku bulan ayaklanma esnasında tutuklanıp yıllarca cezaevinde kalmışlardır. Bu durumdan etkilenen Bazergan barışçıl mücadele yöntemini terk ederek silahlı mücadeleye yönelmiştir.²³⁰ Özgürlük Hareketi’nin üyelerinden İzzetullah Sahabi, Bazergan’ın Küba, Vietnam ve Cezayir’deki farklı halk hareketlerinden etkilendiğini ve bu nedenle silahlı yöntemi benimsediğini aktarmaktadır.²³¹

1965 yılına kadar ortaya çıkan diğer tüm muhalif hareketler gibi Halkın Mücahitleri Örgütü de İran’ın bağımsızlığı ve küresel emperyalizme karşı bir duruş sergilemektedir. Bu bağlamda örgütün şahlık sistemine olan muhalefeti ve ön gördüğü mücadele şu kriterlere dayanmaktaydı:

- İran, ABD emperyalizminin önderlik ettiği küresel emperyalizmin hakimiyetindedir. Ekonomisi burjuvanın denetimi altındadır. Sistemin uyguladığı toprak reformu ülkeyi bağımlı bir burjuvazi sistemine dönüştürmüştür.
- Toprak reformu devrimci proletarya sınıfının oluşmasını engellemiştir.
- İran, İngiliz ve Amerikan istihbarat servisleri tarafından yönetilen asker ve polisin kontrol ettiği bir rejime dönüşmüştür.
- Halk ülkede olup biten her şeyden haberdardır. Bu nedenle rejimin çarpıklığını halka anlatma gereği yoktur.
- İran’daki polis devlet anlayışını yıkmak için silahlı bir mücadele gereklidir.
- Şii ideolojisinde yer alan devrimci mücadele geleneğini yeniden canlandırmak ve bunu yaparken mevcut feodal sistemi değiştirmek için ancak bir gerilla hareketi etkili olabilecektir.
- Mücadele şehirden başlamalı sonra köylere doğru ilerlemelidir.
- Kırıldaki mücadeleyi kazanmak için muhtelif kesimlerden insanlar, coğrafi ve doğa şartları göz önünde bulundurularak stratejik alanlar seçilmelidir.

²²⁹ Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354), C. 1, s. 353.

²³⁰ Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354), C. 1, s. 278.

²³¹ Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354), C. 1, s. 355.

- Nihai zafer kurtuluş ordusu ve köyde gerilla savaşının kurulmasıyla mümkündür. Örgüt savaşı köye taşdıktan sonra ordu oluşturulmalıdır.
- Örgüt son tahlilde toplumu yönetenlerin temel çelişkisini emperyalizm olarak saptar, çözüm ve halkın zaferi ise kitleleri uzun vadeli bir mücadeleyle zorlayarak sağlanabilir.²³²

Halkın Mücahitleri Örgütü'nün başlangıçta üslendiği bu misyon Latin Amerika'daki gerilla hareketleri, Cezayir ve Filistin'deki halk hareketlerinin tesiri altında kalarak oluşturulmuştur.²³³ Ancak örgüt devrim aşamasındaki idealinde net bir vizyona sahip değildir. Demokratik bir inkılap ve demokratik bir hükümet kurma planı sonraları Marksist kültürün etkisi altına girecektir. Nitekim mücahitler yola çıkarken düşüncelerini besleyen temel ilkeler sol hareketlerden alıntılardıkları model devrimlerdir. Fakat geçmişteki hareketleri liderlik kadrosunun ve devrim organizasyonunun eksikliğinden dolayı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Devletin sol grupları tasfiye etme girişimlerinde liderlerin yakalanıp öldürülmesine ve lider değişiminde çoğunlukla grubun aynı performansı göstermemesine neden olmuştur.²³⁴

Mücahitler eski sol grupların bahsi geçen bu başarısızlıklarından dersler çıkarıp ülkede kısmi bir iyileşmeyi tamamen reddedip rejimin komple yıkılmasından yana olmuşlardır. Mücahitler için bunu başarmak hiçbir şekilde demokratik usullerle erişebilecek bir yöntem değildir. Üyeler sahip oldukları bütün varlıklarını ve zamanlarını örgüte ayıran tamamen kendini feda eden ve özlük haklarından feragat eden bir disiplinle hareket etmektedirler. Geçmişte sol örgütlerin liderlerinin rejim tarafından diskalifiye edilmesinden çıkardıkları en büyük ders önderin ölmesi veya tutuklanması halinde yerine önderlik vasfını taşıyan dolayısıyla ideolojik olarak yetenekli başka bir ismin geçmesini mümkün kılan bir liderlik kadrosu oluşturulmasıdır. Ancak bu ihtimal örgüt içerisinde hiçbir zaman

²³² *Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354)*, C. 1, s. 367.

²³³ Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, s. 194.

²³⁴ Autonomie e.V., "Materialien gegen die Fabrikgesellschaft, Die Volksmodjahedin im Iran", Autonomie e. V., t.y., No: 8, Hamburg, 1981, s. 10.

gerçekleşmemiştir.²³⁵ Nitekim Mesut Recevi 1989'dan sonra örgütün Liderlik Konseyi'ni iptal etmiş ve örgütte hakimiyetini sağlamıştır.

1960'lı yıllarda Tudeh ve benzeri sol yapıların rejimin de baskısı sonucu partilerin veya örgütlerin dağıtılıp kayda değer bir başarı elde edememeleri, doğal olarak bu yıllarda ortaya çıkan örgütlerin Sosyalizmi tamamıyla hedefe ulaşmak için tek istikamet olarak görmemelerine, dahası Şii İslam ile bir kombinasyon halinde algılamalarına yol açmıştır. Anayasal süreçte “On iki imamı Şii” mezhebinin resmi olarak kabul edilmesi ve toplumda baskın bir role sahip olan Şii ritüellerinin sosyolojik olarak halk ve entelektüel kesim içerisinde belli bir ideolojik yere sahip olmasını sağlamıştır. Dolayısıyla mevcut yönetime karşı muhalif tutum besleyen unsurlar arasında sadece demokratik sistem, nasyonalizm, liberalizm, anayasacılık, sosyalist düşünceler ve politik pluralizm yer almamıştır. Mücahitlerin oluşum aşamasında da fazlaca değindiği konsept, bilhassa İslam ile sentezlenmiş demokratik bir devlet sistemidir. Bu nedenle mücahitler Hz. Ali'nin dinini, İran tarihindeki kritik olayların yaşandığı yakın tarihini²³⁶ ve devrimci teorileri okumayı kendilerine görev addetmiştir.

2.1.1. Örgütün Kuruluşuna Etki Eden İç Faktörler

Mücahitlerin ortaya çıkış evrelerinin ikinci aşamasında hitap ettikleri toplum, artık gelişen ve değişen dünyaya ayak uydurmada önemli adımlar atmaya çalışan dinamik bir toplum olma yolunda ilerlemektedir. Muhammed Rıza Şah her ne kadar ülkeyi bir istibdat dönemi gibi yönetiyor olsa da sosyal, ekonomik alanlarda ve eğitimde İran'da reform sayılabilecek kayda değer gelişmelere imza atmıştır. Buna rağmen mücahitler 1960'lı ve 70'li yılların eğitimli kuşağında şahı eleştirmek için gerekli sebeplere sahiptirler. Nitekim ülke ekonomik ve insan hakları açısından pek parlak bir karneye sahip değildir. Ülkenin ekonomisi için Beyaz Devrim ile zengin

²³⁵ Muhsin Beheştî Sereşt, Heydari Batîni, “Ceryân-i şînâsî gürûhhâ mezhebî sâzmân-i mücâhidîn-i halk pes ez inşâ'âb-i idi'ülûjîkî (ez sâl-e ۱۳۶۰- ۱۳۶۴)”, *Jerfâpejuh Dergisi*, No: 1, s. 42-68.

²³⁶ Burada kastedilen 1905-09 yılları arasındaki Meşrutiyet Devrimi, 1917-21 yılları arasındaki Gilan'daki cengeli İsyânı, 1951-53 yıllarında gerçekleştirilen petrolün millileştirilmesi mücadelesi ile 1963 Beyaz Devrimi'dir.

feodallere karşı mücadeleye girişen şah binlerce esnafı hapse atan, binlercesini ticaretten men ederek yine binlerce iş adamına para cezası kesen Lonca Mahkemelerini kurmuştur.²³⁷ Beyaz Devrim sonrası değişen İran'ın geleneksel orta sınıfı yok olurken insan hakları alanında şahın öteden beri süre gelen katı rejimi devam etmiştir.²³⁸

Devlete karşı toplumu destekleyen bir anlayışla siyaset sahnesinde yola çıkan tüm siyasi gruplar için geçerli olan mevcut sisteme alternatif olabilecek bir perspektif Halkın Mücahitleri Örgütü için de gereklidir. Nitekim 1963 yılı sonrası Beyaz Devrim ile sosyal yapısı değişen İran'ın toplumsal ihtiyaçları da değişmiştir. Farklı ideolojik ve sosyal sınıfların güçlü tepkisine rağmen 26 Ocak 1963'te yasalaşan Beyaz Devrim'in ardından Muhammed Rıza Şah'a karşı 5 Haziran 1963 protestoları ortaya çıkmıştır. Ülkede baş gösteren bu siyasi çalkantıları birkaç aydın gençten oluşan küçük bir grup enine boyuna tartışırken bu birliktelik daha sonra ciddi bir platforma dönüşmüştür. Şah'ın bu protestoların ardından birçok savunmasız insanı öldürmesi veya tutuklaması bu platformdaki gençler için rejimle savaşmanın yollarını açmıştır. Nihayetinde şahın askeri gücüne karşı savunmasız bir şekilde mücadele edemeyecekleri kanaatine varılmıştır. 5 Haziran olayları her bakımdan İran tarihi için büyük bir öneme sahiptir. Bu olaylar Humeyni'nin şah rejimine karşı ilk defa bu denli keskin muhalefetini ortaya koyarken, Halkın Mücahitleri Örgütü'nün oluşmasına ve harekete geçmesine de zemin hazırlamıştır. Esasen şah ayaklanmaları kanlı bir şekilde bastırıp kazanmış gibi görünse de muhalefet daha marjinal ve devrimci bir ideolojiyle geri dönecektir. Nitekim şahlığa karşı olan kitleler devletin acımasız yüzünü gördükten sonra barışçıl bir muhalefetin sistemde hiçbir değişiklik getiremeyeceğinden emin olmuşlardır. Bu tarihi dönüm noktasından sonra Halkın Mücahitleri Örgütü'nün kurucu üyeleri üç yönlü bir mücadele tasarlamışlardır. İdeolojik, organize ve silahlı mücadele.²³⁹ Üç temel prensiple kombine edilmiş bu strateji yeni filizlenen örgütün yapı taşlarını oluşturmuştur.

²³⁷ Abrahamian, **The Iranian Mojahedin**, I.B. Tauris, Londre, 1989 s. 29.

²³⁸ Amirpur, a. g. e., s. 178. Abrahamian, **The Iranian Mojahedin**, s. 29.

²³⁹ Abrahamian, **The Iranian Mojahedin**, s. 86.

Tarihsel olarak mücahitlerin resmi faaliyetleri 1965 yılı itibariyle başlamıştır. Fikirsel alt yapılarını oluşturmaya çalışan mücahitler bu dönem okudukları Murtaza Mutahhari ve Ali Şeriatî'nin kitaplarından esinlenerek yaptıkları irşat faaliyetleri sayesinde çok sayıda üyeyi örgüte kazandırmayı başarmışlardır. Şüphesiz ilk başlarda bu yeni akımdan etkilenenlerin ve örgüte katılanların çoğu öğrenci ya da üniversite mezunu gençlerdir. Bu genç kesim daha önceleri Mehdi Bazergan'ın teşvikiyle ve desteğiyle Özgürlük Hareketi ve diğer İslami derneklerin bünyesindeki öğrenci grupları içerisinde dini ve ideolojik konularla tanışmışlardır. Örgütün bu dönemdeki en önemli kaynakları, Kur'an-ı Kerim, Nehc-ül Belagat, Mehdi Bazergan'ın, Ayetullah Talekani, Murtaza Mutahhari, Ali Şeriatî ve bazı marksistlerin kitapları olmuştur.²⁴⁰

Halkın Mücahitleri Örgütü 1965-70 yılları arasında devlete karşı herhangi bir operasyon gerçekleştirmemiştir. Onlar birkaç yıl öncesine kadar kurdukları örgütün ideolojik yapısına destek sağlamak amacıyla silahlı faaliyetlerinin zeminini hazırlamak için lojistik ekiplerini kurma çabasıdadır. Dolayısıyla mücahitler ilk etapta devrimci bir ideoloji geliştirerek ve üyelerini şehirlerde üstlenecekleri gerilla savaşına hazırlamaktadır. Mücahitler geçmişte baş gösteren silahlı mücadelelerden dersler çıkarıp profesyonelce eğitilmeyi planlamışlardır. Nitekim o yıllarda şah rejimine karşı mücahitler gibi Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nden gerilla savaşı eğitimi alan fedayiler ve gerilla savaşı yürüten birçok üniversite öğrencisi SAVAK'ın operasyonlarıyla başarılı bir şekilde sindirilmiştir. Bu nedenle mücahitlerin geliştirmek istedikleri hareketin bağımsız ve devrimci niteliklere sahip olması gerekirdi.²⁴¹ Bu bağlamda 1970 yılında örgütün on üç üyesi Ürdün ve Lübnan'a giderek Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kamplarında birkaç ay askeri eğitim almışlardır.²⁴²

Halkın Mücahitleri Örgütü'nün 1965-68 yılları arasındaki stratejileri ve taktikleri günümüze çok net bir şekilde aktarılamamıştır. Bunun muhtemel nedeni

²⁴⁰ *Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354)*, C. 1, s. 229-236.

²⁴¹ Autonomie, "Die Volksmodjahedin im Iran", s. 18-19.

²⁴² DLA Piper, s. 120, 123

olarak 1968 yılı itibariyle merkez komitede örgütün yol haritasını ve politikasını belirlemede sadece otuz ismin etkin olması verilebilir. Komitenin düzenlediği toplantılarda örgütün izleyeceği politikayı bu otuz isim kararlaştırmıştır. Dolayısıyla dışarıya sızan bilgi neredeyse yok denecek kadar azdır. Örgütün kuruluş aşamasında odaklandığı temel hedef sol bir perspektifle ülkeyi Amerika'nın ve burjuvazinin egemenliğinden kurtarmak ve diğer taraftan tüm bu adımları atarken tek tanrılı bir dine olan inancın önemini vurgulamak olmuştur.²⁴³ İran modern tarihinde süregelen bu siyasi tıkanıklık Halkın Mücahitleri Örgütü için de ülkedeki demokratik bir boşluğu doldurabilecek bir fırsat olarak doğmuştur.

2.1.2. Örgütün İdeolojik Yapısı

İran'ın iç dinamiklerinde baş gösteren siyasal ve ideolojik eğilimler göz önünde bulundurulduğunda yukarıda da değinildiği gibi 1960'lı yıllar genel olarak Marksist ve Leninist akımların silahlı mücadeleye yöneldiği bir dönemdir. Bu yıllarda ortaya çıkan mücahitlerin hem Marksist bir düşünce tarzına yakınlıkları söz konusuysa aynı zamanda geleneğe bağlı bir İslamcı yapıya da sahip oldukları görülür. Dönemin sol cenahının devrimci kesimi gibi Halkın Mücahitleri Örgütü'ne bağlı üyeler de Marksist öğretiyeye dayanan devrimci kişiliklerin teorilerini okumaktadırlar. Böylelikle gerilla savaşı yöntemleri hakkında etraflıca analizler yaparken aynı zamanda İslam tarihini araştırmaktadırlar. 1965 yılında şah rejimine muhalif İran'ın orta sınıf kesiminden genç aydınlar tarafından kurulan Halkın Mücahitleri Örgütü Abrahamian'a göre devrimci-marksist yapısını Marksizm'le İslamı birleştirerek yeni bir kombinasyon ortaya çıkarmıştır. Ancak bu yeni ideolojik buluş daha önce Muhammet Nehşab önderliğindeki teist sosyalistler (Hodaparastan-i sosyalist) tarafından da savunulmuştur. Onlar hümanist sosyalizmi Kur'an'da yeniden keşfetmiş ve Sosyalizm'le İslam arasında bir çelişki görmemişlerdir.²⁴⁴

Halkın Mücahitleri Örgütü'nün hatıralarına göre örgüt Mehdi Bazergan, Ayetullah Talekani ve Yadullah Sahabi'nin yazdıkları eserlerden etkilenmiştir.

²⁴³ *Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354)*, C. 1, s. 366-369.

²⁴⁴ *Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354)*, C. 1, s. 366-368.

HMÖ'nün en eski üyelerinden Hüseyin Ahmedî Ruhani örgütün asıl ideolojisini Mühendis Bazergan'ın Rah-i ʔey şodeh (راه طی شده), Hûda der İctimâ' (خدا در اجتماع), 'aşk ve peresteş (عشق و پرستش), mesele-yi vahiy (مسئله وحی), İslam-i mekteb-i mübâreze ve müvellid (اسلام مکتب مبارزه و مولد) adlı kitaplarının oluşturduğunu söylemektedir. Bunun dışında Ayetullah Talekani'nin Cihât ve Şehâdet (جهاد و شهادت) Tefsir-i pertü-yi ez Kûrân (تفسیر پرتوی از قرآن) kitapları ve Dr. Sahabi'nin Hılkat-i İnsân ve Kûrân (خلقت انسان و قرآن) ve Tekâmül (تکامل) kitabını örnek olarak vermektedir. Muhsin Necat Hüseyini de bahsi geçen kitapların örgütün ideolojisinin alt yapısını oluşturan kitaplar olduğunu belirtmektedir.²⁴⁵

Özgürlük Hareketi'nin üyelerinden Yadullah Sahabi'nin din ve tekâmül anlayışı örgütün oluşum aşamasındaki ideolojisine oldukça etki etmiştir. Sahabi insanlık tarihini ikiye ayırmış, Darwin'in evrim teorisini tarihin ilk aşamasına yerleştirmiştir. Birkaç milyon yıl önce Darwin teorisinin bahsettiği hayatın olduğunu ve daha sonra İslam'da ilk insan olarak bilinen Adem'in geldiğini iddia etmektedir. Yadullah Sahabi Adem'le birlikte düşünce ve fikir sahibi bir insanlık döneminin başladığını söylemektedir. Mücahitler de bu fikri benimseyerek, şinaâht (شناخت) adında bir kitabı Sahabi'nin teorisini destekleyerek yazmıştır. Bu kitapta mücahitler, dünyanın hep bir hareket halinde olduğunu, dünyadaki tüm canlıları durağan saymanın ise onların yokluğu anlamına geldiğini iddia etmekteydiler.²⁴⁶ Yadullah Sahabi'nin "Tekamül (تکامل)" adlı kitabı İslam ile bir uygunluk göstermediği halde mücahitler kitabın içindeki öğretiyi kabul etmiş ve dini öğretilere aykırı bulmamıştır.²⁴⁷

Genel olarak Halkın Mücahitleri Örgütü'nün ideolojik çerçevesini ve hareket biçimini belirlemede o dönem rejimle mücadele kapsamında barışçıl yöntemlerin faydasız olduğunu ve hiçbir getirisi olmayacağını düşünen büyük bir entelektüel grup olduğunu söylemek mümkündür.

²⁴⁵ Muhsin Nejati Hüseyini, **Ber Feraz-i Halic-i Fars**, Tahran, Neşr-i Ney, 2011, s. 419.

²⁴⁶ Hüseyini Ahmedî Ruhani, **Sazman-i Mücahidin-i Halk Şinaht**, Tahran, y.y., 1972, s. 28, 85.

²⁴⁷ **Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354)**, C. 1, s. 323.

Mücahitler ilk zamanlarda söylemlerinde Marksist fikirler çerçevesinde hareket etse de Marksizm'in ateist duruşuna değil, felsefesine inanmışlardır. Nitekim Tanrı ve peygamber inancı olan mücahitler Tanrı'nın dünyaya müdahalesinin olduğunu ve bu yüzden Hz. Muhammed'in sosyal adaletsizliğin önüne geçmek için gönderildiğini ve Kur'an'ın sosyo-ekonomik düzensizliğe karşı koyduğunu savunmaktaydılar. Bu bağlamda mücahitler sınıf farklılıklarının olmadığı tek tanrılı inanca sahip bir devlet düzeni inşa etmeyi planlamaktaydılar. Fakat Marksizm ile İslam'ı kombine etmede bu siyasi akımlar tarafından farklı yorumlar getirilmiştir. Örneğin mücahitler Kur'an'ı kendilerine özgü bir şekilde yorumlayarak bir Müslümanın sadece inançlı bir mümin olmadığını, aksine bir gerilla kişiliğinde olup İslam dinini devrimci bir güce çevirme amacı güttüğünü düşünmektedir.²⁴⁸ Bu dönemde dini altyapısı olan Marksist eğilimli örgütler genel olarak İslam'da yer alan mücadele kavramını hedefe ulaşmada bir araç olarak görmekteydiler. Oysaki Ayetullah Humeyni ve çevresi İslam'ı hedef kabul ederek İslami değerlerin uygulanması için mücadeleyi vasıta olarak kullanmaktaydılar. Devrimci Müslümanların bu bağlamda karşılaştıkları iki soru mevcuttur: İslami devrim mi? Yoksa İslam devrimi mi? Murtaza Mutahhari İslam Devrimi kitabında mücahitlerin İslami çizgisi hakkında şu ayrıntıya yer vermiştir:

Bir dostum hayatı boyunca rejimle mücadele içindeydi. Bu yılda çekinmeden canını ve malını verebilirdi. Kendi ruhuna uygun olarak Halkın Mücahitleri Örgütü'ne karşı büyük bir ilgisi vardı. Bir ara Mücahidin-i Halk'ın bazı gösterileri oldu. Bu hareketlerin tesiriyle bu kişinin Marksist olacağından endişe ediyordum. Sonra bununla bir toplantıda karşılaştım. Mücahidin-i Halk hakkındaki görüşünü sorduğumda bana unutamadığım şu cevabı verdi: "Biz Allah sayesinde, Allah'ın adaletini istiyoruz. Allah'a ait olmayan ve O'nun zikri geçmeyen bir adaletten nefret ediyoruz."²⁴⁹

İdeolojik olarak Halkın Mücahitleri Örgütü bir İslam devleti kurmayı hedeflese de Humeyni'nin Velayet-i Fakih sistemiyle uyuşmayan bir dini devlet tasavvur etmesi gelecekte sadece mevcut sisteme karşı değil, aynı zamanda Humeyni'ye karşı da silahlı güç kullanmalarına neden olacaktır. Bunun dışında mücahitler cinsiyet ayrımcılığı

²⁴⁸ Garduño, a.g.e., s. 13-14.

²⁴⁹ Mutahhari Murtaza, **İslam Devrimi**, Çev. Kenan Çamurcu, İstanbul, Akademi Yayınevi, 1989. s. 59.

yapmadan tamamıyla erkek ve kadına aynı hakları tanıyan ve yönetici ile halk arasında tam eşitliği savunan bir zihniyete sahiptir.

Halkın Mücahitleri Örgütü'nün genel olarak kuruluş aşamasında biçimlenen bu ideolojik yapısı diğer tüm siyasi yapılarda olduğu gibi yıllar içerisinde değişime uğramıştır. Toplumun gereksinimleri, ülkede gerçekleşen rejim değişikliği ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan sosyo-politik gelişmeler, bölgesel faktörler ve 1979 Devrimi'yle ülkede şah rejiminden daha gergin bir siyasi ortamın hâkim olması örgütün ideolojik değişimi ve organize yapısı üzerinde büyük etki yaratmıştır. Bu bağlamda Abrahamian örgütün siyasal ve ideolojik sürecini ilk etapta 1963-68 yılları olarak ele almıştır. Nitekim 1963 yazında toplumun birçok kesiminde Beyaz Devrim'e karşı gerçekleşen infial Halkın Mücahitleri Örgütü'nün filizlenmesi için gerekli sebeplerden biriydi ve aynı zamanda bu protestolar İran tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Dahası örgüt gizli bir şekilde yapılandığı ilk birkaç yılın ardından silahlı mücadeleye başlamıştır.

2.1.3. HMÖ'nün İslam'ı Yorumlaması

Halkın Mücahitleri Örgütü, Hz. Ali'nin ilk Halife olduğunu kabul edip Peygamber'in davranışlarının örnek davranış olarak görülmesini savunmaktadır. Ancak mücahitler dini bir dogmatizmden yana değildir. Dolayısıyla Kur'an'ın ayetlerinin radikal yorumlanmasından kaçınmaktadırlar.²⁵⁰ Mücahitler ilk ortaya çıktıkları zaman her ne kadar İslami ideolojilerini gerçek hayata uyarlamakta bir eğilim yakalamaya çalışsalar da örgüt yıllar içerisinde pratikte bunu sağlayabilecek bir gidişata sahip olamamıştır. Bu bağlamda mücahitler İslam'ın iki versiyonuna inanmaktaydılar. Bunlardan birincisi basitleştirilmiş, direkt Kuran'ın ayetlerini temel alan bir versiyondu. İkincisi ise günlük hayatı kapsamakta ve İslami kuralların katı olmaması gerektiğini düşünmekteydi. Bu kuralların İslam'ın ruhunu ve özünü taşıması gerekmekteydi. Mücahitlere göre bu düşünce İslami kurallara göre dini otoriteler

²⁵⁰ Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1354-1364) , C. II, s. 390.

tarafından tanınmış (kanonik) değildi. Dolayısıyla esnekti ve sosyal ihtiyaçların farklı olduğu modern çağa uyarlanabilirdi.²⁵¹

Mücahitler Tanrı'nın dünyayı yaratma amacının salt bir yaratılış düşüncesine dayanmadığını aksine tarihsel bir gelişim ve değişim sürecini de harekete geçirmek istediğini belirtmektedirler. Bu süreç içerisinde zamanla toplumun tüm tabakalarında haksız adalet ve kurallar geçerli olmuştur. Mücahitlere göre bunlar sınıf ayrılıklarına, baskıcı rejimlere, işveren ile işçi arasındaki problemlere ve yanlış ideolojilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.²⁵² Toplumun dengesini kökten sarsan bu ve benzeri çelişkilerin boyutu kölelik, feodalizm ve kapitalizmi ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle Halkın Mücahitleri Örgütü Kur'an'ın hükmettiği gibi insanların haksızlığa uğramayacağı, toplum eşitliğinin sağlanabileceği bir tarihsel dinamizmin oluşmasını hedeflemekteydiler. Bu ideali İslam'ın özü olarak görüp mücadelelerini bu minvalde sürdürdüler. Böylece onlar için Marksizm'le de uyum içerisinde olabilecekleri bir kapı açılmıştır. Dolayısıyla hak hukuk meseleleri, toplumsal eşitlik gibi kavramlar hem İslam'ın hem de sol zihniyetin ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Mücahitler kitlelerin nihai hedeflerine ulaşmaları için peygamberlerin gönderildiğini ve bunun da tarihsel determinizmin yasalarını harekete geçirdiğini düşünmekteydiler. Dolayısıyla peygamberler toplumda yeni bir ilerleme ile nihai mükemmelliğe doğru hareket halinde olan dinamik bir toplum kurmak için mücadele vermekteydi.²⁵³ Halkın Mücahitleri Örgütü teorik olarak İslam'ı betimlemeyi ve mücadelelerinde bunu pratiğe dökmeyi hedefleyen bir anlayışla sağlam temeller üzerinde yol almayı öncelemiştir. Ancak İslami konularda en fazla değindikleri mesele şüphesiz toplumu yoksulluktan, savaşlardan, adaletsizliklerden, eşitsizlikten ve baskıdan arındırıp sınıfsız bir toplum inşa etmeyi savunmaktır. Bu sınıfsız toplum Marksizm'in özüyle örtüşmektedir. Sınıfsız bir toplum kurmayı planlayan örgüt "Mücahit" ismini kullanırken de aynı hassasiyetleri göz önünde bulundurup Hz.

²⁵¹ Ronen A. Cohen, **The Rise and Fall of the Mojahedin Khalq 1987-1997**, Sussex Academic Press, Brighton, 2009, s. 24.

²⁵² Cohen, a.g.e., s. 18-19.

²⁵³ Cohen, a.g.e., s. 18-19.

Muhammed'in dava arkadaşlarını kendilerini tanımlamak için kullanmışlardır.²⁵⁴ Mücahitler bu tip İslami terimlere özen gösterirken, esasında onlar İslam ülkelerinde bu terimi kullanan gruplardan daha çok etkilenmişlerdir. Nitekim İslam'ın en bariz mücadeleci versiyonunu pratikte uygulanmış şeklini Cezayir, Filistin ve Lübnan gibi ülkelerdeki Müslümanların davalarında görmekteydiler.

İslam Peygamberinin insanlığı her türlü baskıdan, zulümden ve yanlış yola saptaktan kurtarmak için gönderildiğini savunan mücahitler Şiilikteki şehitlik anlayışını da bu tasvire uygun olarak yorumlamaktadır. Dolayısıyla onlar İslam'ı, Şiiliği ve Marksizm'deki haksızlığa karşı koyma mücadelesini bir bütün olarak değerlendirmektedir. Şiilikteki şehitlik inancına atıfta bulunarak günümüzün modern Che Guevara'sına benzetmekteydiler ve buna devrimci bir nitelik kazandırmaktaydılar.²⁵⁵ Mücahitlerin İslam'ı ve Şiiliği yorumlama tarzı İran İslam Cumhuriyeti kurulduktan sonra bu yeni sistemle de ideolojik olarak bağdaşamayacakları bir döneme gireceklerini göstermektedir. Nitekim onlar dinin dinamik bir yapısına inanıp çağa göre değişkenlik ve gelişim göstereceğini iddia etmekteydiler. Bu nedenle Velayet-i Fakih'in siyasi ve dini vesayetini müçtehit derecesinde tek bir yönetici fakihte toplanması ne demokratik bir sürecin bir sonucu ne de İslam'ın öngördüğü bir anlayış biçimidir.²⁵⁶

İslam'ın temelde dinamik bir din olduğuna ve bu nedenle bilim ve teknolojiye veya genel olarak uygarlığın gelişimine karşı olmadığı için sosyal gelişmelerin ötelenmemesi gerektiğine inanmaktaydılar. İslam'ın rolü, her nesilde insanoğlunun gelişimini ve ilerlemesini teşvik etmekteydi. İslam eski zamana hitap eden tarihi temel değerlerini korumak demek değildi. Dolayısıyla Velayet-i Fakih da bu anlamda Mücahitlerin kabul edemeyecekleri bir yaşam tarzı ve düşünce şekliydi.²⁵⁷

Mücahitler bu bağlamda İslam'ın tüm diğer yorumlamalarını özellikle Şii İslam'ın prensiplerini reddetmektedir. Marjinal bir ideolojiye sahip olan mücahitler Şiilik ile ilgili algıları da aynı minvalde kendini göstermektedir. Nitekim onlar Şiiliğin

²⁵⁴ Gahar.ir, "Târihçe sâzmân-i mucâhidîn-i halk ve hedef-i an", (Erişim 03 Aralık 2023).

²⁵⁵ Hüseyini Ahmedi Ruhani, **Sâzmân-i mucâhidîn-i halk şinaht**, s. 46-50.

²⁵⁶ Cohen, a.g.e., s. 24-25.

²⁵⁷ Cohen, a.g.e., s. 24.

temel prensiplerinin sivil bir toplumun oluşumunu sağlaması gerektiğini ve bireyi hem topluma hem de bireysel ilişkilere dahil olmaya teşkil etmesi gerektiğini iddia etmekteydiler.

2.1.4. HMÖ'nün Devrimci Karakteri

Mücahitler şah rejimine karşı silahlı mücadeleyi esas alan yeni bir devrimci hareket olarak ortaya çıkarken temel prensipleri bugüne kadar faaliyet gösteren organizasyonların en iyi alternatifi olarak ortaya çıkmaktır. Nitekim geçmişte de muhalif hareketler rejimi değiştirip yeni bir iktidar yaratma söylemiyle çıkmış olsalar bile mecliste sadece kendilerini temsil edecek bir bakanlık alma noktasında başarı sağlayabilmişlerdir.²⁵⁸ Mecliste muhalif bir fraksiyon olmak temel sorunlara çözüm getirememiş, yalnızca geçici önlemler arasında yer almış ve İran halkının yaşadığı yoksulluğu ve geri kalmışlığı bütünüyle etkileyecek veya değiştirecek bir etki gösterememiştir. Mücahitlerin amacı İslam'ın öngördüğü dini öğretiler çerçevesinde hareket edip ideolojilerinin dayandığı demokratik prensipler üzerine dinin geliştirilmiş bir yorumunu ortaya koymaktır. Ancak onların da kısmen çelişkili düşünceler içerisinde oldukları bir gerçektir. Mücahitler Hz. İsa'nın, Hz. Musa'nın Hz. Muhammed'in (S.A.V) yaşamlarını ve mücadelelerini takip etmekteydiler ve kendi ideolojik ilkelerine karşın mükemmel örnekler olduklarını savunmaktaydılar. Nitekim bu peygamberler hiçbir zaman -sözde ve eylemde- savaşları, şiddeti ve zulmü desteklemediler.²⁵⁹ Mücahitlerin silahlı mücadeleye dayanan devrimci karakterleri daha çok peygamberlerin ve imamların eylemlerini ve sözlerini kendi eylemlerini ve ideolojik fikirlerini haklı çıkaracak şekilde yorumlamaya dayanmaktadır. Bu sebeple mücahitlerin bu dönemde geliştirdikleri İslam, kapalı lisanlarıyla katı düşünceli ulema tarafından yorumlanan değil, öğrencilerin ve genç neslin yüksek eğitimli militan çevresi tarafından yorumlanan bir İslam olmuştur.

²⁵⁸ Çağdaş İran Tarihinin en önemli siyasi hareketi olan Milli Cephe Nisan 1951'de koalisyon hükümetinde yer alıp hareketin lideri Muhammet Musaddık Başbakan seçilmiştir. Yine 1952 yılındaki genel seçimlerde Milli Cephe büyük bir başarı elde etmişti. Meclis başkanı hareketin içinden olan Ayetullah Kaşani idi. Djalili-Kellner, a.g.e.,s. 89.

²⁵⁹ Cohen, a.g.e., s. 23.

Mücahitleri etkileyen diğer fikir akımları da yurt dışındaki devrim hareketleri ve onları yöneten şahsiyetlerdir. Tüm bu devrimler hakkında yeteri kadar mülahazalar ve tartışmalar sürdüren mücahitleri etkileyen isimlerden biri de hakkında en fazla eser yazılan devrimcilerden biri olan Mao Tse Thung'dur. Görüşleri Marksizm'in gelişmiş yorumunu oluşturan Thung hem örgütün çıkış aşamasında hem de sonrasında etkisi altında kalan bir isim olmuştur. Her ne kadar mücahitler İslam ile Marksizm'in bir sentezini ortaya koymak isteseler de bu bağlamda çelişkiler içerisinde olmuşlardır. Nitekim mücahitler gerçekleri ancak olgular üzerinden bulacağına inanan Mao'nun diyalektik teorisiyle teolojik olarak başa çıkmakta zorlanmıştır. Örgütün bazı üyeleri Mao'nun determinist Marksist değerlerinin Kur'an ve İslam'la uyuşmadığını düşünmektedir.²⁶⁰

Mücahitleri zorlayan diğer bir mevzu ise Mao'nun devrimci bir gücün sayıca az olmasına rağmen mücadeleye başlaması gerektiği düşüncesidir. Bu nedenle örgüt silahlı eylemleri için küçük çapta da olsa bir cephanelik inşa etmesi gerektiğine inanmaktadır. Dönemin şartlarında bilhassa SAVAK'ın tüm silahlı muhalefeti en sert bir şekilde bastırdığı yıllarda bu teori mücahitleri zorlayacak bir adım olmuştur. Mücahitlerin hem siyasi faaliyetlerini hem de silahlı eylemleri bir arada yürütmek istemeleri de yine Mao'nun düşüncelerine dayanmaktadır. Çünkü Mao devrimci güçlerin silahlı eylemleri halkı ne kadar etkilerse toplumun da o kadar saygınlık kazanacağı düşüncesindedir.²⁶¹ Dolayısıyla örgütün siyasi gücü halkın kendisiydi ve halkın desteği ve sempatisi devam ettiği sürece örgüt devrim hedeflerine ulaşabilirdi. Mücahitler için de çıktıkları yol sonuç olarak hareketi devrime götürecek bir gerilla savaşının parçası olan siyasi bir faaliyettir. Mevcut sistemi değiştirmek için kitlesel bir devrimi planlayan mücahitler ön gördükleri gerilla savaşını bilhassa şehirlerde sürdüreceklerdir. Örgütün üyelerinden Sait Muhsin yaptığı bir savunmada devrime işçilerden, çiftçilerden, köylülerden ve küçük burjuvazinin çeşitli tabakalarından katılımın olması gerektiğini, ancak bu devrimi işçi sınıfının yönetmesi ve sonuca ulaştırması gerektiğini aktarmaktadır.²⁶² Bu bağlamda örgüt devrimci bir organizasyon

²⁶⁰ Cohen, a.g.e., s. 25.

²⁶¹ Cohen, a.g.e., s. 26-27.

²⁶² *Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354)*, C. 1, s. 368.

çerçevesinde halkın desteğini almak gerektiğini düşünmektedir. Çünkü onlar ancak halkın destek verdiği bir devrimin başarılı olabileceğine inanmaktadır.

2.1.5. HMÖ'nün Yapılanması

İran yakın tarihinde İslam'ın modern devrimci yorumunu sistemli bir şekilde geliştiren ilk örgüt olan Halkın Mücahitleri Örgütü kurulduğu ilk yıllarda (1963-68) hücre yapılanması formatında çalışarak İslam'ın eşitlikçi, ilerlemeci ve ilmi yorumlarına yoğunlaşırken, 1968 baharında ise örgütün organize safhasına geçme aşamasına gelmiş ve bu bağlamda örgüt yavaş yavaş askeri bir rejime dönüşen hükümetin markajına girmeye başlamıştır. Tahran'da gizli bir toplantı düzenleyen mücahitler “merkezi komite” sistemini 60 üyeli “merkezi kadro” sistemine dönüştürmüşlerdir. 1969 yılında merkezi kadrodan Hüseyin Ruhani El-Fetih'in temsilcileriyle temasa geçmek ve müzakerelerde bulunmak için Fransa'ya gitmiştir.²⁶³ Örgütün Avrupa yapılanmasındaki ciddi adımlar bu tarihten itibaren peyderpey gerçekleşmiştir.

1970 ve 71 yılları arasında Halkın Mücahitleri Örgütü Filistinli devrimcilerle de sıkı bir ilişki kurmuştur. Merkezi komitedeki üyelerin bir kısmı Lübnan ve Ürdün'deki Filistin Kurtuluş Örgütü kamplarına gönderilmiştir. 1970-79 yılları arasında otuz Halkın Mücahitleri Örgütü üyesi bu kamplarda eğitim görmüştür. Ancak mücahitler Filistin'deki devrim hareketinin noksan yanlarını incelerken en önemli eleştirileri El-Fetih Hareketi'nin Filistin'deki kitleleri örgütlemeye yetersiz kaldığı yönündedir.²⁶⁴

Sistematik bir şekilde örgütlenen mücahitler, fedayiler gibi ciddi bir yapısal zayıflığa sahip değildir. Dolayısıyla sadece üniversite ve yüksek okul öğrencileri gibi belli bir zümreye hitap etmemişlerdir. Örgütün arka bahçesini besleyecek olan sıradan halk tabakası onlar için çok daha önemlidir. Mücahitler yalnız silahlı bir mücadele

²⁶³ Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354), C. 1, s. 400.

²⁶⁴ Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354), C. 1, s. 377.

vermemektedir. Bilhassa işçi sınıfını etkilemeyi tasarlayan çeşitli gruplar oluşturarak programlı bir yol haritasına sahiptirler.

Mücahitlerin örgüte en çok yeni üye kazandırdıkları dönem 1969-71 yılları arasındır, üyelerinin 3/2'si bu yıllarda örgüte katılmıştır. Sadece şehirdeki öğrenci ve entelektüel kesimden üye devşirmeye çalışmayan örgüt çatışmalarda kullanmak için bilhassa sıradan halk kesiminden gelen insanlara yönelmiştir. Bu kesim örgütün arka bahçesinde aslında en fazla yararlanacakları sosyal sınıftır. Örgüt gelecekteki varlığını bu sınıf sayesinde garanti altına almayı planlamıştır.²⁶⁵

Mücahitler özgür ve seküler hükümet politikalarıyla statüleri olumsuz yönde etkilenen din adamlarının da sempatisini kazanmış ve 1969 yılının sonlarına gelindiğinde din adamlarına yakınlık göstermeye başlamışlardır. Bazı ilahiyat fakültelerine üye gönderip örgüte bu kesimden daha çok taraftar devşirmeyi amaçlayarak bu bağlamda bir “Din Adamları Grubu (گروه روحانیت – Gürûh-i Rûhâniyet)” kurmuşlardır. Bu grup militan kişilikli din adamlarıyla iş birliği yapmaktan ve iletişim kurmaktan sorumludur. 1972 yılında ise Ayetullah Humeyni “şahı devirmenin bütün Müslümanların görevi olduğunu öne sürmüştü” ve buna istinaden mücahitlerle taktiksel bir iş birliği içerisine girmiştir. Humeyni'nin bu yaklaşımı, mücahitleri radikal Şiiilerin gözünde meşrulaştırmıştır. Humeyni sadece örgütü meşru kılmamış aynı zamanda maddi destek de sunmuştur.²⁶⁶ Humeyni'nin sadık adamı olarak bilinen Ayetullah Beheştî 1970'li yılların başında mücahitlerin Amerikalıları hedef alan saldırılar için örgüte maddi destekte bulunmuştur.²⁶⁷ Mücahitler 1970'li yıllarda zamanında birlikte mücadele ettikleri Özgürlük Hareketi ile de iletişime geçmiştir ve bu bağlantı sonucunda kısmen destek görmüşlerdir. Kadınların da aktif bir şekilde örgütte yer alması için çaba gösterilse de bu anlamda örgütün erken döneminde çok fazla bir katılım sağlanamamıştır.

²⁶⁵ Bundesamt für Verfassungsschutz (BfV), **Volksmoudjahedin Iran, und ihre Frontorganisation Nationaler Widerstandsrat Iran**, Köln, Bundesamt für Verfassungsschutz Yayınları, 2006, s. 18.

²⁶⁶ CIA'nın raporu Humeyni yeraltı hücreleri için 285.000 dolar gibi bir miktarla destekte bulunduğunu aktarmaktadır. Andrew Scott Cooper, **The Fall of Heaven, The Pahlavis and the Final Days of Imperial Iran**, New York, Henry Holt and Co, 2016, s. 244.

²⁶⁷ Cooper, a.g.e., s. 244.

Mücahitler 1970 yılından sonra hem teknik hem de askeri eğitim ve organize olma açısından donanımlı bir hale gelmeye başlamışlardır. Bu bağlamda “İşçi Grubu (گروه کارگری – Gürûh-i Kârgerî)” ve “Kırsal Çalışmalar Grubu (گروه مطالعات روستایی – Gürûh-i Muţâla‘ât-i Rûstâyî)” kurulmuştur. İşçi Grubu’nun görevi örgüte ülkedeki işçilerin durumuna ilişkin raporlar tutmak ve analizler hazırlamaktır, ana hedefi ise işçilerin örgüte katılmalarını ve faaliyetler yürütmelerini sağlamaktır. Kırsal Çalışmalar Grubu’nun görevi ise yine İşçi Grubu’nun yaptığı gibi örgüte köylerin durumuna ilişkin analizler ve raporlar hazırlamaktır.²⁶⁸ Halkın Mücahitleri Örgütü’nün 1970-71 yılları arasındaki en önemli diğer bir faaliyeti ise “İstihbarat Grubu’nu (گروه اطلاعات – Gürûh-i İţtâlâ‘ât)” oluşturulmasıdır. Bu grup şah rejimine bağlı kurumlar ve SAVAK’a bağlı unsurlar hakkında bilgi toplamak amacıyla 1970 yılında kurulmuştur. Bu birimin kuruluşunun hemen ardından “Tedarik Grubu (گروه اطلاعات - Gürûh-i İţtâlâ‘ât)” inşa edilmiştir. Bu grubun amacı ise, mühimmat hazırlamak ve tedarik etmek, ayrıca birliklerin Filistin kamplarına konuşlandırılmasını koordine etmektir.²⁶⁹

1971 yılı başlarında örgüt düzenleyecekleri eylemlerde kullanacakları patlayıcıları nasıl hazırlayacaklarına dair üyelerine eğitim vermek amacıyla “Kimyasal patlayıcılar Grubu”nu (گروه شیمی و مواد انفجار – Gürûh-i şîmî ve mevâd-i inficâr) kurmuştur. Bunun yanında Örgüt 1971 yılının baharında iyi eğitilmiş üyelerden oluşan “Askeri Eğitim Grubu” (گروه آموزش نظامی – Gürûh-i âmûzeş-i nizâmî) adı altında askeri eğitimlerin düzenlenmesinden sorumlu başka bir birimi daha hayata geçirmiştir. Bütün bu gruplar merkez komiteye bağlı olarak çalışmaktadır. Hanifnejad’ın da yine bu dönemde ifade ettiği gibi örgüt “Profesyonel Devrim Tezi”ni adım adım uygulamaktadır.²⁷⁰

Lübnan, Libya ve Suriye’deki kamplarda yeterince eğitim gören üyelerinin İran’a geri dönmesiyle örgüt, tüm alanlarda organize olduktan sonra şehirlerde gerilla hareketini başlatmaya karar vermiştir. Paramiliter gruplar oluşturan üyeler Tahran camilerinin çevresini mesken tutup askeri depo haline getirmişlerdir. Sistemli bir

²⁶⁸ Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354), C. 1, s. 347-348.

²⁶⁹ Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354), C. 1, s. 411-412.

²⁷⁰ Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354), C. 1, s. 413-414.

şekilde organize olan örgüt 1971 yılının başında artık bir üst seviyeye ulaşmış, kazandıkları eğitimi bir şekilde pratiğe dökmek için gayret sarf etmişlerdir. Bu bağlamda genç bir devrimci o dönem şu sözleri aktarmaktaydı:

Organizasyonun ulaştığı nokta oldukça gelişmiş ve karmaşıktı. Silah bulmak zor olmadı. Silah vardı. Biz Tahran’da kendi el bombalarımızı ürettik.²⁷¹

Mücahitlerin ülke içinde dahi eğitim alanları vardı. Dağlarda silah kullanmayı öğrenip, bomba yerleştirmeyi, büyük kalabalıkları siper olarak kullanıp güvenlik güçlerine nasıl saldırılacağını öğrenmekteydiler.

2.2. Silahlı Mücadele Evresi

Halkın Mücahitleri Örgütü’nün liderlerinden Hanifnejad 1970 yılında bir taslak hazırlayarak üyelerin ideolojik, siyasi ve pratik alanda aynı anda olgunluğa ulaşmalarını sağlamayı planlamıştır. Hanifnejad’ın tasarısı gelecekteki örgütsel yapı için somut kavramlar içermektedir. Gerek oluşturdukları gruplar içerisindeki üyeler gerekse diğer bireysel üyeler eğitimini tamamlamış sorumlu kimseler aracılığıyla merkezi yönetimle temas halinde olacaktır. Böylelikle as-üs ilişkisi sağlanıp örgütsel disiplin tüm üyelere ulaşabilecektir ve bu gerekli bilince erişmiş işkence altındaki üyelerin bilgi aktarımının önüne kısmen geçilmiş olunacaktır. Örgüte kazandırdığı yeni yol haritasıyla Hanifnejad rejime karşı büyük bir eylem hazırlığı içerisine girmiştir. Böylelikle halka bir umut kapısı açmak ve toplumun içinde bulunduğu korku ve panik atmosferini kırmak amaçlanmaktadır. Bunun için örgüt en uygun zaman olarak şahın İran’daki monarşi düzenin 2500. yıl kutlamasını seçmiştir.²⁷² Örgüt Ağustos 1971’de Tahran’ın elektrik sistemini patlatmayı planlamıştır. Fakat saldırıdan

²⁷¹ Cooper, a.g.e., s. 244.

²⁷² 1971 yılı Şah’ın öz güveninin arttığı bir döneme denk gelmektedir. Nitekim İngiltere’nin Basra Körfezi’nden çekilmesiyle Bahreyn, Katar, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler kuruldu. İngiltere’nin bölgeden çekilmesi ancak İran gibi bir gücün doldurabileceği bir boşluk yaratmaktaydı. Böylelikle Şah Basra Körfezi’nde etkin bir rol oynamaya hazırды. Tüm bu gelişmeler Şah’ın büyük bir gövde gösterisiyle İran monarşisini oldukça pahalı sayılabilecek bir törenle kutladı. 12 Ekim 1971 yılında Ahemenidlerin ilk başkenti Pasargad’ta bağlayan törende dünyanın dört bir yanından krallıklarını prenslerin, devlet başkanların ve başbakanların onuruna verilen yemek, ses ve ışık gösterileri gibi birçok etkinlik ülke bütçesine 22 milyon dolara mal oldu. Cooper, a.g.e., s. 161-162.

birkaç gün önce SAVAK örgütün birçok üyesini tutuklamıştır. Bunların bazıları delil yetersizliğinden serbest kalsa da bu eylem mücahitler için başarısız bir girişim olarak kalmıştır. Saldırının düzenlendiği ağustos ayında SAVAK mücahitlerin yeraltı kamplarının ve üslerinin izini sürerek örgütün üç kurucusunu ve kadrosunun büyük bir bölümünü tutuklamıştır. Örgütün üyelerinin yüzde 80'i tek seferde tutuklanmıştır. Aylar süren araştırmaların neticesinde 1972 yılında örgütün tüm yönetici kadrosu idamlar ve şehirlerde sürdürülen sokak çatışmalarıyla SAVAK tarafından ortadan kaldırılmıştır. Tutuklananlar arasında örgütün gelecekte liderliğini üstlenecek olan Mesut Recevi de bulunmaktadır.²⁷³

Şüphesiz örgüt rejimle karşı karşıya gelmek için bir yerden başlamalıdır ancak bunun tam olarak ne zaman olacağı henüz belli değildir. Halkın Mücahitleri Örgütü gibi bu yıllarda silahlı eylemlerde bulunan Halkın Fedaileri Örgütü'nün 1971 yılında vuku bulan eylemi²⁷⁴ mücahitlerin erken eylem planının devreye girmesini tetiklemiştir. İran monarşisinin 2500. Yılı kutlamalarında gösterdikleri başarısız performans, örgütün silahlı mücadelesini başlatmış ve ismini daha açık bir şekilde duyurmuştur. Nitekim SAVAK'ın fedayiler gibi silahlı örgütler üzerindeki baskısı o dönem öyle artmıştır ki mücahitler için artık rejimle sıcak bir çatışmaya girmeden yeraltı yapılanmasının ilerlemesi mümkün görünmemektedir. Mücahitler bu defa hapisanede tutuklu arkadaşlarıyla takas etmek için şahın yeğeni Prens Şahram'ı kaçırmışlardır.²⁷⁵ Ancak bu girişim dahi başarısızlıkla sonuçlanmış ve ileriki yıllarda daha fazla örgüt üyesinin tutuklanmasına sebebiyet vermiştir.

Hanifnejad'ın 1970 yılında hazırladığı taslak üyelere kapsamlı bir vizyon kazandırmayı amaçlamaktadır. Ancak örgütteki kimi üyeler kendilerini siyasi açıdan geliştirirken, bazıları ideolojik, bazıları ise askeri alanda gelişim göstermiştir. Bu durum örgütün farklı toplumsal sınıflardan üyelere sahip olmasından kaynaklanmıştır.

²⁷³ Autonomie, "DieVolksmojahedin im Iran", s. 19.

²⁷⁴ Fedayiler İran'ın kuzeyindeki Siahel köyünde 8 Şubat 1971 yılında jandarma teşkilatına bir saldırı düzenlediler. Rejim birlikleriyle Fedayiler arasında üç hafta süren şiddetli çatışmaların sonucunda otuz asker ve iki gerilla vurularak öldürüldü, 17'si tutuklandı, onu kurşuna dizildi ve geri kalanı işkenceye tabi tutuldu. Abrahamian, "The Guerrilla Movement in Iran, 1963-1977", s. 150-51.

²⁷⁵ Farinaz Aryanfar, "Mojahedin Khalq Organization", (Leiden: Leiden Üniversitesi, Modern Orta Doğu Araştırmaları, Yüksek Lisans Tezi, 2013), s. 5.

İşçi sınıfından gelen üyelerin örgüt içerisindeki kişisel gelişimi farklı yönde seyrederken, bir esnafın ya da üniversite öğrencisinininki farklı bir seyirdeydi. Ayrıca üyeler gerilla hareketi için gerekli eforu sağlamaya çalışırken, bunun için bir takım askeri eğitimler alırken, ideolojik olarak kendilerini geliştirmek için ne yeterli gücü ne de zamanı bulabiliyorlardı. Bunun dışında, örgütün sorumluları farklı alanlarda kurulan grupların başında liderlik yapmakta ya da yurt dışında bulunduklarından kendi bilgi ve deneyimlerini yeni üye olanlara aktarmakta sorun yaşamaktaydı.²⁷⁶

Hem mücahitlerin hem de fedayilerin giriştikleri başarısız eylem planlarından sonra devletin örgüte karşı uyguladığı şiddet karşısında mücahitler geri adım atmamıştır. Örgüt tutukluları cezaevi dışında kalan üyeleri aracılığıyla eylemlerine devam etmiştir. Diğer taraftan örgüt aldıkları bu ağır darbenin iç muhasebesini yaparken yenilginin asıl nedeninin teoriye çok fazla zaman harcanması, askeri uygulamaya ise çok daha az zaman harcanması olarak görmüştür. 1971 yılı içerisinde gösterilen tüm gayrete rağmen Halkın Mücahitleri Örgütü yeteri kadar gelişim gösterememiştir. İdeolojik gelişimleri bu dönemde yeteri kadar gelişmemiş olan mücahitler ancak 1975 yılından itibaren gösterdikleri gerilla hareketiyle kayda değer bir başarı sağlayabilmişlerdir.²⁷⁷

Halkın Mücahitleri Örgütü yaptığı derin analizler ve edindiği tecrübelerden dersler çıkararak yeniden bir askeri yapılanma içerisine girmiştir. Hanifnejad'ın öngördüğü yol haritası ya da taslak bertaraf edilerek kadrolar pratik bilgilerine ve eylemlerine göre göreve alınmış, yeni kadronun oluşmasındaki kriterler değiştirilmiştir. 1971 yılının kayıpları telafi edilmeye çalışılarak örgüt kısa sürede toparlanmıştır. Dolayısıyla 1971 yılının sonunda mücahitler eylemlerine yeniden başlamıştır. Polis karakollarındaki baskınlara ağırlık verilirken, ABD Başkanı Richard Nixon'ın (1969-1974) İran gezisine karşı düzenlenen protestolarda bulunmuşlardır. HMÖ sadece şah rejimine karşı değil anti-emperyalist duruşundan dolayı ülkedeki Amerikalılara da bir dizi eylemler gerçekleştirmiştir. Mücahitler 30 Kasım 1971 tarihinde ABD Büyükelçisi Douglas Mac Arthur'u kaçırma girişiminde

²⁷⁶ Autonomie, "DieVolksmodjahedin im Iran", s. 19-20.

²⁷⁷ Autonomie, "DieVolksmodjahedin im Iran", s. 12-13.

bulunmuşlardır. Ardından Mayıs 1972’de Amerikalı Tümgeneral Harold Price’a bir suikast düzenlemişlerdir. Amerikalı Yarbay Louise Lee Hawkins ise 1973 yılında mücahitler tarafından evinin önünde öldürülmüştür. 1972 yılında bir SAVAK subayı, 1973 yılında çok sayıda ABD ajanı mücahitler tarafından öldürülmüştür. HMÖ Amerikalı bürokratlar ve üst düzey askeri yetkililerin dışında ülkedeki Pan-American Airlines, Shell Oil Company, Hotel International, Radio City Cinema gibi yabancı şirketleri ve iş adamlarını da hedef almıştır.²⁷⁸

Mücahitlerin hedefinde şüphesiz sadece Amerikalılar yoktur. Şah ile iyi ilişkilerde bulunmak isteyen diğer ülkeler de mücahitlerin hedef tahtasında yer almaktadır. 3 Ağustos 1972 tarihinde Kral Hüseyin’in İran ziyaretini protesto etmek için Ürdün Büyükelçiliği bombalanmıştır. 1973-75 yılları arasında silahlı eylem planını yoğunlaştıran örgüt 1973’te şehirlerde başladığı gerilla hareketine Tahran polisiyle iki sokak çatışması gerçekleştirerek sürdürmüştür. Yabancılar a ait birçok binaya ve şirketlere bombalama eylemleri düzenleyen mücahitler aynı yılın eylül ayında sokak çatışmalarını arttırmıştır. HMÖ ilk şehir dışı operasyonunu ise 1974 yılında İsfahan’da gerçekleştirmiştir. İsfahan polis merkezine saldıran mücahitler Umman Bankası, İngiliz Büyükelçiliğini ve Tahran Üniversitesi’ndeki SAVAK merkezini bombalamıştır. Mücahitler 1974 yılında Amerika ve İsrail’e ait şirket ve kuruluşları hedef almışlardır. 1973-1976 yılları arasında üçü resmi görevli, üçü de halktan olmak üzere altı ABD vatandaşı örgüt tarafından öldürülmüştür.²⁷⁹

1977 yılı itibariyle İran’da 52 bin ABD vatandaşı bulunmaktadır. ABD’liler dışında 8 bin İngiliz, 8 bin Fransız, 16 bin Batı Almanya, 20 bin İtalyan yaşamaktadır. Bunun dışında 1976-77 yılları arasında İran’ı 380 bin turist ziyaret etmiştir.²⁸⁰ Bu anlamda muhalif örgütlerin en fazla hedefi haline gelen ABD vatandaşlarının can güvenliğini sağlamak neredeyse mümkün görünmemektedir. Bu nedenle şah askeri

²⁷⁸ Abrahamian, **The Iranian Mojahedin**, s. 141.

²⁷⁹ Bundesamt für Verfassungsschutz, **Volksmodjahedin Iran, und ihre Frontorganisation Nationaler Widerstandsrat Iran**, s. 18.

²⁸⁰ Cooper, a.g.e., s. 34.

önlemlerin dışında medya ve sosyal ağları vasıtasıyla örgütle eleştirel bir diskursla mücadele etmiştir.

Şah rejimi meydana gelen bu silahlı çatışmalar ve bombalamaların özellikle kadın ve çocuklar olmak üzere masum sivillerin ağır kayıplarına yol açtığını iddia etmiştir. Mücahitlere karşı karalama kampanyasına başlayan rejim halk nezdinde onları itibarsızlaştırmaya çalışmış ve öldürülen askerlerin, arkada kalan ailelerinin görüntüleri yayımlanmıştır. Bunun dışında Halkın Mücahitleri Örgütü'nün ideolojik yapısını da itibarsızlaştırmak isteyen devlet Marksizm ile İslam'ın birbiriyle uyumlu olmadığını ve mücahitlerin Müslüman kılığına giren kafirler olduğunu iddia etmiştir.²⁸¹ Örgüt her ne kadar şah düzenine karşı sayısız eylemlerde bulunmuş olsa da bu yeterli olmamıştır. HMÖ bu yüzden rejimin ağır baskısı ve propagandasıyla baş edebilecek yeni bir aşamaya geçmenin hazırlığı içerisine girmiştir.

2.2.1. Örgütte Yol Ayrımı ve 1973 Çizgisi

Örgüt bir süreliğine askeri eylemlerine ara vermiş ve yeniden yapılanma içerisine girmiştir. Bu bağlamda cezaevinden firar etmiş olan örgüt üyesi Reza Rezai HMÖ'de yeni bir ideolojik eğitim süreci başlatmıştır. Gruplar yeniden toparlanıp, ideolojik olarak birleşene kadar silahlı mücadeleler duraksamıştır. Örgüt her ne kadar silahlı mücadele stratejisinin doğru olduğunu benimsemiş olsa da üyelerin düşünsel olarak durduğu yer ve İran toplumuyla olan ilişkilerinde daha çok çalışılması gerektiği kanaatine varılmıştır. Halen dini yapılarını koruyan mücahitler İslami ideolojinin ve kültürün örgütün temel ilkesi olarak kabul edilmesi sonucuna varmışlardır. Bunun daha açık ifadesi devrimci Şii kültürün gerçek İslami ideolojinin temeli olduğu düşüncesidir. Sonuç olarak öne sürdükleri bu tezin doğruluğu örgütün iki yıl boyunca aldığı geniş destekle doğrulanmıştır. Nitekim bugüne kadar bu ayrıntıları göz ardı eden organizasyonlar Halkın Mücahitleri Örgütü kadar destek sağlayamamıştır. Kendine has ayrıcalıklı bir yol haritası ya da düşünsel yapı oluşturan örgüt halkın büyük desteğini üzerine çekmiş ve bu toplumun zamanla şah rejimine karşı baskısını da

²⁸¹ Abrahamian, *The Iranian Mojahedin*, s. 143-144.

artırmıştır. Ancak örgüt yeniden yapılanma politikasını istediği gibi uygulayamamıştır. Nitekim bu işin öncülüğünü yapan Rezai bir eylemde vurularak öldürülmüştür. Rezai'nin gidişi Hanifnejad'ın tekrar mücahitler için ihtiyaç duyulan yeniden yapılanmayı oluşturacak kişi olmasını sağlamıştır. Ancak 25 Mayıs 1972'de şah rejimi Muhammed Hanifnejad, Sait Muhsin ve Ali Asker Badizadegan'ı asmıştır. Bu bağlamda SAVAK rejime yönelik örgütün artan tehditlerini etkisiz hale getirmekte kararlı olmuştur.²⁸²

Halkın Mücahitleri Örgütü'nün fedayilerin Siahkal'da yaptığı eylem sonucu²⁸³ askeri mücadeleye hızlı bir geçiş yapmak zorunda kalması, uzun süredir devam eden merkezi kadrodaki liderlerini kaybetmesi ve Ağustos 1971 yenilgisinin sonuçlarının yetersiz analizi 1975'te örgütü çözülmenin eşiğine getirmiştir. Nitekim 1971 yılındaki tutuklamalarda birçok örgüt üyesi fedayiler gibi ilk kez cezaevinde yan yana düşmüşlerdir. Fedayiler ve mücahitler arasında cezaevi süresince başlayan tartışmalar ve fikir alışverişleri fedayilerin geleceği için bir değişim göstermezken mücahitleri ikiye ayırmıştır.²⁸⁴ Bu bağlamda fedayilerin Marksist çizgisi kuşkusuz mücahitler üzerinde daha fazla etki yaratmıştır.

O dönemin militarist çizgiye ve pratik askeri tecrübeye sahip olması nedeniyle cezaevinden firar eden Behram Arami'nin de merkezi komiteye gelmesi silahlı mücadeleye devam edilmesini sağlayan kanadın güçlenmesini sağlamıştır. 1973 kışının sonunda Aram örgütte açıkça Marksizm-Leninizm'i ilan etmiş, mücahitler içerisinde bu kanat tüm askeri örgüt yapısına sahip olmuştur. Zamanla örgüt içerisindeki bu akım geri kalmış buldukları İslami popülizmi örgüt dışına itmeye çalışmıştır. İlk önce örgütün teorideki düşünsel yapısını değiştirmek için çaba sarf etmişler, daha sonra ABD tarafından yönetilen kurum ve kuruluşlara tekrar saldırı

²⁸² Örgütün daha sonra liderliğini sürdürecektir olan Mesut Recevi ise İsviçre'de tanınmış bir hukukçu ve politikacı olan kardeşi Kazım Recevi'nin yürüttüğü uluslararası bir kampanya sayesinde ölümden kurtuldu. Mesut Recevi'nin ölüm cezasının iptali için çeşitli örgüt ve politikacıları bir araya getirerek Şah rejimine baskı uygulamıştır. Bu politikacılardan biri de Fransız Sosyalist Parti lideri ve gelecekte Cumhurbaşkanı seçilecek olan François Mitterrand'tır. Şah rejimi böylelikle Mesut Recevi'nin cezasını idamdan ömür boyu hapse çevirmiştir. Farid Mahoutchi, "A Primer on the History of the People's Mojahedin Organization of Iran", Mojahedin.org (Erişim 27 Ekim 2021).

²⁸³ Autonomie, "DieVolsmodjahedin im Iran", s. 19.

²⁸⁴ Autonomie, "DieVolsmodjahedin im Iran", s. 20.

hazırlıklarına geçip kitlelerin kendilerini bu şekilde şah rejimine karşı ifade etmesi için çalışmışlardır.²⁸⁵

Örgüt içerisindeki bu fikirsel ayrılık 1974-75 yılları arasında da devam etmiştir. Mücahitlerden Marksist düşünceyi savunan liderler 1975 yılının mayıs ayında serbest bırakılmış ve hiçbir direktif olmaksızın Halkın Mücahitleri Örgütü'nün ideolojik konumunu ortaya koyan bir manifesto yayınlamışlardır. Bu manifesto hem dini hem de seküler çevreler tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır. Manifestoda İslam'ın kitleleri uyuşturan bir afyon olduğu ve Marksizm ile Leninizm'in insanlığın kurtuluşunu sağlanacağı ifade edilmektedir.

Biri örgütün orijinal isminden vazgeçmeyi reddeden ve muhaliflerini kanlı bir darbeye kontrolü ele geçirmekle suçlayan müslüman mücahitlerdi. İslam Devrimi'nden sonra orijinal ünvanını tamamen kazandı. Diğer, başlangıçta İran Halkın Mücahitleri Örgütü'nün tam adını kullanan Marksist mücahitlerdi. Daha sonra 1978'de İran Halkın Mücahitleri Örgütü'nün Marksist-Leninist Şubesi (Bahş-i Marksisti-Leninisti-yi Sazeman-i Mojahedin-i Halk-i İran) ismini üstlendi ve devrim sırasında bazı Maoist gruplarla birleşerek İşçi Sınıfının Kurtuluşu Yolunda Savaş Örgütü (Sazemen-i Paykar der Rah-i Azadi-yi Tabaqe-yi Kargar) oluşturdu. Bu örgüt, daha sonra Peykar Örgütü olarak tanındı.²⁸⁶

Bu duyurudan itibaren Tahran, Tebriz ve Meşhed'te örgüte bağlı birçok hücrede bulunan üyeler bu rota değişikliğine sıcak bakmamıştır. Mücahitler içerisindeki bu Marksist kanat örgütteki bu değişime ayak uydurmayan üyelerle çatışmıştır. Örgüt içerisindeki bu çalkantıdan faydalanan SAVAK içeriye kendi ajanlarını yerleştirerek örgütün daha fazla sarsılmasını sağlamıştır.²⁸⁷ 1975 yılında bu süreç devam ederken her iki gruptan onlarca militan öldürülmüş, bu olaylar şahın bir süre daha ülkedeki iç dinamikleri kontrol altına almasını sağlamıştır.

Mücahitler içerisindeki Marksist kanat "Halkın Mücahitleri" adını kullansalar da devrime doğru giden yolda Peykar adını kullanmıştır.²⁸⁸ Mücahitlerin devrime

²⁸⁵ Autonomie, "Die Volksmodjahedin im Iran", s. 20.

²⁸⁶ Abrahamian, **The Iranian Mojahedin**, s. 145-146.

²⁸⁷ Bundesamt für Verfassungsschutz, **Volksmodjahedin Iran, und ihre Frontorganisation Nationaler Widerstandsrat Iran**, s. 20-21.

²⁸⁸ Abrahamian, **The Iranian Mojahedin**, s. 145-146.

giden yolda yaşadıkları olumsuz tecrübelerin sonucunda cezaevi süreci gelecekleri adına bir dönüm noktası olmuştur. Bu bölünme ileride daha da keskin hatlar çerçevesinde şekillenecektir. Daha cılız bir grup olarak kalan Maoizm'e daha yakın duran mücahitlerden bir kanat daha o dönemlerde ortaya çıkmıştır. Cezaevinden dışarı çıktıklarında İran Devrimci İşçileri Örgütü'nü (Sâzmân-i Kârgerân-i İnklâb-i Îrân) kurmuşlardır. Daha sonra bu grup yayınladıkları gazetenin başlığını taşıyan İşçi Yolu (Râh-i Kârger) olarak tanınmıştır.²⁸⁹

Esasında örgüt içerisindeki bölünme cezaevi sürecinde yaptıkları mülahazalar sonucunda ortaya çıkan bir yol ayrımı değildir. Daha öncesinde yukarıda bahsi geçen üç fraksiyondan Taki Şehram²⁹⁰ öncülüğündeki grup bölünmeyi hazırlayan manifestonun yazılmasını sağlayan kişidir ve zamanla daha sol eğilimler içerisine girerek örgütün dini arka planını görmezden gelmiştir. Diğer taraftan Behram Aram öncülüğündeki diğer grup ise merkezi komiteye gelmesiyle örgüte daha fazla Marksizm'i yayarak askeri kanadı henüz 1973 yılında ele geçirmiştir. Dolayısıyla örgütteki çözülme veya yol ayrımları daha çok lider pozisyonunda bulunan üyelerin ideolojik yapılarıyla şekillenmiştir. Nitekim silahlı mücadeleyi öngören bir örgüt için Marksist ve Leninist düşüncelerin zamanla örgütün temel ideolojisi haline gelmemesini engellemek çok mümkün görünmemektedir.²⁹¹ Bu nedenle İslami bir yapıyla Şiiliğin mücadelecisi ve şehitlik öğretileriyle yola çıkan bir örgütün aynı zamanda Marksist ideolojiye sahip olması şüphesiz en büyük fikir ayrılığının temelini oluşturmaktadır. Zira bu iki farklı ideolojinin bir araya gelmesini entelektüel çevre kanıksayamamıştır. Nitekim örgütün din adamlarından bilhassa o dönem Necef'te bulunan Humeyni'den destek görmemeleri bir hayal kırıklığıdır.²⁹² Dahası gerek yurt

²⁸⁹ Abrahamian, **The Iranian Mojahedin**, s. 146.

²⁹⁰ Taki Şehram 1947 yılında Tahran'da doğdu. HMÖ'nün merkez komitesinde yer almaktaydı. Tahran Üniversitesi'nde matematik okudu. Peykar Örgütü'nde öncü bir role sahipti. 1974 yılında yaklaşık yüz sayfalık yazdığı bir makale HMÖ içerisinde ciddi ideolojik bir değişimler hedeflemekteydi. 1979 yılında Peykar Örgütü'ndeki işlevinden dolayı cezaevine girdi ve bir yıl sonra da idam edildi.

²⁹¹ Muhsin Behiştî Sereşt ve Leyla Heyderi-yi Batini, "Ceryan Şinasi-yi gurûh-hayi mezhebi sazman-i mücahidin-i halk pes ez inşîab-i ideolojiki", faslname-yi jerfapejuh, sal-i evvel, Nr. 1 2014, s. 42-68.

²⁹² Halkın Mücahitleri Örgütü Necef'te bulunan Humeyni'yi ilk ziyaretleri 1972 yılında gerçekleşti. Görüşmeye giden isimler arasında yer alan Hüseyin Ruhani ve Turab Hakşenas dini eğitim görmüş kişilerdi. Fakat her ne kadar Örgüt İslami vurgulara sahip olsa da aralarındaki fikir ayrılıklarından dolayı Humeyni ile 1974 yılına kadar süren diyalog başarısızlıkla sonuçlandı. Abrahamian, **The Iranian Mojahedin**, s. 185-186.

içinde gerekse yurt dışında o dönemlerde popüler olan sol eğilimler ve Marksist İranlı öğrencilerle sürdürülen bağlantı da Marksizm'in örgüt içinde sivrilmesini sağlamıştır. Sonuç olarak örgütteki bölünme zamansız bir şekilde sunulan bir manifestodan ziyade 1973 yılından beri süren bir geçiş döneminin sonucudur.

Tutuklananlar arasında yer alan Mesut Recevi'nin örgütteki ayrıcalıklı konumu ideolojik ve siyasi bir liderlik hususunda sergilediği gelişim ile güçlü ifade ve analiz gücü onu rakipsiz kılmıştır. Cezaevi arkadaşı Musa Hiyabani ile örgütün eski kadrosundan olanlarla birlikte Marksist kanadın örgütten ayrılmasıyla İslami bir kanadı temsilen bağımsız bir şekilde organize olmaya başlamışlardır. Örgüt içerisindeki tüm bu karışıklıklar halk nezdinde de olumsuz bir algı yaratmıştır ve şahın "İslami Marksistlere", dolayısıyla mücahitlere karşı başlattığı karşı propaganda da artık geçerli sebeplere dayanmaktadır.

Mücahitlerin kendi içinde yaşadıkları bu sarsıntı diğer İslami grupların ilerlemesine yol açmıştır. Bu gruplar Halkın Mücahitleri Örgütü'nün ortaya çıkmasıyla popülerliklerini yitirmişlerdir. Hatta bu ilerleyiş diasporada bulunan İran muhaliflerini de etkilemiş ve Milli Cephe'nin Batı Avrupa'daki temsilcileri de bu akıma katılarak İslami kimliğe sahip öğrenci hareketlerine karşı tavır almıştır. Stalinist düşünceler devrimcileri bunca edindikleri tecrübe ve birikimlerine karşın başarısız kılmıştır. Mücahitlerin İslami kimliğe sahip kanadı ise kendini toparlama gayreti içerisine girmiştir. Tevhid ilkesine bağlı kalan bu kanat artık kontrolsüz bir şekilde genişlemekten kaçınıp, örgütün ilk kurulduğu zamanlarda olduğu gibi sahip olduğu üyelerin bütünsel gelişimine odaklanmıştır. İslami kanat bu süreçte şüphesiz bazı üyelerini kaybetmiştir. Ancak 1977 yılına kadar istikrarlı ve askeri olarak sınırlı ölçüde etkili olacak yeni bir örgüt inşa edilmiştir.²⁹³ Cezaevindeyken HMÖ'nün dağılıp çözülme aşamasına geldiğini izleyen mücahitler tekrar siyaset ve mücadele sahnesine atılmışlardır.

²⁹³ Meidaan.com, "İnkılâb-i irân, cümhûrî islâmî dehhe-yi sürh 1975" (2022) (Erişim 16 Aralık 2022). Saednews.com, "Mes'ûd Recevî çegûne ez 'idâm, cân sâlim be der bord", (2020) (Erişim 16 Aralık 2022).

2.2.2. 1975 Yılı Sonrasında HMÖ ve Ayetullah Humeyni

1975 yılında HMÖ’de ideolojik dönüşüm gerçekleşmiş ve piramit örgüt yapısı kendi içinde bağımsız örgütlere ayrılmıştır. Bu bağlamda Marksist çizgiyi reddeden dindar kanat kendi içinde üçe ayrılmıştır. Örgütten ayrılan ilk grup Mecid Şerif Vakefi’dir. Cezaevi dışında Marksist fraksiyon tarafından öldürülüp tasfiye edilmesine ve diğer dindar üyeleriyle bağlarını resmen koparmasına rağmen üç kola ayrılan diğer gruplarla faaliyetlerine devam etmişlerdir.²⁹⁴ Bu üç koldan birincisi “Halkın Çılgılığı ve Mehdistler (Feryâd-i halk ve mehdûyûn- فریاد خلق و مهدویون) adıyla ortaya çıkmıştır. Bunlar Humeyni’nin fikirlerinden etkilenererek rejime karşı silahlı mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Marksist kesimden ayrılan ikinci dini fraksiyon, entelektüel ve ideolojik çalışmalarıyla diğer gruplarla yollarını ayıran Lütfullah Meysami liderliğindeki gruptur ve devrimin başlangıcında “Halkın Mücahitleri Hareketi” (Nehzat-i sâzmân-i mücâhidîn-i halk- نهضت سازمان مجاهدین خلق) olarak adlandırılmıştır. Behzad Nebavi liderliğindeki “Birleşmiş Millet” (Ümmet-i vâhde- امت واحدہ) örgütün geçmişte savunduğu düşüncelere karşı çıkmış ve Humeyni’nin yanında yer almıştır.²⁹⁵

Halkın Mücahitleri Örgütü üçe bölünen dindar kanatla birlikte genel anlamda 1975 yılı itibarıyla Marksist ve İslami kanadı yeniden yapılanma sürecine girmiştir. İslami kanat dini ideolojilerine bağlı kalarak karşı tarafı örgüt içerisinde darbe yapmakla suçlarken tamamen Marksist zihniyete sahip olanlar ise 1978 yılına kadar Halkın Mücahitleri Örgütü adını kullanmış, ancak örgütün amblemini değiştirmişlerdir. Amblem üzerindeki Kur’an’dan bölümleri çıkararak grubun kuruluş tarihini değiştirmişlerdir. Düzenledikleri toplantılarda önce Allah adına dua etmeyi bırakarak birbirlerine yoldaş şeklinde hitap etmeye başlamışlar ve Mao Tse-tung’un ‘Çelişkiler’ adlı kitabını el kitabı olarak kabul etmişlerdir. Daha önce çıkarılan Cengel Gazetesi’nin yerine Mücahit Gazetesi’ni çıkarmaya başlamışlardır. Gerek İran’da gerekse dünyadaki diğer sol hareketleri ve devrim peşinde olan gruplarla olan irtibatlarını sürdürmüşlerdir. Fedayilerle olan ideolojik yakınlıkları nedeniyle

²⁹⁴ Vaghefi, a.g.e., s. 98-99.

²⁹⁵ Sâzmân-i mücâhidîn-i halk peydâ-yi tâ fercâm (1344-1354), C. 1, s. 6-12.

yürüttükleri müzakereler karşılıklı suçlamalarla başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²⁹⁶ Marksist mücahitler karşı tarafı hain ve potansiyel SAVAK iş birlikçileri olarak suçlamıştır.

Mücahitlerin bu bölünmesinden direk Humeyni olmasa da din adamları faydalanmaya çalışmıştır. Din adamları rejimin de bunu bir fırsat bilerek örgüte karşı kullandığı bir fetva yayınlamışlardır. Fetvaya göre Müslümanların Marksistlerle bağlantıya geçmemeleri gerektiği, İslam ile Marksizm'in sentezlenmesinin yanlış olduğu ve bu yolda ilerleyenlerin "Şehit" unvanını alamayacakları belirtilmiştir. Her ne kadar bu fetva Marksist mücahitleri sistem dışına itecek bir anlam ifade ediyorsa da müslüman mücahitler rejimin de işine yarayacağı için bu fetvanın stratejik bir hata olduğu kanaatindeydiler. Hatta bu fetva örgütten küçük bir grubun ayrılmasına da sebebiyet vermiştir. Nitekim onlar örgütün Marksizm'e karşı yeteri kadar bilince sahip olmadığını ve din adamlarıyla aralarına mesafe koymamaları gerektiğini düşünmekteydiler.²⁹⁷ Tüm bunlara rağmen mücahitlerin her iki kolu da silahlı eylemlerine devam etmişlerdir. Bilhassa Marksist mücahitler daha aktif bir şekilde silahlı mücadeleyi sürdürmektedir. Devrime giden yolda Humeyni ve din adamları ise tercihini doğal olarak Müslüman kanattan yana kullanarak onları maddi anlamda desteklemiştir. Humeyni'nin etrafında kümelenen din adamları ve ulema sınıfı diğer muhalif hareketlere ve eylemlere destek vermeye devam ederken 1970'li yılların son çeyreği ulema sınıfının oklarının rejime yöneltildiği bir dönemin giderek arttığı yıllar olmuştur.

Humeyni ve müslüman mücahitlerin ortak paydada buluştukları konu sosyal adalet kavramıdır. Hem Humeyni hem de mücahitler ülkede şah iktidarının adaletli bir gelir paylaşımının olmadığını savunmaktadırlar. Humeyni'ye göre hiçbir yönetici, tebaalarından biri açken yatağa girmemelidir. Eğer hükümdar meşru bir zeminde tahtta değilse bile adaleti koruması gerekmektedir.²⁹⁸ Humeyni burada tıpkı Meşrutiyet

²⁹⁶ Fedailer Marksist mücahitleri Maoist dogmatizmle suçlarken, İslami kimliklerini gereksiz yere Marksizme sentezleyerek yanlış bir şekilde işçi sınıfını temsilciliklerini yaptıklarını söylemekteydiler. Marksist Mücahitler ise Fedayileri Ulusal Cephe gibi hareketlerle iş birliği içinde olmakla suçlamaktaydılar. Abrahamian, **The Iranian Mojahedin**, s. 163.

²⁹⁷ Abrahamian, **The Iranian Mojahedin**, s. 165.

²⁹⁸ Amirpur, a.g.e., s. 176-178.

döneminin savunucuları gibi iyi bir yönetimin en temel ve önemli niteliğinin özgürlük değil, adalet olduğu kanaatindedir.

Neticede şah ile Beyaz Devrim sonrası yolları ayıran ulema sınıfı ve bilhassa Ayetullah Humeyni, mevcut rejime karşı ortak paydada buluşmayı yeğleyerek müslüman mücahitlere karşı bir süre öncesinden başlattığı yakınlığı sürdürmeye devam etmiştir. Özellikle askeri anlamda şah ile mücadele edilmesi için mücahitler kullanılmaktadır. Ellerindeki birçok silah Necef'e seyahat eden Humeyni'nin destekçilerinden gelmektedir. Humeyni ve destekçileri topladıkları bağışların bir kısmını kendileri için ayırırken, diğer kısmını mücahitlere vermektedirler. Eylül 1977'de hazırlanan bir ABD istihbarat raporuna göre mücahitler bu anlamda geniş bir cephaneliğe sahiptirler.

Teröristlere sunulan silahların miktarı ve gelişmişliği ilgi çekici. Cephanelerinde saldırı tüfekleri, zırh delici tüfek kurşunları ve muhtemelen saldırılarında önemli ölçüde esneklik sağlayan havan topları vardı. Mücahit gerillalar ayrıca radyolara, telsiz telefonlara ve osiloskop, transformatör, kondansatör gibi elektronik cihazlara sahiptiler.²⁹⁹

Halkın Mücahitleri Örgütü de daha önceki yıllarda yayınladıkları broşürlerde Humeyni'yi anti-emperyalist mücadelenin bir sembolü olarak sunmakta ve Humeyni'den bir kahraman olarak bahsetmektedir. Henüz 1972 yılında örgütün liderleri tutuklanıp yargılanırken, mücahitlerin Necef'teki bazı temsilcileri Humeyni'yi ziyaret ederek destek talep etmişlerdir. 1973 yılında Necef'te Humeyni ile gerçekleşen görüşmeye Torab Hakşinas ve Hüseyin Ruhani katılmıştır. Humeyni'nin bakış açısı ile mücahitlerin duruşu birbiriyle karşılaştırılıp bu bağlamda etraflı münazaralar yapılmıştır.³⁰⁰ Yirmi dört gün süren görüşmelerde Kur'an hakkında ve Nehcü'l Belâga³⁰¹ hakkında konuşulmuştur. Humeyni ise vereceği desteğin ön şartı

²⁹⁹ Cooper, a.g.e., s. 242.

³⁰⁰ Abrahamian, "The Guerilla Movement in Iran, 1963-1977", (Erişim 10 Aralık 2022).

³⁰¹ Şair ve Şii müfessir Şerif er-Radi tarafından yazılan eser hutbeler, hitabeler ve emirnâmeler, resmî ve özel mektuplar, vecîzeler ve öğütler olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Allah Teâlâ'dan, Resûl-i Ekrem'den, Hz. Ali ve Ehl-i beyt'ten, dünya ve âhiretten, bazı içtimâî ve iktisadî meselelerle ilk üç halifeden ve Hz. Ali zamanına ait bazı tarihî olaylardan söz eden 242 hutbe yer alır. İkinci bölüm Hz. Ali'nin Cemel Savaşı'ndan önce, savaş sırasında ve savaştan sonra yazdığı, Muâviye'ye gönderdiği mektuplar, ayrıca idarî mektuplar, emirnâmeler, ahidnâmeler olmak üzere

olarak mücahitlerle gerçekleştirdiği birçok görüşmenin ardından inançları hakkında sorular sormuştur.

29 Nisan (8 Ordibeheşt) 1980 yılında ilk defa “Keyhan” ve “İttialat” gazeteleri ilk defa bu görüşmeler hakkında haberler yayımlamıştır. Mücahitlerin bu görüşmelere yönelik yayımladıkları bir raporda her iki taraf ortak hiçbir noktalarının olmadığını tespit etmişlerdir. Dahası Humeyni grubun ruhbanlık karşıtı olduğunu söylemiş ve rejim yanlısı din adamlarını itibarsızlaştırma eyleminden vazgeçmelerini istemiştir. Ayrıca Humeyni onlara silahlı mücadeleye karşı olduğunu ve bunun zamanlamasının da yanlış olduğunu dile getirmiş ve onlara rejimin ancak din adamlarının bütünüyle muhalefete destek vermesiyle düşeceğini belirtmiştir.³⁰² Bu bağlamda Humeyni devrime doğru giden süreci pragmatik bir şekilde idare etmiştir. Ayetullah Humeyni HMÖ’ye kamuoyunda aleni bir şekilde eleştiri yöneltmezken, örgüte karşı her zaman mesafesini de koruyarak ilişkilerini sürdürmüştür.

1979 Devrimi’nden sonra ise bahsi geçen gazeteler Mesut Recevi’nin Pehlevi diktatörlüğünün yıkılmasından ötürü Humeyni’yi tebrik ettiğini yazmaktadır. Recevi Humeyni’ye “Biz şimdi size hizmet etmek için geldik. Ne maddi ne de dünyevi isteğe sahip değiliz. Bu başarı bugün bizim başarımızdır, Allah için ve insanlarımız için kullanılmalıdır,” demiştir. Humeyni mücahitlere hitaben yaptığı konuşmada ülkeyi kurtarmak için sarf edilen yapıcı çabaların önemini vurgulamıştır.³⁰³ Örgütün genel merkezinin yurt dışına taşınmasından sonra mücahitler bu görüşmeler hakkında bazı ayrıntıları çıkardıkları “Mücahit” dergisinde yayımladılar. Dergide Recevi Humeyni’ye ithafen şöyle demiştir: “Şu ana kadar sana karşı konuşmadım ama seni ne zaman İslam dışında görürsem, bunu her zaman söyleyeceğim. Marksistlere karşı mücadeleyi tamamıyla bizim omuzlarımıza yükledi.”³⁰⁴ İki tarafın çok sonraları

yetmiş sekiz (tekrarsız altmış üç) parçayı kapsar. Hz. Ali’nin vecizelerine ayrılan son bölümde ise 498 özdeyişe yer verilmiştir. Bunlar din, iman, Kur’an, ibadet, dünya ve âhiret, akıl ve bilgi, hakikat, adalet, insanlık ve savaş gibi konularla Hz. Peygamber, Ali ve Ehl-i beyt’e dair özdeyişlerdir. İsmail Durmuş, “Nehcü’l-Belâga” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/538.

³⁰² Amirpur, a.g.e., s. 181-182.

³⁰³ Keyhan Gazetesi Arşivi, (8 Şubat 1979) s. 2. (Erişim 17 Mart 2022).

³⁰⁴ Muhsini Beheshti Sereşt, **İmam Humeyni ve sâzmân-i mücâhidîn-i halk**, Tahran, 2005, s. 82-58.

yayınladıkları mülakattaki ayrıntılar karşılıklı eleştirilere yer verilse de her durumda bu, örgüt ile Humeyni arasındaki ilk ve son toplantı olmuştur.

Cooper kitabında mücahitlerin sadece Humeyni'den değil ayrıca dönemin Libya Başbakanı Muammer Kaddafi'den de yardım aldığını iddia etmektedir. Nitekim Libya o dönem şah rejimine karşı muhalif duruş sergileyen hem Humeyni'ye hem de mücahitlere mali yardım yapmaktadır. Beyrut'taki Libya Büyükelçiliği'nin her üç ayda bir mücahitlere 100 bin dolar gönderdiğini iddia etmektedir. Cooper İslam Devrimi'nden iki yıl önce dolayısıyla 1977 yılında Humeyni'nin Libya'dan Ayetullah Muntazari aracılığıyla 16 milyon dolar aldığını öne sürmektedir.³⁰⁵ İsrail ve Amerikan yanlısı olarak lanse edilen Rıza Şah'ın o dönem ilişkileri kötü olan ülkeler arasında Libya vardır. Kaddafi, diğer Arap ülke liderleri gibi şahı Arap komşularının çıkarlarına ihanet etmek ve İsrail'i desteklemekle³⁰⁶ suçlamaktadır.³⁰⁷ Dolayısıyla Humeyni ve Kaddafi ortak bir paydaya sahiptir ve İran İslam Devrimi ile birlikte İran-Libya ilişkilerinde de iyileşmeler görülmüştür. Bilhassa İran-Irak Savaşı bu ilişkilerin dönüm noktası olmuştur. Dolayısıyla Batı tarafından izole edilen İran'ın yanında pozisyon alan Libya olmuştur ve o dönemde Libya ve Suriye İran'ın Orta Doğu'daki tek müttefikidir.

2.2.2.1. 1975 Sonrası İran ve Devrime Giden Yol

Şah yirmi yıldır siyaset sahnesine sadece kendine sadık iki partinin yasal olarak siyaset sahnesinde yer almasına izin vermektedir. 1975 yılına kadar “Ulusal Parti” ve “Halk Partisi” de şüphesiz şahın tamamıyla emrinde hareket eden partilerdir. Bu bakımdan 1975 yılı ve sonrası siyasi partiler için zor bir sürecin yaşandığı yıllardır. Nitekim şah akabinde bütün partileri “Diriliş Partisi” (restehiz) bünyesinde

³⁰⁵ Cooper, **The Fall of Heaven**, s. 243-244.

³⁰⁶ Reza Şah'ın Amerika'nın CBS televizyonunda '60 Dakika' programını sunan Mike Wallace ile yaptığı röportajda ABD'deki medyanın, bankaların, finans kuruluşların Yahudi lobisi tarafından kontrol edildiğini bu güçlerinden dolayı Amerika başkanlarının bu lobiyi dikkate aldıklarını bahsetmektedir. <https://www.youtube.com/watch?v=WtnS9JMjALk> , <https://www.youtube.com/watch?v=8TEJayOg-Ig>, 16 Haziran 2009. (Erişim 20 Kasım 2021)

³⁰⁷ Marvin Zonis, **Majestic Failure the Fall of the Shah**, Chicago, University of Chicago Press, 1991, s. 199-200.

birleştirmiştir. Dolayısıyla daha önceki iki partili sistem yerini tek partili sisteme bırakmıştır.³⁰⁸ Şah'ın kurguladığı bu sistemde her İranlı vatandaş reşit olma yaşına geldiğinde otomatik olarak bu partinin üyesi olmaktadır. Partiye giriş için kendi iradesini kullanamayan vatandaşlar partiden çıkışını bildirmek zorundadır. Fakat partiden çıkmak her birey için göze alınabilir bir seçim değildir. İranlılar böyle bir durumda kendi can güvenliklerinin tehlikeye girebileceğini düşünmektedirler. Şahın halka dayattığı bu sistem bugüne kadar İran'da hiç olmayan bir zorlayıcılığı beraberinde getirmiştir. Şah planladığı bu projede geriye dönüp baktığında hata yaptığını fark etmiştir. Nitekim bu proje sadece başarısız olmakla kalmamış, aynı zamanda siyasi sistemin istikrarsızlaşmasında önemli bir kilometre taşı olmuştur. Nitekim daha önce statükoya meydan okumadıkları ve politik olarak aktif olmadıkları ülkede barış içinde yaşama şansları vardır. Şahın topluma dayattığı bu sadakat beklentisi ancak XX. yüzyılın totaliter devletlerinde rastlanabilecek bir durumdur.³⁰⁹

Toplumun her kesiminde memnuniyetsizliklerin artmasına yol açan bu gelişme halkın anayasal bir devlet talebini daha yüksek sesle ifade etmelerini sağlamıştır. Her durumda tek adam iktidarı sadece mücahitlerin yakındığı bir otokratik sistem olmaktan çıkmış, zamanla muhalefete ekonomik açıdan hükümetin icraatlarından memnun kalmayan “çarşı esnafı” da katılmıştır. Nitekim şah ve ailesinin abartılı lüks yaşantısı halk tabanında büyük bir tepki toplamıştır.

Ülkede şahın iktidarının sonuna gelinmesi sadece ideolojik değil aynı zamanda hızla gelişen ve ilerleyen toplumda sisteme ayak uyduramayan ekonomik icraatlardır. İran ekonomisinin hızla yabancı sermaye ve ithalata bağımlı bir hale gelmesi “çarşı esnafı”nın hükümete karşı koymasına neden olmuştur. Rahat bir hayat süren şah ve ailesinin karşısında köyden kente göçlerin çoğalmasıyla oluşan çarpık kentleşme ve artan bir yoksulluk vardır. Tüm bunların yanı sıra Batı emperyalizmine ve genel olarak Batıya karşı İslami bir kaygıyla yola çıkan din adamları sınıfı bulunmaktadır.³¹⁰

³⁰⁸ Amirpur, a.g.e., s. 178-179.

³⁰⁹ Amirpur, a.g.e., s. 179.

³¹⁰ Autonomie Materialien gegen die Fabrikgesellschaft, “Der Iran”, Tübingen, Bernd Polke Yayınevi, 1979, Sayı: 1, No: 5, s. 20, 22.

1977 yılı sadece mücahitler için değil birçok açıdan muhalif hareketlere sahne olmuş bir yıldır. Ülkede ekonomik, sosyal ve siyasi sorunların üst seviyeye ulaştığı bir dönemdir. İlk protesto gösterileri şehirli orta sınıf ve üniversitelerde okuyan öğrenciler tarafından başlatılmıştır. Bu tarihten itibaren esnaf ardı ardına kepenk kapatma eylemleri gerçekleştirilmiş, hatta neredeyse hiç kepenk açmamıştır. Esnaf sınıfının gösterilerde en ön sıralarda yer alması devrimci hareketin esnaf sınıfı tarafından da üstlenildiğini göstermektedir. Bu dönemde ulema sınıfı esnafı organize edip harekete geçirmiştir. Esnafa ait cemiyet ve dernekler aracılığıyla ulema ve din adamlarının duyuruları basılmış, gösteriler ve yürüyüşler düzenlenmiş, oturumlar ve konuşmalar tertip edilmiştir.³¹¹

Ülkedeki toplumsal gerilim yalnızca aydınlar topluluğuyla modern orta sınıf içinde değil, ulemayla geleneksel orta sınıf içinde de siyasal radikalizmi şiddetlendirmiştir.³¹² Özellikle devletin ulema sınıfının alanını daraltmaya devam etmesi bu kesimin muhalifliğini arttırmaktaydı. Örneğin Cemşid Amuzegar hükümetinin (7Ağustos 1977 Ağustos 1978) 1977 yılı öncesinde başbakanlık bürosu tarafından binlerce Şii din adamına harcanan 35 milyon doları kestiğinde birçok din adamının ekonomik koşulları kötüleşmiştir.³¹³ Cami medrese ve diğer geleneksel Şii mekanlarında yapılan ibadetler, kutlama törenleri, özel anma geceleri ve dayanışma faaliyetleri devrim sürecinde toplumu bilinçlendirmek ve organize etmek açısından büyük öneme sahip olmuştur. Bu gruplara medrese öğrencilerinin de katılmasıyla muhalefet neredeyse tek bir kanatta birleşip kitlesel bir rejim karşıtlığı meydana getirmiştir. Bu esnada Humeyni mevcut sosyal ortamı değerlendirmiş ve 1978 yılında ulemaya bir mektup göndererek şunları söylemiştir:

Bugün İran’da bir fırsat göze çarpmaktadır; bu fırsatı değerlendirin... Siyasi partilerin yazarları bugünlerde eleştiriyorlar ve muhalefet haykırıyor, egemen sınıf ve Şah’a mektup yazdıkları gibi mektuplara imzalarını da koyuyorlar. Siz de yazın ve Şah’ın cinayetlerini dünyaya duyurun. Eleştirilerinizi yazın ve yetkililere verin. Nitekim

³¹¹ Gündoğdu, a.g.e., s. 113.

³¹² Abrahamian, **Modern İran Tarihi**, s. 187.

³¹³ Diğer bir örnekte Şah’ın hayırseverler tarafından dini kurumlara bağışlanan toprakların sorumluluğunu üstlenen Sazman-i Evkaf’a ait birçok araziye 1976 yılında konut açığı gerekçesiyle kullanmasıdır. Parsa, a.g.e., s. 197.

insanların birçoğu yazmışlar, başka şeyler de söylemişler ve kimse de onlara karışmamıştır.³¹⁴

1977-78 yıllarında her kesimden muhalif grup ve halk ulemanın çevresinde kenetlenmiştir ve tek hedefleri rejimin ilgasıdır. Büyük bir kitle hareketine dönüşen devrim sürecinin doğal liderliğini Ayetullah Humeyni üstlenmektedir. Humeyni'nin Şii bir din önderi olması, yas ve Kerbala törenlerine profesyonelce yön vermesi, liderlik vasfının ortaya çıkmasını sağlayan sebepler arasında yer almıştır. 1977 yılı ülke içindeki bütün muhalif kesim tarafından başlatılan protestoların çoğaldığı ve dış baskıların da aynı oranda arttığı bir dönem olmuştur. 1977'nin başlarında ve yine aynı yılın sonlarında Uluslararası Af Örgütü ve diğer insan hakları örgütlerinin baskısı altında şah aralarında mücahitlerin de bulunduğu yüzlerce siyasi tutukluyu serbest bırakmıştır.³¹⁵

1978 yılına gelindiğinde ise tüm yılı kapsayacak şekilde sokaklarda, çarşılarında ve üniversitelerde muhalefetin yoğunlaşmasıyla gösteriler hızlanmış ve çoğalmıştır. Baskının arttığı bu yıl şah hemen hemen tüm siyasi tutukluları peyderpey serbest bırakmıştır. Bunlar arasında daha sonra örgütün başına geçecek olan Mesut Recevi de bulunmaktadır.³¹⁶ 1978'in sonuna doğru mücahitler halen zayıf bir konumdadırlar. Halkı seferber edip, broşürler basmış ve bazı kentlerde bulunan askeri hedeflere saldırılar düzenlemişlerdir. Ancak tüm çabalarına rağmen yeterince başarı elde edememişlerdir. Bunun en büyük sebeplerinden biri yaşadıkları bölünme ve şahın karşı propagandası sonucu halk desteğinden fazlasıyla yoksun kalmalarıdır. Ayrıca liderlerinin Marksizm'in etkisinden çıkamamasından dolayı geniş halk kitlelerine hitap eden siyasi partilerle iş birliğine girememişlerdir. Nitekim aynı minvalde ilerleyen Tudeh, fedayiler ve benzeri partilerin de halk tabanında bir yeri yoktur. Örgüt işçi sınıfının desteğini almaya çalışırken bu dönem sahada daha etkin bir konumda yer alan ulema sınıfı karşılarına çıkmıştır.³¹⁷

³¹⁴ Mehmet Kaya, Muhammed Rıza Şah Pehlevi Dönemi ve Modernleşme Hareketleri (1941-1979), **Modern İran Tarihi, Kaçar Hanedanı'ndan İslam Devrimi'ne**, Ed. Osman Karacan, s. 422.

³¹⁵ Gündoğan, a.g.e., s. 111-113

³¹⁶ Autonomie, "Die Volksmodjahedin im Iran", s. 24.

³¹⁷ Asaf, a.g.e., s. 197.

İran bütünsel bir rejim değişimine doğru giderken, ülkenin geçmişe göre daha kalkınmış bir seviyede olduğu göz ardı edilemez. Batı modeli, geniş bir modernleşme ağına giren ülke her alanda bu furyayı takip etmiştir. Ekonomik ve toplumsal alanlarda hızlı “modernleşme” siyasal alanda yeni talepler, yeni baskılar ve yeni gerilimler üretmektedir. Bilhassa üçüncü dünya ülkelerinde dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde siyasal iktidarsızlıklar kaçınılmaz olarak sosyal modernleşmeyi takip etmektedir. Her ne kadar rejime karşı muhalefet çok farklı ideolojik görüşlere ait kesimlerden gelmiş olsa bile şahın artık hızla değişen topluma yetişemediği bir gerçektir.

Şahın 1978 yılına kadar SAVAK ve ordunun ortaklaşa düzenledikleri operasyonlarda yüzlerce mücahit öldürülmüş ve binlercesi tutuklanmıştır. 1978 yılında şah, sistemi korumak için önünde çok fazla seçenek kalmadığını fark etmiştir. Bir taraftan 1978 yılı birçok geniş çaplı protestolara sahne olurken, diğer taraftan şah siyasi grupların varlığına ve ifade özgürlüğüne daha fazla izin vermiştir. Esasında verilen imtiyazlar ve devlet şiddeti protestoların dozunu artırmıştır. Bu esnada şah yeni takvim, gazinolar ve kadın bakanlığı gibi tartışmalı reformları getirmekten de sakınmıştır.³¹⁸ Gittikçe artış gösteren bu protestolar arasında ülkeyi ekonomik açıdan çökerten en etkili tepkiler ise işçi sınıfından gelmiştir. İşçilerin yaptığı grevler sonucunda üretimin sadece beşte biri devam etmektedir ve bankalar iflasın eşiğine gelmiştir.³¹⁹ Nitekim üniversite ve liselerde başlayan boykotların ardından petrol sanayisi, pazarlar, kamu ve özel sektördeki fabrikalar, bankalar, demiryolları, liman işletmeleri ve resmi dairelere kadar grevin çapı ve büyüklüğü genişlemiştir. Grevlerin bir sonucu olarak, üretimin yalnızca beşte biri hala devam etmektedir. BMW ve VW gibi Alman firmaları da iflas ettiklerini duyurmuştur.³²⁰ Merkezi hükümetin en gözde kurumlarından “Planlama ve Bütçe Teşkilatı” dahil bütün ülke greve girmiştir.³²¹

³¹⁸ Frank Bösch, “Zwischen Schach und Khomeini, Die Bundesrepublik Deutschland und die islamische Revolution im Iran”, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, C. 63, No:3, 2015, s. 325–326.

³¹⁹ Abrahamian, *Between two Revolution*, s. 510-512.

³²⁰ Bösch, a.g.e., s. 326.

³²¹ Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, s. 209.

2.2.2.2. 1979 Devrimi'nin Oluşumu ve HMÖ

Ülkede artan gerilimin karşısında çaresiz kalan şah 16 Ocak 1979'da ülkeyi terk etmiş ve yönetimi Milli Cephe üyesi olan Şapur Bahtiyar'a (ö. 1991) devretmiştir.³²² Bahtiyar son bir adım olarak birtakım reformlarla sistemi kurtarmaya çalışsa da ortada kurtarılabilecek bir hükümet sistemi kalmamıştır.³²³ Nitekim şahlık rejiminin sonu olan bu muhalefet geniş çaplı bir halk hareketinin sonucudur. Komünistler, sosyalistler, liberaller veya ılımlı İslami gruplar ve din adamları ile medrese öğrencileri olmak üzere toplumun farklı kesimlerinden gelen muhalefet için fikrîsel bazda sosyal adalet yer almaktadır. Göstericiler için doğrudan bir İslami devlet istemi söz konusu değildir. Ancak şahı karşı mücadele ve Batı'nın İran petrolünden kar etmesine karşılık 1950'li yıllardan sonra yükselen bir milliyetçilik ideali vardır.³²⁴

Şahın ülkeyi terk etmesinin hemen ardından Humeyni, İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in torunu Hüseyin'in şehadetinin kırkıncı gününe denk getirerek bir milyon insanın yürüyüş günü olarak ilan etmiştir. Bu yürüyüş İran Tarihi'nin en dini-politik gösterisi olmuştur. Göstericiler Şahyad Anıtı'nın önüne gelerek monarşinin kaldırılmasını talep etmişler ve İran'ın ulusal sloganı olan "Tanrı, Kral ve Vatan"ın yerini "Tanrı, Kur'an ve Humeyni" almıştır.³²⁵

Her şeyden öte 1970'li yılların dinamik politikacılarının yanında Humeyni gibi yeterince siyasi tecrübesi olmayan, tek emeli ülkede Batı emperyalizmine ve yükselen Batı kültürüne karşı İslam şeriatını getirmek olan bir din adamı ülkenin başına gelmiştir. Bu durum hem Batılılar hem de Arap politikacılar için İran siyaset sahnesinde vadesi uzun olmayan bir geçiş sürecidir. Batı Almanya Şansölyesi Helmut Schmidt dönemin Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'a o dönem şunları söylemiştir: "Ayetullahlar ülkeyi uzun vadede yönetemezler."³²⁶ Batı için Humeyni ve

³²² Amirpur, a.g.e., s. 197.

³²³ Gündoğan, s. 116.

³²⁴ Bösch, a.g.e., s. 326.

³²⁵ Gholam R. Afkhami, **The Life and Times of the Shah**, University of California Press, Londra, 2009, s. 845.

³²⁶ Bösch, a.g.e., s. 327.

gerçekleştirdiği devrim geleceği olmayan sadece şaha karşı halk isyanının bir nevi tezahürüydü.

1 Şubat 1979'da Humeyni Tahran'a ayak basmış ve sadece birkaç hafta içinde onu destekleyenler iktidarın tüm kilit noktalarını ele geçirmeyi başarmışlardır. Tahminlerin aksine uzun soluklu yeni bir yönetim başlayacaktır ve bu gelişme “Soğuk Savaş” düşüncesinden ve İslam'a karşı önyargılardan beslenen Batı dünyasının hükümetleri ve seçkinleri tarafından Humeyni'nin esasında ne kadar küçümsendiğini göstermektedir. Siyasi gerçeklikle bağdaşmayan bir gelişme olarak algılanan bu devrimden sonra yine de Batılı devletler Mehdi Bazergan başbakanlığındaki geçici hükümeti tanımıştır. Nitekim bundan önceki devlet sisteminde yer alan şah da Batının demokratik olmayan bir müttefikidir.³²⁷ Bazergan hükümetinde hiçbir aşırı sol temsilcilik bulmazken ülke üzerinde etkili bir kontrolü elde etmiştir. Devrime destek veren tüm muhalif grupların beklentilerinin aksine İran çok sesli bir yönetime doğru değil, otokratik rejimden teokratik bir rejime doğru sürüklenecektir.

2.2.2.3. 1979 Devriminin Karakteri

İran modern tarihinde 1979 Devrimi her açıdan incelemeye değer tarihi bir kırılma noktasıdır. Devrim İslam tarihi açısından da ilk defa çok geniş katılımlı bir halk hareketi sonucunda gerçekleşmiştir. Ancak 1979 Devrimi, farklı kesimlerden büyük halk kitlelerinin başkaldırısı ile ortaya çıkmış olsa da din adamlarının önderliğinde iktidarın ele geçirilmesiyle mümkün olmuştur. Öncülüğü Şii din adamlarının üstlenmesi ortaya çıkacak olan sistemin de Şiilik öğretileri doğrultusunda ilerlemesini beraberinde getirecektir. Ancak bu öğreti daha çok Humeyni'nin idealindeki Velayet-i Fakih projesidir.³²⁸ Hem bu proje hem de din adamlarının benzeri görülmemiş bir şekilde ülke dinamikleri üzerindeki etkisi dikkate değerdir. Nitekim, ulema sınıfının ülkenin aktüel meselelerine bu denli doğrudan müdahil olması, halkı yönlendirmesi, mevcut rejime karşı sert bir tavır alıp devrim yapması ve iktidara bir alternatif sunabilmesi İslam ülkeleri içerisinde benzeri görülmemiş bir ihtilal

³²⁷ Bösch, a.g.e., s. 327.

³²⁸ Amirpur, a.g.e., s. 207, 212.

hareketidir. Bu hareketin öncülüğünü yapan Humeyni için henüz dünyada bir İslami hükümet olmadığı için temel mesele yeryüzünde evrensel adaletle hizmet edecek bir hükümet kurmaktır. Öteden beri böyle bir idealist düşünceye sahip olan Humeyni'nin Velayet-i Fakih inancına göre kayıp “İmam Mehdi” gelene kadar devlet düzeninde iş ve ümmetin velayeti, halkın çoğunluğunun mutabık kaldığı, adil, takva sahibi ve cesur bir yöneticinin elinde olacaktır.³²⁹

Humeyni'nin şahsını devrim ideolojisi çerçevesinde karakterize etmek gerekirse fundamentalist bir kişilikten öte popülist bir yapıda olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Çünkü popülizm adı altında radikal, antiemperyalist ve antikapitalist retoriğe ait orta sınıfın gerçekleştirdiği bir hareket anlaşılmaktadır. Bahsi geçen sınıfa ait ortaya çıkacak ayaklanmaları harekete geçirecek karizmatik bir lidere, kullanılacak etkin bir dile ve sembollere ihtiyaç duyulacaktır. Bu minvalde yol alan popülistlerin mevcut koşullara karşı söylemleri ne kadar radikal olursa olsun, küçük-burjuvazinin ekonomik çıkarlarına ve özel mülkiyetine hiçbir zaman saldırılmaz.³³⁰ İşte Humeyni'nin bu popülist ideolojisinin temellendirilmesi 1979 Devrimi'nin anlaşılmasını sağlayacak unsurlardır.

Humeyni'nin önderliğinde gerçekleşen İran İslam Devrimi şüphesiz köklü bir monarşiyi devirmiştir. Ancak amaç sadece devrim yapmak değil, bunun idamesini sağlayabilmektir. Bu yüzden Humeyni'nin kendi idealinde kuracağı İran İslam Cumhuriyeti'nin kısa sürede etkin bir muhalefeti de olacaktır. Bu bağlamda bir devrim ideolojisi geliştirmek, devrimin ana hatlarını çizmek ve gelişmesini sağlamak uzun bir süreç gerektirmekte ve yine muhalefete karşı olası kanlı baskınlarla mümkün olabilecektir.

³²⁹ Amirpur, a.g.e., s. 155-158. Lina Aarseth Bakke, “The Iranian Mojahedin’s Struggle for Legitimacy”, (Oslo: Oslo Üniversitesi, Asya, Orta Doğu ve Afrika Araştırmaları, Yüksek Lisans Tezi, 2007), s. 32.

³³⁰ Amirpur, a.g.e., s. 117-118.

2.3. Devrim Sonrası HMÖ

1979 Şubat'ında mücahitler ve diğer silahlı gruplar devrimde öncü rolü üstlenecek kadar büyük bir ağırlığa sahip değildiler. Ancak her durumda silahlıydılar ve devrim sürecindeki kaotik ortamda önemli bir rol oynamak için yeterince örgütlenmişlerdir ve bu yolda her türlü fedakarlığı gösterecek binlerce üyeye sahiptirler. 9-11 Şubat tarihinde devletin silahlı kuvvetleri elimine edileceği zaman mücahitler ve diğer silahlı gruplar Pehlevi rejimine karşı mücadele edenler arasında yer almışlardır. Bu mücadelede hem Marksist hem de Marksist olmayan gruplar vardır. Üstelik şahın profesyonel ordusuna karşı bu gruplar silahlı donanım açısından yetersiz koşullar altında savaşmışlardır. Fedayiler ile mücahitler ve diğer silahlı gruplar askeri kışlalar, cephanelikler olmak üzere Pehlevi Hanedanlığı'nın tüm askeri muhafazasını kıran güçler arasında yer almıştır.³³¹

Devrim, mücahitlerin de yer altından kamusal alana çıkmasını sağlamıştır. Dolayısıyla birkaç hafta önce illegal silahlı bir grup olarak rejimin baskılarına maruz kalan HMÖ legal bir statü kazanmaya hazırlanmıştır.

Devrimden hemen sonra ulusal televizyonda uzun uzun konuşan ilk kişi, tanınmış üç mücahit şehidinin babası Halilullah Rezai oldu. Radyo Tehran'da ulusa seslenen ilk kişilerden biri, ülkeyi devrim için tebrik eden, ekselansları Ayetullah Humeyni'yi şanlı bir savaşçı olarak selamlayan ve kralcılara ve emperyalistlere herkesi onun arkasında birlik olmaya çağıran bir mücahitti.³³²

Devrimle birlikte yeniden canlanan mücahitlerden otuz kişi hapisanelerden tahliye edilmiştir. Mücahitlerin popülaritesi devrimin gerçekleşmesi için şah rejimine karşı gösterdikleri büyük mücadeleden dolayı devam etmektedir. Ancak bu popülarliklerini devrimin ardından örgütsel güce dönüştürmek için yeterli zamana sahip değillerdir. Nitekim devrimden sonra iç dengelerin değişeceği ve beklentilerin aksine bir tablo ile karşılaşacaklardır. Bu süreçte mücahitlerin silahlı kanadı yer altında faaliyet göstermeye devam etmiş ve Humeyni'nin talebi üzerine kışlalara baskın ve

³³¹ Abrahamian, **The Iranian Mojahedin**, 171.

³³² Abrahamian, **The Iranian Mojahedin**, s. 171.

halk ayaklanması sırasında ele geçirdikleri silahların bir kısmını geri vermiştir. Halk kanadı ise resmi olarak örgüt binasını kurmuştur. Pehlevi Vakfı'nın binasına taşınan Halkın Mücahitleri Örgütü'nün topluma açık kanadının başında Mesut Recevi ve Musa Hiyabani bulunmaktadır.³³³

İran İslam Devrimi'nin ilk döneminde mücahitler ulemanın atadığı geçici hükümet ile karşı karşıya gelmekten kaçınmışlardır. O sıralar İslam Cumhuriyeti Partisi'nin 1979 Uzmanlar Meclisi seçiminde aday olan Ayetullah Muhammed Hüseyin Beheştî mücahitlerden bahseden şu önemli cümleyi söylemiştir:

İmam Humeyni ve Ali Şeriatî ile birlikte mücahitler, İslam Devrimi'nin üç temel direğidir.³³⁴

Devrimden sonra Humeyni'nin basına sansür uygulamasına, Aile Koruma Yasası'nı yürürlükten kaldıran kararnamesine birçok örgüt tepki gösterirken mücahitler tüm olup bitene karşı sessizliğini korumuştur. Mesut Recevi Humeyni'ye olan sadakatini devam ettirmiştir. Dahası Recevi 2500 yıllık monarşiye karşı mücadeleye önderlik ettiği için Humeyni'yi “büyük babamız” olarak addetmiştir. Buna rağmen mücahitlerin dini kurumlarla ilk çatışması aslında devrimden sonra çok erken bir döneme denk gelmektedir. Örgüt, Nisan 1979 yılında fedayiler ve diğer seküler gruplarla birlikte hareket ettikleri zaman Ayetullah Talekani ile dayanışma içerisine girmiştir. Nitekim Talekani'nin iki oğlunun keyfi uygulamalarla tutuklanmasına verdikleri tepki aynı paydada birleşmelerine sebebiyet vermiştir. Mücahitler Talekani'ye verdikleri destek dışında mevcut gösteriler vuku bulurken aynı yılın haziran ayına kadar yine sessizliklerini korumuşlardır. Haziran ayında bir üyelerinin tutuklanması üzerine diğer parti ve derneklerin de desteğini alarak oturma eylemi yapmışlardır. Ancak tutuklanan örgüt üyeleri serbest bırakılmayıp cezaevinde hayatını kaybetmiştir.³³⁵

³³³ Bundesamt für Verfassungsschutz, **Volksmoudjahedin Iran, und ihre Frontorganisation Nationaler Widerstandsrat Iran**, s. 24.

³³⁴ Aryanfar, a.g.e., s. 7.

³³⁵ Aryanfar, a.g.e., s. 7-8.

Mücahitler için ABD'nin ülkeden henüz tamamen geri çekilmesi gerçekleşmediğinden devrim yarım kalmıştır ve örgüt üyelerine manevra alanlarının hızla kısıtlanabileceği kanaati yerleşmiştir.³³⁶ Bu bağlamda HMÖ ne Humeyni'ye ne de eleştirel bir bakış açısıyla destekledikleri Bazergan Hükümeti'ne, karşı bir duruş sergilememişlerdir. HMÖ devrimden sonra bile sıkı bir şekilde ülkenin her yerine yayılmaya devam etmiştir ve örgüt statüsünden sıyrılıp yasal bir nitelik kazanan organizasyonlarını daha güçlü kılmıştır. Zamanla silahlanma eğitimleri kısıtlanmış, üniversitelerde verdikleri derslerden³³⁷ uzaklaştırılmışlar ve yayınları kamu mediasından dışlanmışlardır. Ayrıca mücahitler varoşlarda ve fabrika işçileri tarafından da giderek daha az destek görmeye başlamışlardır. Mücahitlerin hareket alanı peyderpey kısıtlanırken Humeyni ise bütün bir ülkeye hâkim olmanın mücadelesini vermektedir. Sonuç olarak mücahitlerin gelecekte Ayetullah Humeyni'ye açacakları savaşa kadarki yol haritaları şu şekilde çerçevelenmiştir: Mevcut İslami iktidarın baskıcı ve tekelci politikalarına karşı anti-emperyalist düşünce yapısıyla esaslı bir muhalefet yapmaktır.

Önce ülkedeki tüm emperyalist bağımlılık sağlayan unsurlar ve kurumlar yok edilmeliydi. Mücahitler yarım kalmış bir devrimde henüz Humeyni'yi baş düşman olarak görmemiş, ülkenin tamamıyla dış güçlerden ve onların bağlantılarından temizlenmesini beklemişlerdir. Bu bağlamda bir mücahidin açıklamaları şöyledir:

Tam bir devrim, eski toplumun mevcut tüm siyasi, sosyal ve ekonomik yapılarını yok eden ve onları yenileriyle değiştiren bir devrimdir. Burada yapılan öyle değildi. Komprador burjuvazi gitmek zorundaydı ve şimdi ulusal - ya da liberal - burjuvazi olma yolunda ilerleyen bir iktidar var. Buna toplumsal devrim diyemeyiz. İçinde bulunduğumuz koşullar altında, hatta uluslararası düzeyde bile, bu burjuvazinin bağımsız gelişme şansının olmadığını, giderek daha bağımlı hale geleceğini düşünüyoruz.³³⁸

Sonuç olarak mücahitler devrimin ilk döneminde henüz ikili bir yönetim varken ulema ve geçici hükümet ile karşı karşıya gelmekten kaçınmışlardır. Bu

³³⁶ Autonomie, "Der Iran", s. 24.

³³⁷ Mesut Recevi daha önce Tahran Üniversitesi'nde tevhit toplumunun nitelikleri hakkında dersler vermektedir.

³³⁸ Autonomie, "Die Volksmodjahedin im Iran", s. 24.

bağlamda HMÖ devrim sonrası süreç için geçici hükümete, ulemaya ve halka şu programı sunmuştur:

- Bağımlı sermayenin devre dışı bırakılması (yabancı bankaların feshedilmesi, komprador sermayenin komite tarafından yönetime bildirilmesi).
- Tüm dış güçlerle olan sömürü anlaşmalarının feshi (özellikle petrolle ilgili olanlar).
- Bir halk ordusunun kurulması ve şahın ordusunun dağıtılması.
- Basın özgürlüğü ve siyasi özgürlükler.
- Kadınlar için eşit haklar.
- Azınlıklar için özerklik.³³⁹

Örgütün talep ettiği bu önerilerin bir kısmı ileriki yıllarda Humeyni için de iyi bir seçenek olup değerlendirilmeye alınacaktır. Örneğin bir halk ordusunun kurulması ve dış güçlerle yapılan sömürü anlaşmalarının feshi gibi. Nitekim İran İslam Cumhuriyeti'nin dış politikasının temelini ileriki yıllarda daha belirgin bir şekilde devrim ideolojisine dayandığı görülecektir. Humeyni'nin tasarladığı bu ideoloji ABD, İsrail, Kapitalizm, Emperyalizm ve Sosyalizm karşıtlığıyla şekillenmektedir. Bu bağlamda Humeyni için dünyadaki savaşın ve mücadelenin genel profili bahsi geçen ülkelerin zayıflar üzerindeki güç mücadelesinden ibarettir. Ancak mücahitlerin talepleri içerisinde yer alan eşitlikler Humeyni ve 1979 Devrimi'nin taviz vermeyeceği konular arasında yer alacaktır. Bu kısıtlamalar daha sonra örgütün kendisini de kapsayacaktır. Kadınlara eşitlik hususunda ise Humeyni'nin çok keskin bir duruşu vardır. Nitekim Humeyni henüz 1963 yılında yürürlüğe giren Beyaz Devrim'e en başından tepkilidir. Şüphesiz Humeyni'nin tepkisi yeni toprak reformuna değil, Beyaz Devrim ile birlikte gelen kadınlara seçme hakkının verilmesinedir.³⁴⁰ Bu nedenle örgütün bu isteği o dönemin şartları altında uygulanması zor bir adım olarak görünmektedir.

³³⁹ Autonomie, "Die Volksmodjahedin im Iran", s. 25.

³⁴⁰ Walter Posch, "Islam und Revolution in Iran oder Schiismus als Politik", Islam, Islamismus und islamischer Extremismus: eine Einführung. Böhlau Yayınevi, *Internationale Sicherheit und Konfliktmanagement*, C. 1 pp. 99–121, s. 101.

Örgütün İran’da henüz çok yeni olan sistemle ilk aylarda küçük çatışmaları olsa da asıl can alıcı sorun Humeyni’nin Uzmanlar Meclisi tarafından hazırlanan anayasayı onaylamak için Aralık 1979’da yapılacak olan referanduma örgütün katılımını reddetmesiyle ortaya çıkmıştır. Nitekim Humeyni bu referanduma müslümanlığı önemseyenlerin “evet” oyu kullanmasını teşvik etmektedir. Referandumla birlikte yeni anayasa³⁴¹ onaylanmış ve ardından meclis seçimleri hazırlıkları başlamıştır. HMÖ Mesut Recevi’nin başkan adayı olması için kampanya yürütmüştür. Humeyni ile mücahitler arasında ilk büyük anlaşmazlığın burada ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Recevi referandumla geçen mevcut anayasanın eksikliklerini düzelteceği sözünü vermiş ve birçok İslami ve seküler organizasyon ile çok sayıda önde gelen siyasi şahsiyet tarafından büyük ölçüde desteklenmiştir. Humeyni anayasanın kabul edilmesi için referandumu onaylamayanların bu anayasanın getireceği sisteme de ayak uyduramayacağını ve kendisine güvenilemeyeceğini öne sürerek Recevi’nin seçimlere katılmasını engellemiştir. Recevi’nin seçimden bertaraf edilmesi iki taraf arasında anlaşmazlığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Akabinde ise İslam Cumhuriyet Partisi’ne (İCP)³⁴² bağlı silahlı kanat mücahitlerin bürolarına saldırı düzenlenmiştir.

Mücahitlerin yeni sistemle yaşadıkları bu tecrübenin sonucu 1980 yılında yapılan meclis seçimlerinde aldıkları hayal kırıklığıyla pekişecektir. HMÖ 1980

³⁴¹ Humeyni devrimden sonra ilk etapta bir anayasa hazırlığı niyetinde değildi. Bir anayasa fikri daha çok dönemin Başbakanı Mehdi Bazergan, diğer liberaller ve devrimci koalisyon içerisinde yer alan İslami modernistler tarafından ortaya atıldı. Nazergan’ın kabinesi ve Şuray-i inklab-i İslami bir taslak hazırladı. Bu anayasa taslağı 1907 Anayasası ile benzerlikler göstermekteydi. Humeyni Haziran 1979’da bu anayasa taslağını sadece küçük değişikliklerle kabul etmeye hazırды ancak taslağın direk referanduma tabi tutulmasını istedi. Bazergan ve Hasan Beni Sadr taslağın seçilmiş bir meclis tarafından önceden onaylanmış olması gerektiği konusunda ısrar ettiler ve böylece 3 Ağustos’ta seçimlerin yapılmasına karar verildi. Said Amir Arjomand, “Constitution of the Islamic Republic”, **Encyclopaedia Iranica**, VI/2, s. 150-158

³⁴² Humeyni henüz sürgündeyken onu destekleyen din adamları tarafından böyle bir parti kurma fikri gündeme geldi. Din adamları devrim öncesi kitleleri organize etme ve bir sosyal ağ oluşturma konusunda popülist propaganda sanatında profesyonelleşmişlerdi. Humeyni’nin arkasında toplananlardan bir kadro inşası ve ona bağlılığın güçlendirilmesi için bir mekanizmaya ihtiyaç duyuldu. Bu nedenle böyle bir parti devrimci kurumların inşasına yardımcı olacaktı. Bu bağlamda Ayetullah Humeyni’nin devrimi başarılı bir şekilde gerçekleştirmesi ve egemen kılması amacıyla 1979 yılında İslami Cumhuriyet Partisi kuruldu. Mohammadigalehtaki Aryabarzan, “Organisational Change in Political Parties in Iran after the Islamic Revolution of 1979. With Special Reference to the Islamic Republic Party (IRP) and the Islamic Iran Participation Front Party (Mosharekat)”, (Durham: Durham Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012), s. 85-86.

seçimlerinde yüzde 20'nin üzerinde bir oya sahip olmasına rağmen mecliste Humeyni tarafından kendilerine hiçbir kürsü verilmeyecektir. Mücahitlerin orduda, fabrikalarda ve ülkedeki bölge komitelerindeki üslerine İCP tarafından sızmalar gerçekleştirilmiştir. Örgütün 1 Mayıs 1980 yılında güçlü ve iddialı bir şekilde ilan ettikleri fabrika komitelerinin ulusal kongreleri engellenmiştir. Humeyni mücahitleri münafık, kafir ve eklektik olarak nitelemiş ve sadece ABD'nin ve SSCB'nin paralı ajanları olarak lanse etmiştir. Hatta Humeyni için örgüt, “Uluslararası bir Yahudi-Komünist Komplosu”dur. Humeyni ve onu destekleyenlerin baskı ve kara propagandalarına karşılık mücahitler de Humeyni'yi destekleyenleri ve özellikle İCP'yi devrimi almakla suçlamışlardır.³⁴³

Devrimden hemen sonra yerleştikleri Pehlevi Vakfı binasındaki merkezleri ise örgütün elinden alınmış ve örgüte alternatif olarak Beni Sadr'ın katılımıyla Tahran Üniversitesi'nde “İslam Devriminin Mücahitleri Organizasyonu” kurulmuştur. Mücahitler Beni Sadr'ı desteklemelerine rağmen³⁴⁴ Sadr onları İCP'ye ihbar ederek ülkede yeni kurulmaya çalışılan İslam demokrasisine bir tehdit olarak ilan etmiş ve ülke insanına mücahitleri işaret ederek tiranlara karşı direniş göstermeleri gerektiğini hatırlatmıştır.³⁴⁵

HMÖ'ye bağlı milis gruplar ile İCP arasındaki çatışmalar çok hızlı bir şekilde tırmanmıştır. HMÖ karşı tarafın saldırılarına daima disiplinli ve itidalli bir şekilde yanıt vermiştir. Örneğin İCP tarafından gösterileri engellendiğinde mücahitler bu gösterileri sürdürmekte ısrarcı olmamışlardır. Mücahitler pes etmemekte kararlıdır ve

³⁴³ Bakke, a.g.e., s. 21.

³⁴⁴ Devrim sonrası Cumhurbaşkanlığına din adamları ve Humeyni'yi destekleyen muhafazakâr kesim Ayetullah Humeyni'yi düşündüler. Ancak Beni Sadr ve Humeyni arasında Cumhurbaşkanlığı makamı için bir rekabet baş gösterdi. Halkın Mücahitleri örgütü bu rekabette Beni Sadr'ı desteklediler. Bu destekte Örgüt ile yeni oluşan rejim arasında büyük bir gerginliğin ortaya çıkmasına sebebiyet verdi. Öyle ki Örgüt lideri Mesut Recevi'nin cumhurbaşkanlığı seçimlerine girilmesi engellendi. Farid Mahoutchi, “A Primer on the History of the People's Mojahedin Organization of Iran”, *mojahedin.org* (Erişim 27 Kasım 2021).

³⁴⁵ Bakke, a.g.e., s. 22.

birkaç ay içinde nispeten örgütsel gelişim bağlamında bir ilerleme kaydedilmiş ve tüm bu baskılar onların tekrar yer altına inmelerine sebebiyet vermiştir.³⁴⁶

2.3.1. Elçilik Baskını ve 1980’lerde HMÖ’de İdeolojik Dönüşüm

4 Kasım 1979’da İslami öğrenciler tarafından Amerika Büyükelçiliği’nin işgal edilmesi mücahitlerin İran modern tarihindeki siyasi kariyerlerinde bir dönüm noktası olmuştur. Elçilik baskını ortaya çıkana kadar mücahitler yeni oluşan İran İslam Cumhuriyeti’ne karşı muhalif bir tavır takınmamışlardır. Ancak baskından sonra işgale itirazları daha belirginlik kazanmış ve işgal günü yayınlanan bir siyasi-askeri bildiriye kabul etmişlerdir.

Birleşmiş Halk Cephesi savaşmak için her mahalleye, her caddeye, her sokağa yayılmalı. Her caminin bir merkezi karargâh, her okul, her iş yeri, her istasyon, her köy bir karakol olması için çabalamalıyız. Bugün bizim Emperyalizmden kurtuluşumuz için etkili bir güç olarak ortaya çıkıyor.³⁴⁷

Humeyni bir radyo konuşmasında mücahitlerin yukarıda bahsi geçen talepleri arasında da yer alan bir halk ordusunun kurulması için davette bulunmuştur. Humeyni’nin bu çağrısı mücahitler cephesinde de karşılık bulmuş ve bu bağlamda “Milisler” grubu oluşturulmuştur. Mücahitler yeni sistemle birlikte ortaya çıkan çatışma ortamı ve karmaşanın arasında asıl odaklanılması gereken soruna eğilerek emperyalizmle olan mücadelelerini pratik bir zeminde sürdüreceklerdir. ABD’nin yükselen tehdidine karşı artık daha özgür bir şekilde her mahallede ve şehrin her köşesinde organize olacaklardır. Yeni sistemin kendilerine dayattığı medya yasağı, başkanlık ve meclis seçimlerinden men edilmeleri emperyalizmin ülkede varlığını halen sürdürmesinden kaynaklanmaktadır.³⁴⁸ Bu diriliş aynı zamanda örgütün halkla olan temasını tekrar canlandırabilecektir.

³⁴⁶ Autonomie, “Die Volksmodjahedin im Iran”, s. 27.

³⁴⁷ Autonomie, “Die Volksmodjahedin im Iran”, s. 26.

³⁴⁸ Autonomie, “Die Volksmodjahedin im Iran”, s. 26.

HMÖ'nün İran halkı nezdinde bir siyasi güce ve etkiye sahip olabilmesi için tekrar meşru olarak algılanabilmesine bağlıdır. Bu bağlamda elçilik baskını örgütün tekrar sahaya güçlü bir şekilde inebilmesi için bir fırsat olmuş ve böylelikle toplu taşıma araçlarında köşe başlarında milis güçlerinin propagandalarını yapmaya başlamışlardır. Nitekim mücahitler için oluşturacakları milis güçlerin üstleneceği devrimci rol, tıpkı gerilla savaşı sürdürdüklerinde yayınladıkları ilanlar ve manifestolarla aynı devrimci değere sahiptir.³⁴⁹

Örgütün başlattığı bu hareket doruk noktasına ulaşarak, 9 Nisan 1980 yılında Tahran Üniversitesi'nden ABD Büyükelçiliği'ne akın eden binlerce kadın ve erkek milisin katıldığı bir protesto gösterisine sahne olmuştur. Sokakları dolduran yüzbinler mücahitleri alkışlamakta ve desteklemektedir. Tüm bu gelişmeler kitlelerin organize bir şekilde harekete geçirerek üniversitelisinden, pazar esnafına ve işçisine kadar toplumun her tabakasından bilinçli bir kesimin oluşturduğu bir halk gücünü ortaya çıkarmıştır.³⁵⁰

Devrimin oluşumu esnasında Musa Hiyabani, Muhammed Rıza Saadati ve Mesut Recevi liderliğindeki Halkın Mücahitleri Örgütü şah rejimine karşı ayaklanan İran gençliğine ve Ayetullah Humeyni etrafında çevrelenen muhalif harekete de destek vermişlerdir. Mücahitler bu aşamada Humeyni'nin ideolojik görüşüne yakın olmamışlar, aksine yol haritasında mutabık kalmışlardır. İran İslam Cumhuriyeti kurulduktan sonra da içeriden destek alabilmek için yeni sisteme geçici sadakat göstermişlerdir.³⁵¹ Dolayısıyla HMÖ, ideolojik yapısında herhangi bir değişime gitmezken taktiksel bir planın etrafında toplanmışlardır.

Mücahitler İslam Cumhuriyeti ile din ve akaid konularında farklı görüşlere, ihtilaflara ve ideolojik çatışmalara sahiptirler ve İran İslam Cumhuriyeti'nin liderleri bu silahlı ve organize grubun nihai amaçlarına ilişkin şüpheleri aralarındaki olası bir

³⁴⁹ Autonomie, "Die Volksmodjahedin im Iran", s. 26-27.

³⁵⁰ Amirpur, a.g.e., s. 231.

³⁵¹ Amp.rfi.fr, "Erziyâbî câygâh-i mücâhidîn-i halk der tehvîlât-i siyâsî irân", (Erişim 05.01.2023)

erken çatışmayı kaçınılmaz hale getirmiştir. 30 Haziran 1981 olaylarından³⁵² sonra bir sonraki bölümde de izah edileceği gibi Halkın Mücahitleri Örgütü İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı savaş ilan etmiştir. Bu süre zarfında örgüt kendi fikri ve akaidi duruşunda herhangi bir taviz vermemiştir. Ancak bu ideolojik duruş Ayetullah Humeyni'nin düşünce dünyasındaki “Velayet-i Fakih” tezi ile tamamıyla farklıdır.

Humeyni'nin “Velayet-i Fakih” adlı kitabında İslam devletinde din ve hükümet arasında hiçbir ayrımın olmaması gerektiği ifade edilmektedir. Humeyni günümüz modern hükümetlerin de tıpkı Hz. Muhammed döneminde olduğu gibi tek meşru yöneticinin din adamları olduğu bir sistemi savunmaktadır. Diğer bir ifadeyle “Fakih” onikinci imam gelene kadar Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi olarak görülmektedir. Bu inanç İslam Cumhuriyeti'nin temel ilkesiydi ve bundan hareketle İran'daki sistem kendi yönetimini meşrulaştırmaktadır. Mücahitler ise Humeyni'nin İslam yorumunu ve “Velayet-i Fakih” ilkesini şiddetle reddetmektedir. Bunun fundemantalist bir İslam ortaya koyduğunu ve demokratik bir yönde gelişimin ve değişimin önünde engel olduğunu ileri sürmekteydiler.³⁵³

“Velayet-i Fakih” ilkesi, kelimenin tam anlamıyla “fakihlerin yönetimi” anlamına gelmektedir. Humeyni tarafından şahın devrilmesi ve 1979'da İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra ortaya atılmıştır. Humeyni'ye göre “Mutlak Velayet” Allah'ın tüm hükümlerinin üzerindedir ve “Veli-yi Fakih”in mutlak yetkisi sadece halkın malı canı konusunda değil aynı zamanda “tevhid” ve “şirk” meslelerinde de söz sahibidir. Dahası “Veli-yi Fakih” hiçbir yasal hükme bağlı değildir. Dolayısıyla şeriat ve kanunları dikkate almadan kendi belirlediği çerçevede karar vermektedir.³⁵⁴

Böyle bir yönetim sisteminin Humeyni tarafından ortaya atılması mücahitlerin düşünce dünyasını da etkilemiştir. Halkın Mücahitleri Örgütü İslam'ın seküler bir yorumunu benimsemekte ve “Velayet-i Fakih”in tamamıyla İslam'ın prensiplerine ters

³⁵² 30-31 Haziran olayları Dönemin Cumhurbaşkanı Ebu'l Hasan Beni Sadr'ın siyasi yetersizliği ile aynı dönemde İran İslam Cumhuriyeti Parlamentosu'nda meydana gelen ve Halkın Mücahitleri Örgütü tarafından organize edilen gösteriler ve sokak çatışmalarıdır.

³⁵³ Bakke, a.g.e., s. 32.

³⁵⁴ Müştak El-Hilo, “İran'ın Siyasi Düzeninde ‘Hükm-i Hükümeti’nin Anlamı ve Geçmişi’”, *İRAN*, (Erişim 06 Ocak 2023).

olduğunu, erkek hegemonyasının devlet düzenine hakim olması anlamına geldiğini öne sürmektedir. Bu bakımdan mücahitler fundemantalistlerin kendi yorumlarıyla İslam’a yeni düzenlemeler kattıklarına inanmaktadırlar.³⁵⁵ Ancak diğer taraftan inandıkları Marksizm’in değerleri de İslam ile uyuşmamaktadır. Bu bağlamda Halkın Mücahitleri Örgütü’nün devrimden önceki teorik eğilimleri, Marksist ve İslami düşüncelerden etkilenmiş ve bu anlamda örgüt ve onu destekleyenler için tek ve tanımlanabilir bir dini kimlik bulmak her zaman sorun olmuştur.

³⁵⁵ Bakke, a.g.e., s. 32-34.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ BİR DİRENİŞ

İran İslam Cumhuriyeti'nin 1980 yılında Halkın Mücahitleri Örgütü'ne karşı baskıları oldukça artmıştır. Üniversitelerdeki toplanma yerlerinde yaptıkları aktiviteler şubat ayında tamamen yasaklanmıştır. Örneğin 25 Mayıs 1972 yılında HMÖ'nün kurucularının ölüm yıl dönümlerini³⁵⁶ anma töreni düzenlediklerinde birçok örgüt üyesi tutuklanmıştır. Hemen ardından örgütün Horasan ve Azerbaycan'da kurdukları "Müslüman Öğrenci Organizasyonları" saldırıya uğramıştır. Humeyni yanlısı gruplar tarafından düzenlenen bu saldırıda birçok örgüt üyesi öldürülmüş veya ağır yaralanmıştır. Devrim sonrası 1980 yılı ortalarına gelindiğinde yeni iktidar sahipleriyle mücahitler arasındaki ayrılık derinleşince mücahitlere tek bir çıkar yol kalmıştır. O da "Şimdi ne yapılabilirdi?" sorusuna yanıt aramaktır. Bu bağlamda örgütün liderliğini üstlenen Mesut Recevi 12 Haziran 1980 yılında devrimden sonra mücahitlerin gelişim evresinde üçüncü etaba geçişin adımını atmıştır. Bu üçüncü etapta atılacak adım devrimin gerçek sahiplerinin ülkenin başına geçmesini sağlamaktır. Yol haritası olarak tanımladıkları kararlılık mesajları Tahran Emcediye Stadyumu'nda düzenledikleri mitingde onları destekleyenlerle paylaşılmıştır. Ancak mücahitlerin bu direniş hareketleri sert bir şekilde bastırılmış, bir mücahit hayatını kaybederken yüzlercesi yaralanmıştır.³⁵⁷

1980 yılının mayıs ayında İCP'nin baskılarıyla yer altına inen bazı örgüt üyeleri olmuştur. Emcediye Stadyumu'ndaki baskından sonra yer altında faaliyet gösteren mücahitlere yenileri eklenmiştir. Legal bir yapıya dönüşüp devrim sonrası kısa bir özgürlük atmosferinden yararlanan mücahitler için tekrar uzun vadede yer altı örgütlenme dönemi başlamıştır. Yalnız örgüt yer altındaki faaliyetlerine tekrar ağırlık verilmesine karar verse de mevcut yapısını koruyabilmesi için halkla olan bağlantısını koparmaması gerekmektedir. Bu bağlamda örgüt kitlelerle olan irtibatını kurdukları komiteler aracılığıyla gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Komiteler de İCP kadroları

³⁵⁶ Lincoln Jr. Bloomfield, *Die Ayatollahs und die MEK, Iran's Crumbling Influence Operation*, Baltimore, 2019, s. 13.

³⁵⁷ Autonomie, "Die Volksmodjahedin im Iran", s. 27.

tarafından dağıtılmış ve oldukça baskı görmüştür. Diğer taraftan örgüt, milis yapılanması ve milis güçlerin silahlandırılmasını sürdürmek isterken daha fazla Humeyni ve yandaşlarıyla çatışma ortamına girmekten çekinmiştir. Yayımladıkları bir bildiride şu ifadeler yer almaktadır:

Herhangi bir çatışmanın ve masum insanların kanının dökülmesini önüne geçmek için emperyalistlerin ve devrim karşıtlarının mevcut durumdan faydalanmasını önlemek amacıyla Halkın Mücahitleri Örgütü tüm ofislerini kapatmayı duyurmaktadır. Halkın Mücahitleri veya onun adı altında faaliyet gösteren bir örgütün İslam Cumhuriyeti'nin temelini zayıflatacak her türlü provokasyon ve çatışmadan kaçınıyoruz. Aynı zamanda sorumlu devlet kurumlarının savaş ortamının oluşmaması için gerekli tedbirleri almasını, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarını da bu minvalde kullanmasını bekliyoruz. (26 Haziran 1980).³⁵⁸

Örgüt, şah ve rejiminin tüm kalıntılarının hala ülke içinde tüm kurumlar üzerinde etkinliğinin olduğunu farkındadır. Bu bağlamda Humeyni ve din adamları ile karşılaştıkları çatışma ortamını bir süreliğine yüzeysel bir perspektifle değerlendirmişlerdir. 1980 yazından itibaren örgütün ana kadrosu ve üyelerinin yanı sıra milis güç yeraltına çekilmiş ve toplumla sağlanacak doğrudan bağlantı da kesilmiştir. Ancak yaşanan tüm bu kısıtlamalar ve baskılar 1980 yılının eylül ayında farklı bir boyut kazanmıştır. Nitekim Irak'a karşı başlatılan savaş ve savaşın seyrinde iktidar yapısındaki değişiklikler örgütün yol haritasında da değişimlere yol açmıştır. Halkın Mücahitleri Örgütü bir İslam Cumhuriyeti'nin oluşmasına şah rejimine muhalif bir hareket olarak verdikleri destekten İCP ile bir iç savaşın çıkışını engelleme noktasında bir düşmana dönüşmüştür.

3.1. İran-İrak Savaşı Başlarken HMÖ

İran-İrak Savaşı başladığında mücahitler Irak rejimini, İran'ın işgalini şiddetle kınamışlardır ve yabancı bir ülkenin işgaline karşı örgütten sayısız militan ülkeyi savunmak adına savaşa katılmak için başvurmuştur.

Binlerce Örgüt üyesi ve destekleyenler hemen cepheye koşular. Her ne kadar mücahitler savaşın mevcut rejimin provokasyonlarının bir sonucu ve Irak'ın iç işlerine

³⁵⁸ Autonomie, "Die Volksmodjahedin im Iran", s. 28.

İslam devrimi ihracı adı altında karışmasının savaşın alevlenmesinde önemli rol oynadığının farkında olsalar da ülkeyi işgal eden yabancı bir orduya karşı ilkeli bir politika sergilediler.³⁵⁹

Ancak diğer taraftan mücahitler İCP tarafından hala tutuklanmaktadırlar. Örneğin örgütün milis gücünden militanlar Irak'a karşı Hürremşehr'de savaşırken ve hayatını kaybederken, 800 mücahit İran'da cezaevinde bulunmaktadır. Esasında mücahitler savaşın başlarında iki ateş arasında kalmışlardır. Humeyni savaşı fırsat bilerek mücahitleri cephenin ön saflarına göndermiş ve çoğu Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) tarafından arkadan vurulmuş, tutuklanmış ve işkence görmüştür.³⁶⁰ Ayrıca cephede hayatını kaybeden mücahitler, DMO tarafından şehit sayılmamaktadır.

Tarih 1980 yılının nisan ayını gösterdiğinde örgüt tekrar halka açılmaya karar vermiştir. İki yüz bin kişilik bir gösteri ile protesto eylemi düzenlenmiştir. Bu gösteri yine sert önlemlerle bastırılmıştır. Mücahitler artık alenen Humeyni ve İCP'yi devrimi çalmak ve gücünü tekelleştirmekle suçlamaktadır. Humeyni de yeni yıl mesajında kısmen dolaylı da olsa Batının etkisinde kalmış bazı isimsiz aydınların İslam'ı Marksizm ile karıştırmaya çalıştıklarını söylemiş ve buna istinaden mücahitleri münafık olarak niteleyip, münafıkların kafirlerden daha tehlikeli olduğunu dile getirmiştir.³⁶¹ Devlet yetkilileri tüm mücahitlere ait ofislerin kapatılması ve bazı liderler için tutuklama emri çıkarmıştır. Devrimden sonra ilk defa Humeyni ve onu destekleyenler örgüt ile bu denli açık bir şekilde çatışma ortamına girmiştir.

Mücahitler ile İslam Cumhuriyeti Partisi arasındaki ihtilaf derinleşirken diğer siyasi hareketler bu çatışma ortamını sakinleştirmede başarısız kalmışlardır. Halkın Mücahitleri Örgütü'nün çıkış yeri olan Özgürlük Hareketi'nin önde gelen liderlerinden Mehdi Bazergan her iki tarafa da Lübnan'daki iç savaşı hatırlatarak birbirlerine ithamda bulunmamayı tavsiye etmiştir. Bazergan bir taraftan mücahitlerin Batıdan ve Marksizm'den etkilendiğini ima ederken diğer taraftan artık kendilerinin onlara

³⁵⁹ Bakke, a.g.e., s. 22.

³⁶⁰ Bakke, a.g.e., s. 23.

³⁶¹ Abrahmian, **The Iranian Mojahedin**, s. 99.

büyüklik göstermeyeceğini dile getirmektedir.³⁶² Mühendis Mehdi Bazergan 1981 yılının nisan ayında mücahitleri şu cümleyle sükunete davet etmiştir:

Halkın mücahitleri, sizler Özgürlük Hareketi'nin çocuklarıdır. 1964 yılında biz hapisteyken, siz bu davaya yeni başlamıştınız ve yolunuzu henüz yeni bulmuştunuz. Siz, bizler gibi yolunuzu bulmak için evinizi kaybetmemiş ve yersiz yurtsuz kalmamıştınız.³⁶³

Beni Sadr ve dönemin birçok liberal ismi bu başarısız darbenin Sadr'ı ya Humeyni'ye yakınlaştıracığını veya şahsına karşı kullanılacağını görmektedir. Mücahitler bu gelişmeden faydalanarak üyelerine Beni Sadr'ı desteklemeleri için yaptığı konuşmalara katılmalarını telkin etmiştir. Böylelikle mücahitler Sadr'ın Humeyni'ye karşı daha fazla tavır almasını hedeflemektedir. Humeyni ve çevresindeki din adamları ile anlaşmazlık yaşayan dönemin Cumhurbaşkanı Hasan Beni Sadr (5 Şubat 1981-20 Haziran 1981) şansını o yıllarda güvendiği örgütten yana kullanmış ve onlara destek çıkmıştır.³⁶⁴ Sadece 16 ay cumhurbaşkanlığı makamında kalan Beni Sadr'a mücahitler de bu bağlamda stratejik bir yakınlık göstererek kitleleri harekete geçirme noktasında ondan yardım talep etmişlerdir.³⁶⁵ Her iki taraf da muhafazakar din adamları öncülüğünde mollaların ülkede ebedi hakimiyetinin oluşmasından endişe etmektedir.³⁶⁶ Böylece ortak paydada birleşen Beni Sadr ve HMÖ bir dizi kitlesel eylem düzenlemiştir. Örneğin, 20 Haziran'da mücahitlerin organize ettiği ve sayıları yarım milyonu bulan başka bir halk ayaklanması yaşanmıştır. Ancak göstericilere bu defa ağır silahlarla müdahale edilmiş, 23 kişi hayatını kaybederken yüzlercesi yaralanmıştır³⁶⁷ ve birçok örgüt üyesi idam edilmiştir.³⁶⁸ Humeyni, Beni Sadr ve

³⁶² Abrahamian, **The Iranian Mojahedin**, s. 215.

³⁶³ Muhsin Necathuseyni, **Ber feraz-i haliç-i fars**, Tahran, y.y., 1390, s. 419.

³⁶⁴ Beni Sadr 2019 yılında verdiği bir röportajda kendisinin insan hakları ve demokrasiyi savunduğunu, idam uygulamalarına, devrim mahkemelerine ve devrim muhafızlarına karşı olduğundan dolayı ilga edildiğini söyledi. Bundan sonrası için Beni Sadr yurtdışına çıkmak zorunda kaldığını ve bu konuda ona Halkın Mücahitleri örgütü ve Mesut Recevi'nin yardım ettiğini aktarmaktadır. Mişel Ebu Necm, "Beni Sadr Şarku'l Avsat'a konuştu: İran'a yapılan dış baskılar rejime hayat öpücüğüdür" *Şarku'l Avsat*, (Erişim tarihi: 28.10.2021).

³⁶⁵ Abrahamian, **The Iranian Mojahedin**, s. 207.

³⁶⁶ Bedford, a.g.e, s. 21.

³⁶⁷ Autonomie, "Die Volksmodjahedin im Iran", s. 28.

³⁶⁸ Aryanfar, a.g.e., s. 9.

Recevi ittifakından dolayı Beni Sadr'ı 22 Haziran 1981'de cumhurbaşkanlığı makamından uzaklaştırmıştır.³⁶⁹

Humeyni yönetiminin ilk başbakanı olan Ebul Hasan Beni Sadr liberal bir siyasi kimliğe sahipti. Humeyni'nin gücünü ve etkisini hâkim kılmak amacıyla yürüttüğü öldürme ve baskıyı kabul etmenin giderek zor olduğunu gördü. Zamanla Humeyni'den uzaklaştı... Mayıs 1981'de Humeyni Beni Sadr'ı devrimi hâkim kılmak için ön gördüğü önlemleri destekleme konusundaki isteksizliği nedeniyle görevden aldı.³⁷⁰

Mücahitler 28 Haziran'da İCP karargahını havaya uçurarak İran'ın en güçlü ikinci ismi olan Muhammed Beheşti'yi³⁷¹ ve onlarca üst düzey yetkiliyi öldürmüşlerdir. Mücahitler 2 Temmuz'da Humeyni iktidarını tarihten silmek için canla başla mücadele edeceklerine dair savaş ilan etmiştir. 29 Temmuz'da ise hem Mesut Recevi hem de Ebu Hasan Beni Sadr ülkeyi terk ederek Fransa'ya gitmiş ve İran'da HMÖ'yü organize etmek için Musa Hiyabani kalmıştır. Örgüt halkı halka karşı kırdıracak geniş çaplı bir mücadeleden ziyade daha çok Humeyni, İCP ve ona bağlı silahlı gruplara saldırmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda 1981 sonbaharında örgüt günlük saldırılar, intihar saldırıları ve bombalamalar gerçekleştirmiştir. Buna karşılık hükümet sadece Halkın Mücahitleri Örgütü'nden değil, ayrıca diğer sol gruplardan 200 kişiyi idam etmiştir. 1981 yılında vuku bulan bu olay HMÖ'nün bu tarihten günümüze kadar sürecektir olan mücadelesinin başladığını göstermektedir.

Halkın Mücahitleri Örgütü Humeyni'nin iktidarına karşı sadece silahlı bir mücadele yürütmemektedir. Mevcut sistemin ekonomik açıdan toplumun standartlarını yükseltmede başarısız olduğunu, işsizliğin had safhaya vardığını ve enflasyonun gün geçtikçe yükseldiğini iddia etmektedirler. Bununla birlikte

³⁶⁹ Beni Sadr'ın görevden alınması bazı kaynaklarda Mayıs 1981 olarak geçmektedir.

³⁷⁰ Anne Singleton, "Saddam's Private Army: How Rajavi changed Iran's Mojahedin from armed revolutionaries to an armed cult", *Iran Chamber*, s. 4. (Erişim 03 Kasım 2021)

³⁷¹ Muhammed Hüseyin Beheşti, 1929 yılında İsfahan'da doğdu. Kum'daki medrese eğitiminin ardından Avrupa'ya gitti, 1960'lı yıllarda Batı Almanya'da İranlı öğrencilere hocalık yaptı. İran'a geri döndüğünde 1970'li yıllarda Eğitim Bakanlığı'nda danışman olarak görev yaptı. Şah karşıtlığından dolayı Humeyni'ye yakın oldu. 1979 Devrimi'nde kilit rol oynadı, devrimden sonra 'Ayetullah' ünvanını aldı. 3 Şubat'ta Humeyni kendisini İran İslam Devrimi Konseyi'ne atadı. Sonrasında İslam Cumhuriyet Partisi'nin (İCP) başına geçti. ABD Büyükelçiliği'ndeki rehine krizinde öncü rol oynadı, dönemin Başbakanı Hasan Beni Sadr'ın görevden alınmasında etkili oldu. Halkın Mücahitleri Örgütü'ne atfedilen bir saldırıda hayatını kaybetti. "Muhammad Husayn Bihishti", *Encyclopaedia Britannica*, 24 Haziran 2022. (Erişim 04 Temmuz 2022).

mücahitler iddialarını kuvvetlendirmek adına mevcut sistemin Mustazafan Vakfı'ndaki³⁷² din adamlarına sübvansiyon ve iş imkânı sağladığını ve düşük fiyatlarla kamu arazisini İCP'ye sattığını gösteren belgeler sunmaktadırlar. Örgüt için yeni sistemin eski sistemden bir farkı yoktur. Dolayısıyla daha önceki Pehlevi Vakfı'nın yerini Mustazafan Vakfı almıştır.³⁷³ Buna karşın örgütün kendi tanıtımını yapmak ve propaganda amaçlı çıkardığı "Mücahit Gazetesi"³⁷⁴ 500 binlik bir tiraja ulaşır İCP'nin yayın organı olan "Cumhuri-yi İslami"den daha fazla satmaktadır.³⁷⁵

Örgüt ile Humeyni iktidarı arasındaki rekabet ve mücadele 1981 yılından itibaren artık alenen yapılmaktadır. Bu bağlamda Humeyni'ye karşı çıkan İranlı muhalif gruplar dahil örgüt üyelerinin bir kısmı İran'da kalıp Humeyni'yi iktidarsızlaştırmaya yönelik saldırılar planlamayı ve yürütmeyi sağlayan bir yeraltı ağı kurmuşlardır. Geri kalan kısmı ise ya İran Kürdistanı'na yerleşmiş ya da bir kısmı sınırı geçerek Irak'a sığınır orada bir dizi komün kurmuştur.³⁷⁶ Diğer bir kısmı ise mücadelelerini yurt dışında sürdüreceklerdir. Nitekim hükümetin şiddetli baskısı örgütün İran içerisindeki faaliyetlerini oldukça kısıtlamakta ve sınırlandırmaktadır. 1981 yılının temmuz ayında Beni Sadr ile birlikte Paris'e giden Mesut Recevi Fransa'da propaganda faaliyetlerini sürdürürken mevcut sistemi değiştireceğine dair büyük bir umut taşımaktadır. Hem Recevi hem de Beni Sadr İslam Cumhuriyeti'nin yerini Demokratik İslam Cumhuriyeti ile değiştirmek için birkaç hafta içerisinde tekrar İran'a dönmeyi planladıklarını açıklamışlardır. Mesut Recevi hükümeti devirmek için gerekli propaganda araçlarını kullanmak amacıyla İran'da kalan HMÖ ve ona bağlı

³⁷² 1980 yılında kurulan Mustazafin Vakfı İran'ın Ulusal İran Petrol Şirketi'nden sonra en büyük ikinci ekonomik kurumu olarak kabul edilen, İslam Cumhuriyeti liderinin gözetiminde bir İran yarı-hükümet kurumudur. Orta Doğu'nun en büyük holding şirketlerinden biridir. Bu kurum, kültürel ve eğitim hizmetleri sağlamak, basım ve yayıncılık, elektrik üretimi ve dağıtım, turizm, ulaşım ve nakliye gibi çeşitli ekonomik ve ticari alanlarda faaliyet göstermektedir. Sigortacılık, bankacılık, yatırım hizmetleri, genel müteahhitlik gibi alanlarda hizmet vermektedir. Areş Azremi, "Bunyad-i Mustazafan-i ez Agaz-i ta Eknun", BBC, 29 Kasım 2015, (Erişim 11 Temmuz 2022).

³⁷³ Abrahamian, *The Iranian Mojahedin*, s. 207.

³⁷⁴ İran Halkın Mücahitleri Örgütü'nün resmi yayın organıdır. 1979 Devrimi'nden sonra yayınlanmaya başladı. 2 Kasım 1980 yılında yasaklandı. Aralık 1982'de gazete tekrar yayın hayatına başladı. 2000 yılına kadar yayın hayatına devam ederken, Fransa 2003 yılında kamu düzenine yönelik bir risk oluşturduğu gerekçesiyle gazeteyi yasadışı ilan etti. İran-e-azad, "National Council of Resistance of Iran", (Erişim 01 Kasım 2021)

³⁷⁵ Bedford, a.g.e., s. 21.

³⁷⁶ Goulka - Hansell - Wilke - Larson, a.g.e., s. 31.

komünlerden her türlü maddi yardımı esirgememelerini talep etmiştir.³⁷⁷ Ancak Recevi'nin Humeyni iktidarını kısa vadede deviremeyeceğini anlaması daha programlı bir yol haritası belirlemesini sağlamıştır. Bu bağlamda Recevi ve Beni Sadr Ulusal Direniş Konseyi'ni kurma kararı almışlardır.

3.2. İran Ulusal Direniş Konseyi'nin Kuruluşu (İUDK)

Halkın Mücahitleri Örgütü'nün İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı kullandığı en büyük propaganda araçlarından biri özellikle 1980'lerin sonlarında gerçekleşen infazlar olmak üzere insan hakları meselesidir. 1981 yazında ise HMÖ ve hükümet arasında vuku bulan şiddetli kanlı çatışmalar örgütün İran sınırlarının dışına çıkmasını gerekli kılmıştır. Humeyni tarafından cumhurbaşkanlığı görevinden uzaklaştırılan Ebu Hasan Beni Sadr ile HMÖ'nün lideri Mesut Recevi İran'da başlattıkları ittifakı gittikleri Paris'te de sürdürmüşlerdir. Halkın Mücahitleri Örgütü'yle ilişkileri daha da derinleştiren Beni Sadr o dönem Mesut Recevi'ye şu mektubu yazmıştır:

Organizasyonunuzun temel kriterlerini inceleme şansım oldu ve bundan daha önce haberdar olmamamın üzüntü verici olduğunu görmekteyim. Bence önemli değişiklikler yapıldı ve umarım küçük sorunlar giderilir. İslam'ın bir türünün hâkim olduğu çocuklar ve gençlerin de dahil olduğu muhaliflerin işkence gördüğü bu koşullarda anayasanın uygulanması durduruldu ve bu ülkeyi despotizme yol açan bir iç ve dış savaşa sürükledi. Size seçilmiş bir başbakan olarak aşağıdaki konularda tasarruf etme hakkını veriyorum.³⁷⁸

18 Temmuz 1981'de yazılan bu mektubun geri kalan yarısında Beni Sadr'ın işaret ettiği nokta bir an önce bir konsey oluşturulmasıdır. Bu konsey, İran'da demokratik bir şekilde seçimler yapılana kadar yasama konseyi gibi hareket edecektir. Ayrıca Beni Sadr devrimi tehlikeden kurtarmak için yetkin kişilerden oluşan bir kadro belirlenmesi ve ilk etapta bu kadronun İslam devrimini savunacağı ve ülkeyi yöneteceği söylemektedir.³⁷⁹ Aradan birkaç gün geçtikten sonra Beni Sadr örgütü birlikte 21 Temmuz 1981'de İran Ulusal Direniş Konseyi'ni (Şûrâ-yî millî-yî

³⁷⁷ Autonomie, "Die Volksmodjahedin im Iran", s. 44.

³⁷⁸ Cohen, **The Rise and Fall of the Mojahedin Khalq 1987-1997**, s. 60

³⁷⁹ Autonomie, "Die Volksmodjahedin im Iran", s. 40.

muḳâvemât-î Îrân (شورای ملی مقاومت ایران) kurmuştur. Aralarındaki ittifak hem Ulusal Konsey'in programını hem de İran'ın gelecekteki hükümetinin yapı taşlarını oluşturma gayesi taşımaktadır. Bu bağlamda Fransa'daki bu iki müttefik "Mutabakat" adında bir manifesto yayımlamışlardır.³⁸⁰ Mesut Recevi bu konseyin kuruluşu ve Beni Sadr ile ittifakının bir sonucu olarak İran'a tekrar dönmeyi ve İran İslam Cumhuriyeti yerine Demokratik İslam Cumhuriyeti'ni kurmayı tasarlamaktadır. Onlar için Humeyni rejimi gerici ve diktatör bir yapıya sahiptir ve bunun yerini demokratik, yasalara saygılı bir sistem almalıdır. Vaat edilenler arasında yönetimde ifade ve basın özgürlüğü, özgür siyasi partiler ve özgür seçimler yer almaktadır.³⁸¹

İran Ulusal Direniş Konseyi 1983 yılında, İran Halkın Mücahitleri, İran Kürdistan Demokrat Partisi, Ulusal Demokratik Cephe, Hüviyet Grubu, İran Komünist Birliği, İşçi Partisi, İşçi Kurtuluşu Birliği, Birleşik Sol Demokrasi ve Bağımsızlık Konseyi ve İran İşçi Partisi'ni içine alarak çok kollu bir muhalif harekete dönüşmüştür. Ancak kuruluşunun ana gayesi olan "İran'daki Humeyni rejimini"³⁸² devirene kadar geçici bir hükümet kurma amacı aktüelliğini hiçbir zaman yitirmemiştir.

Recevi yurt dışında mümkün olduğunca geniş bir Batı desteğine ulaşmanın çabasını vermiştir. Recevi bu bağlamda İngiliz İşçi Partisi, İngiliz Liberal Partisi, Alman Hristiyan Demokrat Partisi, İtalyan Komünist Partisi ve Yunan Komünist Partisi'yle yıllık olarak düzenledikleri programlara katılmaları için görüşmeler gerçekleştirmiştir. Örgüt yurt dışındaki yapılanmalarını sağlarken kendilerini ilk etapta ön planda tutarak, Batılıların İran'ın iç işlerine karışmasını engelleme amacı gütmüştür.³⁸³ Dolayısıyla HMÖ direk Humeyni'yi bir hedef olarak göstermemiş, İran'ın devrim sonrasındaki muhtemel iktidar partisi olma yolunda ilerlemiştir. HMÖ için İran'da Irak ile savaşın getirdiği kaos ortamında henüz tam olarak oturmamış bir Humeyni iktidarı vardır ve bunun ilk yıllarda devrilmesi daha olası bir ihtimaldir.

³⁸⁰ Bani Sadr, Rajavi'nin sekiz yıllık savaş sırasında Irak ile ittifaka girdiği için UDK'den ayrıldı.

³⁸¹ Aryanfar, a.g.e., s. 23.

³⁸² Ncr-iran.org, "Die Satzung des Nationalen Widerstandsrates Irans", (Erişim 23 Haziran 2022).

³⁸³ Aryanfar, a.g.e., s. 10.

Mesut Recevi bu bağlamda üç farklı strateji geliştirmiştir: Birincisi ülkede iktidarsızlık ortamı sağlamak için iktidarın kilit isimlerini ortadan kaldırmaktır. İkincisi ülkedeki korku ve terör atmosferini yıkmak için halka baskı uygulayan devletin kuruluşlarına saldırılar düzenlemektir. Üçüncüsü ise, kitleleri harekete geçirerek gösteriler, protestolar ve işçi grevleri düzenlemesini sağlamaktır.³⁸⁴ Oldukça organize bir şekilde saldırılar gerçekleştiren örgüt öngördüğü bu yol haritasında istediği başarıyı elde etmiştir. Yeraltındaki örgüt hücrelerinin birbirinden tamamen habersiz oluşu, sadece bağlı oldukları hücre liderini tanımaları operasyonların ne denli gizlilik ve profesyonellikle yürütüldüğünü göstermektedir. Bu saldırılar esnasında örgütü İran'da yöneten isim olan Musa Hiyabani hayatını kaybetmiş ve Recevi yurt dışından telefonla ülkedeki örgüt faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır.³⁸⁵

3.2.1. İUDK'nin Yapısı

1981 yılının sonunda ve 1982 yılının başlarında şah sonrası oluşan İran İslam Cumhuriyeti'ni devirmek için yurt dışında geçici bir hükümet olarak kurulan İUDK Paris merkezli bir sekreteryaya sahiptir ve başında Mehnaz Selimiyyan bulunmaktadır. Abdulgasseem Rezai İUDK'nin genel sekeret yardımcısıdır. İUDK'nin toplamda beş sekreteri vardır. Bu sekreterlikler toplantıları düzenlemekte, üyelerle iletişime geçmekte ve tüm idari işleri yürütmektedir.³⁸⁶

İUDK, İran'da yönetimin başına geçtiklerinde hükümet programlarını özetleyen on maddelik bir plana sahiptir. Tasarladıkları yol haritasında konseydeki her birey ve siyasi akım oy hakkına sahiptir. Herhangi bir ihtilafta konseyin üçte ikisinin onayına ihtiyaç duyulacaktır ve konseyin tüm üyeleri ile geçici hükümet konsey kararlarına uymakla yükümlüdür. Bu plan ciddi anlamda bir muhalif yapılanmanın yurt dışı organizasyonunu yürütmektedir.³⁸⁷ Konseye üye olmak için başvurular konsey başkanı tarafından değerlendirilip kabul edilirken, konseyin ihtiyaç duyacağı maddi kaynaklar da üye aidatlarıyla gerçekleşmektedir. Konsey teknokrat, sanatçı,

³⁸⁴ Cohen, *The Rise and Fall of the Mojahedin Khalq 1987-1997*, s. 60

³⁸⁵ Cohen, a.g.e., s. 60.

³⁸⁶ Ncr-iran.org, „NWRI-Organisationsaufbau“, (Erişim 23 Haziran 2022).

³⁸⁷ Ncr-iran.org, „Die Satzung des Nationalen Widerstandsrates Irans“, (Erişim Tarihi 02 Kasım 2021).

aydın ve akademisyen gibi farklı sosyal tabakadan insanlara açık olmakla beraber, Kürtler ve Beluçlar gibi çeşitli etnisiteleri de içerisinde barındırmaktadır.³⁸⁸ Konsey tüm muhalif kesime ve kişilere açık durmaya gayret etmiştir. Humeyni Hükümeti'ni devirdikleri takdirde oluşturacakları geçici hükümeti kurma ve kabine bakanlarını atama sorumluluğu ise İran Halkın Mücahitleri Örgütü temsilcisi Mesut Recevi'ye aittir.

Recevi 1979 Devrimi'nden sonra Humeyni ile bir güç savaşına girmiştir ve İUDK'yi kurarken de kendi ideolojik amacına hizmet etmesini beklemiştir. Bu bağlamda “İran Direniş Parlamentosu” olarak görev yapan konseyin başkanı Mesut Recevi'nin³⁸⁹ bir sekreteri ve idari işlerini denetleyen beş sekreteri bulunmaktadır. Konseyde gelecekteki hükümetin temelini oluşturacak olan 25 tane de komite mevcuttur.³⁹⁰ Bu komiteler uzman düzeyinde araştırmalardan sorumlu olup bir nevi yurt dışında geçici hükümetin bakanları olarak görev yapmaktadırlar. İUDK'nin bünyesinde beş farklı muhalif organizasyon olduğu gibi içlerinde en büyük ve popüler direniş grubu Halkın Mücahitleri Örgütü'dür. Yurt dışında geçici hükümet statüsünde olan İUDK'nin geçici anayasasına göre her konsey üyesi bir oya sahiptir ve konseye üye olan diğer grupların her şekilde veto hakkı bulunmaktadır. İUDK ülkede demokrasiye geçiş döneminde yasama meclisi olarak görev yapmaktadır ve aldığı kararlarda geçici hükümet için bağlayıcılığa sahip olacaktır. Ancak bu geçiş dönemindeki tüm devlet görevleri de geçicidir ve demokratik bir seçimden sonra yetkililer görevlerini halkın seçtiği temsilcilere devretmekle yükümlüdür.³⁹¹

İUDK din ve devlet işlerinin ayrı tutulmasını benimsemekte ve farklı din ve mezhebe mensup kişilere karşı bireysel ve sosyal hakları açısından her türlü

³⁸⁸ Konseyin kendi resmi internet adresinde Mayıs 2005 yılında verdiği bilgilere göre Kürtler, Beluçlar, Yahudiler ve Zerdüştler gibi etnik ve diğer dini azınlıkların temsilcileri de dahil olmak üzere 550 üyeye sahipti. Üyelerin yüzde ellisini de kadınlar oluşturmaktaydı.

³⁸⁹ Ulusal Direniş Konseyi Ağustos 1993'teki toplantısında, İran'daki din adamları rejiminin devrilmesinden sonra yeni anayasanın Ulusal Yasama ve Kurucu Meclis tarafından onaylanmasına ve yeni anayasanın yürürlüğe girmesine kadarki dönemde Meryem Recevi'yi konsey başkanı olarak seçmiştir.

³⁹⁰ İran-e-azad, “National Council of Resistance of Iran”, (Erişim 02 Kasım 2021).

³⁹¹ İran-e-azad, “National Council of Resistance of Iran”, (Erişim 04 Kasım 2021).

ayrımcılığın yapılmasını yasaklamaktadır.³⁹² Üyelerinin yüzde 50'sini kadınların oluşturduğu konsey kadın-erkek arasındaki eşitliğe inanmaktadır. Konseyin "Kadın Hakları ve Özgürlükleri" hakkındaki bildirgesi, kadınlar ve erkekler arasındaki sosyal, politik, kültürel ve ekonomik eşitliği vurgulamaktadır. Kadın komitesi diasporada yaşayan İranlı kadın gruplarıyla iletişim halinde olmakla beraber diğer kadın hakları örgütlerinin ve STK'ların da çalışmalarına katılmaktadır. Komite üyelerinin görevleri arasında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun düzenlediği toplantılara katılmanın yanı sıra kadın sorunlarına ilişkin uluslararası veya bölgesel konferanslara iştirak etmek ve İran'ın kadın haklarına ilişkin ihlallerini kamuoyuna duyurmak yer almaktadır.³⁹³ Konsey, kadınların kendi mesleklerini, eşlerini, seçme ve seçilme hakkı ile boşanma özgürlüklerini savunmaktadır. Konseyin kadınlara cumhurbaşkanlığı dahil devletin en yüksek mertebesine kadar her türlü pozisyonu verme hakkı, bilhassa İslam Cumhuriyeti'nin kadın politikasına karşı alınmış bir karardır.

İUDK içerisinde kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmaları 1972 yılı öncesiyle farklılık göstermektedir. Çünkü o tarihe kadar Halkın Mücahitleri Örgütü çoğunluğu erkek üyelerden oluşan bir teşkilat olarak bilinmektedir. O dönemde örgütün ilk üyeleri evliliğe ve aile kurumuna karşı olumsuz bir düşünceye sahiptirler. Bu durum kadınların örgüte alınmasını kısıtlamaktadır. Ancak 1972 yılından sonra örgüt evlerini koruma ve kamufle etmede kullanılması gibi bazı gerekli sebepler ve problemlerden dolayı kadınların örgüte katılımları teşvik edilmiştir. Bu teşvik zamanla kadınların silahlı mücadelelere katılmalarının da önünü açmıştır. Örgüte giren kadınların genel olarak en önemli özellikleri o dönemlerde dini inançlarının baskın olmasıdır. Yaş ortalaması 19-20 yaş arasında olan kadınlar dindar ailelerden gelmektedirler. Ancak örgüte katılan kadınlar bir süre sonra mücahitler içerisinde örgütle ilişkilerinin tasavvur ettiklerinden farklı olduğunu görmüşlerdir.³⁹⁴

1970 yılında Mensur Bazergan liderliğinde bir kadın grubu kurulmuştur. Merkez komite tarafından onaylanan bu girişim kadroların yakın akrabaları ile örgüt

³⁹² Ncr-iran.org, "NWRI-Organisationsaufbau" (Erişim 04 Kasım 2021).

³⁹³ Ncr-iran.org, "NWRI-Organisationsaufbau" (Erişim 05 Kasım 2021).

³⁹⁴ Ahmed Reza Karimi, **Taqiyi şehram be rivayet-i isnad**, Merkez-i isnad-i inklabi İslami Yayınevi, Tahran, 1398, s. 102.

mensuplarının evlenmesi çerçevesinde kadınların örgütte bulunmalarını meşrulaştırmak amacı gütmektedir. Zamanla kadınları örgüte katmanın bir aracı olarak “örgütsel evlilikler” ortaya çıkmıştır. Çünkü kadınlar örgüt evlerinde erkeklerle birlikte kalmak zorundadırlar.³⁹⁵ Bu bağlamda örgütün amaçlarının ve varlığını sürdürmesinin İslami kaidelerden daha öncelikli olduğu görülmektedir. Mücahitlerin ilk dini prensiplerden sapmaları ve ideolojik değişimleri de burada gerçekleşmiştir.

1970’lerin sonlarında ve 1980’lerin başlarında kadınların örgüte alınmaları yoğunlaşmış ve kadınlar şehirlerdeki gerilla gruplarına katılmaya ve silahlanmaya başlamışlardır. Bu aşamadan sonra kadınlar kendilerini tamamıyla örgüte adanmış ve bu nedenle istismar edilmişlerdir. Örgütün kendi gelişimi için daha savunmasız bir kesimi hedeflediği, kadınlara psikolojik zarar verme pahasına her şeyi mubah saydıkları görülmektedir. Örgütün bu bakış açısı bazı kadınların intihar ederek kendi hayatlarına son vermelerine neden olmuştur.³⁹⁶

Mücahitler kadınların hem ideolojik hem de pratikte siyasi ve hatta askeri birimlere entegresini sağlamanın İslam Cumhuriyeti ile olan mücadelede bir araç olarak kullanılacağına inanmaktadırlar. Bu siyaset anlayışı şüphesiz onları İran’da kadın hakları mücadelesinde öncü konumuna getirmiştir.³⁹⁷ Bunun dışında mücahitler kadınların ülkedeki sosyal yozlaşmanın sebepleri arasında yer alıp almadığını sorgulamaktadırlar. Sonuç olarak örgüt kendilerinin İslam’a bakış açıları ile İslam Cumhuriyeti’nin bakışı arasındaki farkları ayırt etmek için her türlü çabayı göstermiştir. İUDK, İslam Cumhuriyeti’nin kadınlara olan tavırlarında İslami geleneğe göre biyolojik ve psikolojik olarak yetersiz olduklarını düşündüklerini iddia etmektedirler. Dolayısıyla Humeyni iktidarına göre kadınlar biyolojik açıdan zayıf olduklarından ekonomik, siyasal ve sosyal meselelerde yetersizdiler. İUDK/HMÖ duygusal açıdan da kadınların hassas ve yine zayıf bir karaktere sahip olduklarından

³⁹⁵ Bu tip evliliklere örnek olarak örgütün ilk üyelerinden Behman Bazergani’ye göre Mensur Bazergan bir arkadaşının kız kardeşlerinden biriyle, Hanifnecat ise Puran Bazergan ile evlenmiştir. Ahmed Reza Karimi, **Takii Şahram be rivayet-i isnad**, s. 102.

³⁹⁶ Ahmed Reza Karimi, **Taki Şahram be rivayet-i isnad**, s. 102.

³⁹⁷ Cohen, **The Rise and Fall of the Mojahedin Khalq 1987-1997**, s. 47.

iktidar tarafından liderlik pozisyonuna getirilmediklerini iddia etmektedir.³⁹⁸ Bu nedenle İUDK/HMÖ kadın erkek arasında böyle bir sınırlamanın olmadığını ve eşitliği savunmaktadır.³⁹⁹ Örgütün yürüttüğü bahsi geçen kadın siyasetine en iyi örnek ise 1993 yılında İUDK'nin başına 1965 yılında örgüte katılan Meryem Recevi'nin geçmesi olmuştur. Bir kadın devlet başkanı olarak Recevi demokrasiye geçiş döneminde çoğulculuğun ve eşitliğin sembolü olarak görülmüştür. Kadınlara yönelik böyle bir perspektife sahip olan mücahitler burada aslında Humeyni ve din adamlarının İslam'a göre kadınlara bakış açılarını eleştirmenin yanı sıra İslam'ın geleneksel ve radikal anlayışla yorumlandığını iddia edip kendilerinin daha özgür bir İslam anlayışına sahip olduklarını göstermektedirler. Çünkü mücahitlere göre kadın erkek eşitliğinin önündeki en büyük engel Humeyni iktidarının bilhassa savunduğu "Velayet-i Fakih" inancıdır. Örgüte göre bu anlayış zaten en başta bir kadın iktidarının önündeki en büyük engeldir.

Düzenli olarak toplantılar düzenleyen, gerektiğinde olağanüstü oturumlar gerçekleştiren İUDK günümüzde varlığını halen sürdürmekte, halihazırda birçok Avrupa ülkesinde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde temsilcilikleri bulunmaktadır. Bu ofisler, eyalet hükümetleri, bölge ve şehirlerin idaresi, parlamentolar, STK'lar ve ayrıca ilgili ülkenin İran diasporası ile iletişindedir. Konseyin Dışişleri Komisyonu çeşitli ülkelerdeki parlamenterler, siyasi şahsiyetler, düşünce kuruluşları, BM, STK'lar ve insan hakları örgütlerinin yanı sıra Avrupa, ABD ve Arap dünyasındaki sorumlu hükümet temsilcileriyle temas halindedir.⁴⁰⁰

³⁹⁸ Mücahitler bu iddialarını 7 Haziran 1986 yılında Haşemi Rafsancani'nin şu konuşmasına atıfta bulunarak şu şekilde örneklendirmişlerdir; "Eşitlik adaletin önüne geçemez... Adalet, tüm yasaların kadın ve erkek için aynı olması gerektiği anlamına gelmez. Batılıların yaptığı hatalardan biri de bunu anlayamamak... Erkek ve kadınların boy, zindelik, ses, gelişim, kas gücü ve fiziksel güçlerindeki farklılık erkeklerin her alanda daha güçlü ve yetenekli olduğunu gösteriyor... Erkeklerin beyinleri daha geniştir... Erkekler muhakeme ve akılcılığa daha yatkındır, kadınlar ise temelde duygusaldır... Bu farklılıklar sorumluluk, görev ve hakların verilmesini etkileyen nedenlerdi." Cohen, **The Rise and Fall of the Mojahedin Khalq 1987-1997**, s. 49.

³⁹⁹ Cohen, **The Rise and Fall of the Mojahedin Khalq 1987-1997**, s. 47.

⁴⁰⁰ İUDK ekonomik açıdan, iç-dış politika açısından ve insan hakları ve kadın erkek eşitliği açısından birçok ülke meselesini kapsayan geniş çapta bir plan programa sahipti. İUDK her sene farklı bir boyutta etkinlik gösterip günümüze kadar da faaliyetlerini sürdürmektedir. İran'da bir sistem değişikliğine hala inancını koruyan İUDK bu bağlamda hem sosyal platformda hem de kendi düzenledikleri etkinliklerde bu bağlamda çalışmalarını sürdürmektedir.

3.2.2. HMÖ'ye Karşı Anti-Propaganda

Örgüt içerisinde sistemsel değişimler ve çalkantılar oluşurken Humeyni hükümeti mücahitlere karşı bir saldırı kampanyası yürütmüş böylelikle onları Marksist olarak niteleyip Irak Baasçıları ve emperyalistlerle iş birliği yapmakla suçlamıştır. Dahası İslam Cumhuriyeti mücahitleri halkın gözünde camileri, okulları, hastaneleri, kütüphaneleri, sinemaları ve toplu taşıma araçlarını bombalayarak yüzlerce masum insanın ve hatta çocukların katili olarak göstermektedir.⁴⁰¹ Buna karşılık olarak Mesut Recevi, İslam Cumhuriyeti'nin halihazırda 50 bin muhalifi öldürdüğünü ve hapiste tutulan mahkumlara ve idam edilenlere karşı elli üç farklı işkence tekniği kullandığını iddia etmiştir. İdam edilenler, 'yeryüzünü bozmak' ve 'Allah'a karşı savaşmakla' suçlanmaktadır ve Recevi'ye göre 140 bin siyasi tutuklu hapishanelerde tutulmaktadır.⁴⁰² HMÖ İslam Cumhuriyeti'nin infazlarına ve işkencelerine karşı sürdürdüğü mücadelenin bu aşamasında, İran'daki gizli yeraltı hücreleri aracılığıyla, askeri faaliyetlerde bulunmuştur. Dolayısıyla HMÖ kendi arkadaşlarının intikamını almak amacıyla infazlar gerçekleştirmeye başlamıştır.

1980 yılında Fransa'nın İran-Irak Savaşı'nda siyasi ve askeri olarak Irak'ı desteklemesi ve mücahitlere siyasi sığınma hakkı vermesinden dolayı İran-Fransa ilişkileri bozulmuştur. Dahası Fransa mücahitlere ülkede yeraltı siyasi karargahlar kurmalarına da izin vermiştir. Bu gelişmeler doğal olarak Fransa'yı İran İslam Cumhuriyeti'nin potansiyel bir düşmanı olarak göstermiştir.

Devlet mücahitleri toplumdan ve dünya kamuoyundan izole etmekte kararlıdır ve bu bağlamda başta Fransa olmak üzere örgütün yurt dışındaki faaliyetlerini kısıtlama girişimlerinde bulunmuştur. Humeyni hükümeti, 1986 yılında Fransa'da aktif olarak İran'daki mevcut sisteme karşı muhalefetini sürdüren mücahitleri sınır dışı etmeleri için Fransız makamlarına baskı uygulamıştır. İran Devrim Muhafızları ile

⁴⁰¹ Bakke, a.g.e., s. 25.

⁴⁰² Bedford, a.g.e., s. 24-25, 80. Cohen, "The Triple Exclusion of the Mojahedine Khalq Organization – Their Activities for Human Rights in Iran as a Voice in the Wilderness", Middle Eastern Studies, Kasım 2013, Cilt. 49, No. 6, 941-957, s. 942. DLA Piper, "Iran: Foreign Policy Challenges and Choices" s. 195.

bağlantıları olan Lübnan Hizbullahı'nın 1986 baharında Lübnan'da dört Fransız muhabirini kaçırmaması iki ülke arasında rehine pazarlığının başlamasına yol açmıştır. Müzakereler sonucunda rehinelere serbest bırakılması karşılığında Fransa, şah döneminde İran'dan borç aldığı bir milyar doları geri verecek ve mücahitlerin kendi topraklarındaki faaliyetlerini sınırlandıracaktır.⁴⁰³ Bunun üzerine Fransa 1986 yılında İUDK'nin Paris'teki merkez binasını kapatmış ve Mesut Recevi'yi sınır dışı etmiştir.⁴⁰⁴ Böylelikle örgüt en önemli faaliyet alanı olan Fransa'da hem siyasi hem de coğrafi olarak izole edilmiştir.⁴⁰⁵

3.3. HMÖ'nün Irak'a Konuşlanması

Mesut Recevi'nin Fransa'nın Auvers-sur-Oise kasabasında ilk defa Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz ile 19 Eylül 1982 tarihindeki görüşmesi örgüt için tarihi bir dönüm noktası olacak bir hassasiyete sahiptir.⁴⁰⁶ İran ve Irak arasındaki düşmanlıktan faydalanmak isteyen Recevi, bunu Tahran'daki hükümeti zayıflatıp, örgütü güçlendirmek için bir fırsat olarak görmüştür. İran'ın geçici hükümeti olarak kendini tanımlayan İUDK, İran ve Irak arasında 1975 yılında imzalanan "Cezayir Anlaşması"nın⁴⁰⁷ da ötesine geçerek yeni bir anlaşma imzalamıştır. Bu toplantı ve mutabakat mücahitler için Irak hükümeti ve örgüt arasında uzun yıllar sürecektir olan bir dostluğun başlangıcı niteliğindedir. Örgüt bu anlaşmanın alt yapısının İUDK toplantısında oy birliğiyle kabul edildiğini açıklayan broşürler yayımlamıştır.

Kararda şöyle denmektedir: "İran Ulusal Direniş Konseyi silahlı devrimci güçlerinin (Irak topraklarında) konumunu ve örgütlenmesini anavatanımıza (tekrar)

⁴⁰³ Bakke, a.g.e., s. 25.

⁴⁰⁴ Aryanfar, a.g.e., s. 10.

⁴⁰⁵ Bakke, a.g.e., s. 25.

⁴⁰⁶ Bazı kaynaklar bu görüşmenin 1983 yılının ocak ayında gerçekleştiğini aktarmaktadır. New York Times, "Iraqi Visits Iranian Leftist in Paris", 10 Ocak 1983.

⁴⁰⁷ Dönemin Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Saddam Hüseyin ve İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi tarafından 1975'te Cezayir Devlet Başkanının ara buluculuğunda imzalanan anlaşma iki ülke arasındaki kara ve nehir sınırlarının belirlenmesini içermektedir. Saddam Hüseyin'in İran'a Kürtlere olan desteğini sonlandırması koşuluyla Şattül-arap Nehri'ni İran'ın lehine olacak bir şekilde paylaşmayı teklif etti. Cezayir Anlaşması iki ülke arasındaki sınırı, nehrin dip noktası gibi değişkenlik gösterebilecek bir kriterle bağlı olarak tanımlamıştır. Deniz Caner, "İran-Irak Yakınlaşmasında Cezayir Anlaşması Faktörü", *İRAM*, (Erişim 21 Haziran 2022).

dönene kadar gerekli ve atılması gereken son adım olarak görüyoruz.”⁴⁰⁸ Bu bağlamda mücahitler Fransa’dan Irak’a olan uçuşlarını “barışa ve özgürlüğe giden tarihi bir uçuş” olarak tanımladılar.⁴⁰⁹

Mücahitlerin Irak’a yerleşmesinin birkaç nedeni bulunmaktadır. Öncelikle İslam Cumhuriyeti’ni devirmek amacıyla gerekli askeri yeteneği kazanabilecekleri için Irak’a gelmek her açıdan avantajlıdır. Ayrıca mevcut sistemi etkisiz hale getirme girişimleri İran İslam Cumhuriyeti’nin üstleneceği uluslararası komplolardan korunmuş olacaktır.⁴¹⁰ Nitekim Avrupa’da medyanın ve siyasilerin gözü önünde Humeyni hükümetine karşı koymak birçok açıdan daha riskli ve hareket alanları da daha dardır. Buna karşın Irak’ta daha izole olmuş bir vaziyette geniş askeri eğitim ve teçhizata sahip olma ihtimalleri vardır. Örgütün Irak’a taşınması Recevi’nin İUDK/HMÖ’nün lideri olarak yaptığı ve örgütün uzun yıllar devam edecek olan en tartışmalı hamlesidir. Nitekim Recevi hem İran halkının nezdinde hem de konsey içinde böyle bir ittifakın hoş karşılanmayacağından emindir. Zaten süregelen bir savaş vardır ve ona göre bu savaş sayesinde mollalar devrilebilir.

Recevi’nin Irak planında diğer bir motivasyonu ise, örgütün İran sorumlusu Ali Zerkeş’i görevden alarak ülke içindeki mücahitleri lidersiz bırakmasıdır. İran’daki mücahitler Recevi’nin kolaylıkla ulaşamayacağı bir pozisyonudur ve her an bir itaatsizlik sorunu yaşanabilir. Dahası 1985 devrimini benimsemeyen mücahitler HMÖ’den ayrılıp bağımsız bir örgüt kurabilir. Bu bağlamda Mesut Recevi manipülasyonlara açık bir platformda mücadele eden mücahitlerin derhal ülkeyi terk edip Irak’taki İran Ulusal Kurtuluş Ordusu’na katılmalarını talep etmiştir. Irak’a gelen üyeler böylelikle yeni oluşan bu kült inancının atmosferine kısa sürede kapılıp Recevi’nin rehberliğine boyun eğmişlerdir.

Haziran 1986’da Mesut Recevi birkaç üyesiyle birlikte Bağdat’a gelmiştir. Recevi ve beraberindekiler Irak liderliğinin en üst düzey yetkilileri tarafından

⁴⁰⁸ Cohen, **The Rise and Fall of the Mojahedin Khalq 1987-1997**, s. 64.

⁴⁰⁹ Cohen, a.g.e., s. 65.

⁴¹⁰ Cohen, a.g.e., s. 64-65.

karşılanmışlardır. Mesut Recevi Irak Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin ile görüşmüş ve mücahitler ile Irak arasında varılan mutabakat sonucunda Saddam Hüseyin örgüte Irak'a taşınma davetini sunmuştur. Bu davet örgüt tarafından kabul edilmiştir. Bir hafta içerisinde binlerce örgüt üyesi Fransa'dan Irak'a gelmiş ve İran-Irak sınırına yerleşmişlerdir. Mücahitlerin daveti üzerine İran Kürt Demokrat Partisi (İKDP) İUDK'ye katılmıştır. Recevi için İKDP bu bağlamda Iraklı yetkililerle temaslarına başlamak ve geliştirmek için kullanabileceği elverişli bir araçtır. Böylelikle Recevi, Irak lideri Saddam Hüseyin ile İKDP'nin liderleri Abdurrahman Gassemlu aracılığıyla mevcut bağlantılarını kullanarak temas kurmuştur.⁴¹¹ Bu bağlamda İKDP de Kürt bölgesinde mücahitlerin eğitim kampları kurmasına yardımcı olmuştur.⁴¹² Daha sonra Irak sınırındaki Kürt bölgesi Serdeşt'te üsler kurulmuştur. Bunlardan en büyüğü Irak'ın Diyala kenti yakınlarında adını Mesut Recevi'nin ilk eşinden aldığı Eşref Kampı'dır. Bu kampta bir kütüphane, bir klinik, askerler için eğitim merkezi bulunmaktadır. Mesut Recevi üssün başkomutanıdır, eşi Meryem Recevi de yardımcılığını yapmaktadır. 1986 yazında, HMÖ Irak-İran sınırına tamamen yerleşmiş ve İran askeri güçlerine karşı Irak savaşında resmen yer almıştır.

HMÖ, İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı savaşmak için kendi güçlerini Irak ordusuyla birleştirmiştir. Saddam Hüseyin mücahitlere koruma, finansman, araç, tank ve silah gibi askeri mühimmat ile eğitim sağlamıştır. Irak topraklarını da mülkiyetini vermemek şartıyla kullanmalarına izin vermiştir.⁴¹³ Irak Devleti'nin kendilerine verilen bu imkanları kullanan örgüt, ülkede birkaç askeri yerleşke kurmuş ve İran'da kalan üyeleri ile onları destekleyenleri Irak'a çağırmıştır. Bu dönemlerde yaklaşık 7 bin HMÖ üyesi sınırı aşmış Irak'a gitmişlerdir. Bu durum örgütün neredeyse yüzde 80'inin bu kamplara yerleştiğini göstermektedir.⁴¹⁴ Recevi hem kendisi hem de örgüt

⁴¹¹ Mücahitlerin Kürtlerle olan ilişkileri o dönemde oldukça iyi bir düzeydeydi. 1982'de Mücahitler, Batı Almanya'daki Siemens'ten 10 kw'lık bir radyo vericisi satın almıştı. Örgüt radyonun ve gerekli teçhizatın katırlarla ve yaya olarak dağlık bölgeye taşınması için Kürt köylülerin yardımına başvurdu ve Kürt köylülerinin yardımıyla bölgede radyo üslerini kurdu. HMÖ KDP ile olan iyi ilişkisinin bir sonucu olarak bölge halkından da destek görmüştü. KDP ile stratejik iş birliği sağlayan Recevi ileriki yıllarda Irak ile ilişkileri derinleştirdikten sonra KDP'yi İUDK'den çıkardı. Singleton, a.g.e., s. 6, 10.

⁴¹² Singleton, a.g.e., s. 6.

⁴¹³ Goulka – Hansell – Wilke-Larson, a.g.e., s. 31.

⁴¹⁴ Goulka – Hansell – Wilke-Larson, a.g.e., s. 31.

için çıkmaz bir sokağa girdiği Irak ile olan stratejik iş birliğinde artık Saddam Hüseyin'in reddedemeyeceği her şeyi yapmaya hazırdır.

HMÖ'nün Irak'ta üstlendiği bu askeri rol kendisine bir ordu niteliği kazandırmıştır. Mesut Recevi İran'a karşı Irak Ordusu içerisinde iş birliği halinde savaşılan askere dönüştürdüğü örgüt üyelerinden "İran Ulusal Kurtuluş Ordusu (İUKO)" inşa etmiştir. Saddam'ın desteklediği bu ordu Irak'a, İran İslam Cumhuriyeti hakkında her türlü istihbari bilgiyi sağlamaktadır. İran Ulusal Kurtuluş Ordusu (İUKO) sınır boyunca İran askeri güçlerine ve İran Devrim Muhafızlarına karşı çok sayıda operasyon düzenlemiştir. Genel olarak İUKO bu baskınların çoğunda başarısız olurken, savaşçılarının dörtte birini ise bu operasyonlarda kaybetmiştir.⁴¹⁵

Bu ittifak Irak'ın Devlet Başkanı Saddam Hüseyin (1979-2003) için de iyi bir fırsattır. Saddam HMÖ'yü finanse ederek İUDK'nin faaliyetlerini genişletmesini hedeflemektedir. Nitekim Saddam Hüseyin İUDK'nin İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı yürüttüğü Avrupa'daki tanıtım kampanyasının kapsamını genişletmeyi istemektedir. Aynı zamanda Saddam Hüseyin HMÖ'nün İran hakkında topladığı her türlü istihbarattan da yararlanmaktadır.⁴¹⁶

3.3.1. HMÖ'nün Irak'taki İran Ulusal Kurtuluş Ordusu (İUKO)

HMÖ'nün ülkedeki örgütsel faaliyeti İran Devrim Muhafızları ve hükümet yetkililerine karşı zaman zaman yapılan saldırıların ötesine geçememiştir. Buna mukabil yeni bir strateji geliştiren örgüt, her gün bir devrim muhafızını öldürme kararı almıştır. Örgütte bu taktiğin Humeyni hükümetini devirebileceği inancı hakimdir. HMÖ olabildiğince devrim figürü öldürmeye çabalamıştır.⁴¹⁷ Böylelikle devrim kadroları henüz kemikleşmeden mevcut sistemi ortadan kaldıracığına inanmıştır.

⁴¹⁵ Karim Haggi Moni, **Dossier of Facts on the People's Mojahedin Organisation of Iran**, Arnhem, Iran Peywand Association, 2003 s. 17-20.

⁴¹⁶ Goulka – Hansell – Wilke-Larson, a.g.e., s. 31.

⁴¹⁷ Autonomie, "Die Volksmodjahedin im Iran", s. 28, 42-43.

Örgüt halkın desteğini umarak saldırılarını yoğunlaştırmaktadır fakat bu plan da örgütü başarıya götüremeyecektir.

HMÖ'nün Irak'a yerleşmesinden tam bir sene sonra 20 Haziran 1987'de Mesut Recevi "İran Ulusal Kurtuluş Ordusu"nu (Arteş-e âzâdî-yi bahş-i millî – ارتش آزادی بخش ملی) kurmuştur. Ordunun 20 Haziran'da kurulması (20 Hordâd 1366) 1979 Devrimi'ne karşı Tahran'da ilk büyük çaplı ayaklanmaların olduğu tarih olduğu için bilinçli olarak seçilmiştir. Halkın Mücahitler Örgütü İUDK'nin kurulmasıyla örgüt yapısına geçici bir hükümet statüsü kazandırdıktan sonra İUKO ile mücahitlerin askeri kanadı da inşa edilmiştir. Bu ordu Humeyni hükümetinin ordusuna hizmet etmek istemeyen gençler için mıknatıs etkisi yaratmıştır.⁴¹⁸ Irak'ta bir tarafta mücahitler diğer tarafta Humeyni karşıtları yer almaktadır ve kendi milislerini, kışlalarını, ofislerini, eğitim kamplarını, hastanelerini, okullarını hatta kendi hapishanelerini kurmuşlardır.

Recevi'nin böyle bir orduyu kurmakta en büyük hedefi İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı topyekûn bir savaş başlatmış olmak ve İran'daki mevcut liderliği yıkmaktır. Bu nedenle Recevi, İran'da kalan tüm üyelere Irak'a gelip İran'a karşı savaşmak için bu orduya katılmalarını istemiştir. Recevi İran'da kalan diğer üyelerin HMÖ'den ayrılıp farklı bir fraksiyon kurmalarından endişe etmektedir. Recevi için HMÖ'nün ideolojisini tasvip etmeleri gerekmemektedir, dolayısıyla İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı olan her bireyi kabul etmeye hazırdır. Avrupa'dan, ABD'den ve Hindistan'dan binlerce gönüllü İran Ulusal Kurtuluş Ordusu'na katılmıştır.⁴¹⁹ Böylelikle ordu farklı ırklara mensup birçok etnik yapıyı içerisinde barındırmıştır. HMÖ sayılarının 2000 ile 5000 arasında olduğunu belirtmektedir. Fakat dönemin İran İçişleri Bakanı Ali Ekber Haşemi Rafsancani bu oranın 2700 ile 3000 arasında değiştiğini iddia etmektedir. Rafsancani burada İran'dan kaçan sığınmacıları hesaba katmamaktadır. Ayrıca İUKO'nun komutanı İbrahim Zekeri orduya dahil edilen 3000 sığınmacının ve 900 savaş esirinin olduğundan bahsetmektedir.⁴²⁰

⁴¹⁸ Bakke, a.g.e., 26.

⁴¹⁹ Cohen, **The Rise and Fall of the Mojahedin Khalq 1987-1997**, s. 70.

⁴²⁰ Cohen, a.g.e., s. 72.

Orduda bulunanların yaklaşık üçte biri kadınlardan oluşmaktadır⁴²¹ ve erkeklerle aynı eğitime katılmaktadırlar. İran Ulusal Kurtuluş Ordusu kadınları tüm alanlarda kullanmıştır. Silah atışı, havan toplarını kullanma, hatta helikopter pilotluğu eğitimi almışlardır.⁴²² 1997 yılında ordunun komite kademesinin yüzde 70'i kadındır. 1988 yılına gelindiğinde ordunun on beş üst düzey komutanlarından yedisi kadındır. Kadınlar ve erkeklerin kaldıkları binalar birbirinden ayrıdır. Eşref Kampı'nda yaralıların tedavi edildiği bir hastane, sosyal tesis ve yaklaşık üç bin kitabın bulunduğu kütüphane bulunmaktadır.⁴²³

Askerler sabah yedide kendi marşlarını söyleyerek ve liderlerine karşı övgü dolu sloganlar atarak güne başlamışlardır. Cohen kitabında bu konuya ayrıntılı bir şekilde değinerek askerlerin “İran Recevi'dir, Recevi İran'dır, İran Meryem'dir, Meryem İran'dır” gibi sloganlarla güne başladıklarını aktarmaktadır. Ardından her asker kendi kişisel görevini yerine getirmekte, öğle yemeğinden sonra müzik dinleyip film izlemekteydiler. Üç saat eğitim almakta, birtakım egzersizler yapmakta ve on kilometre koşup atış alıştırmaları yapmaktaydılar. Askerlerin düzenli olarak aldıkları bir aylık yoktu, sadece cep harçlığı almaktaydılar.⁴²⁴

Ulusal Kurtuluş Ordusu Irak'ta 1987-97 yılları arasında beş üsse sahip olmuştur. 1997 yılının sonuna doğru Irak-İran sınırına üç üs daha inşa etmişlerdir.⁴²⁵ İUKO'nun Irak'taki üsleri şu şekildedir;

- İran sınırına yaklaşık 100 km batısında bulunan HMÖ'nün ana karargâhı Eşref Kampı.
- İran sınırına 40 km uzaklıktaki Anzali Kampı.
- Kut kentindeki Faze Kampı.
- Basra'daki Habib Kampı.
- El-Amara'daki Humayun Kampı.

⁴²¹ Globalsecruty.org, “National Liberation Army of Iran (NLA)”, (Erişim 08 Temmuz 2022).

⁴²² DLA Piper, “Iran: Foreign Policy Challenges and Choices” s. 180.

⁴²³ Cohen, a.g.e., s. 76.

⁴²⁴ Cohen, a.g.e., s. 73.

⁴²⁵ Cohen, a.g.e., s. 73.

- Bağdat'ın yaklaşık 65 mil kuzeydoğusundaki Bonyad Kampı.⁴²⁶

İran Ulusal Kurtuluş Ordusu'na katılanların bir kısmı iyi eğitilmiş insanlardı. 1987 yılında "Los Angeles Times" muhabiri silahlı mücadele çağrısına cevap verenlerin yurt dışındaki on binlerce İranlı öğrenci arasından çıkan idealist gençler olduğunu söylemektedir. Gazeteci "Orduya katılanlar sadece kariyerlerini ve eğitimlerini bu davaya feda etmediler, aynı zamanda İUKO'dan maaş almadıkları için finansal açıdan da zorluk içerisindeydiler," diye eklemektedir.⁴²⁷ Örgütün finans kaynaklarının nereden geldiği konusunda tartışmalı iddialar mevcuttur. HMÖ kendi finans kaynakları hakkında net bilgiler vermezken İran İslam Cumhuriyeti örgüte sadece Irak hükümetinin değil, Körfez ülkelerinin, Suudi Arabistan'ın da aylık maaş bağladığını ve silah yardımı yaptığını iddia etmektedir. Örgütün Fransa sorumlusu "Mücahidin" adındaki gazetelerinin her yılki bütçeleri hakkında şeffaf veriler yayınladığını söylemektedir. Örgütün sözcüsü Said Asadi'nin açıklamasına göre ellerindeki silahların çoğunu İran'da gerçekleştirdikleri operasyonlar neticesinde savaş ganimeti olarak elde ettiklerini, bir kısmının ise Humeyni hükümetinin eline geçen İsrail silahlarından oluştuğunu dile getirmektedir.⁴²⁸

3.3.2. Örgütte Kült Evresi

Recevi'nin 1985 yılında örgütü bir kültür yapısına dönüştürme planı 1987 ortalarında tamamen uygulanmıştır. Örgüt artık bir nevi bir tarikatın tüm temel özelliklerine sahiptir. Şiilik inancında var olan "geleceğin imamı" kavramı örgüt liderine tanımlanmış ve kendisine sınırsız yetkiler verilmiştir. Bu yetkiler çerçevesinde Recevi, 1986 yılının sonlarında tüm merkez komiteyi feshetmiş ve onun yerine beş yüz kişilik yeni bir merkez konseyi kurmuştur. Recevi örgüt içerisinde talimatların yukarıdan geldiği ve tabandakilerin birincil sorumluluğunun soru sormadan itaat etmek olduğu katı bir hiyerarşi yaratmıştır. Böylelikle mücahitlerin kendine has bir dünya görüşü ve buna uygun yazılmış el kitapları ile tarihsel yorumları oluşmuştur.

⁴²⁶ Globalsecruity.org, "National Liberation Army of Iran (NLA)", (Erişim 07 Temmuz 2022).

⁴²⁷ DLA Piper, "Iran: Foreign Policy Challenges and Choices" s. 180.

⁴²⁸ Cohen, a.g.e., s. 82-84.

Bununla birlikte yine kendilerine özgü sloganları, ikonları, törenleri, ritüelleri ve ayinleri vardır. Örgüt eski İslami kelimelere yeni anlamlar katarak yeni terimler üretmiş veya kendi ezoterik terminolojisini formüle etmiştir. Mücahitlerin kendi takvimlerinde örgütün kuruluşu, ilk şehidinin günü, üç kurucu üyenin infazı ve İslam Cumhuriyeti'ne karşı ilk ayaklanma gibi tarihler yer almaktadır. Bir kültün tüm özellikleriyle donatılan örgüt üyeleri belli kıyafetlere sahip fiziksel görünüşlerine de dikkat etmektedirler.⁴²⁹

Mesut Recevi ve Meryem Recevi örgüt üyelerini ailelerinden, duygusal ve sosyal çevrelerinden koparmak ve onları tamamen kendi liderliklerine tabi kılmak için sistematik olarak Stalinist psikolojik kontrol yöntemlerini kullanmıştır.⁴³⁰ Bunlardan en belirgin olanı 1988'den itibaren gerçekleşen zorunlu boşanmalar olmuştur. Meryem ve Mesut Recevi'ye olan sonsuz bağlılıklarını göstermek için üyelerin evlilik yüzüklerini çıkardıkları törenler düzenlenmiştir.⁴³¹ Körfez Savaşı'ndan sonra ise örgüt üyelerinin çocukları annelerinden kopartılıp Batıya gönderilmiştir. Bu hareket örgüt içerisinde kadına biçilen yeni rolü sembolize etmektedir. Nitekim ailesinden ve duygusal bağlarından tamamen kopmuş bir kadın imajı çizilmektedir. Artık örgüt üyeleri için ne bir duygusal ilişki ne de arkadaşlıklar söz konusudur.

Örgütte gerçekleşen bu ideolojik devrimin en çarpıcı yönü ise Meryem Recevi (Azodanlu) ile Mesut Recevi'nin Paris'teki düğün merasiminin gerçekleşmesidir. Mesut Recevi'nin yakın dava arkadaşı olan Mehdi Ebrîşemçi eşi Meryem Recevi'den boşanmıştır. Meryem Recevi, kendi eşinden ayrılıp HMÖ'nün lideri Mesut Recevi ile evlenme kararını tamamıyla "ideolojik" olarak nitelendirmektedir.⁴³² Böylece bu karar kült evresine geçmiş olan örgütün içerisinde örnek bir davranış olarak gösterilmiştir. Bu aşamaya gelmiş olan Meryem Recevi artık örgütün eş başkanı pozisyonuna yükselmiştir. HMÖ, Mesut ve Meryem Recevi'nin bu evliliğinin bu büyük ideolojik devrimi derinleştireceğini vurgulamıştır. Bu ve benzeri radikal değişimler örgütün kısmen üye kaybetmesine yol açmış ancak büyük çoğunluk İran'da ikinci bir devrim

⁴²⁹ Abrahamian, **The Iranian Mojahedin**, s. 262-263.

⁴³⁰ Hager, a.g.e., s. 94.

⁴³¹ Hager, a.g.e., s. 94.

⁴³² Singleton, a.g.e., s. 8.

yapabileceklerine dair beklentileri ve karizmatik bir lider profili çizen Mesut Recevi'ye olan inançlarını kaybetmemiştir.⁴³³ Nitekim mevcut şartlar içerisinde İran'da mücahitler dışında dirayetli ve disiplinli başka bir muhalif hareketin çok fazla şansı kalmamıştır.

Meryem Recevi bu adımı attığında üyeler, örgütsel yapıda bu denli marjinal bir değişikliğin olacağından habersizdir. En önemlisi mücahitler Meryem Recevi'nin eş başkanlık görevini elde etmesiyle yetkinliğinin artmasını ve örgüt üyeleri üzerinde mutlak kontrole sahip olmasını sessizlikle izlemek zorunda kalmışlardır. 20 Haziran olaylarından sonra İran'daki cezaevlerinde yatan ve işkence gören binlerce mücahit ise bu evlilik haberi üzerine hayal kırıklığına uğramış, bir kısmı teslim olmuştur.⁴³⁴

Ne Mesut Recevi ne de Meryem Recevi üyeler tarafından demokratik bir şekilde seçilmemiştir. Ancak bu ideolojik devrim sayesinde örgüt içerisindeki ideolojik liderliklerini geri dönülemez bir şekilde sağlam temeller üzerine kurmuşlardır. Her ne kadar kadın bir eş başkanın seçilmesinin kadınlara söz hakkı tanınması ve kadın erkek eşitliğini sağladığı belirtilse de devrilemez ve meydan okunamaz bir pozisyona gelen her iki lider de bundan böyle örgütü istedikleri gibi yönetebileceklerdir. Esasında Mesut Recevi 1981 yılında Humeyni hükümetini yıkmak için İUDK'yi kurduğunda kendisini o zamanın şartları içerisinde geçici lider olarak atamıştır ama şimdi bu liderlik sarsılmaz bir konumdadır ve onu sarsacak tek isim olan Musa Hiyabani ise artık hayatta değildir.⁴³⁵

Örgüt giderek otokratik bir yapı kazanırken, bu kült evresini kabul etmeyen azınlık bir kesim ise Humeyni iktidarıyla baş başa bırakılmış veya örgütten ihraç edilmişlerdir. Örgütün sıradan üyeleri bu devrimi şaşkınlık ve coşku karşımı bir hissiyatla karşılamışlardır. Çünkü onlar için mutlak otorite sahibi olan Recevi'nin aldığı kararlar mutlaka bir gereksinim üzerine yapılmıştır ve yanlışlığı tartışılmazdır.

⁴³³ Singleton, a.g.e., s. 8.

⁴³⁴ Singleton, a.g.e., s. 8.

⁴³⁵ Singleton, a.g.e., s. 8.

Mücahitler yeni sisteme boyun eğen bir perspektifle bakarken, İran halkı bu devrimi ve devrimin getirdiklerini oldukça utanç verici bulmuştur.⁴³⁶

Örgütün önde gelen üst rütbeli önemli isimlerinin ise Mesut Recevi'nin ikna çalışmaları ve manipülasyonlarıyla bir şekilde HMÖ'ye sadık kalmaları sağlanmıştır.⁴³⁷ Recevi her durumda örgüt içerisindeki tepkisel söyleme yer vermemek niyetindedir. Örgütün yeni vizyonuna karşı gelen üyeler ise örgütün kendi cezaevlerinde tutulmuştur. Dahası 90'lı yıllarda bunlardan birçoğunun Iraklı yetkililere teslim edildiği ve onların da bu şahısları Ebu Garip Hapishanesi'nde tuttukları iddia edilmektedir.⁴³⁸

Meryem Recevi, İran içindeki silahlı mücadelenin komutanı olan Ali Zerkeş'in yerini almıştır. Ancak Meryem Recevi hiç İran'a gitmemiştir ve bu nedenle Mesut Recevi İran'daki örgüt yapısını ayakta tutmakta zorlanmıştır. Mesut Recevi ne pahasına olursa olsun Meryem Recevi'nin yerini korumakta kararlıdır ve İran'dakilerle irtibatın kitle iletişim araçlarıyla sürdürülmesi gerektiği kanaatindedir.⁴³⁹

Kült evresine geçen örgütün liderleri sorgulanamaz bir kimlik sahibi olmuşlardır. Bu bağlamda Meryem Recevi de örgütün ikinci ismi olarak üstünlüğünü ilan ederken emirlerine uymak için üyelerden tam bir itaat beklemektedir. Dolayısıyla HMÖ'nün İran'daki sistemi devirmek için kahramana değil, adanmışlara ihtiyacı vardır. Herkes yaşayan bir şehit gibi örgüte ve lidere bağlılıklarını kanıtlamalıdır. Örgüt tabulaşmış bir zihniyete dönüşürken Mesut ve Meryem Recevi de o tabunun

⁴³⁶ Singleton, a.g.e., s. 8.

⁴³⁷ Ancak örgütün önde gelen isimlerinden olan Ali Zerkeş ikna edilemeyen ve ideolojik devrim için gerçek bir tehdit oluşturabilecek bir isimdi. Nitekim Zerkeş ideolojik devrimle Mesut Recevi ve eşine verilen yeni statüyü reddetti. Mesut Recevi Hiyabani'nin ölümünden sonra örgütün İran içindeki komutanı olan Zerkeş'in hareket alanını daraltmak için Paris'e getirterek görev alanlarını kısıtladı. Ulusal Kurtuluş Ordusu'nda er rütbesine düşürülen Zerkeş her şeye rağmen mücahitlerin mücadelesine sadakat gösterdi. Singleton, a.g.e., s. 8,10.

⁴³⁸ Lincoln Jr. Bloomfield, **Die iranische Volksmodjahedin (MEK/PMOI) und die Suche nach begründeter Wahrheit, Über ihre Taetigkaiten und ihr Wesen**, Washington, University of Baltimore College of Public Affairs, 2019, s. 66.

⁴³⁹ Singleton, a.g.e., s. 8.

yapıtaşları olmuştur.⁴⁴⁰ Üyeler yeni gelen bu sistemle örgüt içerisindeki varoluşlarını nasıl sürdürecekleri konusunda da gerekli bilince sahip değildir. Devrimci fedakârlık kisvesi altında aslında istenen tek şey koşulsuz itaattir.⁴⁴¹

Örgüt içerisindeki tüm tepkisel hareketler hangi minvalde gerçekleşmiş olursa olsun HMÖ'nün radikal bir dönüşüm geçirdiği ve eski mantalitedeki örgüt yapısının kalmadığı görülmektedir. Ancak Mesut Recevi mücahitlerin örgütte ne olup bittiğine dair sorgulamalarına daha az olanak tanımak içi daha fazla eylemsel mücadeleyi teşvik etmiş ve bu plan örgütün Irak'a taşınmasıyla zirveye ulaşmıştır. Humeyni hükümetine karşı daha sert mücadeleye girişen mücahitler, sürekli bir çatışma içerisinde olmuşlardır. Bu bağlamda Recevi'nin izlediği taktik esasında hep aynıdır, örneğin 1988 yılındaki "Sonsuz Işık (Faruk-i Cavidan)"⁴⁴² operasyonunda olduğu gibi büyük bir yenilgiyle karşı karşıya kaldıklarında bu yenilgiyi telafi etmek için İran içerisinde farklı eylemler düzenlemişlerdir.⁴⁴³

Mücahitlerin üstlendikleri bu yeni rolde İran'daki mevcut sisteme muhalif kesimler ise iki kutuplu bir yol ayrımına itilmişlerdir. Humeyni'ye karşı duran muhalefete örgüt bir şekilde kendisini tek alternatif olarak göstermektedir. Muhalefet zamanla örgütün liberal bir yapı kazanacağı ya da radikal yapısından ödün verebileceği düşüncesine kapılsa da bu pek mümkün görünmemektedir. Nitekim Humeyni'yi tasvip etmeyen liberaller bir ikilem içerisine girmektedirler. Dolayısıyla onlar ya mücahitlerin suçlamalarına maruz kalmaktadırlar ya da Humeyni'nin muhalefetle olan mücadelesiyle baş başa bırakılmaktadırlar.⁴⁴⁴

⁴⁴⁰ Hager, a.g.e., s. 82-83.

⁴⁴¹ Hager, a.g.e., s. 7.

⁴⁴² BMGK'nın 598 nolu kararıyla İran-İrak arasında ateşkes anlaşması 20 Ağustos 1988 yılında gerçekleşti. Anlaşmadan birkaç gün sonra İUKO İran Ordusu'na karşı "Faruk-i Cavidan" adıyla bir operasyon düzenledi. İUKO'nun yarısı bu operasyonda öldürüldü. Mücahitlerin morallerini ve kapasitelerini yeniden kazanmaları yıllar aldı.

⁴⁴³ Singleton, a.g.e., s. 9.

⁴⁴⁴ Singleton, a.g.e., s. 8.

3.3.3. İran-Irak Savaşı'nın HMÖ'ye Etkisi

Mücahitler İran-Irak Savaşı sona erene kadar Irak ordusunun saflarında savaşmışlar ve 100'den fazla operasyon gerçekleştirmişlerdir. 1989'da Humeyni'nin ölümünden sonra İranlı birkaç üst düzey yetkili şu itirafta bulunmuştur: "İran İUKO'nun Tahran'daki hükümeti devirmek için büyük bir komplonun parçası olmasından korktuğu için BMGK'nın (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi) kararını kabul etmiştir".⁴⁴⁵ Hükümetin BMGK'nın 598 sayılı kararını kabul etmesinin hemen ardından İUKO "Sonsuz Işık (Faruk-i Cavidan)" adıyla bugüne kadarki en büyük operasyonunu düzenlemiştir. Binlerce devrim askeri yaralanıp, ölümler 1263 İUKO üyesi de ya tutuklanmış veya öldürülmüştür.⁴⁴⁶ İran'da hala varlığını sürdüren diğer örgüt üyeleri ülkeden kaçmaya çalışmış, bir kısmı devrim askerileri tarafından tutuklanmış veya öldürülmüştür. Savaşın sona ermesinin ardından uluslararası kamuoyunda da tamamen yalnız bırakılan mücahitlere hiçbir Avrupa ülkesi iltica hakkı tanımamıştır.⁴⁴⁷

Mücahitler İslam Cumhuriyeti'nin belli bir zaman sonra halk tarafından benimsenmeyeceğini ve bu yüzden sarsılacağını tasavvur etmekteydiler. Bunun sonucu olarak da halk sistemi yıkmak için tüm çabasını gösteren Recevi'yi seçecek ve bu defa Recevi için sokaklara dökülecekti. Ancak 1988 yılına gelindiğinde örgütün yakın çevresi hariç, kitlelerin böyle bir düşüncesi olmadığı anlaşılmıştır. Nitekim örgütün Irak topraklarına yerleşmesi ve kendi ulusuna karşı mücadelede yer alması, İran halkının nezdinde bir 'ihanet' olarak algılanmıştır. HMÖ'nün İran'ın en büyük hasmı Saddam Hüseyin'e yardım etmesi İran halkı arasında kin ve nefretle anılmasına neden olmuştur. Örgütün ne pahasına olursa olsun Humeyni'ye karşı mücadelesinde sınır tanımaması ve bu bağlamda geliştirdiği yanlış stratejiler popülaritesini yitirmesiyle sonuçlanmıştır. Böylelikle örgüt hem savaşta büyük kayıplar vermiş hem de kendi ülkesine ihanetle suçlanmıştır. Mücahitler aksini iddia etmesine rağmen İran halkından hiçbir zaman gereken desteği görememiştir. Bu nedenle İran'daki hükümet

⁴⁴⁵ Bakke, a.g.e., s. 26.

⁴⁴⁶ Bakke, a.g.e., s. 27.

⁴⁴⁷ Bakke, a.g.e., s. 37.

için de tam anlamıyla ciddi bir tehdit oluşturamamıştır.⁴⁴⁸ Hatta örgütün lideri Mesut Recevi'nin örgütü kurma aşamasındaki yakın çevresi dahi onunla yol ayrımına girmişlerdir. Örneğin Recevi'nin Paris'teyken yol arkadaşı Ebul Hasan Beni Sadr mücahitlerin Irak'a yerleşmesini "siyasi bir intihar" olarak nitelendirmiştir. Beni Sadr gibi birçok Batılı uzman da Recevi'nin Irak ile iş birliği yapmasının örgütün yıkımına neden olacağını varsaymışlardır. Çünkü Recevi Irak'a gitmekle tamamen Irak güvenlik güçlerinin ve istihbaratının gözetimi altında çalışmak zorundadır. Oysaki Paris'teyken daha geniş bir hareket alanına sahiptir.⁴⁴⁹

İUKO güçleri esasında Irak'ın lojistik desteğine ve yardımına büyük ölçüde güvenmekteydi. Ancak İUKO komutanları Irak ordusundan koordinasyon talep ettiklerini ve buna karşılık bulmadıklarını iddia etmektedirler. Ayrıca örgütün Irak'ta kendi kampları ve üsleri bulunduğundan Irak ordusunun yerleşkeleri dışında faaliyet göstermeleri koordinasyon eksikliğini beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Irak ordusunun plan programından habersiz bir şekilde hareket etmekten de kaçınmışlardır. Savaşın seyri esnasında oluşan koordinasyon eksiklikleri dışında Recevi ben merkezli bir politika izlemiştir.⁴⁵⁰ Örneğin şahın devrilmesinde büyük rol oynayan mollalar camiler aracılığıyla kitleleri harekete geçirmişlerdir. Recevi ise halkı görmezden gelerek kendi stratejilerine güvenmiştir. Savaşın yıllardır sürmesine ve bir galibi olmamasına rağmen Mesut Recevi, İran ordusuna karşı on bin kişilik bir ordusuyla galip geleceğini düşünmüştür. Belirsizliklerle devam eden Recevi'nin planı devrime karşı devrim yapmak olsa da zaman içerisinde bunu başarabilmek gerekçi değildi.

Mücahitlerin savaş esnasında Humeyni iktidarını yıkmak adına üstlendikleri yanlış stratejiye rağmen Irak'ın BM daimî temsilcisi İsmet Kittani, Mesut Recevi'nin savaşın sonlanmasına dair girişimlerde bulunduğunu iddia etmiştir. Bu bağlamda Kittani, Recevi'nin 17 Şubat 1987 yılında Saddam Hüseyin ile görüştüğünü ve ondan İran şehirlerini bombalamasını durdurmasını talep ettiğini dile getirmiştir. Saddam Hüseyin ise bu talebi aynı gün devrim konseyine ve Baas Partisi liderlerine iletmiştir.

⁴⁴⁸ Singleton, a.g.e., s. 6.

⁴⁴⁹ Cohen, a. g. e., s. 65.

⁴⁵⁰ Bedford, a.g.e., s.27-28. Singleton, a.g.e., s. 12-13.

Alınan karara göre Irak ordusu ve İran ordusu karşılıklı olarak şehirleri bombalamayı durduracaktır. Aynı zamanda bu kısa süreli ateşkes iki taraf arasındaki düşmanlığa da bir ara vermiş olacaktır. Recevi'nin ateşkes üzerine çabaları ve bu minvalde ilerleyen Saddam Hüseyin ile görüşmeleri devam etmiştir. 17 Ocak 1988'de gerçekleştirdiği ikinci görüşmesinde Recevi bu yılın savaşın son yılı olacağını ve İran İslam Cumhuriyeti'nin de sonunu getireceğine dair umudunu dile getirmiştir. Saddam Hüseyin de aynı ümidi taşıyarak BMGK'nın 598 sayılı kararının acilen uygulanması gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁵¹

Tüm bu olanlara rağmen Halkın Mücahitleri Örgütü'nün Saddam Hüseyin'e olan desteği 1988'de İran-Irak Savaşı sona erdikten sonra da devam etmiştir. Ancak savaş bitmesine rağmen iki ülke arasında güven sorununun aşılammaması ve bunun sağlanması için atılan adımlardan örgüt zarar görmüştür. Her iki tarafın da kalıcı bir barışı sağlamak için istikrarlı bir diplomatik sistemi inşa etmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda Irak'ın vereceği tavizler arasında mücahitlere tanıdığı toleranstan ve desteğinden ödün vermesi uygun bir seçenektir. Ateşkestten yaklaşık iki yıl sonra 1990 yılında iki ülke arasındaki ilişkilerde olumlu bir ivme kazanılsa da bunun örgüte yansması olumsuz olmuştur. Irak mücahitlerin radyosunu ve eğitim kamplarını kapatmış ve hatta askeri desteğini de durdurmuştur. Ayrıca Saddam Hüseyin İÜKO tarafından esir tutulan tüm İranlı savaş esirlerinin Irak ordusuna ait esir kamplarına getirilmesini istemiştir.⁴⁵² HMÖ'nün Irak'taki hareket alanını giderek daralmaya başlamıştır. İran-Irak Savaşı'nın bir kazananının olmaması ve örgütün bu savaşta üstlendiği rolün de etkisiz kalması, İran ile olan çatışma sahasının örgüt açısından zamanla işlevsiz hale gelmesine neden olmuştur.

3.3.3.1. Savaştan Sonra Örgütün Durumu

İran-Irak arasında savaştan sonra baş gösteren karşılıklı barışa yönelik adımlar mücahitler için şüphesiz olumlu bir gelişme değildir. Onlar Irak topraklarındaki varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Sekiz yıl süren savaşın ardından Irak ile

⁴⁵¹ Cohen, a.g.e., s. 66-67.

⁴⁵² Cohen, a.g.e., s. 67.

normalleşme sürecine girilmesi Humeyni hükümetini devirme planlarının bir süreliğine ertelenmesine neden olmuştur. Bu da yurt dışı desteğine daha fazla ihtiyaç duyacakları anlamına gelmektedir. Bu bağlamda İran'ın en büyük hasmı olarak ABD ile ilişkilerde bir normalleşme sürecine vurgu yapmışlardır. HMÖ İran'a karşı olan saldırılarına ise ara vermemiştir. Bu operasyonların en çarpıcı olanı 1992 yılında bir gün içerisinde İran'ın on bir büyükelçiliğine yapılan saldırıdır.⁴⁵³ Doksanlı yıllarda vuku bulan bu ve benzeri saldırılar ABD ve Avrupa'yı HMÖ'yü terör örgütü ilan etmesiyle sonuçlanmıştır.⁴⁵⁴ Nitekim 90'lı yılların başında Avrupa ülkeleri bilhassa Almanya, İran ile ticari ilişkileri geliştirmek adına birçok diplomatik temaslarda bulunmuştur.

Almanya Dışişleri Bakanı Hans-Dietrich Genscher İran'a olan ilk ziyaretini 1984 yılında gerçekleştirmiştir. Genscher'in iki günlük Tahran ziyareti her ne kadar eleştirilere maruz kalsa da dünya medyasında büyük yankı uyandırmış ve Avrupalı diğer devletleri de harekete geçirmiştir. Birkaç hafta sonra Fransa Dışişleri Bakanı Roland Dumas daha idealist bir İran siyaseti için Tahran'a gitmiştir. Ardından İngilizler ekonomik açıdan önem arz eden bir ülkeyi görmezden gelmeyerek dev bir heyetle İran'a gideceklerini dile getirmişlerdir. Genscher İran ve Avrupa arasındaki olumsuz sayılabilecek siyasi atmosfere rağmen 1991 yılında ikinci defa Tahran'ı ziyaret etmiştir. Öyle ki Genscher artık AB-İran ilişkilerinin ana aktörü konumundadır. Almanya'ya 18 yıl dışişleri bakanlığı yapan Hans-Dietrich Genscher'in bu diplomatik atağı Avrupa'nın İran'a olan bakış açısının gerçek anlamda değişmesine sebep olmuştur. Avrupa ülkelerinin bu girişimleri sayesinde Batı ile İran arasında

⁴⁵³ Mehdi Cavidani Mukaddim, "Berresî pişine, amelkerd-i teröristî ve tehavvil-i mâhiyeti ve kârkerdi sâzmân-i mücâhidîn-i halk", Political Studies and Research Institute, 2021. (Erişim 31 Temmuz 2022).

⁴⁵⁴ 1997 yılında ABD HMÖ'yi yasaklı terörist gruplar listesine aldı. İngiltere resmi olarak 28 Mart 2001 yılında AB ise Mayıs 2002'de örgütü terrorist grup olarak gördü. Ben Smith, "The People Mujahiddeen of Iran (PMOI)" House of Commons Library, 2016, s. 4.

“Eleştirel”⁴⁵⁵ ve ardından “Kapsamlı Diyalog”⁴⁵⁶ sürecinin başlaması yine mücahitlerin aleyhine işleyen önemli politik gelişmelerden biri olmuştur.

HMÖ’nün İran’a yönelik saldırılarının etkinliği ve sürekliliği artınca bu, İslam Cumhuriyeti’nin istihbarat aygıtlarının da daha sert önlemler almasını gerektirmiştir. Bilhassa 1985 yılındaki ideolojik devrimin ardından örgüte girmek daha da kolaylaşmış ve bu durum polisin örgütün içine ve üslerine rahatlıkla sızmasını sağlamıştır. 1990’lı yıllarda Irak’taki üslere bu tip sızmalar oldukça artmış, HMÖ’nün düzenlediği operasyonların birçoğu bu şekilde engellenmiştir. Recevi her ne kadar örgüte yeni katılanların kişisel bilgilerini önemseseyse de esasında onun için en önemli olan üye sayısının yükselmesidir ancak bu oran da yıldan yıla azalma göstermiştir.⁴⁵⁷

3.3.3.2. Mücahitlerin I. Körfez Savaşı Stratejisi

Irak’ın 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt’i işgal etmesi ile başlayan savaş askerî açıdan yetersiz kalan Kuveyt’in on iki saat gibi kısa bir sürede ülkenin büyük bir bölümünü işgal etmesi ile sonuçlanmıştır. 17 Ocak 1991’de ABD’nin öncülüğünde başlayan Irak’a yönelik hava hareketinin sonucunda Irak ordusu Kuveyt’ten geri çekilmek zorunda kalmış ve aynı yıl 6 Nisan’da BMGK’nin şartlarını kabul etmesiyle savaş sona ermiştir.⁴⁵⁸ Ancak savaşın başlangıcında mücahitler doğal olarak iki

⁴⁵⁵ Avrupa Birliği ile İran İslam Cumhuriyeti arasındaki formel ilişkilerin başlaması 11-12 Aralık 1992 tarihinde düzenlenen Avrupa Konseyi zirvesinde Edinburgh Deklarasyonu’yla kabul edildi. Toplantıda AB hükümet başkanları İran’a yönelik Avrupa politikası şu şekilde yer almaktaydı;

“İran’ın bölgedeki önemi göz önüne alındığında, Avrupa Konseyi, İran Hükümeti ile diyalogun sürdürülmesi gerektiğine olan inancını yineliyor. Bu, İran’a yönelik endişeleri yansıtan ve başta insan hakları ve terörizm olmak üzere bir dizi alanda iyileştirme çağrısı yapan kritik bir diyalog olmalıdır” Beş yıl boyunca devam eden Avrupa’nın bu yeni İran siyasetinin adı “Eleştirel Diyalog (Critical Dialogue)” olarak tarihe geçti. European Commission (EC), “European Council in Edinburgh – 11 and 12 December 1992 Conclusions of the Presidency”, Belçika, Avrupa Komisyonu, 1992.

⁴⁵⁶ Aralık 1992’den 1997 baharına kadar süren “Eleştirel Diyalog”un ardından AB ülkeleri İran’sız veya İran’a karşı bölgede istikrarı ve güvenliği sağlamanın pek mümkün olmayacağı kanaatine vararak İran ile tekrar diplomatik ilişkilere girdiler. 1997 yılında Muhammet Hatemi’nin cumhurbaşkanı seçilmesi hem İran içindeki dengeleri hem de dış dünyayla olan siyasi iklimi değiştirdi ve ılımlı bir siyaset anlayışıyla İran dış politikasında köklü değişimlerin sinyalini verdi. Hatemi ülkesiyle Avrupa arasındaki geçmişe dönük siyasi krizleri hassas bir üslupla çözdü. Bu bağlamda Temmuz 1998’de üç AB devleti olan İngiltere, Almanya ve Fransa ile Tahrân arasında başlayan ve 1997-2002 yılları arasında devam eden ikinci müzakere aşamasına “Kapsamlı Diyalog” adı verildi. Walter Posch, “Iran und the European Union”, *iranprimer*, (Erişim 05 Temmuz 2022).

⁴⁵⁷ Bakke, a.g.e., s. 27. Singleton, a.g.e., s. 13-14.

⁴⁵⁸ Thilo Kössler, “Saddams Blitzkrieg”, *Deutschlandfunk*, 02.08.2015. (Erişim 03 Ocak 2023).

zorunlu stratejiye sahiptirler. Uluslararası çapta Irak'ın Kuveyt'i işgal girişiminin sert bir dille kınandığı bu ortamda örgütün Irak'tan yana bir tavır sergileyerek prestij kaybına uğrayacağı kesindir. Çünkü İran-Irak Savaşı ile Irak'ın Kuveyt'i işgali farklı bölgesel ittifakların olduğu dönemlerde vuku bulmuştur. İran-Irak Savaşı esnasında Avrupa ülkeleri ve ABD Irak ile bölgesel ehemmiyeti olan stratejik ilişkilere sahiptir. Nitekim İran'a karşı Saddam Hüseyin'in desteklenmesi aynı zamanda Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya kadar yayılacak radikal bir İslami akımın da önüne geçmek anlamı taşımaktadır. Lakin Körfez Savaşı'yla Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesi hem BM'nin hem de o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu tarafından uluslararası hukuka aykırı bulunmuş ve Irak Devleti'ne karşı bir dizi ambargo uygulanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla HMÖ'nün Saddam Hüseyin'i desteklemesi siyasi prestiji açısından İran-Irak Savaşı'ndan sonra karşılaşacağı ikinci büyük tarihi hata olacaktır. Diğer taraftan örgüt, Irak'ın saffında yer almadığı takdirde Saddam Hüseyin'in büyük bir bedel ödmeden ülkeden çıkmalarına izin vermeme ihtimali de bulunmaktadır. Recevi ikinci seçeneğin örgüte çok şey kaybettireceği düşüncesinden yola çıkarak Irak'ta kalmayı tercih etmiştir.

Irak'ta kalmayı tercih eden mücahitlerin askeri üsleri müttefik saldırılarına karşı emniyettedir ve savaşın sıcak çatışmalarından izole edilmiş bir durumdadır. Bu şekilde hiçbir ülke onları Saddam Hüseyin'in suç ortağı olarak görmeyecektir. Ancak daha sonraları Saddam Hüseyin'in mücahitleri Kürt bölgelerindeki ayaklanmaları bastırmada kullandığına dair iddialar ortaya çıkmıştır. Örgüt üyelerinin Irak'ta Kürt soykırımına katıldığı iddiaları Mart 1991'de "Wall Street Journal" gazetesinde yayımlanmıştır. Gazetede Körfez Savaşı ve ABD silahlı kuvvetlerinin "Çöl Fırtınası" (2 Ağustos 1990 – 17 Ocak 1991) harekâtından sonra Saddam Hüseyin'in Mesut Recevi'ye Kürt ayaklanmalarını önlemek için emir verdiğini yazmaktadır. 1994 yılında ABD Dışişleri Bakanlığı kongreye sunduğu kapsamlı bir raporda HMÖ ve İUKO güçlerinin "Çöl Fırtınası" operasyonunun ardından Irak Kürtlerini bastırmada kullanıldıklarını iddia etmektedir.⁴⁵⁹ Savaş sonrasında İUKO'nun (İran Ulusal Kurtuluş Ordusu) Irak ordusuna ait tankları zırhlı diğer araç ve gereçleri kullandığı

⁴⁵⁹ Habilian.ir, "Presence of NCRI's members in Iraq and their participation in Kurdish Genocide" (Erişim Tarihi: 15.02.2022).

ortaya çıkmıştır. Bunların Kürt köylerine saldırmak için kullanıldığı İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne bildirilmiştir.⁴⁶⁰ Mücahitlerin baskınından kaçan Kürtlerin aktardıkları da olayın gerçekten vuku bulduğuna dair örneklerdir. Örneğin dönemin Kürdistan Yurtsever Birliği (KYB) başkanı Celal Talabani bu olayla ilintili olarak Kerkük Savaşı'nda 5 bin HMÖ üyesinin Saddam güçlerine katıldığını söylemektedir.⁴⁶¹

Nejat Society, Faryade Azadi Association, Iran Pen Association gibi eskiden örgüte ait üyelerin açtığı veya bağımsız şahıslar tarafından yürütülen derneklerin İsveç Parlamentosuna 2013 yılında verdiği bilgiler böyle bir katliamın örgüt liderleri tarafından verildiğini söylemektedir. Örgütün eski üyeleri Meryem ve Mesut Recevi'nin emriyle Kürt halkına karşı katliamın gerçekleştiğine tanıklık ettiklerini bildirmişlerdir. Üyeler Meryem Recevi'nin şu çağrısına kulak verdiklerini öne sürmekteydiler: "Kürtleri tankların altına alın ve kurşunlarınızı pasdaranlara saklayın!" Dolayısıyla Körfez Savaşı esnasında Saddam Hüseyin rejimine isyan eden Kürtlerin Kefri, Tuzhurmatu ve Kareh Tapeh gibi bölgelerde mücahitler tarafından saldırıya uğradıkları iddia edilmektedir.⁴⁶²

IPC Task Force (Iranian Political Committee) Irak kaynaklarında ve Eşref Kampı'nda görev yapan Amerikan askeri yetkililerle yaptığı özel incelemelerinin sonucunda Kürtlere karşı HMÖ'nün kullanıldığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca IPC araştırmalarını yaparken örgütün aktüel ve eski üyeleriyle de olayın doğruluğunu kanıtlamak amacıyla birebir mülakatlarda bulunmuştur.⁴⁶³ HMÖ'nün Kürtlere karşı Mart 1991'de "Pearl Operation" (İnci Operasyonu) adı altında Irak Kürdistan eyaletinin Kefri ve Kalar kentlerinde bir soykırım operasyonu düzenlediği birçok kaynak ve tanık tarafından belgelense de başta örgütün kendisi olmak üzere bunun aksini iddia eden taraflar da olmuştur.⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ Singleton, a.g.e., s. 10.

⁴⁶¹ DLA Piper, a.g.e., s. 184.

⁴⁶² Nejatngo.org, "Nejat Society letter to Swedish Ambassador" (Erişim Tarihi: 11.02.2022).

⁴⁶³ Iran Policy Committee (IPC), U.S. Policy Options for Iran, (Washington: IPC, 2005), s. 7.

⁴⁶⁴ Lincoln P. Bloomfield, **Die iranische Volksmodjahedin und die Suche nach begründeter Wahrheit**, s. 47-48.

2002’de Reuters Hollanda’da yürütülen bir hukuk davasında örgütün Saddam’ın Kürtlere yönelik operasyonlarında hiçbir katkısı olmadığına dair belgeler elde etmiştir.⁴⁶⁵ Kürtlerin önde gelen isimleri tarafından imzalanan belgede ne ayaklanma sırasında ne de ayaklanmaların ardından HMÖ’nün hiçbir müdahili olmadığı yazmaktadır. IPC Görev Güçlerinin bu iddiayla alakalı soruşturmalarından, güvenilir Irak kaynaklarından ve Irak’taki Eşref Kampı’nda görev yapan askeri yetkililerden elde edilen bilgiler ışığında HMÖ’nün Kürt ayaklanmalarının bastırılmasında herhangi bir rolü olmadığı kanaatine varılmıştır.⁴⁶⁶

3.3.3.3. I. Körfez Savaşı Sonrasında HMÖ

Mücahitler Körfez Savaşı’ndan sonra da İran’daki düzeni yıkmaya yönelik tutumlarından vazgeçmemişlerdir. Savaşın sonra mücahitlerin askeri kanadı olan İran Ulusal Kurtuluş Ordusu merkez üsleri olan Eşref Kampı’nda bir askerî geçit töreni düzenlemişlerdir. Irak ordusunun kapasitesinin de sergilendiği bu törende yabancı gazeteciler de davet edilmiştir. Ancak Saddam Hüseyin’in Irak ordusunun bir parçası olarak gördüğü mücahitlere tek bir mesajı vardır. Özellikle “Sonsuz Işık (Faruk-i Cavidan)”⁴⁶⁷ olayından sonra mücahitlerin yakın bir gelecekte ellerindeki mevcut imkanlarla saldırma olasılıklarının olmadığını iletmışlerdir.⁴⁶⁸ Her şeyden önce daha profesyonel bir şekilde eğitilmeleri gerekmektedir. Mücahitler bu teklifi kabul etmiş ve Irak ordusuna ait eski askeri teçhizatlar kamplarına getirilmiştir. Sovyet tarzı bir askeri eğitimden geçen mücahitler güvenlik ve istihbarat eğitimi dışında küçük saldırı dersleri almışlardır.

⁴⁶⁵ Iran Policy Committee (IPC), U.S. Policy Options for Iran, (Washington: IPC, 2005), s. 7.

⁴⁶⁶ Iran Policy Committee (IPC), U.S. Policy Options for Iran, (Washington: IPC, 2005), s. 7.

⁴⁶⁷ İran, 598 sayılı BM kararını kabul ettikten sonra Saddam Hüseyin gizli bir toplantıda İran’ı ateşkesin şartlarından caydırmak için ani bir operasyon hazırlığı yaptı. Saddam İran’daki rejimi değiştirdiklerinde ve kendilerine yakın bir hükümet seçildiğinde Kuveyt’i tamamen alabileceğini düşündü. Bu anlamda Halkın Mücahitleri Örgütü devreye girerek kendilerinin İran’da iktidarı ele geçirdiklerinde Irak’ın sonsuza kadar dostu olacaklarını dile getirmiştir. HMÖ İran halkının kendilerine destek vereceğinden emin bir şekilde Irak hükümetini de ikna ederek operasyona başladıklarında tam tersi bir tabloyla karşılaşılır. Yaklaşık 4500 mücahidin hayatını kaybettiği saldırıda birçoğu da esir düşmüştür. Tarihe Faruk-e Cavidan diye geçen bu operasyon 28 Temmuz 1988 tarihinde vuku bulmuştur. Geopolitika.ru, “Anniversary of Iranian Mersad Operation, an Operation that Became the Nightmare of MEK Terrorists” (Erişim 14 Şubat 2022).

⁴⁶⁸ Singleton, a.g.e., s. 10.

Körfez Savaşı mücahitler için bir sınav niteliği taşır. Savaştan sonra siyasi tercihlerini Irak'ta kalmakla kullanmışlar ve o dönem Saddam'ın Kuveyt'i işgaline tepki gösteren Batı dünyasını da karşılarına almışlardır. Örgüt uluslararası toplumda güvenilirliği azalan, şüphe ile bakılan bir organizasyon halini almıştır. Nitekim Mesut Recevi'nin Saddam Hüseyin ile olan stratejik yakın ilişkileri yüksek bir bedel ödediği bir hamle olmuştur. Her şeyden önce Recevi Irak'ta kendisine sunulan imkânlardan vazgeçememiştir.

Recevi, Körfez Savaşı esnasında farklı bir taktik geliştirip Saddam Hüseyin'i devirmek için Batı ile ittifak kurabilirdi. Ancak örgüt tamamıyla İran'daki sistemi devirmeye konsantre olduğundan asıl gaye olarak bu mücadelesinden ödün vermemiştir. Her ne kadar Saddam Hüseyin'in kendi ülkesinde ona karşı aniden geliştireceği muhalefet kendisine pahalıya mal olacaksa bile örgütün geleceği açısından prestij kaybına uğramasını engelleyen rasyonel bir hamle olabilirdi.⁴⁶⁹

Örgütün liderliğinde bulunan Mesut Recevi örgütün kaybolan prestijini geri kazanmak için kadınları ön planda tutan ve İran'daki kadınların sorununu kamuoyuna taşıyan, demokrasiyi önceleyen söylemler kullanmaya başlamıştır. Ancak Batının İran ile ilişkileri 1990'lı yıllardan sonra değişmeye başlamış ve Batı savaştan sonra yüksek bir ithalat hacmine ihtiyaç duyan bir ülkeyi kazanmak istemiştir. Ayrıca Irak'ın 1991 Körfez Savaşı'ndan sonraki yenilgisi İran için bir avantaja dönüşmüş, İran kendisini askerî açıdan yenilemiştir. Batının daha önce desteklediği Irak'ın füze gücü ve silah kapasitesi de savaştan sonra önemli ölçüde azalmıştır. Tüm bu gelişmeler İran'ın bölgede gücünü konsolide etmek için tarihi bir fırsattır.⁴⁷⁰

Bu bağlamda İran'ın Batı ile ilerleyen diyalogu 1997 yılında Seyyid Muhammed Hatemi gibi reformist bir cumhurbaşkanının başa gelmesiyle öncelikle diplomatik ve ticari ilişkiler bazında hız kazanmıştır. Seyyid Muhammed Hatemi'nin dış politika ajandasında yer alan yeni reform hareketi İran'ın uluslararası arenaya

⁴⁶⁹ *Sâzmân-i Mücâhidîn-i halk, peydâyî tâ fercâm, (1344-1354), C.1, s. 482-486.*

⁴⁷⁰ Abdülhalik Meskati, "Ceng-i devvüm kalıc-i fars ve menâfî'i millî cümhûrî-yi islâmî irân", Resâne teħassûsî Yayınevi, Tahran, 2011, s. 61.

yeniden katılımını mümkün kılmıştır. 1998 yılında Hatemi'nin CNN'e verdiği bir röportajda Amerikan medeniyetini öven cümlelerle başlayıp, bunun İran için bir model olarak benimsediğini söylemesi İran dış politikasında köklü değişimlerin gelebileceğinin sinyalini vermektedir.⁴⁷¹ Dahası Hatemi 1979'da Tahran'daki ABD Büyükelçiliği'nde gerçekleşen rehin alma olayından dolayı özür dilemiştir.

İlişkilerin düzelmesi adına Hatemi'nin attığı adımlar bununla sınırlı kalmamıştır. Hatemi hükümetinin ilk yılında gerçekleştirdiği bir diğer açılım da Selman Rüşti meselesinin kapanması olmuştur. Eylül 1998'de İran Dışişleri Bakanı Kemal Harazi BM Genel Kurulu için New York'a gitmeden önce, İngiltere Dışişleri Bakanı Robin Cook ile yaptığı görüşmeler sonrasında Rüşti olayının kapandığını ilan etmiştir.⁴⁷² Bu açıklamayla İran, muhataplarına fetva konusunun dini bir husus olduğunu kendilerinin bunu kaldırma yetkilerinin olmadığını ama devam ettirmeye de niyetli olmadıklarını dile getirmiştir. Bu adım 10 yıl aradan sonra İran ve İngiltere arasındaki ilişkilerin yeniden başlamasını sağlayan önemli bir gelişmedir. Tüm bu gelişmeler İran ile AB troykası arasındaki ilişkilerin siyasi ve ekonomik açıdan tekrar canlanmasını sağlamıştır.

İki taraf arasında oluşan bu pozitif atmosfer Temmuz 1998'de AB-Troykası ile Tahran arasında görüşmelerin "kapsamlı diyalog" adı altında tekrar başlamasına kapı aralamıştır. İran'daki muhalefetin bastırılması ve insan hakları ihlalleri artık Avrupa için birincil politik bir değere sahip değildir. Dolayısıyla mücahitlerin de İran'daki müesses nizamı devirme planlarını desteklemek AB ülkeleri için artık rafa kaldırılmış bir siyasettir. AB artık kasıtlı ve stratejik olarak İran'ın bölgedeki politikalarını ve ülkede süre gelen insan hakları ihlallerini görmezden gelmeyi tercih etmektedir.⁴⁷³

Avrupa "diplomatik diyalog" adı altında petrol zengini İran İslam Cumhuriyeti ile ticari ilişkilerini geliştirmek için uğraş verdiği yorumları o dönemlerde Avrupa basınında sıkça rastlanan iddialar arasındadır.⁴⁷⁴ Bu nedenle AB ile İran arasında

⁴⁷¹ CNN, "Transcript of interview with Iranian President Mohammad Khatami" (07 Ocak 1998).

⁴⁷² CNN, "Transcript of interview with Iranian President Mohammad Khatami" (07 Ocak 1998).

⁴⁷³ Walter Posch, "Iran and European Union", 3, *iranprimer* (Erişim 24 Şubat 2022).

⁴⁷⁴ Gernot Rotter, „Der kritische Dialog führt in die Sackgasse“, TAZ, (06 Nisan 1996).

Hatemi dönemiyle birlikte tekrar gündeme gelen diyalog çalışmaları daha çok ticari çıkarlar çerçevesinde yeniden gelişme evresine girmiştir.

3.3.3.4. HMÖ'nün ABD Terör Listesine Girişi ve Tepkiler

1997 yılında Clinton yönetimi tarafından mücahitler ilk kez ABD'nin terör örgütleri listesine girmiştir. 1999 yılında ise ABD bir adım daha ileri giderek İUDK'yi de HMÖ'nün bir yan örgütü olarak adlandırmıştır.⁴⁷⁵ Mücahitlerin, terör örgütleri listesinden çıkarılmasına ilişkin ABD yönetimine ilettikleri talep Washington tarafından üç kez (1999, 2001 ve 2003) reddedilmiştir. 2003 yılında İUDK'nin Washington'taki ana ofisi kapatılmıştır.⁴⁷⁶

Örgütün Saddam Hüseyin ile iş birliği yapması, 1980 yılındaki Amerikan Büyükelçiliği'ndeki rehine olayına karışması ve Amerikan subaylarının o dönemlerde öldürülmesi HMÖ'nün ABD'de terör örgütü olarak tanınmasının önde gelen sebepleri arasında yer almıştır. Bilhassa Muhammed Hatemi'nin 1997'de İran İslam Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi ve Batı ile ılımlı bir siyaset anlayışına sahip olmasının ABD'nin bu kararı almasında ana etken olduğu belirgindir. Nitekim bu girişimin Muhammed Hatemi'den sonra ABD ile İran arasındaki ilişkileri geliştirmek amacıyla yapıldığı genel bir kanıdır.⁴⁷⁷

Yukarıda değinildiği üzere İran ile İngiltere arasında gerçekleşen ılımlı siyaset anlayışının karşılığı örgütün Mart 2001'de İngiltere'de de terör listesine alınmasını sağlamıştır. Dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw Şubat 2006'da yaptığı bir röportajda HMÖ'nün İran'ın talebi üzerine İngiltere'de terör listesine alındığını itiraf etmiştir.⁴⁷⁸ Mayıs 2002 yılında da Avrupa Birliği HMÖ'yü terör listesine aldığını açıklamıştır.⁴⁷⁹ Yasaklar örgütün çıkardığı "Mücahidin" gazetesi ve siyasi kuruluşu

⁴⁷⁵ 1997 yılında dönemine Dış İşleri Bakanı Madeleine K. Albright HMÖ'nün terör listesindeki ilk otuz içerisine girdiğini açıkladı. Örgüt sâzmân-i mucâhidin-i halk-i İran ismiyle listeye girdi. Iran: Foreign Policy Challenges and Choices, Empowering the Democratic Opposition, DLA Piper, 2006, s. 148.

⁴⁷⁶ Goulka – Hansell – Wilke-Larson, a. g. e., s. 87-89.

⁴⁷⁷ Bakke, a.g.e., s. 27.

⁴⁷⁸ BBC Radio 4, "Jack Straw ile röportaj, Today Programme", (1 Şubat 2006)

⁴⁷⁹ Antoine Gessler, "Autopsy of an Ideological Drift, Analysis and background on the People's Mujahedin Organization of Iran", s. 9.

olan İUDK'yi kapsamamaktadır. Mayıs 2002'de ise HMÖ'nün askeri kanadı olan İUKO Avrupa Konseyi kararıyla AB'nin terör örgütleri listesine dahil olmuştur.⁴⁸⁰ Fransız makamlar 17 Haziran 2003 tarihinde İranlı muhalifler ve HMÖ sempatisanlarına karşı İran'daki sistemi yıkmak istedikleri için ülke içinde örgüt üyelerinin bulunduğu yirmi yere baskınlar gerçekleştirmiş, özellikle de Auvers-sur-Oise'daki genel merkezlerinde büyük çaplı ev aramaları yapılmıştır. Bin üç yüz polis memurunun katıldığı arama ve baskınlarda 165 kişi tutuklanmış, para ve bilgisayarlara el konulmuştur. Baskınlarda tutuklananlardan 22'si 21 Haziran'da serbest bırakılmıştır, bu isimler arasında Meryem Recevi de bulunmaktadır. 3 Temmuz 2003 yılında Meryem Recevi 93 bin dolar karşılığında serbest bırakılmıştır. Ancak 29 Temmuz'da tekrar sorguya çekilmiştir.⁴⁸¹ Fransa'nın terörle mücadele masası direktörü örgütün tehlikeli olduğunu, Mesut Recevi ve eşinin bir kült ve tarikat oluşturduklarını açıklamıştır.⁴⁸² Ayrıca Fransız emniyet güçleri örgüte ait "Mücahidin" adlı yayın organının da 1999'dan beri, Fransa'da bakanlık emriyle yasaklandığını bildirmişlerdir. Örgüt sempatisanları arasında on kişi bu olaylara tepki olarak Fransa'da kendilerini yakmış ve Sadıka Müceveri ile Nida Hassani adında iki kadın hayatını kaybetmiştir. 23 Haziran 2003'te 700 kişi Paris'in kuzeybatısında yer alan Auvers-sur-Oise'daki örgütün genel merkezinin önünde desteklerini gösterirken, 40 kişi de açlık grevine girmiştir.⁴⁸³ Mesut Recevi ise bu baskınlardan kaçmayı başarmış ve 2003 yılında hava yoluyla Bağdat'a kaçtığı iddia edilmiştir.⁴⁸⁴ Bu tepkilerin ve protestoların Avrupa toplumunda sıradan olarak adlandırılabilen bir epizodik olaylar zinciri olarak algılanması güçtür. Nitekim Paris'in ortasında kendini diri diri yakan insanların durumu örgütün şiddeti kışkırtma ve güç kullanma eğiliminin baskın yönünü göstermektedir. Bu bağlamda Fransa'nın İç İstihbarat Başkanı Pierre de Bousquet de Florian yaptığı açıklamada "Örgütün terörist bir karaktere sahip olduğu şüphe götürmeyen bir gerçektir," demiştir.⁴⁸⁵

⁴⁸⁰ Bundesamt für Verfassungsschutz, **Volksmodjahedin Iran und Ihre Frondorganisation Nationaler Widerstandsrat Iran**, s. 14.

⁴⁸¹ Iran-Interlink (AP) "French judges question Iranian opposition leader", (Erişim 20 Haziran 2022).

⁴⁸² Council on Foreign Relations (CFR), "Mujahadeen-e-Khalq (MEK)", (Erişim 25.02.2022).

⁴⁸³ Hager, a.g.e., s. 20.

⁴⁸⁴ Bakke, a.g.e., s. 28.

⁴⁸⁵ Hager, a.g.e., s. 21.

Mücahitlerin 2000 yılına girerken karmaşık bir siyaset ikilemine de girdikleri görülmektedir. Mücahitler ne tamamıyla Avrupa'yı soyutlayıp Orta Doğu'da bilhassa Irak'ta kalmayı göze alabilmiş, ne de Batının İran ile gelişen siyasi ve ticari ilişkilerinden dolayı Irak'ta kendilerini güvende hissetmişlerdir. Ayrıca örgüt Irak'ta kalmaya devam ederse Saddam Hüseyin'den de sonsuza dek bir destek görebileceklerinden emin değillerdir. Nitekim mevcut durum mücahitlerin halihazırdaki stratejileri ve askeri güçleriyle İran'la savaşamayacaklarını göstermektedir.

3.3.3.5. 2000'lerin Başında HMÖ'nün İdeolojik Yapısı ve İran İslam Cumhuriyeti'ne Bakışı

2000'li yılının başında mücahitler İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı olan saldırılarını sürdürmeye devam etmişlerdir. 2000-2001 yıllarında Irak sınırından baskınlar ve havan saldırıları devam etmiştir. İran içinde de saldırılarını sürdüren HMÖ yine 2000 yılında Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi'nin Tahran'daki sarayına havan topu saldırısında bulunmuştur. Özellikle 2000 yılının şubat ayında "Büyük Behman Operasyonu" ile İran'a onlarca saldırı düzenlenmiştir. Bu saldırılarda mücahitler bilerek sivilleri hedef almadıklarını iddia etseler de bahsi geçen operasyonlarda sivil kayıpların olmaması neredeyse imkânsızdır ve bu yüzden HMÖ sivil kayıplara yol açacak bu operasyonları düzenlemekle suçlanmışlardır.⁴⁸⁶

⁴⁸⁶ DLA Piper, a.g.e., s. 205-206. Bloomfield, **Die iranische Volksmodjahedin und die Suche nach begründeter Wahrheit**, s. 49.

Tablo 3.1. HMÖ'nün 2000-2001 yılları arasında İran'a yönelik silahlı eylemleri⁴⁸⁷

Şubat 2000	Büyük Behman Operasyonu adı altında dini liderin ve cumhurbaşkanının ofisine havan topu saldırısı
Mart 2000	İran topraklarında yerleşim yerlerine hava saldırısı, sınır ötesi havan topu saldırısı, sınıra yakın İran askeri güçlerine saldırı
Nisan 2000	Irak ile siyasi koordinasyon sağlayan Nasr karargahının komutanının öldürülmesi
1 Mayıs 2000	Tahran'da polis merkezinin yakınına havan topu saldırısı, kıdemli Devrim Muhafızları Ordusu komutanına suikast
Haziran 2000	İran Savunma Bakanlığı'na roketli saldırı
Ağustos 2000	Mehran kentine havan topu saldırısı, Salehabad ve Hürremşehr yakınlarına roketli saldırı
Ekim 2000	Tahran'da iki yere havan topu saldırısı
Kasım 200	Musyan yakınlarına ve Kirmanşah'a havan topu saldırısı
Ocak 2001	Tahran'daki Devrim Muhafızları Ordusu üssüne beş roket fırlatıldı, Tahran'da Yargıtay ve diğer hükümet binalarına havan topu saldırısı
Mart 2002	İran güvenlik güçlerinin Tahran'daki karargahına ve Şehr-i Ziba'da bulunan bölge ofisine roketli saldırı

2001 yılı itibarıyla örgütün İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı eylemlerinde bir azalma gözlemlenirken, devletin yurtdışındaki muhalif grupları takibe aldığı görülmektedir. HMÖ, İran-Irak savaşı'nda üstlendikleri rolden ötürü bilhassa İran kamuoyundan yükselen tepkilerle gerilla savaşlarında üstlendikleri rolle yeterince başarı elde edemedikleri kanaatine varmışlardır. 1990'lı yılların başından beri devam eden Batının yeni İran siyaseti mücahitlerin de kendi stratejilerinde revizyona gitmelerine neden olmuştur. 2001 yılı itibarıyla, örgüt, İran İslam Cumhuriyetine karşı şiddetin dozunu düşürürken, retorik bir mücadeleye yönelen bir siyaset anlayışı benimsemiştir.⁴⁸⁸ İran İslam Cumhuriyeti'ni daha çok demokrasi ve insan hakları ihlalleriyle suçlayan örgütün amacı kendi mücadelelerine bir meşruiyet

⁴⁸⁷ Goulka – Hansell – Wilke-Larson, a.g.e., s. 87. DLA Piper, a.g.e., s. 150.

⁴⁸⁸ DLA Piper, a.g.e., s. 56.

kazandırmaktadır. Kısmi bir siyaset değişikliğine giden mücahitler, İran İslam Cumhuriyeti'ni gayri meşru kılma ve itibarsızlaştırma çabası verirken halkın desteğini kazanmayı hedeflemiştir.⁴⁸⁹

Halkın Mücahitleri Örgütü mevcut sisteme karşı demokratik bir alternatif olma çabası içerisine girmiştir. 1980'li yılların başından itibaren sürdürdüğü silahlı mücadele jeopolitik dengelerin değişmesi ve İran-Irak Savaşı'nda Saddam Hüseyin'in saffında yer almaları ve Körfez Savaşı'nda yine Saddam Hüseyin ile olan müttefikliğini devam ettirmesi, Batının giderek yükselen Saddam Hüseyin karşıtlığı ile İran'daki enerji potansiyeline duyduğu ilgi mücahitleri oldukça karmaşık bir siyaset paradigmasına itmiştir. Örgütün İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı sözlü eylemleri İran'ın bölgesel bir güç olma yolunda Orta Doğu'ya Şii İslami ihraç politikası ve İran'da nükleer çalışmaların yapıldığı iddiasıyla şiddetlenmiştir. Bu bağlamda HMÖ'ye bağlı İran Ulusal Direniş Konseyi'nden Ali Rıza Caferzade Ağustos 2002'de ABD'ye İran'ın Natanz'da nükleer silah programına sahip olduğunu bildirmiştir.⁴⁹⁰

İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi her ne kadar bu ithamları kabul etmediyse de örgüt ABD ile İran arasında İran İslam Devrimi'nden beri sürmekte olan çatışma ortamını farklı bir boyuta taşımıştır. Washington yönetimi İran'ı tehdit amaçlı topyekûn işgal dahil tüm seçenekleri masaya yatırmıştır. Bilhassa 11 Eylül saldırılarıyla terörü ana gündem maddesi olarak belirleyen ABD, İran'ın mezhepçilik ve Amerika karşıtlığıyla Orta Doğu'daki etki alanını genişletmesini de önlemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda ABD İran'ın 11 Eylül saldırısını düzenlemekle sorumlu tuttuğu El-Kaide güçlerini barındırmakla ve kitle imha silahları geliştirmekle suçlamıştır. Örgütün İran'ın nükleer silah inşa ettiğini ihbar etmesi ve 11 Eylül saldırıları HMÖ'nün kendi hanesine bir artı olarak geçmiş, ABD'nin İran karşıtlığını tekrar alevlendirmiştir.⁴⁹¹ ABD'nin Orta Doğu siyaseti için mücahitler hala kullanılmaya elverişli bir harekettir.

⁴⁸⁹ Bakke a.g.e., s. 31.

⁴⁹⁰ DLA Piper, a.g.e., s. 12-13.

⁴⁹¹ DLA Piper, a.g.e., s. 21-22, 24.

İran'ın Natanz kentinde uranyum zenginleştirme ve Arak'ta ağır su reaktörü inşa ettiği ortaya çıktıktan sonra dönemin UAEA Başkanı (Uluslararası Atom Enerji Ajansı) Muhammed El-Baradei İran'a gitmiştir. İran bu iki kentteki faaliyetlerini kabul etmiştir. İran Uluslararası Atom Enerjisi başkanı Reza Agazade ülkesinin yirmi yıl içinde sadece altı bin megavatlık bir nükleer enerji planladıklarını söylemiş ve UAEA yetkililerini de tesisleri gözlemlemeleri için izin vermiştir.⁴⁹² Çünkü nükleer silahların yayılmasını önleme anlaşmasını (NPT) imzalayan İran nükleer tesislerini Birleşmiş Milletler'e bağlı Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'na bildirmesi gerekmektedir. UAEA 2003 yılında İran'ın nükleer silahları yasaklayan ek protokolü imzalamasını istemiş, akabinde UAEA müfettişleri tesislerde zenginleştirilmiş uranyum izlerine rastlamışlardır ve bu durum İUDK'nin ihbarını haklı çıkarmıştır.⁴⁹³

İran ile yürütülen tüm incelemelere paralel olarak AB (özellikle Almanya, Fransa ve İngiltere) ve Tahran hükümeti arasında bir müzakere süreci yaşanmıştır. Bu görüşmeler Ekim 2003'te Tahran Anlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Bu mutabakata göre İran uranyum zenginleştirme faaliyetlerini durduracağını ve UAEA ile daha yakın iş birliği içerisine gireceğini vadedmiştir. Buna karşılık anlaşmaya oturan AB temsilcileri de İran'a nükleer enerjiyi barışçıl amaçlarla kullanma hakkı tanımış ve İran'a, diyalog ve uzun vadeli iş birliği yolunu açacaklarını duyurmuştur. Tahran Anlaşması E3⁴⁹⁴ ülkelerinin diplomatik çabalarının başarıyla sonuçlandığını göstermektedir. İran, uranyum zenginleştirmesinin askıya aldığını duyurmuş, UAEA müfettişlerine nükleer tesislerine erişim izni vermiş ve 18 Aralık 2003'te Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'nın Ek Protokolünü de imzalamıştır. Tüm bu tartışmalar devam ederken ABD'nin İran'a yönelik planladığı askeri bir operasyon her durumda bir seçenek olarak masada durmaya devam etmiştir. Ancak bu esnada İran'ın komşu ülkesi Irak'ta kimyasal silah var iddiası uluslararası gündeme düşmüş, böylece Baradei'nin İran incelemeleri yarıda kalmıştır. Uluslararası kamuoyunda ABD'nin Irak

⁴⁹² Johnson K. Zachary, "Revelations of a Secret Program", *pbs.org*, (Erişim 03 Mart 2022).

⁴⁹³ David Albright, Corey Hinderstein, "Iran Furor over Fuel", *Bulletin of the Atomic Scientists*, Mayıs/Haziran 2003, s. 12.

⁴⁹⁴ E3 ülkeleri Almanya, Fransa ve İngiltere olarak tanımlanır.

işgali söz konusu olunca bu mücahitler için de zor bir dönemin başlayacağı anlamına gelmektedir.

1965 yılından itibaren İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı tek tutarlı muhalefet olarak bilinen Halkın Mücahitler Örgütü, bölgede vuku bulan siyasi ve askeri gelişmeler neticesinde içerden ve dışardan değişim ve dönüşümlere uğramıştır. İdeolojik değişim sürecindeki bu grup, Batılı kurumların ve politikacıların baskısıyla benzeri terör gruplarından uzak durmaya çalışmıştır. Bu strateji, demokratik hareketlerin ve insan hakları kurumlarının desteğini sürdürmek amacıyla yapılmıştır. Örgüt bu dönemde eylemlerini sivil boyutla sınırlandırdığında mevcut koşullarda daha geniş faaliyet gösterebileceği kanaatine varmıştır. Bu bağlamda HMÖ kendini silahlı mücadeleden arındırmaya başlamış ve Batılı liderlerle siyasi ilişki ve bağlarını sürdürmek için radikal ve antidemokratik görüşe sahip bazı üst düzey örgüt üyelerini alt kademelere getirmiştir.

Örgüt geçmişteki fikir dünyasında savundukları tezlere bağlı kalırsa Batı için hala silahlı muhalif bir örgüt olarak sayılacaktır. Bu nedenle mücahitler demokrasi söylemini daha sesli bir şekilde dile getirmiş ve Marksist-İslami düşüncelerini ikinci plana itmiştir. HMÖ her ne kadar tamamıyla demokratik kaideler çerçevesinde bir ideolojiye sahip olmasa da formel olarak demokrasisinin bir dizi kuralına saygı duymuşlardır. Dolayısıyla örgüt terör faaliyetlerini sonlandırarak modern bir muhalif grup olarak kendilerini hem Batıya farklı tanıtmayı hedeflemişler hem de geçmişte yaptıkları stratejik hatalardan dolayı İran'da kırılan prestijlerini kazanma gayreti içerisine girmişlerdir. Nitekim 2000'li yılların başından itibaren örgütün çalışma prensibi destekçilerinin sayısını artırmak amacıyla İran içinde daha fazla ve geniş bir etki kazandırmak olmuştur.⁴⁹⁵

⁴⁹⁵ Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi tâ fercâm (1364-1384), C.III, s. 592-630.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABD’NİN IRAK İŞGALİ SONRASI EŞREF KAMPI

1986 yılında kurulan Eşref Kampı örgütün binlerce üyesinin bulunduğu ve İran’a karşı her şekilde muhalif çalışmaların sürdürüldüğü bir kamptır. Eşref Kampı bir kampın ötesinde birçok eğitim, sosyal ve spor tesisi bulunan, yeni yolların ve bina komplekslerinin inşa edildiği modern bir şehir görünümündedir. Kamp bir süre sonra HMÖ’nün Irak’taki genel merkezi haline gelmiştir.⁴⁹⁶ ABD’nin 20 Mart 2003 yılında Irak’ı işgal etmesi ve Saddam Hüseyin’in devrilmesinin ardından HMÖ kendisini stratejik siyasi tercihleri açısından bir dönüm noktasında bulmuştur. 2003 yılı itibarıyla HMÖ’nün dünya çapındaki en büyük destekçisi Saddam Hüseyin’in cumhurbaşkanlığına son verilmesi ve Irak’ta zamanla İran’ın ağırlığının artması örgüt için sona doğru ilerleyen bir yolun başlangıcı niteliğindedir. Nitekim Irak’ta akibetleri veya nereye intikal edilecekleri ABD’nin Irak işgalinde ilk çözülmesi gereken sorunlar arasında yer almıştır. Bu bağlamda Amerikalılar, Iraklılar, HMÖ yetkilileri ve Birleşmiş Milletler Eşref Kampı’nın korunması ve mücahitlerin buradan çıkarılması konusunu defalarca müzakere etmişlerdir.

14 Nisan 2003’te ateşkesin sağlanmasından sonra 9 Mayıs 2003’te ABD örgütün silahlı kanadının derhal silahsızlanmasını istemiştir. 11 Mayıs 2003’te örgüt silahsızlanmayı kabul etmiş ve mücahitler silahlarını koalisyon güçlerine teslim etmiştir. Irak’ın yönetimi ABD’nin 20 Mart 2003’te Irak’ı işgal etmesinin ardından 6 Mayıs 2003’ten 28 Haziran 2004’e kadar ABD’li diplomat Paul Bremer tarafından yürütülmektedir.⁴⁹⁷ 28 Haziran’da Bremer’in görevine son verilmiş ve 28 Haziran 2004’ten 3 Mayıs 2005 tarihine kadar ülkeyi ABD ve koalisyon güçleri tarafından oluşturulan geçici hükümet yönetmiştir. Başbakanlık görevini ise o dönem geçici olarak İyad Alevi yapmıştır.

ABD’nin resmen Irak’ın yönetimini geçici hükümete devretmesinin ardından HMÖ üyelerinin hangi statüde değerlendirilmesi gerektiği sorusu bir müddet

⁴⁹⁶ Cohen, a.g.e., s. 62-63, 74-75.

⁴⁹⁷ Goulka – Hansell-Wilke-Larson, a.g.e., s. 18.

muallakta kalmıştır. Nitekim mücahitler uluslararası hukuka göre bulundukları ülkede “Yabancı Terör Örgütü” (FTO) olarak illegal bir örgüt ve illegal savaşçılar olarak kabul edilmektedirler. 3. Cenevre Sözleşmesine göre ise devletler arasında bir savaş ortaya çıktığında düşman kuvvetlerinin yanında savaşan veya savaş alanında ele geçirilen düzensiz birlikler doğrudan savaşçı olarak nitelendirilmektedir.⁴⁹⁸ Bunlar savaş suçluları dahilinde sorgulanmaktan muaftırlar; ancak içlerindeki siviller suça karıştıkları takdirde Cenevre’nin sağladığı tüm korumaya sahip değildirler. Mücahitlerin mevcut koşullarda aktüel bir risk teşkil edip etmedikleri, koalisyon güçlerine saldırıp saldırmadıkları, geçmişte ve şimdi herhangi bir terör eyleminde bulunup bulunmadıkları ve örgütün kitle imha silahlarını depoladığına dair söylemlerin doğru olup olmadığı gibi birçok sorunun cevabı aranmaktaydı.⁴⁹⁹

ABD Irak işgalini “Irak’ı Özgürleştirme Operasyonu” kod ismiyle düzenlemiştir. İşgal esnasında mücahitler teslim olmasına rağmen ABD ve koalisyon güçleri tarafından örgütün kampları ve Bağdat yakınlarındaki ana üssü olan Eşref Kampı da bombalanmıştır. ABD işgali ile Irak’ta kurulan geçici hükümet mücahitlerin Irak’ta ikamet etmeye devam etmesine karar alıcılar olarak yetkinin kendilerinde bulunmasını istemişlerdir. Başbakanlığını İyad Alevi’nin yaptığı geçici hükümet mücahitlerin hiçbir şekilde Irak topraklarında barınmalarını kabul etmemiştir. Çünkü Saddam Hüseyin sonrası Irak’ın yönetimini 2005 yılına kadar elinde bulunduran geçici hükümet bu grubu terörist bir grup olarak nitelendirmekte ve Baas rejimiyle müttefik olan bu örgütün hem Irak hem de İran halkına karşı hareket ettiklerini söylemektedir. Geçici Hükümet Konseyi’ne katılan Irak Ulusal Kongre Başkanı Ahmet Çelebi bu mesele hakkında şunları aktarmaktadır: “Bu örgüt bir terör örgütüdür. İran ve Irak aleyhine faaliyet yapmıştır ve sonuna kadar Irak halkıyla değil, Saddam Hüseyin ve Baas rejimiyle iyi münasebetler kurmuştur.”⁵⁰⁰

Geçici hükümetin Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari ve yardımcısı Hamid el-Beyati ilk resmi konuşmalarında Irak halkının bu örgütün gitmesinden yana

⁴⁹⁸ ihl-databases.icrc.org, Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War, (Erişim 09 Mart 2022).

⁴⁹⁹ Goulka-Hansell-Wilke-Larson, a.g.e., s. 15-16.

⁵⁰⁰ El-Hayat Gazetesi, “Siyaset-i İran-i Dideban”, (13 Nisan 2004).

olduklarını ve ülkede resmi veya gayri resmi hiçbir askeri birliğin bulunmasını istemediklerini söylemişlerdir. Nitekim “Yeni Hükümeti Kurma Konseyi” örgütü yasadışı ilan edip ellerindeki tüm mal varlığına el koymuşlar ve ülke dışına çıkarılmasına karar vermişlerdir. Dahası örgütün liderleri ve tüm üyeleri 1991 yılında Kürtlere ve Şiiilere karşı Saddam Hüseyin’in ordusu ile birlikte hareket edip cinayetler işledikleri gerekçesiyle mahkemeye de çıkarılacaklardır. Çünkü Bağdat’taki geçici hükümet bu duruma sessiz kalır ve meseleyi zamana yayarsa ülkenin güvenliğinin tehlikeye gireceği kanaatindedir.⁵⁰¹

Geçici Hükümetin Savunma Bakanı Hazem Şalan Kuveyt Gazetesi “El-Anba”ya yaptığı açıklamada Iraklıların istikrarlı bir barış ortamında yaşayabilmeleri için mücahitlerin ülke dışına çıkması gerektiğini ve bu meselenin Irak’ın kendi iç işlerine ait bir konu olduğunu vurgulamıştır:

Mücahitleri burada oluşturan biz değiliz ve biz bu örgüte karşıyız. Bunlar Saddam Hüseyin’in emrinde savaştılar. Bize bir fırsat tanıyın, yeni hükümet bu anlamda bir iradeye sahip olsun ve böylelikle biz mücahitleri sınır dışı edelim. Halkımızın huzur ve barış içinde yaşamalarını sağlayalım.⁵⁰²

Bakanın açıklamasında dikkat çeken kısım İran ve ABD’nin anlaşarak mücahitleri Irak topraklarından atmasına karşı olmasıdır. Nitekim bakan mücahitlere karşı olduğu halde başka bir ülkenin onları sınır dışı etmesine razı olmayıp bu hakkı sadece Irak’taki yeni geçici hükümetin alması gerektiğini düşünmektedir. Bu anlamda ABD’nin meseleye karışmasına ilişkin “Irak İslam Devrimi Yüksek Meclisi” sözcüsü Abdülaziz Hâkim “El-Hurra” yayın organına verdiği röportajda Amerika’nın HMÖ’ye karşı sergilediği tuhaf desteğin Irak’taki sahtekârlığının bir işareti olduğunu belirtmiştir. Çünkü Hâkim’e göre ABD ülkede iktidarı Irak halkına devretme sözü vermiştir.⁵⁰³

⁵⁰¹ El-Hayat Gazetesi, “Siyaset-i İrân-i Didebân”, (13 Nisan 2004).

⁵⁰² Rasekhoon, “Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, pes ez hamle-yî Amerikâyiha be ‘Irâk”, Londra baskısı, 14 Ağustos 2004.

⁵⁰³ Ahmedi Ruhani, a.g.e., s. 589-622.

Saddam Hüseyin rejimine karşı gruplar Londra’da düzenledikleri bir konferansta yine aynı minvalde açıklamalar yaparak ABD’nin Irak halkına verdikleri sözü tutmadığını ve Irak hükümetine ihtiyacı olan gerekli gücü ve iradeyi vermediklerini dile getirmişlerdir. Ayrıca örgütü ülkede istemediklerini ve Irak halkına kötü davrandıklarını ve birçok toplu mezarın müsebbibinin mücahitler olduğunu dile getirmişlerdir. Bu açıklamadaki diğer önemli husus ise Saddam Hüseyin’in PKK ve HMÖ gibi birçok terör örgütünü ülkeye aldığını, bu yüzden Irak’ın bir silah deposu ve teröristlerin sığınağı haline gelmemesi gerektiğini vurgulamasıdır. Dahası tüm bunlardan sadece Irak halkının değil, komşu ülkelerin de tedirgin olduğu ve bu örgütlerin faaliyetlerinin bu ülkelere de sıçrayabileceği ihtimali hatırlatılmıştır.⁵⁰⁴

Ülke içinde de halk tarafından mücahitlerin sınır dışı edilmesi gerektiğine yönelik protesto gösterileri düzenlenmiştir. Bağdat’ın 60 km kuzeyindeki Halis şehrinde düzenlenen bir gösteride sözlü ve yazılı olarak şu söylemler yer almaktadır: “Halkın Mücahitleri Örgütü teröristtir. Halkın mücahitleri ülkemizden çık! Halkın mücahitleri yargılanmalıdır. Münafıklar defolun, münafıkları asla istemiyoruz.”⁵⁰⁵

Irak’ta geçici hükümet yetkilileri ve halk dışında Saddam Hüseyin yanlısı bir kısım aşiret HMÖ’yü desteklemiş ve örgütün Irak’ta kalmasını istemişlerdir. Şii intifadası⁵⁰⁶ ve 1991 yılında vuku bulan Kürt ayaklanması⁵⁰⁷ esnasında Saddam Hüseyin’e destek veren bu aşiretler, mücahitlerin demokrasi ve barış yanlısı olduklarını iddia etmişlerdir.⁵⁰⁸ Genel olarak Irak içerisinde sadece bu aşiretler dışında ülkede mücahitlerin kalmasını isteyen bir çoğunluk bulunmamaktaydı.

⁵⁰⁴ Ahmedi Ruhani, a.g.e., s. 590-622.

⁵⁰⁵ Ahmedi Ruhani, a.g.e., s. 595-622.

⁵⁰⁶ Fashafaqa, “Sî emîn sâlgeşt: hîzeş merdumî, der intifâda şe’bânîye millet-i ‘irâk ber ‘alîyye b’asiyân” 23 Şubat 2020, (Erişim 31 Temmuz 2022).

⁵⁰⁷ Mart 1991’de meydana gelen ayaklanma İkinci Körfez Savaşı’ndan kısa bir süre sonra meydana geldi. Saddam Hüseyin ayaklanmayı şiddetli bir şekilde bastırdı ancak özerklik talebinde bulunan Kürtler Kuzey Irak’ta fiili bir Kürt Özerk Bölgesi oluşturuldu. Hrw, “Endless Torment, The 1991 Uprising in Iraq and its Aftermath”, (Erişim 31 Mart 2022).

⁵⁰⁸ Rasekhoon, Sazman-i Mücahidin-i Halk, pes ez hamle-yi Amerikayiha be Irak, Londra baskısı (14 Ağustos 2004) (Erişim Mayıs 2022).

HMÖ'nün Saddam Hüseyin'den sonra yasal statüsünün ne olacağı konusunda hukuki incelemeler devam ederken o dönem İran'dan esir takası teklifi gelmiştir. İran İslam Cumhuriyeti ülkede aralarında Usame bin Ladin'in oğlu Seyf'ül-Adil'in de bulunduğu tutuklu El-Kaide üyelerini Irak'taki HMÖ üleriyle takas etmeyi önermiş ve takas sonucu aldıkları mücahitleri affedeceklerini söylemişlerdir. Çünkü İran-Irak Savaşı devam ederken Irak ordusuna esir düşen İranlılar Saddam Hüseyin'in hapishanelerine düşmektense mücahitlere katılmayı tercih etmişlerdir. Bu nedenle kampta kalan İranlılar da bulunmaktadır ve İran bilhassa bu kişileri affedeceğini belirtmiştir. Irak hükümetine karşı cinayete karışanlar ve İran devletine karşı suç işleyenler ise bu esir takasında yer almayacaklardır.⁵⁰⁹

2003 yılının mayıs ayında gelen bu teklife ABD iki sebepten dolayı sıcak bakmamıştır. İlk neden, İran İslam Cumhuriyeti'nin teslim edilen savaş esirlerini affetmeyeceği kanaatidir. İkincisi de ABD koalisyon güçleri için HMÖ'yü gelecekte İran hakkında istihbarat toplamak için kullanabileceğini tasarlamasıdır.⁵¹⁰

4.1. HMÖ'nün Irak'taki Yasal Statüsü

Irak'taki HMÖ'nün geleceği konusunda öne sürülen tartışmalar eşiğinde örgütün hukuki durumu ABD Savunma Bakanlığı'na bırakılmıştır. Savunma Bakanlığı istihbarat görevlileri, İstihbarat Teşkilatı (CIA), FBI ve Adalet Bakanlığı bir dizi soruşturma ve belirli kişilerle gerçekleştirdikleri mülakatlar neticesinde üyeler için vatandaşlık ve göçmenlik konuları yetmiş kişiden oluşan bir "HMÖ İnceleme Kurulu"nda değerlendirilmeye alınmıştır. Kapsamlı incelemeler sonucunda çok az üye tutuklanırken, yasal statüleri ne olursa olsun neredeyse hiçbir örgüt üyesinin tutuklanmasını gerektirecek bir tehdit olmadığı ve koalisyon güçlerine karşı şu ana kadar herhangi bir savaşçı eylemde bulunmadıkları kanaatine varılmıştır. ABD'nin yanı sıra AB ülkeleri de aynı kanaattedir. Bu bağlamda AB Milletvekili Struan

⁵⁰⁹ Keyhan Gazetesi, 17 Nisan 2004, s. 18.

⁵¹⁰ Goulka – Hansell – Wilke-Larson, a.g.e., s. 31.

Stevenson’a göre, güvenilir veriler doğrultusunda HMÖ 2001 yılından beri şiddet eyleminde bulunmamıştır.⁵¹¹

Örgütü terk etmek isteyen üyeler için Eşref Kampı’na 40 mil uzaklıkta Irak’ın kuzeydoğusunda geçici bir koruma tesisi inşa edilmiştir. Ancak mücahitlerin nereye gönderileceği hala tartışma konusudur. Çünkü Saddam Hüseyin HMÖ’yü Irak’a davet ettiğinde onlara yasal ikamet izni vermemiştir. Onların geri İran’a gönderilmesi durumunda hayati tehlikelerinin kaçınılmaz olduğu kesindir. Aynı zamanda Irak’ta halk tarafından Saddam Hüseyin’e sadık bir askeri birlik olarak görüldüğünden de hayati tehlikeye sahiptirler. Tarafsız üçüncü bir ülkeye gönderilmesi gibi birtakım seçenekler söz konusu olmuştur. Ancak sonrasında Eşref Kampı’ndaki yaklaşık 4 bin savaşıya 3. Cenevre Sözleşmesi kapsamında burada mülteci olarak ikamet hakkı verilmiştir. Artık kampta bulunan örgütün hiçbir üyesi savaşçı konumunda değildi ve ABD yasalarına aykırı bir suç işlememiş sayılmaktaydı. Kampın bulunduğu Eşref kenti de tamamen ABD’nin kontrolüne geçmiş ve örgüt üyeleri Eşref Kampı’nda kalmaya devam etmiştir. Ancak Irak ve ABD ile koalisyon güçleri arasında fiili bir savaş ortamı ortadan kalkınca, 3. Cenevre Sözleşmesi’nin uygulanması anlamını yitirmiştir.⁵¹² Nitekim bu sözleşme ancak savaş ortamı söz konusu olduğunda uygulanmaktadır. Irak ordusuyla aktif bir şekilde savaş sürdürülmediği için 3. Cenevre Sözleşmesi’ne göre örgüt üyeleri serbest bırakılıp ülkelerine geri gönderilmeleri gerekmektedir. 3. Cenevre Sözleşmesi’nin 118. Maddesi’ne göre gönderilecekleri ülke ilgili birey için hayati bir tehlike arz ediyorsa gönderilmesini yasaklamaktadır.⁵¹³

Mücahitlere tartışmasız koruma sağlanacak alternatif bir yöntem ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld’ten gelmiştir. Haziran-Temmuz 2004 yılında ABD Savunma Bakanı Rumsfeld herhangi bir mahkeme kararı olmadan 4. Cenevre Sözleşmesi gereği (Madde 6 ve 45)⁵¹⁴ mücahitleri koruma altına almıştır. Irak’ta bulunan binlerce örgüt üyesi profesyonel bir savaşçı olarak görülmediği için savaş esiri

⁵¹¹ Hager, a.g.e., s. 29.

⁵¹² Ahmedi Ruhani, a.g.e., s. 639.

⁵¹³ ihl-databases.icrc.org, “Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War”, (Erişim 26 Aralık 2022).

⁵¹⁴ ihl-databases.icrc.org, “Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War”, (Erişim 09 Mart 2022).

statüsünde değerlendirilmeyip yasal konumları sivil olarak belirlenmiştir. Tüm bu gelişmelere rağmen HMÖ ve İUKO ABD'nin terör listesinde kalmaya devam etmiştir.

Irak'ta kendilerine yıllardır destek veren Saddam Hüseyin devrilse de ve örgüt Saddam Hüseyin'in devrilmesiyle tarafsızlığını ilan etse de ABD için İUKO Irak ordusunun hala bir parçası konumundadır. HMÖ yalnızca İran'daki mevcut sisteme karşı terör saldırıları düzenlemesine ve bu ABD'nin İran politikasının lehine olmasına rağmen Saddam Hüseyin'e sadık tüm gruplar ve örgütler ABD için potansiyel bir tehlike arz etmektedir. Meseleye bu perspektiften bakıldığında HMÖ ülkede ABD için hem küçük bir sorundu hem de tasfiye edildikleri takdirde Amerika'nın gelecekteki operasyonlarında bir engel teşkil edebilirdi.⁵¹⁵

4.1.1. 2009 Sonrası HMÖ

Fiilen 2008 yılı sonuna kadar koruması ABD güçlerinin elinde olan Eşref Kampı 1 Ocak 2009'da ABD tarafından Irak güçlerine teslim edilmiştir. Ancak Iraklıların Eşref Kampı'nı devraldığı ilk gün, dönemin Irak Başbakanı Nuri el-Maliki HMÖ'yü "terörist grup" olarak ilan etmiş ve Irak topraklarındaki faaliyetlerini anayasaya aykırı olarak nitelendirdikten sonra mücahitleri zorla İran'a geri göndermeyeceğini ifade etmiştir.⁵¹⁶ Bu açıklamadan yirmi gün sonra Irak Ulusal Güvenlik Danışmanı, Tahran'a yaptığı bir ziyaret sırasında, Halkın Mücahitleri Örgütü'nün bazı üyelerini Irak'ta yargılamaktan ve diğerlerini İran hükümetine teslim etme olasılığından bahsetmiştir. İUDK'nin Avrupa'da terör listesinden çıkarılmasından altı ay sonra 28-29 Temmuz 2009 yılında Irak güvenlik güçleri kampa baskın düzenlemiş ve yaklaşık dokuz üye hayatını kaybederken 36 kişi de işkenceye maruz kalmıştır.⁵¹⁷

⁵¹⁵ "White Paper: U.S. Policy Options for Iran and Iranian Political Opposition", Iran Policy Committee, September, 2005.

⁵¹⁶ Şehab Mirzayi, "Bağdat'tan Tiran'a: Irak'ta otuz yılın sonunda Halkın Mücahitleri", s. 4. BBC, (03. Haziran 2022)

⁵¹⁷ Amnesty International, "Iraq: Investigate deadly Camp Liberty rocket attack", (Erişim 07 Nisan 2009).

2009 yılı HMÖ/İUKO'nun siyasi ve askerî açıdan bir dönüm noktası sayılabilecek bir yıl olmuştur. Nitekim ABD askerlerinin Irak'ı büyük çoğunlukla terk etmesinden sonra Irak'taki halkın tüm hak ve hukuku ile koruma yükümlülüğü mevcut hükümete kalmıştır. Dolayısıyla 1 Ocak 2009'dan itibaren Eşref Kampı'nı güvence altına alan 4. Cenevre Sözleşmesi de geçerliliğini yitirmiştir. Irak'ta kalan örgüt üyelerinin kaderi bu tarihten itibaren dramatik bir şekilde ilerlemiş ve iki seçim arasında bırakılmışlardır. Kampta kalanlar ya İran'a geri döneceklerdir ya da üçüncü bir ülkeye gönderileceklerdir.⁵¹⁸ Çünkü dönemin İran yanlısı Irak Başbakanı Nuri El-Maliki (2006-2014) ve Cumhurbaşkanı Celal Talabani (2005-2014), Tahran'ın HMÖ'yü terörist olarak niteleyerek o şekilde muamele edilmesi ve ülkeden kovulması talebiyle karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla 2009 yılından itibaren HMÖ tamamen savunmasız bir şekilde İran'a bağlı milis güçlerin saldırısına uğramıştır.⁵¹⁹ 28 Temmuz'dan 8 Nisan 2011'e kadar 47 silahsız sivil pozisyonunda olan kişi hayatını kaybetmiştir. Eşref Kampı'ndaki HMÖ üyeleri Arnavutluk'un başkentine intikal edinceye kadar bu saldırılarda 140 kişi hayatını kaybederken yedi kişi kaçırılmış ve binlercesi yaralanmıştır. Yaralananlar Irak Devleti'nin sunacağı sağlık hizmetlerinden de mahrum bırakılmıştır.⁵²⁰

Kamptaki mücahitler İran'a yakın olması sebebiyle Bağdat'taki Nuri el-Maliki (20 Mayıs 2006 – 8 Eylül 2014) hükümetinin onları İran'a iade edeceklerinden endişe duymuşlardır. 2012 yılında Irak Yüksek Mahkemesi, Meryem Recevi ile birlikte Halkın Mücahitleri Örgütü'nün 39 üyesi için Saddam Hüseyin döneminde Şiilere yapılan saldırılardan dolayı insanlığa karşı suç işledikleri gerekçesiyle tutuklama emri çıkarmıştır.⁵²¹ ABD'nin güvenliğini Irak hükümetine devrettikten sonra sık sık saldırılara uğrayan Eşref Kampı doğrudan Irak ordusunun da roketli saldırılarına

⁵¹⁸ Garduño, a.g.e., s. 7.

⁵¹⁹ Eşref Kampı'na 2009 yılından itibaren düzenlenen saldırıların ardından ele geçirilen video kayıtlarına göre ABD'nin Irak ordusuna sağladığı silahlar aracılığıyla yapıldığı gözlemlendi ve bunun "Silah İhracatı Kontrol Yasası"nın (Arms Export Control Act) 3. Maddesine aykırı olduğu saptandı. Ancak bu ihlal ABD'deki makamlar tarafından dikkate alınmadı. Bloomfield, **An Analysis of the Use of Political Marketing by an Insurgent Group: A Case Study of the Mojahedin-e Khalq Organization**, s. 48.

⁵²⁰ Bloomfield, **An Analysis of the Use of Political Marketing by an Insurgent Group: A Case Study of the Mojahedin-e Khalq Organization**, s. 46.

⁵²¹ Mirzayi, "Bağdat'tan Tiran'a: Irak'ta otuz yılın sonunda Halkın Mücahitleri", s. 4.

maruz kalmıştır. Bu saldırıların ardından Irak hükümeti, 2011 yılı sonuna kadar mücahitlerin Eşref Kampı'ndan tahliye edilmesini talep etmiştir; ancak uluslararası baskıyla bu tarih Nisan 2012'ye ertelenmiştir.⁵²²

Irak'ta örgütün bulunduğu Eşref Kampı saldırılardan dolayı 2011 yılında Bağdat'ın kuzeydoğusunda bulunan Liberty Kampı'na taşınmıştır. Dönemin Bağdat Hükümeti Birleşmiş Milletler ile kamp sakinlerinin can güvenliğini sağlayacağına dair bir anlaşma imzalamıştır. Ancak Liberty Kampı'na da sık sık saldırılar gerçekleşmiş, yüzden fazla erkek, kadın ve çocuk hayatını kaybetmiştir.⁵²³ Bu saldırılardan en büyüğü Irak Ordusu'na ait seçkin askerler tarafından 1 Eylül 2013 tarihinde gerçekleşen saldırdır. Bu saldırıda toplam 52 örgüt üyesinin hayatını kaybettiği ve yedisinin de İran'a kaçırıldığı tahmin edilmektedir.⁵²⁴ Dolayısıyla Eşref Kampı'nda olduğu gibi 2011'de mücahitlerin nakledildiği Liberty Kampı da ABD ve Birleşmiş Milletler Irak Özel Temsilcisi Martin Kobler'in verdiği tüm garantiye rağmen sürekli saldırılara maruz kalmıştır.

Irak hükümeti Eşref Kampı ve sonrasında Özgürlük Kampı'na yönelik saldırıların soruşturmasını yapamamış ve bu saldırılarda birçok kişi hayatını kaybetmesine rağmen hiç kimse bu anlamda yargı önüne çıkarılmamıştır. Nitekim Iraklı üst düzey yetkilileri ABD'nin Irak işgali sonrası kampta kalan bu örgüt üyelerinin ülkede bulunmalarına hiçbir şekilde sıcak bakmamıştır. Saldırının sorumluluğunu hiçbir grup üstlenmese de İran Devrim Muhafızları olayı bir nevi intikam alma anlamında "rahatlama" olarak nitelendirmiştir. Tahran'ın geçici cuma imamlarından Ahmed Hatemi ve dönemin Besic komutanı Muhammed Rıza Nakdi de saldırıları överek bunu "Mursad Operasyonundan"⁵²⁵ daha önemli" olarak nitelendirmiştir.

⁵²² Committee on armed services United States senate, "Iranian Influence in Iraq and the Case of Camp Liberty". (Erişim 27 Aralık 2022).

⁵²³ Committee on armed services United States senate, "Iranian Influence in Iraq and the Case of Camp Liberty". (Erişim 2 Mayıs 2022).

⁵²⁴ Bloomfield, **An Analysis of the Use of Political Marketing by an Insurgent Group: A Case Study of the Mojahedin-e Khalq Organization**, s. 48.

⁵²⁵ Mursad Operasyonu veya Faruk Cavidan Operasyonu, İran'ın 598 sayılı Kararı kabul etmesi ve İran-Irak'ın sona ermesinden sonra, Mücahit Halk Örgütü tarafından planlanmış ve İran İslam Cumhuriyeti

Meryem Recevi henüz 2009 yılında örgüt üyelerinin belirli koşullar altında İran'a geri dönmeye istekli olduklarını açıklayan bir bildiri yayınlamıştır.⁵²⁶ Fakat bu bildirinin belirli koşullar sağlandığı takdirde geçerliliği olacaktır. Recevi'ye göre eğer İran Devleti, BM'ye, Kızıl Haç'a, ABD'ye ve Irak Devleti'ne resmi bir yazı yazarak, ülkeye geri dönen örgüt üyelerinin can güvenliğinin sağlanacağı ve her türlü soruşturma ve kovuşturmadan muaf olacaklarını garanti altına alırsa, Eşref Kampı'ndaki mücahitlerin İran'a dönmesi mümkün olacaktır. Irak'ta kalan örgüt üyelerinin nereye gönderileceği tartışmaları sürerken o dönem örgütün liderliği⁵²⁷ Türkiye'den sınır kentlere yerleşme talebinde bulunmuştur. Ancak bu talep Ankara tarafından reddedilmiştir. Çünkü Türkiye Irak işgalinden sonra güneydoğu sınırını tüm illegal hareketlere karşı kapatmıştır.

ABD'ye güvenip silahlarını teslim eden mücahitlere Amerika tarafından koruma taahhüdü verilmiştir; fakat bu taahhüt uzun vadede sürdürülememiş ve ABD kamptaki mücahitlerin can güvenliğinin sağlanmasına ilişkin yeteri kadar baskıyı mevcut hükümete yapamamıştır. Her şeyden önce mevcut durum ABD'nin birlikte çalışabileceği insanları savunmasız bırakması Amerikalıların güvenirliliğinin sorgulanacağı bir sorun yaratmaktadır. Esasında Liberty Kampı'ndaki gelişmeler ABD'nin son yıllarda tüm Orta Doğu'da karşı karşıya olduğu ana problemin sadece bir koludur. Nitekim İran'ın son yıllarda bölgede artan hakimiyetine karşın ABD'nin bölgesel stratejisindeki eksiklikler görülmektedir.

4.1.2. Eşref Kampı 3

Halkın Mücahitleri Örgütü bir taraftan Bağdat'ta bulunan kamptaki geleceği hakkında endişe ederken, diğer taraftan ABD'nin terör listesinden çıkmasının çabasını

ile Mücahit Halk Örgütü arasında gerçekleşen bir savaşın adıdır. İribnews, "Ameliyati Mursad be rivayeti yek İraki" (Erişim 10 Haziran 2022)

⁵²⁶ Mirzayi, "Bağdat'tan Tiran'a: Irak'ta otuz yılın sonunda Halkın Mücahitleri", s. 4.

⁵²⁷ Maryam-rajavi.com "Remarks by mrs. Maryam Rajavi in Meeting with British Parliamentary, Jurist Delegation", (Erişim 27 Aralık 2022). Khodabandeh Massoud, Report of the Situation of Remaining Members of Mojahedine-Khalgh- in Camp Ashraf After Consultation with Iraqi Government officials, *Iran Interlink*, February 2008. Maryam-rajavi: "Biography", (Erişim 27 Aralık 2022).

Committee on armed services United States senate, "Iranian Influence in Iraq and the Case of Camp Liberty". (Erişim 27 Aralık 2022).

vermektedir. Avrupa ve İngiltere’de daha yüksek bir sesle örgütün terör listesinden çıkarılmasına ilişkin kampanyalar düzenlenmiş ve bu İngiltere’deki birçok politikacı tarafından da desteklenmiştir. Çağın iletişim araçlarını kullanan İUDK lobi faaliyetleri için Avrupa Parlamentosu’nda Belçika, Hollanda ve İspanya milletvekillerinden destek arayışında olmuştur. Washington’daki İran karşıtı politikacılarla irtibat halinde olan örgüt bu bağlamda 2009 yılından 2015 yılına kadar siyasi lobi faaliyetleri için 330 bin dolar harcamıştır. HMÖ’nün bu harcamaları ve çabası Capitol Hill üzerindeki etkisi sadece İran karşıtı siyasetçileri değil, cumhuriyetçiler ve demokratlardan oluşan daha saygın politikacıları da kapsayacak şekilde genişlemiştir. Ardından dönemin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton Eylül 2012’de örgütün bakanlığın yabancı terör örgütleri listesinden çıkarılacağını duyurmuştur.⁵²⁸ Esasında ABD, Irak’ta silahlarına el koyarak savunmasız bıraktığı örgüt üyelerinin yeni Irak Hükümeti tarafından tamamıyla katledilme ihtimalini de göz ardı etmemektedir. Nihayetinde Irak hükümeti ABD’nin de terör listesinde bulunan bir terör grubunu ortadan kaldırmış olacaktır. Ancak aynı yıl ABD, Meryem Recevi ile birlikte Halkın Mücahitleri Örgütü’nün 39 üyesi hakkında tutuklama emri çıkarmıştır. HMÖ için bu karar tamamıyla Nuri el-Maliki hükümetinin baskısı altında alınmış bir karardır ve bu karar Maliki tarafından Irak Devleti’nden İran’a verilmiş bir hediye olarak değerlendirilmiştir.⁵²⁹ Sonuç olarak ABD bir taraftan mücahitlere yakınlık gösterirken, diğer taraftan Baas rejiminin kalıntılarını yok etmek amacıyla gelen İran yanlısı yeni hükümete karşı da görünürde ılımlı bir siyaset izlemiştir.

2012 yılında HMÖ, ABD’nin terör organizasyonları listesinden çıkarılmasına rağmen örgüt üyelerinin Amerika’ya girişlerine veya iltica etmelerine Tier-3 statüsü⁵³⁰ gereği izin verilmemektedir. Mücahitlerin daha fazla Irak’ta bulunamayacaklarına dair hararetli tartışmalar Washington’da devam etmiştir. Her durumda Irak hükümetinin

⁵²⁸ Militarist Monitor, “People’s Mujahedin of Iran (MEK)”, (Erişim 12 Mayıs 2022).

⁵²⁹ Mirzayi, “Bağdat’tan Tiran’a: Irak’ta otuz yılın sonunda Halkın Mücahitleri”, s. 3.

⁵³⁰ Terör organizasyonları ABD yasasına göre üç farklı kategoride değerlendirilir. 2001 yılında “USA PATRIOT Act” olarak adlandırılan “ABD Vatanseverlik Yasası” kanununa “undesignated terrorist organization (Belirsiz terör organizasyonu)” adında üçüncü bir kategori eklenmiştir. “Tier III terör örgütleri” kanunda tanımlandığı şekilde terör faaliyetinde bulunan veya “terörist faaliyetlerde bulunan” bir alt gruba sahip iki veya daha fazla kişiden oluşan grup olarak nitelendirilmektedir. Denise Bell, “Tier III Terrorist Organizations: The Role of the Immigration Court in Making a Terrorist Determination” Justice.gov. (Erişim 12 Mayıs 2022).

örgüt üyelerinin güvenliği sağlanamıyorsa güvenli bir şekilde ülke dışına çıkarılmaları gerektiği üzerinde durulmaktadır. Senatör Joseph I. Lieberman İran İslam Cumhuriyeti'nin hem ülke içinde hem de ülke dışında kendisine muhalif olan insanları tutukladığını ya da öldürdüğünü söylemekteydi.⁵³¹ Dolayısıyla mücahitler İran dışında da olsa İran HMÖ üyelerine suikast girişimleri düzenleyebilecek imkâna sahiptir. Billhassa Irak içinde Nuri el-Maliki hükümetiyle bu işin İran için çok daha kolay olacağı kesindir.

HMÖ'nün tamamen Irak'ı terk etmesi için Bağdat makamları ABD'ye baskıyı artırmışlardır. ABD, Arnavutluk hükümetini grubun birkaç yüz üyesini 2013 yılında mülteci olarak alması için ikna etmiştir. Fakat bu tartışmaların sona ereceği anlamını taşımamaktadır. Nitekim hala binlerce örgüt üyesi Eşref Kampı 2 olarak bilinen Liberty Kampı'nda bulunmaktadır. Mücahitler burada hem ülkedeki İran destekli Şii gruplar hem de İşid militanlarının baskılarına maruz kalmışlardır. Amerikalılar ABD'nin Orta Doğu'daki ulusal çıkarlarına zarar veren ve bölgede giderek güçlenen İran'ın Orta Doğu'yu iktidarsızlaştırma çabalarını zayıflatabilecek stratejik adımların atılması gerektiği kanaatine varmışlardır.⁵³² Bu süre zarfında sorunun çözümüne ilişkin somut fikirlerin ortaya çıkması için çaba sarf edilmiştir. Örneğin, mücahitlerin Birleşmiş Milletler Mülteci Komisyonu'nun da desteğiyle Irak dışında başka bir yere gönderilmeleri tartışılmaktadır. ABD senatosunun Ekim 2015 yılı oturumunda 800 kamp sakininin Irak dışına çıkarıldığı ancak bu sürecin çok uzun sürdüğü, kamptakilerin tümünün Irak dışına çıkarılması gerektiği vurgulanmaktadır.

En son 28 Kasım 2015 tarihinde yüksek patlayıcı füzelerle Liberty Kampı'na saldırı düzenlendiğinde sadece kamp içerisindeki mücahitlere değil, aynı zamanda bölge sakinlerinin mülklerine ve konutlarına da büyük miktarda zarar verilmiştir.⁵³³ Bu saldırıdan sonra kampın hiçbir şekilde güven içerisinde olmadığı ve Irak hükümetinin Liberty Kampı'nda bulunanları tamamen yok etme niyetinde olduğunu

⁵³¹ Committee on armed services United States senate, "Iranian Influence in Iraq and the Case of Camp Liberty", s. 5.

⁵³² Committee on armed services United States senate, "Iranian Influence in Iraq and the Case of Camp Liberty", s. 5-6.

⁵³³ Azadi TV: Mücahit Halk Örgütü Ulusal Televizyonu, 10 Eylül 2016. (Erişim 23 Haziran 2022).

göstermiştir. İran Ulusal Direniş Konseyi Güvenlik ve Terörle Mücadele Komisyonu'nda (Şûrâ-yi millî mûkâvemet-i komîsyûn-i emniyet ve zıdd-i terûrîsm-kemîsyûn amniyet و ضدتروریسم شورای ملی مقاومت) yapılan bir açıklamada Hamanei'nin hedefinin mücahitleri Irak'tan çıkarmak değil, onları yok etmek olduğu belirtilmektedir.⁵³⁴ İran 2015 yılı itibarıyla başta Irak olmak üzere Suriye, Lübnan, Yemen ve Bahreyn'e kadar uzanan bir etki alanı oluşturmuş ve burada kendine bağlı güçleri askeri eğitimden geçirip, silahlandırmıştır.

Örgüt gün geçtikçe bölgeyi teslim alan İran hakimiyetine karşı Irak'taki üyelerini kurtarma endişesi içerisinde olmuş ve bu bağlamda HMÖ iki temel bileşen üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlardan birincisi, mücahitleri Liberty Kampı'ndan çıkarmak ve Irak'ın dışına taşımak ve Irak'ta, bulundukları süre zarfında korunmalarını sağlamaktır. Bu bağlamda ABD ile Arnavutluk Başbakanı Sali Berişa arasında görüşmeler gerçekleşmiş, Berişa, mücahitleri ülkesine mülteci olarak almayı kabul etmiştir. Şubat 2015'ten Eylül 2016'ya kadar yaklaşık yedi ay boyunca 53 uçuşla mücahitler Liberty Kampı'ndan Arnavutluk'un başkenti Tiran'a transfer edilmişlerdir. Bu, mücahitler için büyük bir zaferdir ve bu transfer "Büyük Hicret" olarak nitelendirilmiştir.⁵³⁵ Uçuşlar ABD uçaklarıyla yapılmış ve mücahitler Tiran'da etrafı güvenlik çemberiyle kaplı 34 hektar araziye konuşlanmışlardır. Ayrıca kamp radar ve telekomünikasyon araçlarıyla donatılmıştır. Örgütün lideri Meryem Recevi Eylül 2016 yılında Amerikalı ve Avrupalı yetkililere ve özellikle Almanya Şansölyesi Angela Merkel'e örgüt üyelerinin Irak'ın Arnavutluk'a nakledilmesine ilişkin gösterdikleri çaba doğrultusunda şükranlarını ileten bir açıklama yapmıştır.⁵³⁶

Meryem Recevi dahil örgütün diğer üst düzey yöneticileri ise Fransa'nın başkenti Paris'te ikamet etmeye devam etmişlerdir. Dolayısıyla Fransa hala İUDK'nin legal olarak faaliyetlerini yaptığı ve yılın belirli zamanlarında düzenlenen Avrupalı ve

⁵³⁴ Azadi TV: Mücahit Halk Örgütü Ulusal Televizyonu, 10 Eylül 2016.

⁵³⁵ Azadi TV: Mücahit Halk Örgütü Ulusal Televizyonu, 10 Eylül 2016.

⁵³⁶ Hawzah.net, "Hıdmetî Urûpayîhâ be gurûhek-i munâfikîn" 4 Mayıs 2019. (Erişim 16 Haziran 2022).

Amerikalı katılımcıların da yer aldığı konferanslarına ev sahipliği yapmayı sürdürmüştür.

Arnavutluk'ta güvenlik açığı ve yasal prosedürlerin eksikliğinden dolayı silah temininin kolay olması örgüt üyeleri için önemli bir avantajdır. 2016'dan itibaren Tiran, Halkın Mücahitleri Örgütü için özgür bir ortamda hareket ettikleri merkezi bir önem arz etmiştir. Temmuz 2017 yılından itibaren 140 bin metrekare arazi daha satın alınmıştır.⁵³⁷ Örgüt üyeleri zaruri ihtiyaçlar dışında kamptan dışarı çıkmazken mümkün olduğunca banka ve döviz bürolarına gitmemektedirler. HMÖ üyelerinin Tiran'a transferi onlar için korunaklı bir alan sağlamıştır; ancak Eşref Kampı 3 olarak nitelendiren bu kamptaki mücahitlerin yaşam tarzı tartışma konusu olmuştur. Kamp içerisinde olup bitenler hakkında dünya kamuoyu yeterince bilgi sahibi değildir ve her gazetecinin içeriye alınması gibi bir uygulama da yoktur. İlerleyen yaşlarına rağmen örgüt üyelerinin İran'daki liderliğe karşı mücadeleleri halen devam etmektedir.

4.1.3. HMÖ/İUDK'nin Meşruiyet Arayışı

1960'lı yıllardan Irak'ın işgaline kadar geçen süre zarfında değişen siyasi konjonktür ve olaylar eşiğinde mücahitler ideolojik ve yapısal değişikliklere uğrarken İran İslam Cumhuriyeti ile olan mücadelelerine devam etmişlerdir. Fakat 2003 sonrası Orta Doğu'da şekillenen yeni uluslararası dengeler ve ABD'nin Irak'ı işgali örgütün İran siyasetinde ne tür bir rol oynayabileceğinin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu nedenle HMÖ sarsılan imajını tazelemek ve örgüte yeni bir vizyon kazandırma gayretine girmiştir.

Bu dönemde örgüt uluslararası basının olumsuz haberlerine karşı durmak ve aynı zamanda topluma aktarmak istedikleri mesajı özgür bir ortamda verebilmenin çabası içerisindeydi. İUDK'nin Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Muhammed Muhaddessin 2004 yılının Eylül ayında "Enemies of the Ayatollahs: The Iranian Opposition's War on Islamic Fundamentalism" başlıklı bir kitap yayımlamıştır. Bu

⁵³⁷ Hawzah.net, "Hıdmetî Urûpayîhâ be gurûhek-i munâfikîn" 4 Mayıs 2019. (Erişim 08 Haziran 2022).

kitap ile Muhaddessin batılı okuyuculara hitap ederken İran'daki teokratik rejimin Irak'ın iç işlerine karışmasına özellikle dikkat çekmiştir. Kitap İran'ın yurtdışındaki radikal örgütlerle olan ilişkisini, nükleer silah üretmek amacıyla olduğunu ve hasımlarına karşı terörizmi nasıl kullandığını aktarmaktadır. Yazar kitabında dünyadaki terörist eylemlere atıfta bulunurken HMÖ'ye karşı yöneltilen eleştirilerle de yüzleşmektedir. Bu bağlamda kitap örgüte karşı yapılan tüm eleştirilere yanıt veremese de birçoğunu sebezplendirmeye çalışmaktadır.⁵³⁸ Muhaddessin, kitabında İran'daki mevcut sistemin aksine muhalefetin din ve devlet işlerinin birbirinden ayrıldığı demokratik bir yapı kurmak istediğini vurgulamaktadır. Bu bakımdan kitapta, HMÖ'nün hem İran hem de Orta Doğu için umut verebilecek demokratik bir İslam'ın savunuculuğunu yapacağı iddia edilmektedir.⁵³⁹

HMÖ'nün kamuoyuna kendini doğru bir şekilde tanıtmaya adına izlediği ikinci taktik bir dizi internet sitesi açmak olmuştur. Bu dönem internet sitelerinde örgütün düzenlediği eylemler, yayımladığı belgeler, resimler ve bayraklarla donatılmıştır. Tüm bunlar internet sayfalarına incelikle yerleştirdikleri bilgi ve belgelerle dünya çapında bir kitleye hitap etmek için bir köprübaşı görevi görmüştür.

İUDK dijital medya aracılığıyla yurt dışındaki faaliyetlerine ağırlık vererek Batıya karşı daha radikal bir dış politika çizgisinde olan Ahmedinejad dönemini avantaja çevirmenin gayreti içerisindeydi. Özellikle 2004 yılı ortasında İran'ın nükleer programı hakkında daha fazla ayrıntının açığa çıkması Batı ile ilişkilerin gerilmesine yol açmıştır. Bu dönem İran hala nükleer tesislerine girilmesine izin vermemekte ve bu alandaki çalışmalarına da hız kazandırmaktadır. Bu nedenle Almanya, İngiltere, Fransa ve İran arasında 15 Kasım 2004'te Paris Anlaşması ile bir mutabakat sağlanmıştır. Ancak İran verdiği tüm sözlere bağlı kalma noktasında sadakatsiz davranarak 2005 yazında bir süredir durdurdukları uranyum zenginleştirme

⁵³⁸ Bedford, a.g.e., s. 54.

⁵³⁹ Bedford, a, g, e., s. 54-55.

faaliyetlerine tekrar başlamıştır. Bu adım ABD ile İran arasındaki ilişkilerin sıkıntılı bir evreye gireceğini göstermektedir.⁵⁴⁰

2005 yılının ocak ayında “The Guardian”, Pentagon’un sınır ötesi operasyonlarında örgüt üyelerini İran’a karşı kullanabileceğini yazmaktadır. Ayrıca “Newsweek” gazetesi ABD’nin İran hakkında gerekli istihbari bilgileri toplayabilecek, örgüt içerisinde uygun kişileri toplamaya çalıştığını aktarmaktadır. Bu plana istinaden ABD örgüt içerisinde bazı tutukluları alıp ajan olarak eğitmiştir. ABD bu ajanlardan İran’a gidip bilhassa İran’ın nükleer programıyla ilgili bilgi toplamalarını talep etmektedir.⁵⁴¹ Dahası dönemin ABD Başkanı George Bush yönetiminde İran’daki demokratik reform hareketlerini HMÖ’nün ülkeye sızmasıyla tekrar diriltmeyi düşünenler de vardır.

Ancak Bush yönetiminde henüz tam olarak örgütü nasıl kullanabileceklerine dair etkin bir intiba sağlanmış değildir. Bilhassa ABD Savunma Bakanlığı HMÖ’nün İran’daki bir rejim değişikliği için kullanılabilir iyi bir araç olarak görürken Dışişleri Bakanlığı ise örgütle yaklaşmayı endişeli bulmaktadır. CIA ise HMÖ’den toplayacakları ajanlar konusunda tamamen isteksizdir. Dolayısıyla ABD dış politikası İran konusunda henüz bir karar vermiş değildir. Ancak Bush döneminde askeri operasyon her zaman masada kullanılabilir bir seçenek olarak durmaktadır.⁵⁴²

Örgütün liderliğinde bulunan Meryem Recevi ise ABD ile bir şekilde iyi ilişkilerin sağlanması ve örgütün alt organizasyonlarının ülkede terör listesinden çıkarılması için çabalamaktadır. Çünkü örgüt nihai olarak legal bir görünüme sahip olmanın avantajını, gelecekte uzun süreli ve en büyük muhalif örgüt olarak tanınmalarıyla sağlayacaktır. Meryem Recevi’ye göre ABD de İran İslam Cumhuriyeti’ni yönetenlerin iktidardan düşürülmesinden yana giderek artan bir siyasete sahiptir.⁵⁴³ Dönemin şartları altında HMÖ İran’daki mevcut iktidara karşı

⁵⁴⁰ IAEA (International Atomic Energy Agency), “Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran”, (Erişim 27 Aralık 2022).

⁵⁴¹ Nicole Cafarella, “Mujahideen-e Khalq (MEK) Dossier”, *Center for Policing Terrorism*, s. 14.

⁵⁴² Committee on armed services United States senate, “Iranian Influence in Iraq and the Case of Camp Liberty”. (Erişim 27 Aralık 2022).

⁵⁴³ Cafarella, a.g.e., s. 14.

organize bir şekilde mücadele edecek tek alternatiftir. Örgütte ABD'nin yardımıyla İran'daki düzeni yıkıp daha seküler bir iktidarı ülkenin başına getirebileceklerine inanmaktadırlar. Mücahitlere göre İran gibi doğal gaz ve petrol yatakları açısından zengin bir ülkeyi mollalar yönetmese, İran bölgedeki en gelişmiş ve demokratik ülkelerden biri olabilirdi. Örgütün legitimasyon çabası da bu düşünce üzerinden yürütülmektedir. HMÖ İran'ın mevcut sisteminin bir Orta Çağ teokrasisine sahip olduğunu ve bu nedenle reform kapasitesinden mahrum olduğunu savunmaktadır.⁵⁴⁴

HMÖ'nün tüm bu legitimasyon mücadelesine rağmen ABD'nin örgüte karşı olan politikasında marjinal değişikliklere gitmesini sağlayamamıştır. Amerika Dışişleri Bakanlığı'na ait istihbari bilgilere göre örgüt hala terör saldırılarıyla aktif konumdadır.⁵⁴⁵ 2003 yılının mart ayında ABD'nin Irak işgalinden sonra mücahitler İran'a karşı saldırılarında geçici bir duraklama evresine girse dahi, bu hiçbir zaman askeri kanadını feshettiği veya bu tür eylemlere son verdiği anlamını taşımamaktadır. Dolayısıyla örgütün özellikle geçmişte İran'daki Amerikalılara yaptıkları saldırılar da göz önünde bulundurulduğunda HMÖ hala ABD için de potansiyel bir tehlike unsuru olarak durmaktadır. Ayrıca HMÖ'nün Irak'ta illegal olarak BM'nin başlattığı gıda karşılığı petrol programıyla (oil-for-food program)⁵⁴⁶ milyonlarca dolar kazandıklarına dair skandal haberler⁵⁴⁷ örgütün itibarını zedelemiştir.⁵⁴⁸ Bunun dışında İran'ın nükleer tesisleri hakkında örgütün ABD'ye verdiği istihbari bilgiler arasında zaman zaman yanlış veya tutarsız kayıtlar söz konusudur. Dahası HMÖ'nün kült yapısı ve bu yapının gerektirdiği unsurlar Amerika Birleşik Devletleri için herhangi bir iş birliğini ortadan kaldıracak yeterli sebeplerdir. Tüm bu varsayımlardan ve gerekçelerden bağımsız olarak örgütün meşruiyet kazanması söz konusu olduğunda

⁵⁴⁴ Bakke, a.g.e., s. 32.

⁵⁴⁵ Cafarella, a.g.e., s. 16.

⁵⁴⁶ Gıda Karşılığı Petrol Programı 14 Nisan 1995 yılında BM'nin 986 sayılı kararıyla çıkarıldı. Bu program ile Irak'a gıda ve diğer malların ihracıyla petrol satma fırsatı verilmekteydi. Ayrıca bu programla BM'nin diğer insani yardımları finanse edilmekteydi. Çünkü Irak'ın BMGK'nin 3. Nisan 1991 yılında 687 sayılı kararında ön gördüğü kaideleri yerine getirene kadar devlet yaptırımlara tabi tutulmuş ancak diğer taraftan halkın mağdur olmaması amaçlanmaktaydı. Bedford, a.g.e., s. 76.

⁵⁴⁷ Newsweek yayın organının 17 Ekim 2004 tarihli Michael Isikoff ve Mark Hosenball'a ait bir makalede Irak'ın kitle imha silahlarını inceleyen Duelfer Raporu'na atıfta bulunularak HMÖ'nün GM'nin başlattığı Gıda Karşılığı Petrol Programı'ndan faydalandığını yazmaktaydılar. Bedford, a.g.e., s. 76.

⁵⁴⁸ Cafarella, a.g.e., s. 16.

dahi HMÖ'nün ABD tarafından İran'a karşı kullanılma ihtimali hep gecikmeli bir strateji olarak kalmıştır.

HMÖ'nün kendi meşruiyet mücadelesi uluslararası platformlarda tam anlamıyla başarıya ulaşmazken örgüt “Velayet-i Fakih” üzerinden İran İslam Cumhuriyeti'nin meşruiyetini sorgulamayı denemiştir. Bu bağlamda örgüt bu düzenin temel amacının sadece kan dökmek, düşmanlık ve terörizm olduğunu belirtmektedir. İran İslam Cumhuriyeti'nin anayasasının yapıtaşı olan “Velayet-i Fakih”ın ülkedeki özgür ve demokrasi kavramlarıyla hiçbir şekilde bağdaşmadığını ve ülkede herhangi bir referandumla bile ortadan kaldırılamayacağını vurgulamaktadırlar. HMÖ İran'ın İslam'la bağdaşmayan kurallarla halka zulmettiğini ve aynı zamanda İslam dininin kural ve kaidelerini de yadsımış olduğunu iddia etmektedir.⁵⁴⁹

HMÖ'nün kendi meşruiyetini kazandırma yönteminde Humeyni'nin iktidarını “Velayet-i Fakih” üzerinden yıkmaya çalışması örgütü belli bir noktaya taşımamıştır. Nitekim “Velayet-i Fakih”ın yorumlanması İran iç siyasetine dair bir meseledir. Batının kayda değer bulduğu ve örgüte destek sağlayacağı ana tema ise daha çok İran'ın nükleer faaliyetleri, terörizme destek vermesi, kadın ve insan hakları mevzularıdır. Bunun dışında kalan argümanlar örgütün inandırıcılığını azaltmakta ve İran'da tüm ulusları birleştirme gayretine katkı sunmamaktadır.

HMÖ'nün İran İslam Cumhuriyeti'ne yönelik diğer eleştirileri, İran'da kadınların fırsat eşitliğinden faydalanamadığı ve toplum içerisinde mevcut sistem tarafından ezildiği üzerinedir. Mücahitler ülkede mollaların iktidarda kalma güçlerini daha çok kadınlara uyguladıkları baskılardan aldıklarını ifade etmişlerdir.⁵⁵⁰ Bu nedenle kadınların sorunlarını iktidara karşı gösterdikleri eylem ve söylemlerde ana unsur olarak kullanmışlardır. Fakat burada da mücahitler sistemin kadınlara uyguladığı ayrımcılığın kaynağını “Velayet-i Fakih”e bağlamaktadırlar. Nitekim “Velayet-i Fakih” vasfına sahip kişinin her durumda erkek olması gerekmektedir ve bu zihniyet kadın ruhunu zayıf, hassas ve yetersiz bulmaktadır. Dahası mücahitler İran

⁵⁴⁹ Bakke, a.g.e., s. 60-63, 74-76.

⁵⁵⁰ Bakke, a.g.e., s. 34.

İslam Cumhuriyeti'nde halihazırdaki iktidarın ve iktidarın arkasındaki molla zihniyetinin kadını uğursuz, şeytani ve günahlara yol açmak için bir meta olarak gördüğünü iddia etmektedirler. Bu nedenle kadını eve mahkûm eden ve sosyal yaşantısını kısıtlayan düzenin çarpık bir ideolojiye sahip olduğunu ve bunun İslam'ın kadına bakış açısıyla doğrudan alakasız olduğunu dile getirmişlerdir. Kadını aşağılayan ve hakir gören bazı asılsız Hadis-i Şeriflerin de Hz. Muhammed'e atfedildiğini ve İslam'ı bu noktada da yanlış yorumladıklarını iddia etmişlerdir.⁵⁵¹

Mücahitler İslam Cumhuriyeti'nin tamamıyla sorunlu bir sistem olduğunu Batıya aktarmada zorlanmamışlardır. Nitekim Batılı ülkeler de tüm bu eleştirilere veya genel olarak mücahitlerin İran'daki iktidara yönelik öne sürdükleri argümanlara karşı değillerdir. Ancak Batı için İran'ı hedef alırken veya İran siyasetlerini değerlendirirken farklı paradigmlar da söz konusudur. Örneğin AB ülkeleri enerji zengini ve potansiyel bir ihracat pazarı olarak gördüğü bir ülkeyi görmezden gelemmez. Buna rağmen örgüt günümüze kadar İran İslam Cumhuriyeti'nin meşru zeminler çerçevesinde kurulmadığını ve mevcut sistemin bu şekilde devam edemeyeceğine dair propaganda faaliyetlerine ABD ve AB ülkelerinde devam etmiştir.

4.1.5. ABD'nin HMÖ Politikası

ABD, Orta Doğu siyasetinde Halkın Mücahitleri Örgütü'nü ne tümüyle saf dışı bırakmıştır ne de onlara tamamıyla güvenebilmiştir. ABD henüz Irak'ı işgal ederken bile planlı ve tutarlı bir HMÖ siyasetine sahip değildir. Nitekim işgalin hemen ardından HMÖ'ye bağlı İUKO'yu önce düşman bir hedef olarak görüp kamplarını⁵⁵² bombalaması, akabinde koruma altına alması ABD'nin HMÖ siyasetinde bir çelişki doğurmaktadır. Çünkü mücahitler tarafsız olduklarını ilan ettikleri ve Körfez Savaşı'na müdahil olmadıklarını belirttikleri halde ABD ve İngiltere'ye ait savaş

⁵⁵¹ Bakke, a.g.e., s. 31-35.

⁵⁵² Bağdat'ın yaklaşık 100 km kuzeyinde bulunan Eşref Kampı (Bu kampın Bağdat'a uzaklığı bazı kaynaklarda 40 km olarak geçmektedir). Bağdat'ın yaklaşık 120-130 km uzaklığında bulunan Enzali Kampı, Kut şehrinde bulunan Faze Kampı, Basra'da bulunan Habip Kampı, El-Amara'da bulunan Hümayun Kampı, Mikdadiye kenti yakınlarında ve Bağdat'a yaklaşık 65 km uzaklıkta bulunan Alevi Kampı. Cafarella, a.g.e., s. 8.

uçakları tarafından bulundukları kamplarda bombalanmışlar ve bu bombalamalarda 50'ye yakın kişi hayatını kaybederken birçok kişi de yaralanmıştır.⁵⁵³

Ancak örgüt her zaman için beklemede kalıp Amerikalıların İran'a karşı kullanacağı yararlı bir enstrümanı olabilirdi. Bu bağlamda Ekim 2015 yılında ABD senatosunda gerçekleştirilen bir oturumda senatör John McCain, Liberty Kampı'nda bulunan mücahitlerin daha önce kendilerine İran'ın nükleer faaliyetleri hakkında çok faydalı ve önemli bilgiler aktardıklarını ve İran'ın KOEP'e (Kapsamlı Ortak Eylem Planı) bağlı kalıp kalmadığına dair de gelecekte ABD için hala bilgi akışında kullanılabilecek elverişli konumda olduklarına dikkat çekmiştir.⁵⁵⁴ McCain dışında eski senatör Joseph I. Lieberman da mücahitleri çok iyi tanıdığını ve onları sadece düşmanın düşmanı oldukları için desteklememeleri gerektiğini, aksine dost olarak kabul etmeleri gerektiğini söylemektedir. Lieberman Irak'ta mücahitlerin ABD'ye sağladığı istihbaratın kendi imkânlarıyla elde edemeyecek derecede değerli olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁵⁵ Örneğin örgüt bu bağlamda 2009-2016 yılları arasında sağladığı istihbarat sayesinde Irak'taki ABD birliklerini İran'ın proxy güçlerinin saldırısından en az zayıyla kurtulmalarını sağlamıştır. Nitekim o yıllarda İran'ın vekil güçlerinin saldırılarıyla 600'den fazla ABD askeri hayatını kaybetmiş, çok daha fazlası ise yaralanmıştır.⁵⁵⁶ HMÖ, Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra Irak'ta ABD'nin koruması altında olmasına ve Amerika Birleşik Devletleri ile iş birliği içerisinde istihbari desteğini sürdürmesine rağmen, Amerikan askerlerinin 2009 yılında Irak'tan geri çekilmesinin ardından tamamen Iraklı yetkililerin inisiyatifine bırakılmışlardır.

ABD'nin HMÖ'yü İran'da bir rejim değişikliği için kullanmayı isteyip istemediği çelişkisi de burada daha bariz bir şekilde belirmiştir. Nitekim Amerika'nın HMÖ siyaseti çift bileşene sahiptir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri ilk etapta o döneme ait Orta Doğu ajandasında Irak'ta Baas rejiminin tüm kalıntılarını ortadan kaldırmak vardır. Bu bağlamda Irak'ı yeniden dizayn etmeye başlayan ABD'li

⁵⁵³ Bloomfield, *The Ayatollahs and the MEK, İran's Crumpling Influence Operation*, s. 63.

⁵⁵⁴ Committee on armed services United States senate, "Iranian Influence in Iraq and the Case of Camp Liberty", s. 5.

⁵⁵⁵ Committee on armed services United States senate, "Iranian Influence in Iraq and the Case of Camp Liberty", s. 6.

⁵⁵⁶ Bloomfield, *The Ayatollahs and the MEK, İran's Crumpling Influence Operation*, s. 45.

otoriteler, Saddam Hüseyin döneminin kurulu düzenini ve hâkim siyasi dinamiklerini tasfiye etme politikası çerçevesinde büyük bir kısmı Sünnilerden oluşan Irak ordusunu ve Baas ideolojisi istikametinde yapılandırılmış bulunan sivil bürokrasiyi tasfiye etmiştir.⁵⁵⁷ Saddam Hüseyin rejiminin omurgasını Sünniler oluşturduğu için yeni düzende Sünniler büyük ölçüde tasfiye edilip yerine Şiilerin ön plana çıkacağı bir sistem kurgulanmış ve burada ABD, İran ile ilişkilerini gergin tutmamaya özen göstermiştir.

4.2. Örgütün Batıya Yönelişi

4.2.1. Batı'nın Irak İşgali Sonrasında HMÖ'ye Bakışı

Örgüt, 1960'lı yılların başından itibaren birçok siyasi değişimler ve evrelerden geçtiğinden dolayı, Batıda hangi kategoride değerlendirilecekleri konusunda da bir belirsizlik söz konusudur. Mücahitler ilk etapta Marksist-İslamcı bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır. Anti-Amerikan ve anti-şah düşüncesine sahiptirler. Bu nedenle hedeflerinde hem şah hem de Amerika vardır ve bu dönemde mücahitlerin üstlendiği silahlı eylemlerde İran'daki ABD'li askeri yetkililer ve batılı şirketler de saldırıların hedefi olmuştur. 70'li yılların sonunda İran'da yaşanan bu siyasi kargaşanın ideolojik boyutu şüphesiz sadece batı karşıtlığı ve anti-emperyalist düşünce çerçevesinde şekillenmiştir. HMÖ'nün İran-Irak savaşı esnasında Saddam Hüseyin'in yanında yer alarak İran'a karşı savaşması Hüseyin'in arkasında duran Batı için görünürde ortak bir stratejidir ancak örgütün Körfez Savaşı'nda yine Saddam Hüseyin ile birlikte hareket etmesi yanlış kulvarda durduğunu göstermektedir.

2003 yılında ABD'nin Irak işgali sonrasında gelişen olaylar Avrupa'nın da örgüte karşı siyasetini değiştirmesine neden olmuştur. İşgal sonrası Eşref Kampı'nda kalan yaklaşık 3 bin mücahit ABD koruması altına girerken, Meryem Recevi ve 165 örgüt üyesi Paris'te tutuklanmıştır. Örgüt halihazırda hem Avrupa'da hem de ABD'de terör listesinde yer almaktadır. 1993 yılında İUDK'nin liderliğini devralan Meryem

⁵⁵⁷ Yeylaki Rehman, "Hamle-yi nizâmî Amerika be iraq ve te'sir-i an ber şekâfhâ-yi kûmî ve mezhebî in kişver" Fikirâzîn Yayınevi, Tahran, 2012, s. 75, 90.

Recevi tüm bu olumsuz koşullar içerisinde daha da motive olmuş ve “Buradan mollalara sesleniyorum, onlar bittiler,” demiştir.⁵⁵⁸ Recevi’nin bu kendinden emin çıkışına karşın Avrupa Birliği yetkilileri “TİME Gazetesi”ne Meryem Recevi’nin erken bir kutlama yaptığını söylemişlerdir. Çünkü örgütü molla rejiminin yerine geçmesi için bir alternatif olarak gören Avrupalı parlamenterlerin artan sayısına rağmen HMÖ’yü terör listesinden çıkarmaya niyetleri olmadığını ve bu kararın keyfi bir şekilde alınmadığını belirtmektedirler.⁵⁵⁹ Örgütü terör listesinden çıkarmak veya mücahitlere karşı duruşunu netleştirmek anlamında ABD’nin de aceleci davranmadığı görülmektedir. Şüphesiz dönemin İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad’ın uranyum zenginleştirme programıyla başlattığı nükleer faaliyetler her ne kadar endişe verici olsa da ABD’nin Irak siyasetinde karşılaştığı olumsuz tablo göz önünde bulundurulduğunda Amerika’nın mücahitlere karşı net bir tavır takınmadığı görülmektedir.

2003 yılında ABD’nin Irak’ı işgaliyle silah bırakan HMÖ/İUDK artık İran liderliğine karşı muhalefetini barışçıl yollarla yapacaktır ve bu sayede Batıya tekrar açılacaklardır. Ancak sadece ABD’nin değil AB’nin de HMÖ/İUDK’ye karşı reel bir politika anlayışı yoktur. Bir kısım Avrupalı siyasetçiler örgüte karşı ihtiyatlı davranırken bir kısmı da onların İran’a karşı vekil bir aktör olarak kullanılabileceklerini savunmuştur. Bu bağlamda 2008 yılında Çek Cumhuriyeti meclisinde konuşan AB Milletvekili Struan Stevenson şu konuşmayı yapmıştır:

En büyük, en dinamik ve en etkileyici muhalefet grubunu desteklemeye karar verdik. İran’da rejim değişikliğini başarabileceklerine dair bize en çok güveni veren HMÖ’yü ve onun çatı grubu olan İUDK’yi destekleyeceğiz⁵⁶⁰

İran ile olan ilişkiler, Orta Doğu’da meydana gelen siyasi olaylar mücahitlerin Avrupalıların nezdindeki yerini belirlemektedir. Örgütün AB ile olan ilişkileri İran’da reformcu bir Cumhurbaşkanı olan Muhammed Hatemi’nin seçilmesi ile sallantılı bir dönem geçirmiştir. O dönem Avrupalılar geniş bir ihracat pazarı olarak gördükleri

⁵⁵⁸ James Graff "Iran's Armed Opposition Wins a Battle — In Court". *Time Magazine*, (14 Aralık 2006).

⁵⁵⁹ Graff, "Iran's Armed Opposition Wins a Battle — In Court".

⁵⁶⁰ Hager, a.g.e., s. 40.

İran'a maddi beklentilerle diplomasi kapısını açarken bunun olumsuz etkileri en çok AB'deki İranlı muhalif gruplar üzerinde olmuştur.

Mücahitler Irak'taki varlığını 2003 sonrası tamamen kısıtlı imkânlarla sürdürürken, göz ardı edilemeyecek başka bir ayrıntı da Mesut Recevi'nin henüz ABD işgali öncesinde gerekli plan programı yaptığını ve Avrupa'ya üç yüz civarında mücahidin peyderpey gönderdiğini söylemesidir. Ayrıca Recevi İngilizleri uyararak, eğer tamamen yalnız bırakılırlarsa bu sayının daha da artacağını, Saddam Hüseyin'in Cumhuriyet Muhafızları ile aynı eğitimi almış yüzlerce mücahidin Avrupa'ya - muhtemelen illegal yollarla- akın edebileceğini söylemektedir.⁵⁶¹ Bu Recevi'nin hem örgütün yok olmasına izin vermeyeceğinden hem de siyasi yapılanmalarını meşru yollarla sürdürmek istedikleri Avrupa'dan vazgeçmeyeceklerinin bir göstergesidir.

Irak'taki geleceği yok olan HMÖ/İUDK'nin Avrupa'ya açılması ve siyasi çalkantılar eşiğinde plan ve programlarını değiştirmesi hem Batıda legal bir statü kazanmasına hem de AB ülkelerinin resmi makamlarında üstlendikleri yeni bir siyasi vizyonla kendilerini daha çok göstermelerini sağlamıştır.

4.2.2. HMÖ/İUDK'nin Avrupa Açılımı

İran-Irak Savaşı'nın ardından tekrar Avrupa'daki faaliyetlerine ağırlık veren örgüt, Batıdaki lobi faaliyetlerine başlamış ve bu çalışmaların öncülüğünü Meryem Recevi yapmıştır. Nitekim 1993 yılından beri İUDK'nin liderliğini sürdüren Meryem Recevi, örgütün Batıda genişlemesinin önünü açmada ihtiyaç duyulan tüm liderlik özelliklerine sahiptir. Recevi iyi bir eğitim almış, örgütü organize etmede gerekli tüm vasıflara sahip karizmatik bir lider portresi çizmektedir. Bilhassa bu yükümlülüğü bir kadın olarak göğüslemesi, Tahran'daki erkek egemen sınıfın hâkim olduğu iktidarın değer yargılarıyla da çelişmektedir. Meryem Recevi'nin kadın kimliğiyle ön planda olması Batıda ise bir avantaja dönüşmüştür. Recevi kadınların daha fazla ön plana

⁵⁶¹ Mesut Hodabende, "Open Letter to the Home Secretary, The Right Honourable Charles Clarke, MP, calling for adequate Protection for Journalists reporting on the terrorist Mojahedin-e Khalq Organisation" *Iraninterlink*, (Erişim 21 Haziran 2022).

çıkması gerektiğini ve İslam fundamentalizminin çöküşünün ancak kadın hareketiyle mümkün olacağını söylemektedir. Daha çok kadın hakları ihlallerine vurgu yapan Recevi İran İslam Cumhuriyeti'nin tamamıyla kadın düşmanı despotluğa sahip olduğunu belirtmektedir.⁵⁶²

HMÖ, kadın faktörünün dışında Batılı kurumları ve siyasetçileri örgütün faaliyetleri konusunda ikna etmenin en elverişli yolu olarak medeni ve demokratik haklar kavramlarını kullanmakta bulmuştur. Halkın Mücahitleri Örgütü son yirmi yılda demokratik kararlar alarak dolayısıyla slogandan eyleme geçerek Batılı ülkelerin ve siyasetçilerin sempatisini kazanmayı başarmıştır. Örgüt daha çok demokratik ve daha az Marksist sloganlar kullanarak İran halkı üzerindeki etkisini arttırmayı hedeflemiştir.⁵⁶³

Örgüt içerisinde gerçekleşen bu demokratik süreç, Batının mücahitlere olumlu bakmasını ve örgütle bir şekilde siyasi bir bağ kurulmasını sağlamıştır. AB'nin terör listesinde bulunmasına rağmen Meryem Recevi 15 Aralık 2004 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nda konuşma yapmak üzere davet edilmiştir. Dahası sonraki yıllarda da Meryem Recevi İUDK'nin "seçilmiş başkanı" olarak birkaç kez yine Avrupa Parlamentosu'na davet edilmiştir. Recevi'nin bilhassa 2006 yılında Paris'te düzenlenen Kadınlar Günü konferansına katılması Recevi için büyük bir başarıdır.⁵⁶⁴ Bunun dışında Meryem Recevi yine 2006 yılında Baroness Harris, Lord Corbett, Lord Johnston, Mr. Amess, Mr. Mackinlay, Mrs. Miskine, Mr. Grosz, Mr. Muller ve Mr. Fowler gibi İngiltere milletvekilleriyle toplantı düzenlemiştir. Recevi İran'da reforme edilemeyecek bir rejimin olduğunu ve İran'ın nükleer faaliyetlerinden dolayı çok geç olmadan BMGK'nin harekete geçmesi gerektiği konusunda milletvekillerinden destek talep etmiştir. Recevi, milletvekillerine bilhassa İUDK'nin İran'daki mevcut sistem değişikliğinde siyasi bir alternatif olabileceğini vurgulamaktadır. Öyle ki Recevi

⁵⁶² Maryam-rajavi.com, "Fundamentalists Pose greatest Threat to Women's Rights", (Erişim 05 Nisan 2022).

⁵⁶³ **Sâzmân-i mücâhidîn-i halk, peydâ-yi ta fercâm (1364-1384)**, C.III, s. 592-630.

⁵⁶⁴ Maryam-rajavi.com, "Importance of Women Role in Political Leadership", (Erişim 04 Nisan 2022).

muhattaplarına molla rejimi yıkıldıktan sonra, altı ay içerisinde BM kontrolünde seçime gidilmesini dahi önermektedir.⁵⁶⁵

Recevi'nin Avrupa'daki aktiviteleri şüphesiz bunlarla sınırlı kalmamıştır. Paris'te Fransız parlamenterlerle yaptığı bir toplantıda Recevi, Batı ve Doğu Azerbaycan ile Erdebil'de vuku bulan ayaklanmalara atıfta bulunarak halkın molla rejimini artık istemediğini daha yüksek bir sesle ifade etmektedir. 2004 yılından itibaren Meryem Recevi, Avrupa'da katıldığı tüm toplantılarda bilhassa İran'da bir rejim değişikliğini vurgulayıp mevcut sistemin reforme edilemeyecek bir sistem olduğunu belirtmektedir.⁵⁶⁶

Meryem Recevi 19 Kasım 2004 yılında Paris'te düzenlenen Uluslararası Hukukçular Konferansı'nda örgütün terör listesinden çıkarılması konusunda hatırlatmalar yaparak, molla rejiminin İran içinde ve kendi sınırları dışında terör faaliyetleri yapan bir rejim olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁶⁷ Ancak Avrupa'da tüm siyasetçiler HMÖ/İUDK'ye karşı ortak bir kanaate sahip değillerdir. Örneğin, İngiltere'nin Dışişleri eski Bakanı olarak görev yapan Jack Straw örgütün geleceği hakkında farklı görüşlere sahiptir. Her geçen gün örgüt üzerindeki yasağın kalkmasına ilişkin büyüyen kampanyaya karşın Jack Straw 2005 yılının mart ayında Halkın Mücahitleri Örgütü'nün kötü bir terör organizasyonu olduğunu ve kontrol altına alınması gerektiğini söylemiştir.⁵⁶⁸ Nitekim bazı Batılı diplomatların zihninde örgütün hem şaha hem İran İslam Cumhuriyeti'ne hem de Amerikalılara karşı güç ve şiddet kullanmış bir geçmişi bulunmaktadır.

Meryem Recevi'nin Avrupa'daki faaliyetleri arasında 8 Kasım 2006'da Norveç Parlamentosu'ndaki konuşması, 24 Ekim 2006'da Belçika senatörleriyle, 8 Haziran 2006'da Paris'te Fransız parlamenterlerden bir grup ile olan görüşmesi, 10 Nisan 2006 yılında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'ndeki Liberal Parti

⁵⁶⁵ Maryam-rajavi.com, "Remarks by mrs. Maryam Rajavi in Meeting with British Parliamentary, Jurist Delegation", (Erişim 27 Aralık 2022).

⁵⁶⁶ Maryam-rajavi, "activities", (Erişim 27 Aralık 2022).

⁵⁶⁷ Maryam-rajavi, International Conference of Jurists in Paris, (Erişim 06 Nisan 2022).

⁵⁶⁸ Smith, "The People's Mujahiddeen of Iran (PMOI)", s. 6.

temsilcileriyle toplantısı, 19 Nisan 2006'da Avrupa Parlamentosu'ndan ve Belçika Senatosu'ndan bir heyetle görüşmesi gibi birçok resmi toplantı ve konuşma yer almaktadır. 2007 yılının aralık ayında Avrupa Parlamentosu Başkan Yardımcısı Alejo Vidal Quadras'ın daveti üzerine Avrupa Parlamentosu'nda gerçekleştirdiği bir konuşmasında Recevi, parlamento üyelerine HMÖ/İUDK'yi terör örgütü listesinden çıkarmalarını talep etmiştir. Meryem Recevi'nin hemen hemen tüm resmi görüşmeleri örgüte legal bir statü kazanmak adına yapmıştır. Yine bu bağlamda 3 Mart 2007 yılında birçok sivil toplum kuruluşunun ve kadın derneklerinin düzenlediği ayrıca Norveç, Kanada, İngiltere, Fransa, Cezayir ve İspanya'dan gelen katılımcıların bulunduğu Uluslararası Kadınlar Günü programında konuşan Recevi İran'daki mollaların baskısı altında bulunan kadınlara ithafta bulunup Ahmedinejad rejiminin nükleer faaliyetlerinin engellenmesi gerektiğini savunmuştur. Avrupa ülkelerinin parlamentolarında söz alan ve hemen hemen tüm konuşmalarında aynı minvalde açıklamalar yapan Recevi Avrupa genelinde kendi liderlik kimliğini de pekiştirmiştir. Meryem Recevi'nin önderlik ettiği liderlik kadrosu sadece lobi faaliyetleri yürütmekle kalmamış aynı zamanda bunun için ciddi miktarda bir finansman kaynağı olmuştur.⁵⁶⁹

Meryem Recevi'nin Avrupa'daki aktivitelerinin bir neticesi olarak en büyük diplomatik başarısı 2008'de İngiltere'nin ve Ocak 2009'da da AB'nin terör örgütü listesinden çıkarılmasıdır. Bu karar birçok açıdan mücahitler için olumlu bir gelişmedir. Her şeyden önce yıkılan imajlarını yenileyebilmeleri için önemli bir fırsattır. HMÖ, bundan böyle hayatta kalabilmesi için artık tamamen İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı farklı bir çerçevede mücadele edecektir. Silahlı İslami-Marksist bir grup olma özelliklerini bırakıp demokrasi yanlısı seküler bir organizasyon olacaklardır. Tüm bu gelişmeler HMÖ'nün tamamen tasfiye edilmeyeceği veya bazı durumlarda kullanılmaya elverişli bir vekil aktör olduğunu göstermektedir.

ABD, 1997 yılında HMÖ'yü El-Kaide'nin, Filistin'deki Hamas'ın ve Lübnan Hizbullah'ının da yer aldığı bir kategoride değerlendirerek "yabancı terör örgütü" ilan ettikten onbeş yıl sonra 2012 yılında HMÖ'yü terör örgütleri listesinden çıkarmıştır.

⁵⁶⁹ Aljazeera, "US drops Iran's MEK group from terror list", (28 Eylül 2012).

Amacına ulaşan örgütün lideri Meryem Recevi Paris'te karara istinaden yaptığı bir konuşmada memnuniyetini dile getirip, "Bu, İran halkının demokrasi çabalarının önündeki büyük bir engeli kaldırmak için gecikmiş de olsa doğru bir karardır," demiştir.⁵⁷⁰

ABD temkinli hareket ederek HMÖ'yü hala tamamıyla terörden arındırılmış sivil bir statüde değerlendirmemektedir. ABD için HMÖ'yü terör listesinden çıkarmak adına gerekli girişimlerde bulunmak Avrupa'dan farklıdır. Nitekim şahın devrilmesi esnasında örgüt anti-Amerikancı bir yapıya sahipti ve ülkedeki hedef kitlesi çoğunlukla Amerikalılardı. Bu bakımdan ABD Dışişleri Bakanlığı örgütün listeden çıkarılmasıyla ilgili bir ayrıntıya da yer vererek ancak militan geçmişlerini unutmadıklarını dile getirmektedir:

Bakanlık, bugünkü eylemleriyle, 1970'lerde ABD vatandaşlarının öldürülmesi ve 1992'de ABD topraklarına yapılan saldırıya katılması da dahil olmak üzere, HMÖ'nün geçmişteki terör eylemlerini gözden kaçırmamış ve unutmamıştır. Bakanlığın ayrıca bilhassa örgütün kendi üyelerine karşı da işlediği iddialarla ilgili olarak ciddi endişeleri vardır.⁵⁷¹

Meryem Recevi'nin çabalarıyla hem İngiltere ve ABD hem de Avrupa Birliği ülkelerinin terör listesinden çıkarılan Halkın Mücahitleri Örgütü günümüze kadar sürecek olan silahlı çatışmaya son veren sivil görünümlü faaliyetlerine devam etmiştir. Her şeyden önce Meryem Recevi'nin örgüt içerisindeki hakimiyeti de bir kez daha tescillenmiş ve Recevi artık tartışmasız örgütün tek lider ismi olmuştur. Bu İslam ülkelerinde bir kadına atfedilen ve nadir rastlanan bir liderliktir.

4.2.3. Örgütte Meryem Recevi Liderliği ve İdeolojik Dönüşüm

1953 yılında Tahran'da doğan Meryem Recevi üniversite öğrenimini Metalurji bölümünde tamamlamıştır. Recevi orta sınıf bir aileye mensuptur. Gençlik yıllarından itibaren şahın devrilmesinde rol alan öğrenci hareketleri içerisinde bulunmuştur.

⁵⁷⁰ Aljazeera, "US drops Iran's MEK group from terror list", (28 Eylül 2012).

⁵⁷¹ Aljazeera, "US drops Iran's MEK group from terror list", (28 Eylül 2012).

1970’li yıllarda Halkın Mücahitleri Örgütü’nün öğrenci temsilciliğinin başındadır ve o zamanlar örgüt Müslüman, demokratik ve nasyonalist bir hareket olarak bilinmektedir. 1960’lı yılların ortalarından itibaren mücahitler şahın devrilmesinde büyük rol oynamışlardır. Dolayısıyla Recevi de 1979’da İran İslam Cumhuriyeti’nin kurulmasında çaba göstermiştir. Kız kardeşi Nergiz Azodanlu ve erkek kardeşi Mahmud Azodanlu, şah tarafından hapse atılmış, diğer kız kardeşi Masume Azodanlu ise hamile olmasına rağmen eşiyle birlikte işkenceyle öldürülmüştür. Ailecek gösterdikleri siyasi direnişlerle bedel ödeyen Meryem Recevi hem şah hem de Humeyni iktidarını devirme hareketinde aktif rol oynamıştır. Dolayısıyla gençlik yıllarından beri boyun eğmeyen devrimci bir kişiliğe sahip olmuştur.⁵⁷²

Meryem Recevi şahtan sonra yeni bir sistemin kurulmasına gayret eden mücahitler arasında yer almıştır. Recevi 1980’de Tahran’da gerçekleşen parlamento seçimlerine katılmış ve çeyrek milyon oy almıştır ancak Humeyni’nin siyasi bürosu tarafından saf dışı bırakılmıştır. Recevi 1981 yılının nisan ve haziran aylarında olmak üzere Humeyni’nin iktidarına karşı iki büyük protesto gösterisi düzenlemiştir. 20 Haziran 1981 yılındaki gösteride on binlerce insan tutuklanmış ve DMO Meryem Recevi’nin de evine birkaç kez baskın düzenlemiştir. Ancak bu tutuklamalardan ve baskınlardan kurtulabilen Recevi 1982 yılında Paris’e kaçmıştır. Paris’te İran Ulusal Direniş Konseyi’nde birçok sorumluluklar üstlenmiş, ardından 1985 yılında mücahitlerin ortak lideri seçilmiştir. 1989 yılında Recevi konseyin genel sekreteri olmuştur. Recevi sadece örgütün siyasi kanadında aktif değildir, 1987 yılında askeri kolu olan İran Ulusal Direniş Ordusu kurulduktan sonra ordunun başkomutan yardımcısı olarak atanmıştır.⁵⁷³ Örgüt için idealist bir çizgide ilerleyen Recevi, İÜKO’yu modern ve mekanize bir askeri güce dönüştürme çabası içerisinde olmuştur.⁵⁷⁴

Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulmasına inanan Recevi, seküler bir ideolojiyi benimsemektedir. Bu bağlamda Meryem Recevi ülkedeki dini otoritelere

⁵⁷² Donna M. Hughes, “Maryam Rajavi’s Ideology of Liberation: The Practice of Women’s Empowerment”, *academia edu*, 1999, s. 1-2.

⁵⁷³ Hughes, a.g.e., s. 2.

⁵⁷⁴ Cohen, a.g.e., s. 16.

karşı durmuştur. Kadınların kendi kıyafetlerini seçme, eğitim, iş istihdamında eşit haklar edinme ve evlilik-boşanma gibi haklara sahip olmaları gerektiğini düşünmekte ve kadın karşıtlığını kamulaştıran, kadınları siyasette karar alıcılar pozisyonuna getirmeyen erkek hegemonyasına karşı durmaktadır. Recevi 28 Ağustos 1993 yılında 235 üyeye sahip “geçici hükümet” vasfıyla kurulmuş olan İUDK’nin “geçici cumhurbaşkanı” ünvanını almıştır. Bu yeni statünün kendisine verdiği yetkiyle daha fazla motive olan Recevi, bilhassa kadın hakimiyetini örgüt içerisinde koruyarak onların en etkin pozisyonlara gelmesini sağlamış ve tüm yol haritalarını da kadın-erkek eşitliği üzerine ve kadının bireysel özgürlüklerini geri vermek adına dizayn etmiştir.⁵⁷⁵

İran’ın geleceğine yönelik 1991 yılında çıkarılan örgütün 10 maddelik planında Recevi ifade özgürlüğü, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulması, özgür bir ortamda seçimlerin yapılması ve nükleersiz bir İran kurma ideali içerisinde olan bir İran tasavvuru yaratmıştır. Recevi’nin on maddelik eylem planı şu ayrıntıları içermektedir:⁵⁷⁶

- Modern meşru bir sistem.
- İnsan haklarına saygı ve ayrımcılığın olmadığı bir toplum.
- Özel mülkiyeti tanımak ve serbest piyasa ekonomisi.
- Barış içinde bir arada yaşamaya dayalı bir dış politika.
- Seçimlerin tek kriter olduğu bir yönetim şekli.
- Bireysel özgürlükler, parti kurma ve toplanma özgürlüğü.
- Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulması.
- Cinsiyet eşitliği.⁵⁷⁷

Meryem Recevi’nin bir kadın olarak örgütün tüm sorumluluğunu ve yetkisini elinde bulundurması ABD’li siyasetçiler için de ilgi çekicidir. Eski senatör Joseph I. Lieberman Ekim 2015 yılında kongrede gerçekleştirdiği konuşmada Recevi’nin 10 maddelik eylem planına atıfta bulunarak mücahitlerin ülkenin geleceğinde özgür

⁵⁷⁵ Cohen, a.g.e., s. 104, 119, 121-122,

⁵⁷⁶ Maryam-rajavi, “Maryam Rajavi’s Olan for Future in Iranin 10 Points”, (Erişim 27 Aralık 2022).

⁵⁷⁷ Irannewsupdate, “The MEK’s 10-point plan for a free Iran”, (Erişim 17 Mayıs 2022).

seçimlerin yapılacağı, din-devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulacağı ve nükleersiz bir İran'ın kurulacağını vaat ettiklerini belirtmektedir. Ayrıca örgütü bir kadının yönetmesi de Amerikalılar için umut verici olarak yorumlanmaktadır.⁵⁷⁸

Meryem Recevi 16 Haziran 1995 yılında Almanya'nın Dortmund kentinde yaptığı bir konuşmada İran'ın geleceğine yönelik hazırlanan 16 maddelik bir açıklamasında ve 21 Haziran 1996 yılındaki "İran'ın geleceğinde kadına tanınan haklar" başlıklı eylem planında da yine kadınların siyasi liderliğe eşit katılımını vurgulamaktadır.⁵⁷⁹ Recevi verdiği bu mücadeleye ilişkin 1996 yılında şu açıklamayı yapmaktadır:

İranlı kadınlar kendilerini özgürleştirmeliler. Özgürlük bedavaya verilmez ve kimse bize bunu altın tepside sunmayacaktır. Cinsiyete dayalı ayrımcılığın engellenmediği ilişkiler kurmalıyız. Özgür olmayı seçen ve bunu kimsenin engelleyemeyeceğine inanan kadının kurtuluşa giden yolu tam da o esnada başlayacaktır.⁵⁸⁰

Meryem Recevi modern dünyanın kadına verdiği hakların İran'da da uygulanması gerektiğini savunurken aslında örgüt içerisindeki bu değerlere riayet etme noktasında çelişkili davranmaktadır. Örgütün Arnavutluk'un başkenti Tiran'da bulunan kadınlar bugün bile tek tip kıyafet giymekte ve birçok bireysel haklardan mahrum yaşamaktadır.⁵⁸¹ Bu nedenle şu an için Paris'te ikamet eden ve hali hazırda örgütün liderliğini sürdüren Meryem Recevi'nin İran'da olası bir iktidar paylaşımında yer alması durumunda aynı mantaliteyi devam ettirip ettirmeyeceği belirsizdir.

İlk kez İran'da geleneksel kadın imajını liderlik pozisyonuna taşıyan Meryem Recevi'nin kadın otoritesi sayesinde HMÖ'nün liderlik konseyinin tamamını kadınlar teşkil etmektedir. İran Ulusal Direniş Konseyi Parlamentosu'nun yüzde 52'sini de kadınlar oluşturmaktadır. Ayrıca İran Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun komutanlarının

⁵⁷⁸ Committee on armed services United States senate, "Iranian Influence in Iraq and the Case of Camp Liberty", (Erişim 17 Mayıs 2022).

⁵⁷⁹ Iran-e-azad, "Charter for Fundamental Freedoms for Future Iran", (26 Mayıs 1991).

⁵⁸⁰ Hughes, a.g.e., s. 3.

⁵⁸¹ Herbert Natterer, "Die iranischen Oppositionskämpfer, die nicht an Sex denken dürfen", Zürcher-presse.com (11 Kasım 2019).

yarısından fazlası da yine kadındır.⁵⁸² Dolayısıyla İUDK İslam dünyasında kadınların önderlik ettiği bir topluluk olarak oldukça nadir rastlanan siyasi hareketlerden birine dönüşmüştür.

İUDK'nin Batıda tanınırlığını, vizyon değişikliklerini ve legal bir statü kazanmasında çaba sarf eden Meryem Recevi bugün ismi örgütle bütünleşmiş bir lider portresi çizmektedir. Her şeyden önce örgüt için verdiği uğraşı bir kadın olarak yapması İran kültür yapısında alışılmışın dışında bir gelenektir. Dahası neredeyse bütünüyle İslam ülkelerinde erkeklerin kadınlar üzerindeki otoritesi ve çalışma ortamlarındaki erkek egemen gücün varlığı söz konusuysa Meryem Recevi bu anlamda devrim niteliğinde bir tabuyu kırmıştır.

Kadınların sosyal özgürlükleri açısından bakıldığında yine aynı refleksle hareket eden Müslüman toplumlardaki ataerkil yapı anti-modernleşme retoriği ile kadın üzerindeki hakimiyetini devamlı korumuştur. İslam ülkelerindeki kadına karşı olan bu genel kültürel inanç İran'da da aynı şekilde tezahür ederken Meryem Recevi'nin bir kadın olarak yaklaşık 60 yıldır var olan muhalif bir örgütün tek ismi olması oldukça ender rastlanan bir durumdur. Recevi'nin Avrupa ve Amerikalıların karşısında özellikle başörtülü bir kadın olarak liderlik pozisyonunda durması ve oldukça aktif bir şekilde çalışması HMÖ/İUDK'nin günümüze kadar varlığını koruyabilmesinde en önemli unsurlardan biri olmuştur.

⁵⁸² Hughes, a.g.e., s. 3.

BEŞİNCİ BÖLÜM

HMÖ'NÜN TAKTİKSEL VE STRATEJİK FAALİYETLERİ

5.1. HMÖ'nün İran Yapılanması: Kanûnhâ-yi Şûreşî

“Kanûnhâ-yi Şûreşî” (Ayaklanma Hücreleri- کانونهای شورشی) olarak tanımlanan organizasyon HMÖ/İUDK'nin İran'daki aktüel stratejisi olarak ortaya çıkmış örgütle aynı hedefle hareket etmektedir. Organizasyon bir kişilik ekiple ya da iki ila daha fazla kişiden oluşan gruplarla çalışmaktadır. Bunlar bir mahallede, üniversitede, fabrikada veya herhangi bir sosyal ortamda oluşturulabilecek ekiplerdir ve birbirinden bağımsız olarak çalışırlar. Dolayısıyla HMÖ'de olduğu gibi bir örgütün organize olma yapısına sahip değildir. Ancak buna rağmen organizasyon İran'daki mevcut düzeni değiştirmek için İran Ulusal Direniş Konseyi'ne bağlıdır. Organizasyonun kendi içindeki gizli teşkilatlanmasından dolayı “şehir gerillalarının” aksine polis tarafından tespit edilmeleri oldukça güçtür. Nitekim “şehir gerillaları” devrimci bir mücadelenin stratejisine uygun olarak sistemli bir şekilde ve daha çok gruplar halinde ülkedeki sistemi zayıflatmak için çaba sarf etmektedir. Örgütün bu gizli organizasyonu temelde bireysel olarak örgütten bağımsız hareket ederken esasında HMÖ'nün ideolojisine hizmet etmektedir. Dolayısıyla bu organizasyonun varlığı örgütün yaklaşık kırk yıldır kesintisiz devam eden mücadelesine dayanmaktadır.⁵⁸³

HMÖ muhalif bir hareketin mücadele geleneğinde yapması gereken tüm alternatifleri denemiştir. Şehir savaşlarından, Kürdistan eyaletindeki kırsal bölgelerde sürdürdüğü gerilla savaşlarından “İran Ulusal Kurtuluş Ordusunu” kurana kadar savaşın her türlü direnişini uygulamıştır. Bu bağlamda örgüt kendine özgü devrimci deneyimlere ve yöntemlere sahiptir. Kanunha-yi Şureşî de 1965 yılından beri süre gelen organize örgüt kimliğinin bir ürünüdür.⁵⁸⁴

⁵⁸³ Mojahedin.org, “Siyaset-i Mücahidin-i Halk-i İran 15.06.2018, Strateji-yi kanunha-yi şureşî, guftegu ba Mehdi Berai”. (Erişim 29 Ocak 2022).

⁵⁸⁴ Farsnews.ir, “Men be تنها-yi çendin kanunha-yi şureşî budem” 10.02.2019, (Erişim 29 Ocak 2022).

Ülkedeki sisteme karşı halkın mevcut hoşnutsuzluğu da söz konusu olunca Kanunha-yi Şureşi üyeleri gizlenmekte zorlanmamışlardır. Nitekim halkın mevcut iktidarın ülkeyi artık devrimin ilk yıllarındaki gibi yönetemeyeceğine dair inancı her geçen gün büyümektedir.⁵⁸⁵ Özellikle bu kanı 2009 cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra toplum içerisinde artmıştır. 2009 yılındaki seçimlerin ardından seçimin hileli olduğunu düşünen Hüseyin Musevi ve Mehdi Kerrubi'nin taraftarları Tahran başta olmak üzere ülkenin diğer kentlerinde gösteriler düzenlemişlerdir. “Yeşil Hareket” olarak nitelendirilen protestolar birçok can kaybına yol açmıştır. Mücahitlerin bu yıllarda kurduğu tahmin edilen Kanunha-yi Şureşi, bu gösteriler esnasında organize olmakta ve güvenlik güçlerinden ve istihbarattan gizlenmekte sıkıntı çekmemiştir. Bazı kaynaklar Kanunha-yi Şureşi'nin çok sayıda merkezinin olduğuna dair ciddi iddialar öne sürmektedirler.⁵⁸⁶ Yine de bu merkezlerin varlığı ve nerelerde bulundukları hakkında kesin deliller elde edilememektedir.

Kanunha-yi Şureşi ortaya çıkarken bir yol haritasına sahiptir. İlk olarak ülkenin birçok şehrinde faaliyet göstermişlerdir. Herhangi bir çatışma ortamında Kanunha-yi Şureşi'nin birçok noktada birden harekete geçmesi gösterileri daha kapsamlı kılmakta, aynı zamanda örgütün hala yaşadığı ve aktif olduğunu da İran halkına göstermektedir. Diğer bir aşamada üye sayılarını nasıl yükseltebilecekleri üzerinde durmuşlar ve bir propaganda aracı olarak kendilerine has kimsenin bilmediği derin bilgilere sahip olduklarını ve bu bilgilerle İran'daki mevcut sisteme karşı büyük bir tehdit unsuru olabileceklerini halka aktarmışlardır. Kanunha-yi Şureşi organizasyonun gelişimine katkı sağlaması açısından üyelerin her birine basit sayılabilecek görevler verilmiştir. Örneğin İran İslam Cumhuriyeti'nin Hamanei'nin veya Humeyni'nin resimlerine ideolojik sembollerine saldırılar düzenlemişlerdir. Sonrasında organizasyon birçok işçi eylemleri ve kadın hareketlerinden istifade ederek İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı yaptıkları protestolarda ön plana çıkmışlardır. Ekonomik, sosyal, ideolojik tabanlı gösterilerde hazır bulunan organizasyon üyeleri bir taraftan göstericilere ayak

⁵⁸⁵ Mojahedin.org, Strateji-yi kanunha-yi şureşi, guftegu ba Mehdi Beraî” 15.06.2018, (Erişim 10 Haziran 2022).

⁵⁸⁶ Farsnews.ir, “Men be تنها-yi çendin kanunha-yi şureşi budem” (Erişim 06 Haziran 2022).

uydururken, diğer tarafından protesto esnasında sergiledikleri tutum ve davranışlar kayıt altına alınmış ve sitelerinde yayımlanmıştır.⁵⁸⁷

Kanunha-yi Şureşi'nin üyelerinin ve eylemlerinin 2016'dan sonra artması üzerine İran güvenlik birimleri birçoğunu tutuklamıştır. Buna istinaden Mahmut Alevi 20 Nisan 2019 tarihinde Tahran'da yaptığı bir açıklama İran İstihbarat Bakanlığı'nın Halkın Mücahitleri Örgütü'ne bağlı 116 kişiyi tespit edip yakaladığını bildirmektedir.⁵⁸⁸ Şüphesiz İran İstihbarat Bakanlığı ülkenin güvenlik ve istihbarat birimlerinin sadece bir tanesini teşkil etmektedir. Dolayısıyla Devrim Muhafızları'na ve devletin diğer güvenlik aygıtlarına ait istihbarat birimlerinin tespit ettiği üyelerin sayısının daha fazla olacağı mümkündür. Bu bilgilere dayanarak Kanunha-yi Şureşi HMÖ'nün ülke içinden çıktıktan sonra İran'da varlığını ve faaliyetlerini sürdürme adına ortaya koyduğu ince düşünülmüş etkin bir mücadele hamlesidir.

Bu organizasyonun ana gayesi toplumun devrimci konumunu hareket ettirmede küçük unsurlar olarak faaliyet gösterip kitlesel eylemlere yol açabilecek bir devrimi hedeflemektir. İran Ulusal Kurtuluş Ordusu'na bağlı olduklarından dolayı da organizasyonun İran güvenlik aygıtları tarafından parçalanması veya bölünmesi mümkün değildir. Nitekim Kanunha-yi Şureşi, mücadelenin olağan akışını gerektiren tüm eylemleri gerçekleştirmede ve gösterdikleri direnişte İran Ulusal Kurtuluş Ordusu ile aynı ruha ve hedefe sahiptir. Organizasyonun içindeki her birey kendi şartlarının el verdiği çerçevede veya kendi koşullarına uyarlanmış şekilde çalışmaktadır. HMÖ'nün Kanunha-yi Şureşi stratejisi İran Ulusal Kurtuluş Ordusu'na ait hücreler ve birimler olarak yer almaktadır. Bu hücreler belirli koşullar altında bir araya gelmiş ve bunlardan şehir isyancıları oluşturulmuştur.⁵⁸⁹

Kanunha-yi Şureşi Halkın Mücahitleri Örgütü'nün en yaygın ve dağınık stratejilerinden biri olarak kabul edilir, nitekim ülkede yer yer vuku bulan spontane saldırılara veya protestolara katılabilmektedirler. İran'ın neredeyse 31 kentinde

⁵⁸⁷ Meşrek nevs, "heme çiz der bâre yegân sâyîzî münâfîkîn" mshrgh.ir/979798 (Erişim 20 Ocak 2022).

⁵⁸⁸ Iranfreedom.org, "Tîm destgîr şode der yek sâl, tesbît-i kânûnhâ-yi şûreşî der şâhne siyâsî" (Erişim 07 Haziran 2022).

⁵⁸⁹ Fa.iranfreedom.org, "kânûnhâ-yi şûreşî" 10 Haziran 2021, (Erişim 06 Haziran 2022).

bilinmeyen üslere sahip olan bu organizasyona ait üyelerin her eylemi planlı programlı bir şekilde ilerlememektedir. Örneğin; çeşitli şehirlerde meydana gelen kriz dönemlerinde ve protesto zamanlarında faaliyetlerini yoğunlaştırmaktadırlar.⁵⁹⁰ Ayrıca şehirlere göre farklı şekillerde özel eğitimler almaktadırlar. Bu eğitimler her şehrin kendine özgü demografik ve sosyal yapısı ile kültürel özellikleri göz önünde bulundurularak verilmektedir.⁵⁹¹ Bu açıdan bakıldığında organizasyonun ne kadar dağınık bir yapıya sahip olsa da kısmen belli bir sistematığa göre hareket ettiği görülmektedir ve ilk çıktığından bu yana daha organizasyonel hareket etmektedir.

Önceleri spontane olarak katıldıkları gösterilerde boy gösterirken, sonrasında kendileri bizzat belli eylemleri organize etmiş ve Meryem Recevi'nin bir talimatıyla bulunmaları gereken bir noktada istenilen pankartları açmışlardır. Örneğin, 2005 yılında ülkedeki tüm siyasi mahkumların serbest bırakılması için binlerce İranlı Tahran Üniversitesi'nin önünde bir protesto gösterisinde ellerinde Meryem Recevi ve Mesut Recevi'nin resimlerini taşıyan görüntüler ortaya çıkmıştır. Bu görüntüleri o esnada çekenlerin ve sosyal medyada yayınlayanların yine örgütün kendi İran temsilcileri tarafından yapıldığı görülmüştür.⁵⁹² Ancak örgütün İran'daki taraftarlarının zamanla İran güvenlik güçleri tarafından tespit edilmeleri kolaylaşınca daha temkinli davranmaya başlamışlardır.

HMÖ'nün Kanunha-yi Şureşi'yi kurması diğer muhalif gruplardan hem teorik hem de pratik anlamda bir fark yaratmaktadır. Diğer muhalif grupların hiçbiri İran İslam Cumhuriyeti üzerinde teoriyi ve sahayı bir arada kullanmamıştır. Daha açık bir ifadeyle ideolojik tutumlarını İran halkı üzerinde ısrarla göstermeye çabalamamışlardır.

⁵⁹⁰ News.mojahedin.org, “f aâliyât-i kânûnhâ-yi şûreşî-yi mucâhidîn-i halk-i irân der tehrân” 01 Ocak 2019. (Erişim 06 Haziran 2022).

⁵⁹¹ Speaker.com, “amûzeş berâyi kânûnhâ-yi şûreşî – şumâre bîst u heftum”, (Erişim 26 Nisan 2022).

⁵⁹² Iranfocus, “Iran Opposition Airs Footage of Demonstrations”, 13 Temmuz 2005. (Erişim 09 Haziran 2022).

5.2. Yeşil Hareket ve HMÖ

“Yeşil Hareketi” olarak tanımlanan protestolar iç siyasette mevcut sosyal ve siyasi duruma bir tepki olarak kendini göstermiştir. 2009 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde İran’da daha önce hiç görülmemiş bir canlılık ve hareketlilik söz konusudur. İran, caddelerde seçim yarışının yapıldığı pankartlar, televizyon kanallarında cumhurbaşkanları adayları arasında gerçekleşen tartışma programları, gazeteler ve internette eleştirel makalelerin yayınlandığı bir seçim dönemi geçirmiştir.⁵⁹³

2009 cumhurbaşkanı adayları Mahmud Ahmedinejad, Muhsin Rezai, Mehdi Karrobi, Mir-Hüseyin Musevi sokaklara çıkarak halka seçimlere katılma çağrısı yapmışlardır. Seçime az bir süre kala Musevi yandaşları tarafından Tahran’ın güneyinden kuzeyine kadar yeşil bir insan zinciri oluşturulmuştur. Böylelikle seçim öncesi yeşil rengi, sadece Musevi taraftarlarını değil, ülke çapında gerçekleşmesi ümit edilen bir değişimin habercisi olarak sembolize edilmiştir. Musevi, devrimin ön gördüğü kılık kıyafet ve davranış şekillerinin kontrolünü sağlayan güvenlik görevlilerini feshedeceğini, kadınların maruz kaldığı cinsiyet ayrımcılığına son vermeyi ve başörtü takma zorunluluğunun da kaldırılacağı gibi düzenlemelerden bahsetmektedir.⁵⁹⁴

Tüm bu reformist idealler 12 Haziran 2009 seçimlerine olan katılımın da oranını yükseltmiştir. Ancak Ahmedinejad oyların üçte ikisini alarak seçimi kazanmıştır. Musevi yanlılarının sokağa dökülmesi çok kısa bir sürede gerçekleşmiş, yaklaşık üç milyon insan Tahran’ın Azadi Meydanı’nda toplanmıştır.⁵⁹⁵ Gösteriye katılanlar genel itibariyle mevcut sistemi değiştirecek devrimci bir ideale sahip değillerdir. “Yeşil Hareketi” demokrasi ve insan hakları temelli bir hareket olarak ortaya çıkmıştır.

⁵⁹³ Mareike Meis, *Protest per Handycam, Die Grüne Bewegung im Iran*, Tectum Yayınevi, Marburg, 2014, s. 62.

⁵⁹⁴ Meis, a.g.e., s. 64.

⁵⁹⁵ Meis, a.g.e., s. 63.

Onlarca protestocunun ölümüyle sonuçlanan gösteriler ağır bir şekilde bastırılırken yabancı basına ciddi şekilde kısıtlamalar getirilmiştir. Bu gösteriler esnasında basının, kitleleri etkileyecek en önemli araç olarak görüldüğünden basına karşı kapsamlı yasaklara gidilmiştir. İran İslam Cumhuriyeti’nde özel veya ticari televizyon ve radyo kanalları olmadığı için medya gündemi izleyicilerin istekleri doğrultusunda değil, devletin kendisi tarafından belirlenmektedir. Bu bağlamda muhalif gruplar için internet kullanımı önemli ölçüde artmış ve şahsa ait internet sayfaları (Webblogs) ile sosyal medyada kullanılan kişisel hesaplar ve cep telefonları aracılığıyla çekilen amatör videolar halkı bilgilendirmede ve galeyana getirmede son derece etkili bir yöntem olmuştur.⁵⁹⁶ Bu bağlamda Halkın Mücahitleri Örgütü, 2009 “Yeşil Hareketi” olarak adlandırılan kaos döneminde sosyal medyayı halkı sokağa dökmede ve protestoları organize etmede etkili bir şekilde kullanmıştır. Bilhassa Kanunha-yi Şureşi başlığında değinildiği üzere örgüt bu organizasyon aracılığıyla protestolarda aktif bir şekilde yer almıştır. Bu da örgütün sadece teorik olarak İran’da aktif olmadığını aynı zamanda fiili olarak da hala operasyonel güçlerinin olduğunu göstermektedir. Her ne kadar İran’da henüz silahlı bir eylem gerçekleştirilmemiş olsalar da protestolarda elverişli bir ortam sağlayarak göstericilerin şiddet uygulamasına katkı sağlamışlardır.

5.3. HMÖ’nün Sosyal Medya Faaliyetleri

HMÖ, otuz yıl boyunca Irak’ta kaldıkları süre zarfında İran sınırına olan uzaklıkları seksen kilometreyken, bu mesafe Arnavutluk’a transfer edilmeleriyle yaklaşık 3 bin kilometreye ulaşmıştır. Bilhassa örgüt üyelerinin hali hazırda altmış yaş civarında olması da eylem kabiliyetlerini kaybettiklerini göstermektedir. Daha önce askeri faaliyetleri için Saddam Hüseyin’den yardım alırken, şimdi ise ABD’den destek beklemektedirler ve örgütün hala ayakta duran yapısı sayesinde bu desteğe değer bir konumda olduklarını ispat etmeyi amaçlamaktadırlar. Bu bağlamda örgütün lider kadrosunun en önemli planı siber saldırılara ağırlık vererek İran toplumuna sızmayı ve onları etkilemeyi hedeflemektir. Özellikle 2009 yılında cumhurbaşkanlığı seçimlerine

⁵⁹⁶ Meis, a.g.e., s. 66.

hile karıştırıldığı iddiasıyla düzenlenen protesto gösterilerini (Yeşil hareket) ve şiddet eylemlerini yoğunlaştırmak amacıyla sahte Facebook hesaplarıyla halka ulaşılmaya çalışılmıştır.⁵⁹⁷ Arnavutluk'un başkenti Tiran'daki örgütün kampında ise daha gelişmiş teknolojiyle 1200'den fazla bilgisayar istihdam edilerek özel birlikler oluşturulmuş ve siber saldırılarla düzenlenen operasyonlara odaklanılmıştır.⁵⁹⁸

Bu birime alınacak üyeler büyük bir titizlikle seçilmiştir. Nitekim Tiran'daki kampta kalan üyelere sosyal hayattan tamamen izole bir şekilde gazete, radyo, televizyon ve internet gibi sosyal medya araçlarını kullanmalarına izin verilmemektedir. Siber birimde çalışacak üyelerin ise bu izole hayattan çıkıp basını iyi takip etmeleri gerekmektedir. Seçilmiş üyeler bilgisayar ve internet hakkında temel bir eğitimden geçtikten sonra bilgisayar odasına alınmışlardır. Kullandıkları çok çeşitli sosyal medya ağlarıyla genç nesli nasıl manipüle edecekleri, onları sisteme karşı sokağa nasıl dökebilecekleri konusunda aldıkları eğitimleri masa başında uygulamaya koyulmuşlardır. Her bir kullanıcı çok farklı sahte hesaplarla yalan ve kışkırtıcı haberlerle toplumu nasıl etkileyebilecekleri konusunda aldıkları eğitimlerle Tiran'dan mevcut sistemle olan mücadelelerini devam ettirmişlerdir.⁵⁹⁹ İran'a yönelik siber saldırılar ve halkı yönlendirmek için açtıkları sahte hesaplar aynı zamanda örgüt liderleri tarafından denetlenmektedir.

Her üye hareket hızı ve becerisine göre farklı sosyal ağlarda sahte hesaplar yönetmiştir. Ancak artık fazlasıyla yaşlanmış olan örgüt üyeleri bu hesapları açarken fotoğraflarının yayınlanmasının ardından İran'da alay konusu olmuşlardır. Ayrıca açtıkları sahte hesaplarda örgüte ait herhangi bir sembol veya bayrak kullanılmamaktadır. Zaten hitap ettikleri kitle genel itibarıyla genç kesimden oluşmaktadır. Daha çok “zorunlu tesettüre hayır” sloganı gibi insan hakları ve kadın haklarını ilgilendiren paylaşımlar ve İran ırkını öne çıkaran “aryan ırkı” gibi hashtag'ler kullanılmaktadır.⁶⁰⁰

⁵⁹⁷ Mashreghnews.ir, “heme çiz derbâre yegân-i sâyîrî munâfîkî der albânî” (Erişim 25 Nisan 2022).

⁵⁹⁸ Mashreghnews.ir, “heme çiz derbâre yegân-i sâyîrî munâfîkî der albânî” (Erişim 25 Nisan 2022).

⁵⁹⁹ Mashreghnews.ir, “heme çiz derbâre yegân-i sâyîrî munâfîkî der albânî” (Erişim 25 Nisan 2022).

⁶⁰⁰ Mashreghnews.ir, “heme çiz derbâre yegân-i sâyîrî munâfîkî der albânî” (Erişim 27 Nisan 2022).

İran’da Tasnim Haber Ajansı medya grubunun yayınladığı bir resimde mücahitlerin Arnavutluk’un başkenti Tiran’da bilgisayar başındaki görüntülerde yaşları bir hayli ilerlemiş örgüt üyelerinin itina ile işlerini yaptıkları gösterilmektedir.⁶⁰¹ 1000-1500 kişinin çalıştığı bu bilgisayar odalarında profesyonel bir şekilde başörtü, İslam, Velayet-i Fakih, İran’da yükselen yolsuzluklar, Devrim Muhafızları, Besiciler, İslam dinine atfedilen birtakım hurafeler ve batıl inançlar, ülkedeki dini figürlere, devrim liderine ilişkin nefret gibi İran ile ilintili konular üzerinde durulmaktadır.

Twitter, Instagram, Telegram gibi sosyal medya platformlarında muhalif yorumların birçoğu mücahitler tarafından yazılmaktadır ve bu sitelerde üyeler bazen 20’ye yakın sahte hesaba sahiptirler.⁶⁰² Bu sahte hesaplardan her gün 1500 üyenin aynı anda bir paylaşım yaptığı düşünülürse, bu rakam günlük 30 bin paylaşıma tekabül eder. Amerika magazin dergisi “Mother Jones”, ABD tarafından İran’a ekonomik yaptırımların ve Amerikalıların İran’a karşı tehditkâr ve düşmanca tutumunun artmasıyla eş zamanlı olarak bir Twitter kullanıcı ağının harekete geçtiğini ortaya çıkarmıştır.⁶⁰³ Bu ağ gerçek kullanıcı hesaplarından oluşan 400’den fazla Twitter hesabını içermektedir. Bağımsız bir internet araştırmacısı olan Jeff Gelberg’e⁶⁰⁴ göre üç yüz elli hesaba sahip olan bir Twitter ağı 500 bin takipçisine yaklaşık 5 milyondan fazla tweet gönderdiğini ortaya çıkarmıştır. Günde ortalama yüz defa tweet atan bu hesaplar tam olarak aynı içeriklere sahip, aynı kişiler tarafından paylaşmakta ve yine aynı kullanıcılar tarafından etkileşim sağlanmaktadır.⁶⁰⁵

Gelberg dışında medya araştırmacısı Ben Decker de Twitter’da İran karşıtı mesajlar paylaşan yetmiş beş hesap keşfettiğini söylemektedir. Decker bu paylaşımların haftanın her günü belirli bir standarda göre gönderildikleri için bu

⁶⁰¹ Bkz. tezin ekler bölümü.

⁶⁰² Tasnimnews.com, “Leşker-i sâybirî munâfîkin der şebkehâyi ictimâ’âi mâ çegûne f’aâliyat mîkoned?”, (Erişim 09 Haziran 2022).

⁶⁰³ Tasnimnews.com, “Leşker-i sâybirî munâfîkin der şebkehâyi ictimâ’âi mâ çegûne f’aâliyat mîkoned?”, (Erişim 09 Haziran 2022).

⁶⁰⁴ Bir sosyal medya araştırma projesinin kurucusu olan Gelberg, İran’ın siyasi meseleleriyle ilgilenmediğini ve araştırmasını yaparken tesadüfen bu hesapları keşfettiğini dile getirmektedir.

⁶⁰⁵ Tasnimnews.com, “Leşker-i sâybirî munâfîkin der şebkehâyi ictimâ’âi mâ çegûne f’aâliyat mîkoned?”, (Erişim 09 Haziran 2022).

hesapların gerçek olmadığını ve yazılım tarafından yedeklendiğini belirtmektedir.⁶⁰⁶ Örneğin beş hesabın birkaç yıl içerisinde aynı içeriğe sahip binlerce gönderiyi tweetlemesi ve tweetlerin içeriğinin hem HMÖ hem de İUDK'nin düşüncelerini yansıtmaması propagandanın aynı kaynaktan çıktığını göstermektedir.

2017 yılının sonunda Meşhed, Arak, Tahran, İsfahan gibi İran'ın birçok şehrinde işsizlik ve enflasyon oranlarına tepki olarak ortaya çıkan gösterilerde⁶⁰⁷ sahte hesaplarla örgüt üyeleri halkı sokağa dökmekte ve spekülasyon haberler yaymakta etkin bir rol üstlenmişlerdir. Sosyal medya uzmanlarına göre Twitter'daki bu sahte hesapların merkezi Tiran'dır.⁶⁰⁸ Bir bakıma "online-askerler" görevi gören bu üyeler bir Twitter-Troll-Fabrikası kurmuş, Donald Trump'ın İran'da rejim değişikliği söylemiyle daha da cesaretlenmişlerdir.⁶⁰⁹ Dönemin İran Dışişleri Bakanı Cevat Zarif Twitter'dan "bot" hesapların kapanması çağrısında bulunmuştur. Bunun üzerine Twitter İran menşeli 284 hesabı "koordineli olarak manipülasyona katılmak" nedeniyle kapattığını duyurmuştur.⁶¹⁰ Bu yasaklama yurt dışındaki diğer İranlı muhaliflerin tepkisini çekmiştir. İngiltere'den yayın yapan Manoto TV, Dışişleri Bakanı'nın İslam Cumhuriyeti'ne karşı tüm muhalifleri "bot" olarak gördüğünü dile getirmiştir.⁶¹¹ Yurt dışındaki diğer muhaliflerin Zarif'e gösterdikleri tepki dolaylı olarak örgütün sanal mücadelesini kolaylaştırmaktadır.

Mücahitlerin toplum içinde en fazla aktif olarak ortaya çıktıkları konular ise ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlerle ortaya çıkan kargaşa ve protestolara karışmak olmuştur. Bu gösteri ve mitingler bazen ekonomik bir sebepten dolayı bir meseleyi

⁶⁰⁶ Tasnimnews.com, "Leşker-i sâybiri munâfıkın der şebkehâyi ictimâ'âi mâ çegûne f'ââliyat mîkoned?", (Erişim 09 Haziran 2022).

⁶⁰⁷ DW, "Der Geist aus der Flasche: Protest im Iran", (Erişim 16 Haziran 2022).

⁶⁰⁸ Hawzah.net, "Hıdmeti Urûpayihâ be gurûhek-i munâfikîn" 4 Mayıs 2019. (Erişim 08 Haziran 2022).

⁶⁰⁹ Al-Monitor, "Iranians respond to MEK troll farm: #YouAreBots" (Erişim 16 Haziran 2022).

⁶¹⁰ Ancak kapatılan hesapların bazıları örgüt üyelerine ait değildi. Örneğin biri İran'ın İngilizce yayın yapan haber kanalı Press TV muhabiri Vaqar Rizvi'ye, bir diğeri ise İranlı Milletvekili Emîrhüseyn Gazizade Haşemi'ye aitti. Haşemi Twitter kurucusu Jack Dorsey'e bir tweet atarak İran milletvekili olarak kendisinin resmi hesabının askıya alındığını fakat 17 bin İranlıyı öldüren Tiran merkezli HMÖ üyelerinin sahte hesaplarının engellenmediğini dile getirmiştir. Al-Monitor, Iranians respond to MEK troll farm: #YouAreBots".

⁶¹¹ Monatonews, "der hast Zârif iyn bâr âmeli twitter, berâyi hızf-i kâr berân muhalif-i cumhûri-yi İslâmî, #درواست #ظریف اینبار از مدیرعامل توییتر، برای حذف کاربران مخالف جمهوری اسلامی", Twitter, (16 Eylül 2018, 08:21).

protesto etmek için olabileceği gibi bazen de bir provokasyon sonucu ortaya çıkabilmektedir. Böyle bir durumda mücahitler ortaya çıkan protestoları kaosa ve çatışmaya çevirmek için en iyisini yapmak gibi bir yeteneğe ve misyona sahiptirler. Sosyal medyada gösterdikleri bu faaliyetler devrim karşıtı tüm muhalif hareketlerin eylemleriyle uyumludur. Örgüt İran'daki mevcut sistemi karalama kampanyasında ve topluma ümitsizlik ve çaresizlik duygusu aşılamayı amaçlamaktadır.

5.4. Örgütün İnternet Sitelerindeki Etkinliği

Batı ile İran arasındaki en gerilimli yıl olan 2001-2006 yılları arasında HMÖ strateji değişikliğine giderek Batı ile ortak paydada birleşmenin arayışları içinde olmuştur. 2003 Irak işgaliyle uluslararası koruma sağlanan HMÖ, ABD'ye sağladığı istihbari bilgiler sayesinde ayakta kalmayı başaramamıştır. Nitekim HMÖ'nün bölgeyi ve İran'ı yakinen bilmesi ABD'nin kendi istihbaratının sağlayabileceği imkânlardan ve bilgilerden daha önemlidir. İran'da ise Batı ve İsrail karşıtı Ahmedinejad döneminin başlaması örgütün Batı ile olan ilişkilerinde yeni bir ivme kazandıracak gelişmeler arasında yer almıştır. Dolayısıyla örgüt ABD'deki Bush yönetimiyle aynı çizgide bir yol haritasına sahiptir. Halkın Mücahitleri Örgütü bu bağlamda kendi propagandasını yapacak politik bir pazarlama tekniği olarak 2000'li yılların ortasından itibaren bir dizi internet sitesi açmıştır. Bu sitelerde sundukları bayrakları, sloganları, haritaları ve diğer aktiviteleri konusunda dünya kamuoyunun bilgilendirmişlerdir. Ancak bilinçli bir kitleye hitap etmeleri pek mümkün olmamış, buna rağmen faaliyetleri ve gösterileri için gerekli desteği bulabilmişlerdir.⁶¹²

Örgütün sosyal medyaya ağırlık vermesi ve bu alana yatırım yapması oldukça etkili bir yöntem olmuştur. Örgütün eski üyelerinden Hasan Beni Sadr Meryem Recevi'nin henüz 1996 yılında kendi üyeleri ve destekçileriyle olan bağını internet sayesinde kurduğunu not etmektedir. ABD'nin televizyon kanalı CNN ise örgütün ilk internet sayfasının 20 Ağustos 1995 yılında kurulduğunu aktarmaktadır.⁶¹³ Mücahitler özellikle 2006 yılında birçok internet sayfası açmıştır. Bunların başlıcaları

⁶¹² Bedford, a.g.e., s. 55.

⁶¹³ Bedford, a.g.e., s. 55.

www.maryam-rajavi.com, www.iran-e-azad.org, ve www.ncr-iran.org'tur. Ancak örgütün ana internet sayfası www.ncr-iran.org adı altında İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Arapça, İspanyolca ve Arnavutça olmak üzere zengin bir dil seçeneğine sahiptir. HMÖ/İUDK'nin sosyal medya ekibi İran hakkında tüm olup biten olayları aktüel ve eleştirel bakış açısıyla okuyucusuna sunmaktadır. Haber içeriklerini kısmen AFP (Agence France Presse), The New York Times ve AP'tan (Associated Press) almakta ve bunlar devamlı güncellenmektedir. Sitedeki haberlerde İran'daki nükleer planlar, insan hakları ihlalleri yer almakta ve mevcut sisteme karşı başkaldırı teşvik edilmektedir.

2002 yılından sonra İran'daki nükleer faaliyetlerin dünya kamuoyunda İran hakkında en fazla tartışılan konulardan biri olmasına rağmen, mücahitler açtıkları internet sitelerinden daha çok İran'daki insan hakları ihlalleri üzerinde durmaktadır. Nitekim insan hakları problemi tüm ülkelerin dikkatini çekecek bir tema olarak uzun süre aktüelliğini korumuştur. Bilhassa İran'da idam cezasına çarptırılanları resimleriyle birlikte yayımlamaktadırlar. Örneğin örgüte ait bir internet sitesi 19 Ekim 2005 tarihinde "Soghra" adında bir kadının 15 Ekim'de İslam'da "recm (taşlama)"⁶¹⁴ cezası olarak bilinen cezaya çarptırıldığı, öncesinde mahkeme tarafından ayrıca yüz kırbaç cezası verildiği ve "Raheleh" adında başka bir kadının da 18 Ekim'de ölüm cezasına çarptırıldığı yazmaktadır.⁶¹⁵ Bilhassa küçük yaşta kadınlar verilen idam cezalarına daha çok atıfta bulunan örgüt nefsi müdafaasını yapan kadınların haksız yere idam edildiklerini belirtmektedir. Örneğin örgüte bağlı ncri-iran.org internet sitesinin 2006 yılında 18 yaşındaki "Nazanin" gibi 17 yaşındaki diğer iki kız çocuğunun saldırıya uğradığı ve bu yüzden meşru müdafaa yaptıkları için ölüm cezasına çarptırıldıkları kamuoyuna duyurmuştur. Özellikle bu haberleri yapmaktaki gayeleri insan hakları örgütlerini ve BM insan hakları komisyonunu İran'daki hak ihlallerine karşı harekete geçirmektir. Bu bağlamda hem Uluslararası Af Örgütü hem

⁶¹⁴ Zina suçunu işleyenlere belli durumlarda uygulanan bir ceza. "Taşlayarak öldürme" anlamındaki recm cezasından Kur'an'da açıkça bahsedilmediğinden recm hükmü Hz. Peygamber'in hadis ve uygulamalarına dayanmaktadır. Hüseyin Esen, "Recm (Zina)" Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/440-444.

⁶¹⁵ Ncr-iran.org, National Council of Resistance of Iran, "Iran: Judiciary sentences a women to stoning, another to death by hanging". (Erişim 31 Mayıs 2022).

de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu da dahil olmak üzere uluslararası insan hakları kuruluşları, İran’da ve özellikle reşit olmayan bireylere karşı uygulanan çok sayıda infazı kınamışlardır.⁶¹⁶

Yıl içerisinde İran’da öne çıkan konular başlıklar halinde güncel olarak örgütün ncr-iran.org/en/ sitesinde yayımlanmakta ve günlük İran haberleri özet şeklinde verilmektedir. HMÖ’ye ait internet siteleri İran’da başta insan hakları ihlalleri olmak üzere, nükleer çalışmalar, ekonomik ve toplumsal meseleler hakkında haberler ve makaleler yayımlarken bu siteler içerik olarak örgütün kısmen salt bir propaganda aracına dönüşmektedirler. Hatta bu siteler örgütün propaganda aracından daha fazlasıdır.⁶¹⁷ Nitekim içerik olarak sunulan yayınlarda örgütün misyonu ön plana çıkarılmakta ve örgütün amacına hizmet etmektedir.

5.5. HMÖ’nün Dış Bağlantıları

HMÖ/İUDK’nin hali hazırda odaklandığı ve lobi faaliyetlerini yürüttüğü ülkeler çoğunlukla ABD ve AB ülkeleridir. HMÖ/İUDK’nin Avrupa ve ABD’deki siyasi bağlantıları üst düzey hükümet yetkilileriyle iyi dostluklar kuracak kadar derin bağlantılar içermektedir.⁶¹⁸ ABD Başkanı Donald Trump’ın avukatından Avrupa’nın ileri gelen siyasetçilerine kadar birçok siyasetçiyle irtibatta olan örgüt, Fransa ve İngiltere’nin yanı sıra HMÖ/İUDK Brüksel ve Berlin’de de yoğun lobi faaliyetlerini sürdürmektedir.⁶¹⁹ Bilhassa hükümet binalarının önünde durarak milletvekillerine bir şekilde yaklaşmaya ve irtibat kurmaya çalışmaktadırlar. Nitekim İran’daki yönetim şeklinden rahatsız olan Avrupalı siyasetçilerin alternatif bir muhalif grupla tanışmaları ilgilerini çekmektedir.

Örgüt geçmişte Irak’ta da önemli bir desteğe sahipti. 2,8 milyon Iraklının imzaladığı bir destek mesajında HMÖ’nün korunmasını ve legal bir siyasi hareket

⁶¹⁶ Ncr-iran.org, National Council of Resistance of Iran, “An 18-year-old girl to be hanged in Iran”. (Erişim 31 Mayıs 2022).

⁶¹⁷ Bedford, a.g.e., s. 58.

⁶¹⁸ Hager, a.g.e., s. 41-47.

⁶¹⁹ Hager, a.g.e., s. 48.

olarak kabul edilmesini içermektedir. 2006 yılında ise örgüte destek verenlerin sayısı 5,2 milyona ulaşmıştır. Dahası Irak'ın Diyala kentinin eski valisi Dr. Abdullah Raşid El-Caburi HMÖ'nün Irak'taki varlığının İran tehdidiyle karşı karşıya kalan insanlar için bir güvence olduğunu dile getirmektedir.⁶²⁰ Şüphesiz destek verenlerin Sünni olduğunu söylemek mümkündür. Hatta bunların büyük çoğunluğunun Kürt olduğu da iddia edilmektedir.⁶²¹ 2003 Irak işgaliyle Baas rejimine ait tüm unsurları ülkeden çıkarmak isteyen ABD'ye karşı Sünnilerin HMÖ'ye yakınlık duyduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla İran'ın Irak'a hâkim olmasını engellemek için mücahitleri destekleyen Sünni bir kitle mevcuttu. Ancak örgütün konsantrasyon alanı özellikle sürgün parlamentosunu kurduğu Avrupa'daki AB ülkeleri ve ABD'dir. Arap ülkelerindeki çalışmaları ise Batı ile karşılaştırıldığında cılız kalmaktadır.

5.5.1. Almanya Bağlantıları

HMÖ/İUDK Avrupa'da parlamento binalarının önlerinde pankart açarak Avrupalı siyasilerin dikkatini çekmeye çalışmışlardır. Örgütün bu siyasi lobi faaliyetlerinden etkilenen Avrupalı siyasetçilerden biri de Almanya CDU Partisi'nden (Almanya Hristiyan Demokrat Birliği) Martin Patzelt'dir. Patzelt bugün mücahitleri en çok destekleyen Avrupalı siyasetçiler arasında yer alır. Almanya Federal Meclisi'ne bağlı İnsan Hakları Komitesi'nin bir üyesi olan Patzelt halihazırda Almanya'daki Halkın Mücahitleri Örgütü'nün çıkarlarını temsil eden "Özgür İran için Almanya Dayanışma Komitesi'nin (Deutschen Solidaritätskomitee für einen freien Iran)⁶²² yönetim kurulu üyesidir.⁶²³ Diğer tanınmış Alman politikacılardan biri olan Almanya Federal Meclisi eski başkanı ve İnsan Hakları Komitesi'nin Berlin-Wilmersdorf temsilcisi Rita Süßmuth, bir diğeri ise Konrad-Adenauer-Vakfı yönetim kurulu üyesi Otto Bernhardt'tır. Bahsi geçen isimler Alman gazetelerinde mücahitlerin durumu

⁶²⁰ DLA Piper, a.g.e., s. 60.

⁶²¹ DLA Piper, a.g.e., 60.

⁶²² Ekim 2005'te kurulan Özgür İran için Alman Dayanışma Komitesi'nde (DSFI) çok sayıda farklı fraksiyondan gelen Federal Meclis üyeleri ile diğer tanınmış şahsiyetlerin bir araya geldiği bir organizasyondur.

⁶²³ Franke, „In Tirana muss der Teufel leben“.

hakkında yazılar yazmakta,⁶²⁴ konferanslar düzenlemekte ve Arnavutluk'taki örgüt üyelerini ziyaret etmektedirler.

Halkın Mücahitleri Örgütü'nün sadece Almanya'da değil, diğer büyük Avrupa ülkeleriyle de öteden beri gelen bağlantıları vardır ve halihazırda irtibatta oldukları bu siyasilerin desteğiyle İran temasını Avrupa'da sıcak tutmakta, kendilerinin legal ve en iyi alternatif oldukları konusunda ikna çalışmaları yapmaktadırlar. Bu şekilde mücahitler Avrupalı bir dizi hukukçu, siyasetçi ve insan hakları savunucularını etkileyebilmişlerdir.

5.5.2. Fransa Bağlantıları

HMÖ/İUDK⁶²⁵ 1980'lerin başlarından itibaren Fransa'dan destek almıştır. Geniş bir kesimden gelen politikacılar mücahitlere olan desteklerini Demokratik İran için Fransız Komitesi (Comité français pour un Iran démocratique-CFID) adı altında kurumsallaştırmışlardır. 2007 yılında kurulan komiteye Fransız Sosyalist Partisi'nden ve eski bakan Alain Vivien, Jean-Pierre Michel, François Colcombet gibi siyasetçiler, hukukçular HMÖ/İUDK'ye destek çıkılması çağrısında bulunmuşlardır. Bunun üzerine sağ ve sol cenahtan birçok siyasetçi bu çağrıya kulak vermiş ve harekete katılmıştır. Örneğin Bas-Rhin⁶²⁶ bölgesinden muhafazakâr siyasetçi Jean-Pierre Mauer, Marseille'den muhafazakâr Milletvekili Roland Blum, Belford'tan sosyalist senatör Michel-Dreyfus Schmit, Auvers-sur-Oise Belediye Başkanı Jean-Pierre Béquet, Fransız direnişinin öncüsü Raymond Aubrac, senatör Jean-Pierre Michel (Sosyalist, Haute Saône), Milletvekili Gérard Charasse (MRG, Allier), Milletvekili Pascal Terrasse (Sosyalist, Ardèche), eski Milletvekili Marc Reymann (muhafazakar - UMP, parlamenter de l'UEO başkan yardımcısı) ve eski milletvekili François Colcombet (Temyiz mahkemesi eski yargıcı), Komünist Milletvekili Jean-Pierre Brard, Gérard Charasse, Pascal Terrass, Marc Reymann, Isabelle Debré, Adrien Zeller, Cergy Belediye Başkanı Dominiere Lefebvre, Le Bourget Belediye Başkanı Maurice

⁶²⁴ Patzelt, "Albaner kämpfen gegen Mullah-Regime und brauchen jetzt Hilfe der EU".

⁶²⁵ HMÖ Avrupa ve ABD'deki bağlantılarını UDK üzerinden sürdürdüğü için bu başlıkta örgütün iki ismine birlikte yer verilmektedir.

⁶²⁶ Siyasetçilerin hangi bölgelerden olduğunu göstermek amacıyla bölge isimleri de verilmiştir.

Boscavert, Le Bourget Belediye Başkanı Jean-Pierre Muller, Villepinte Belediye Başkanı Maurice Boscavert bunlardan bazılarıdır.⁶²⁷ Bahsi geçen isimlerin tümü HMÖ/İUDK'nin toplantılarında zikredilen isimler arasında yer almaktadır.

Örgütün 2004, 2005, 2006, 2007 ve 2008 yılında yıllık düzenlenen kitlesel konferanslar sayesinde Fransız siyasetçiler ile bağlantılar kurulmuştur. Ayrıca dönemin Belçika Dışişleri Bakanı Karel de Gucht ve senato başkanı Anne-Marie Lizin Meryem Recevi'yi davet eden isimlerdendir. Ancak örgüte destek verenlerin dışında çok sayıda Batılı siyasetçi HMÖ/İUDK ile bağlantıya geçmekte mesafeli davranmıştır.

5.5.3. İngiltere Bağlantıları

HMÖ/İUDK Fransa ile olduğu gibi 1980'li yılların başından itibaren İngiliz siyasetçilere yakın durmaya çalışmıştır. Bu bağlamda İngiltere İşçi Partisi ve diğer sol partiler HMÖ/İUDK'yi desteklemektedir. Örneğin dönemin Avrupa Parlamentosu'nda görevli liberal siyasetçi Lord Russel Johnson öteden beri mücahitleri destekleyen İngiliz siyasetçilerden biri olmuştur. 2003'ten sonra ise örgüt İngiltere lobisini genişletmiştir. Bunlardan bir kısmı Castle Vale'de önde gelen bir şahsiyet olan Lord Corbett, West Bromwich'ten Lord Kind, 2005-2015 yılları arasında muhafazakâr cenahtan milletvekili olan Brian Binley, 1992-2010 yılları arasında İşçi Partisi'nden milletvekili olan Andrew Mackinlay, Carmyllie'den avukat Lord Fraser, Margaret Thatcher döneminde İçişleri Bakanlığı yapan Lord Waddington ve Hadley'den Lord Slynn'dir.⁶²⁸ HMÖ/İUDK'nin hem muhafazakâr hem de sol cenaha ulaşabilmiş olması İran'daki sistemin değişikliğine olan inançlarını İngiliz siyasetçilere aktarabilmiş olduklarını göstermektedir.

Örgüt Avrupa'ya kendini tanıtmada oldukça ince hesaplar yaparak hiç bir detayı kaçırmamaktadır. Örneğin; Meryem Recevi 7 Temmuz 2005'te İngiltere Parlamentosu'nda "İktidardaki İran şahinleri, İngiltere öncülüğünde İran Direnişi ve

⁶²⁷ Hager, a. g .e., s. 46.

⁶²⁸ Hager, a.g.e., s. 47.

AB Politikası” adlı bir konuşma yapmıştır⁶²⁹ ve bu konuşma o dönem önem taşımaktadır; çünkü altı ay sonra AB Konseyi başkanlığını İngiltere yürütecektir. Bu nedenle HMÖ/İUDK bu süreç içerisinde İngiliz hükümetine baskı yapmayı bir fırsat olarak görmüş ve mücahitler AB’de örgüt lehine kıpırdanmaların olabilmesi için bu dönem İngiltere ile olan bağlarını güçlendirmiştir. İngiltereli siyasetçiler İran söz konusu olduğunda şüphesiz insan hakları ihlalleri, nükleer faaliyetleri gibi birçok sorunlu alan görmektedir; ancak bir bütün olarak ülkedeki mevcut sistemi değiştirme sloganıyla yola çıkan mücahitlerin lobi faaliyetleri daha iddialı bir politika olarak durmaktadır.

5.5.4. ABD Bağlantıları

HMÖ/İUDK’nin halihazırda en fazla aktif ve verimli olduğu ülkelerden biri ABD’dir. Bilhassa Donald Trump döneminde örgüt ile ABD arasındaki iletişim daha da belirginlik kazanmıştır. Donald Trump’ın avukatı ve New York’un eski Belediye Başkanı Rudolph Giuliani ve yine Trump döneminde Dışişleri Bakanlığı yapan John Bolton gibi isimlerin örgütle bağlantıları bulunmaktadır. Her ne kadar bu bağ ciddi derecede olmasa da bunlar HMÖ/İUDK’nin konferanslarına katılan veya kendi ifadeleriyle “İran’daki mollalar rejimini”ni yıkmak için örgütün en iyi alternatif olduğunu söyleyen isimler arasında yer almaktadırlar.⁶³⁰ Bilhassa Trump’ın İran’a yönelik yaptırımlarını azami dereceye çıkarıp bölgede olası bir askeri harekate dair ipuçları vermesi HMÖ/İUDK’nin lobi faaliyetlerinin bu dönemde artmasını sağlamıştır. Ancak örgüt ABD’nin İran’a karşı yürüteceği herhangi bir askeri operasyonu doğrudan desteklememeye gayret etmiştir. Nitekim İran-Irak Savaşı esnasında İranlıların hafızasında hala yüzbinlerce insanın ölümünden sadece Saddam Hüseyin değil, aynı zamanda HMÖ de sorumludur.

⁶²⁹ IRNA, “UK ‘hypocritical on terror’ by not banning MKO campaign meetings” (11 Kasım 2005).

⁶³⁰ Saeed Kamali Dehghan, “Who is the Iranian group targeted by bombers and beloved of Trump allies?”, *The Guardian*, (Erişim 28 Aralık 2022).

ABD kongresinde HMÖ/İUDK'ye yakınlığıyla bilinen iki yüz kongre üyesinin olduğu iddia edilmektedir.⁶³¹ Eski Adalet Bakanı John Ashcroft, eski Missouri Valisi Chris Bond (Cumhuriyetçi), Tom Tancredo (Cumhuriyetçi), eski San Diego Belediye Başkanı Bop Filner (Demokrat), Michael Leeden- Richard Perle (Neokonservatif),⁶³² Edolphus Town (Demokrat), Gary Ackerman (Cumhuriyetçi), Lincoln Diaz-Balart (Cumhuriyetçi), Sheila Jackson Lee (Demokrat), Bop Torricelli (Demokrat)⁶³³ gibi isimler örgüte destek veren ABD'li siyasetçilerdir. Paul Wolfswitz, Donald Rumsfeld ve Condoleezza Rice ise İran Politikası Komitesi'ni (Iran Policy Committee-IPC) destekleyen isimlerdir. İran Politikası Komitesi 2005 yılında İran hakkında "Rogue Regimes (1999), Appeasing the Ayatollahs and Suppressing Democracy (2006) What Makes Tehran Tick (2006)" gibi kitapların yazarı ve Georgetown Üniversitesi Profesörü Raymond Tanter tarafından kurulmuştur.⁶³⁴ ABD'de örgütü destekleyenler arasında Raymond Tanter'in başta geldiği söylenebilir.

ABD'de de HMÖ/İUDK'yi destekleyenler tıpkı Avrupa'daki gibi farklı siyasi cenahlardan gelmelerine rağmen İran söz konusu olduğunda birçoğunun ortak paydada birleştiği ve HMÖ/İUDK'ye olan sempatilerini ve yardımlarını devam ettirdikleri görülmektedir.

5.6. Tiran'daki HMÖ Gerçeği ve Örgütün Geleceği

2013 yılında ABD'nin Arnavutluk ile yoğun müzakereleri sonucu 2016 yılına kadar peyderpey Tiran'a taşınan Halkın Mücahitleri Örgütü bir bakıma devlet içinde bir devletçik meydana getirmiştir. Tiran'a 30 km. uzakta Manze adında bir köyde bulunan kampta erkek ve kadınlar ayrı yaşamaktadır. Gazetecilerin 2020 yılında aktardığı bilgilere göre kampın içinde bir hastane, bir bilgisayar odası ve bir marangoz atölyesi bulunmaktadır.⁶³⁵ Arnavutluk kaynaklarına göre kampta elli yaşın altında neredeyse hiçbir örgüt üyesi yoktur ve çoğunluğu akademisyen, doktor veya

⁶³¹ Paul Labarique, "De la révolution au mercenariat, les Moudjahidin perdus", *Voltairenet*, (Erişim 17 Şubat 2022).

⁶³² Hager, a.g.e., s. 48.

⁶³³ Labarique, "De la révolution au mercenariat, les Moudjahidin perdus".

⁶³⁴ Tanter, „Biography“, (Erişim 22 Haziran 2022).

⁶³⁵ Martin Franke, In Tirana muss der Teufel leben“, *FAZ*, (13 Mayıs 2020).

mühendistir.⁶³⁶ HMÖ/İUDK tarafından Eşref 3 diye nitelendirilen kampta 3 bin ila 4 bin arasında üyenin kaldığı tahmin edilmektedir.⁶³⁷ Kamp sakinleri içerisinde sayıları tam olarak bilinmese de İran-İrak Savaşı esnasında esir alınan İranlılar da bulunmaktadır. Örneğin bunlardan biri olan Gulam Mirzayi otuz yedi yıl sonra kendisini öldü sanan eşi ve oğluyla görüşmüştür. Altmış yaşındaki Mirzayi diğer savaş esirleri gibi zamanla etrafındaki mücahitlere ayak uydurarak İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı bir duruş sergilemiş ve mücahitlere katılmıştır.⁶³⁸ Bu esirlerin gönülsüzce mi yoksa zamanla ideolojik değişim geçirerek mi HMÖ'ye bağlı kaldıklarına dair kesin bilgiler bulunmamaktadır. Ancak Tiran'daki kamptan kaçanların birçoğu oldukça izole bir şekilde hayatlarını sürdürdüklerini ve birçok insani ihtiyaçtan mahrum yaşadıklarını anlatmaktadır. Örgüte ilişkisini kesen diğer bir üye Hasan Hayrani, komutanlarının onları her gün egzersiz yapması için kamptaki bazı engebeli arazilere götürdüklerini aktarmaktadır. Yirmili yaşlardayken örgüte katılan Hayrani komutanlarının insani ihtiyaçlarına gereksinim duyduklarında bunları bir deftere yazmalarını söylemektedir ve bu günlük tarzındaki yazıları tüm örgüt üyelerinin okuması serbesttir. Hayrani, bir insanın kişisel özgürlüklerinin birçoğunun sınırlandığı Manze'deki bu kampı "hayvanat bahçesi" olarak tanımlamaktadır.⁶³⁹

Arnavutluk'un mücahitleri kabul etmesi için ABD'den milyonlarca dolar yardım aldığı iddialar arasında yer almaktadır.⁶⁴⁰ Nitekim bir Arnavut gazeteci hiç kimsenin kendi ülkesinde de terör yapabilecek potansiyele sahip bir gruba ev sahipliği yapmak istemeyeceğini söylemiştir.⁶⁴¹ Arnavutluk'taki gözlemciler mücahitlerin ülkeye kabul edilmesi için siyasi yetkililere rüşvet verildiğini iddia etmektedirler.

⁶³⁶ Natterer, "Die iranischen Oppositionskämpfer, die nicht an Sex denken dürfen", *zürcher-presse*, (Erişim 12 Haziran 2022).

⁶³⁷ Florian Rötzer, "Was verbindet die Volksmudschahedin mit der rechten spanischen Vox-Partei?“, *Telepolis*, (18 Ocak 2019)

⁶³⁸ Natterer, "Die iranischen Oppositionskämpfer, die nicht an Sex denken dürfen“.

⁶³⁹ Natterer, "Die iranischen Oppositionskämpfer, die nicht an Sex denken dürfen“.

⁶⁴⁰ Franke, "In Tirana muss der Teufel leben“.

⁶⁴¹ Natterer, "Die iranischen Oppositionskämpfer, die nicht an Sex denken dürfen“ *zürcher-presse*, (Erişim 20 Haziran 2022)

Nitekim Arnavutluk'ta yolsuzluk oldukça yaygındır ve 2021 dünya yolsuzluk indeksinde 180 ülke arasında 110. sırada yer almaktadır.⁶⁴²

Arnavutluk İranlı muhalif gruplar için ciddi bir lojistik kaynağa sahip olmak demektir. Nitekim soğuk savaş döneminde Sovyetler Birliği bu ülkeye silah depolamış ve bu nedenle ülke düşük fiyata satılan kontrol dışı silahların sağlandığı bir yer olmuştur. Ayrıca ülkede büyük bir güvenlik açığının bulunması ve gerekli kontrol mekanizmasının olmaması bu silahların erişimini kolaylaştırmaktadır. Bunun dışında Arnavutluk'un ABD ile olan iyi ilişkileri siyasilerin de HMÖ'ye karşı olan siyasetlerinde olumlu bir ivme kazandırmaktadır. Washington'un Yugoslavya'nın dağılması esnasında Kosova'nın bağımsızlığını tanınması Arnavutluk'un Kosova siyasetinde izlediği politikayla aynı minvaldedir. Bu bakımdan Arnavutluk'ta hem muhalefet hem de hükümet İranlı misafirlerini desteklemektedir.⁶⁴³ Örneğin mücahitlerin Arnavutluk'a kabul edildiği dönem hükümette olan ama şimdi muhalefet partisi olan Demokrat Parti Başkanı Lulzim Basha şunları söylemiştir:

Onlara saldırı ve tacize karşı koruma sağladık ve tacize, saldırıya veya gaddarlığa maruz kalmayacakları bir ülkede normal bir yaşam sürme fırsatı sunduk.⁶⁴⁴

ABD, Halkın Mücahitleri Örgütü'nün binlerce üyesini kabul etmesi için daha önce Romanya'ya teklif götürmüş, teklif Romanya tarafından reddedilmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteci Komisyonu (UNCHR) örgüt üyelerinin Irak'taki kamptan alınıp farklı ülkelere dağıtılmasını önermiş, bu öneri HMÖ önderliği tarafından reddedilmiş ve hepsinin tek bir ülkeye tahliyesi istenmiştir. Almanya, Fransa ve İngiltere gibi Avrupa ülkeleri için bu insanları ülkelerine kabul etmek İran ile ilişkilerine zarar verebilecektir. HMÖ'nün bu ülke siyasetçileriyle ilişkileri olduğu halde ve örgüt lideri Paris'te bulunmasına rağmen 3 bin ila 4 bin dolaylarında mücahidi barındırmak istememişlerdir. Irak'tan tahliye edilen binlerce örgüt üyesi halihazırda Arnavutluk'ta yasal olarak kalma ve aktivitelerini sürdürme hakkına sahiptirler ve bunların tahliyelerinin takibi Birleşmiş Milletler Mülteci Komisyonu tarafından

⁶⁴² Transparency International, "Corruption Perceptions Index", (19 Haziran 2022).

⁶⁴³ Natterer, "Die iranischen Oppositionskämpfer, die nicht an Sex denken dürfen".

⁶⁴⁴ Natterer, "Die iranischen Oppositionskämpfer, die nicht an Sex denken dürfen".

yapılmaktadır. Bunun dışında ülkede siyasi mülteci olarak kabul edilen örgütün üst düzey yöneticileri de bulunmaktadır. Bunlar kaldıkları daireleri değiştirirken veya başka bir şehre taşındıklarında Arnavutluk polisini bilgilendirmektedirler.⁶⁴⁵

34 hektar alana sahip Eşref Kampı 3 son derece korunaklı bir şekilde dizayn edilmiştir. Nitekim İran İslam Cumhuriyeti'nin buraya da bir takım saldırı girişimleri olmuştur. Ekim 2019'da Arnavut polisi Tiran'daki kampı hedef almak isteyen dört İranlıyı tespit etmiştir. Bunlar İran Devrim Muhafızları Ordusu'nun Kudüs Gücü'ne ait Arnavutluk'ta bulunan bir hücre yapılanmasıdır. Bu dört şüpheli Mart 2018'de İranlı muhaliflerin yeni yıl kutlaması yaptıkları toplantısına saldırısını planlamaktadır. Arnavutluk güvenlik güçlerinin çabalarıyla bu girişim engellenmiştir.⁶⁴⁶ Akabinde Aralık 2019'da İran büyükelçisi ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Arnavutluk Dışişleri Bakanı, gerekçe olarak "ulusal güvenliğe verilen zararı" göstermiştir. Arnavutluk Ocak 2020 ortalarında iki diplomatı daha ülkeden sınır dışı etmiştir. Örgütün lideri Meryem Recevi 23 Ekim 2019 yılında attığı bir tweette bahsi geçen saldırı girişimini kınamıştır. Recevi "molla rejiminin" örgüte karşı olan faaliyetlerinin bitmediğini söylemiştir.⁶⁴⁷ Bu saldırı planı İran İslam Cumhuriyeti'nin Tiran'da neredeyse sosyal hayattan tamamen kopuk izole bir şekilde kampta yaşamını sürdüren örgüt üyelerini hala kendisine bir tehdit olarak gördüğünü göstermektedir. Bu ve benzeri saldırı girişimlerinin yanı sıra İran Devrim Lideri Ayetullah Ali Hamanei'nin "Amerikalıların hainlerle birlikte İran Cumhuriyeti'ne karşı komplo kurduğu küçük ama şeytani bir Avrupa ülkesi var" demesi de oldukça ilginçtir. Üstelik Hamanei bunu İranlı General Kasım Süleymani'nin Ocak 2020'de ABD'ye ait bir insansız hava aracıyla öldürülmesinden kısa bir süre sonra söylemiştir.⁶⁴⁸ Bunun üzerine İran'ın Süleymani'nin intikamını mücahitlerden alma ihtimaline karşın kampın güvenlik önlemleri artmıştır.

⁶⁴⁵ DW, "Iranische Volksmudschahedin in Albanien" (Erişim 20 Haziran 2022).

⁶⁴⁶ Armond Mero, Michael Lipin, "Albania Names Iranian, Turkish Members of Alleged Terrorist Cell", VOA, (23 Ekim 2019).

⁶⁴⁷ Maryam Rajavi, "Today the Albanian Police and authorities revealed more details about a terrorist plot against PMOI members in March 2018. They show that all factions of the mullahs' regime were involved in that plot", Twitter, (23 Ekim 2019, 06:15).

⁶⁴⁸ DW, "Das "kleine teuflische Land" - warum Albanien den Zorn Irans weckt", (21.01.2020).

Mücahitler bulundukları şartlar ve koşullar altında ancak sosyal medya üzerinden sürdürdükleri kışkırtıcı paylaşımlar ve bilgiler dışında direk İslam Cumhuriyeti'ne karşı artık silahlı bir tehdit unsuru olmamasına rağmen İran, geleceğe dönük endişeler taşımaktadır. Nitekim İran'da mevcut sistemin geleceğinin tehlikeye düşeceği bir durumda kullanılabilecek "eğitimli ve organize olmuş" tek elverişli muhalif grup Halkın Mücahitleri Örgütü'dür. Bununla bağlantılı olarak HMÖ'nün Arnavutluk'taki hukuk danışmanı Behzat Saffari Halkın Mücahitlerinin kendini hiçbir yerde güvende hissedemeyeceğini söylemektedir. Mücahitlerin İran'ın hedefinde olduğunu Alman güvenlik yetkilileri tarafından da doğrulanmaktadır.⁶⁴⁹ Dahası sadece mücahitlerin değil Arnavutluk'un da İran tarafından bilhassa siber saldırılara maruz kalma ihtimali vardır. Arnavutluk bir NATO ülkesi olduğu için başka ülkelerde bulunan Arnavut askerlerine saldırı girişimleri de mümkündür. Nitekim Amerikalı General Michael Barbero 2020 Ocak ayında Tiran'da düzenlenen bir güvenlik konferansında ABD'nin herhangi bir ortağının İran'ın hedefinde yer alabileceğini dile getirmiştir.⁶⁵⁰

Halkın Mücahitleri Örgütü'nün -sayıları tam olarak bilinmese de- 3-4 bin üyesini kabul eden Arnavutluk daha önce de Guantanamo'dan gelen Uygurluları -büyük olasılıkla belli anlaşmalar karşılığında- kabul etmiştir. Suriye ve Irak'ta ortaya çıkan IŞİD Terör Örgütü'nün Suriye'deki El-Hol Kampı'ndan alınan Arnavut vatandaşı beş kadın ve on dört çocuğun Arnavutluk'a alınması da çok istekle verilmiş bir karar değildir. Nitekim hiçbir ülke bu terör örgütünün El-Hol Kapı'nda kalan ailelerinin tahliyesine sıcak bakmamıştır.⁶⁵¹ 3 binden fazla HMÖ üyesinin Arnavutluk'ta kalması ise herhangi bir yasal prosedüre göre yapılmamıştır. Çünkü bu insanlar mülteci konumunda değildir ve Irak'ta hayati tehlikeleri olduğu için "insani" nedenlerle Arnavutluk'ta bulunmaktadır. Dahası bu insanlar ülkede özgürce hareket edemedikleri gibi tamamen HMÖ'ye bağlı üye statüsünde değerlendirilmişlerdir.⁶⁵²

⁶⁴⁹ DW, "Das "kleine teuflische Land" - warum Albanien den Zorn Irans weckt".

⁶⁵⁰ DW, "Das "kleine teuflische Land" - warum Albanien den Zorn Irans weckt".

⁶⁵¹ Manuela Scarpellini, "Albanien holt Frauen und Kinder von IS-Kämpfern aus Syrien heim", *euronews*, (01 Ağustos 2021)

⁶⁵² Florian Rötzer, "Was verbindet die Volksmudschahedin mit der rechten spanischen Vox-Partei? " *Telepolis*, (Erişim 2 Ağustos 2022).

Sonu belirsiz bir yaşam tünelinin içerisinde bulunan bu üyeler hayatlarının sonuna kadar İran liderliğine karşı olan mücadelelerini sürdürmeye odaklı adeta bir taaruz mekanizmasıyla çalışmaktadırlar. Üstelik İran'da mevcut sistem değişse bile gelecekte ülkeyi yönetmek için iyi bir alternatif olup olmayacakları da belirsizliğini korumaktadır.

SONUÇ

İran'ın iç ve dış politikasında üzerinde ehemmiyetle durduğu ve en hassas olduğu meselelerden biri olan Halkın Mücahitleri Örgütü, İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı yaklaşık altmış yıldır muhalefetini sürdürmektedir. Mücahitlerin bu uzun yolculuğundaki ideolojik ve stratejik değişimleri bu çalışmanın odak noktasını oluşturmuştur. Hala aktif şekilde hem sosyal medyada hem de sahada İran liderliğine karşı yürüttüğü muhalefetin hangi evrelerden geçtiği, hangi problemlerle karşılaşp nasıl bir strateji izledikleri de araştırmanın diğer önemli kilit noktaları olmuştur.

HMÖ, konjonktürel gibi görünen taktiksel adımlar atmış olmasına rağmen net bir siyasi yapısı, programı ve amacı olan bir örgüt olmuştur. Mücahitlerin 1970'lerde Muhammed Rıza Pehlevi ile mücadele ederken ana hedefleri şahı devirmektir ve bu anlamda her türlü direnişi göze almışlardır. Ancak HMÖ'nün tek hedefi sadece Muhammed Rıza Şah'ı devirmek değildir. Ülkedeki mevcut Anglo-Sakson hakimiyetini de yıkmayı amaçlamıştır. İlk kuruldukları dönemde uluslararası bağlamda popülerlik kazanan radikal öğrenci hareketleri, Uzak Doğu ve Latin Amerika'da görülen silahlı grupların savundukları sosyalist hareketler hiç şüphesiz İran için de bir örnek model konumundadır. Bu da İran toplumunda HMÖ gibi radikal silahlı bir muhalefetin oluşmasına neden olmuştur. Bilhassa o dönem Halkın Mücahitleri Örgütü İran'da sosyalist akımın ana temsilcilerinden biri olmuştur. 1965-68 yılları arasında "Beyaz Devrim" ile birlikte gelen toprak reformu örgüt ideolojisinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. İran köylerinin mevcut vaziyetini tahlil eden HMÖ burada bir devrimin gerçekleşme potansiyelinin olmadığı kanaatine vararak devrimin kentten gerçekleşmesi gerektiğini savunmuştur.

1970'li yıllarda Filistin, Ürdün ve Lübnan kamplarında gerilla eğitimi alan örgüt İslam'a yeni bir yorum kazandırmışlardır. Bu anlayışla HMÖ, Şii İslam'ı sosyalizmle sentezleyerek yeni bir ideoloji ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla 1960-70'li yıllar örgütün ideolojik yapısında ağırlıklı olarak marksist bir düşünce sistemi hâkimken aynı zamanda Ali Şeriatî'nin kuramlarıyla yeni bir boyut kazanan İslami Sosyalizm vardır. Nitekim mücahitler Şii İslam'ın kitleleri harekete geçirecek

devrimci bir karakteri olduğuna inanmaktadır. Tıpkı Şeriatî'nin savunduğu gibi örgütün ideologları da Peygamberin “sınıfsız bir toplum” yaratmak istediğine inanmaktaydılar. HMÖ'nün diğer sol örgütlerle ortak tarafı o dönem değişmeyen Amerikan emperyalizmine olan karşıtlığıdır. Ancak örgütün hem Marksizm ve Sosyalizm söylemleri hem de İslami değerlere olan yakınlığı Şah ve Humeyni tarafından eleştirilmiştir. Bunun üzerine mücahitler o dönem sadece Marksizm'e sempati duyduklarını esasında temel ideolojilerinin ve ilham kaynaklarının İslam olduğunu belirtmişlerdir.

Şah devrildikten sonra tasavvur ettikleri siyasi rolü oynayamayacak kadar zayıflamışlardır. Çünkü 1975-78 yılları arasında aralarında mücahitlerin de olduğu binlerce şah karşıtı tutuklanmıştır. Ayetullah Humeyni önemli bir toplumsal devrimi başlatmak için hafife alınan halk desteğine güvenerek İran İslam Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Bu devrim esnasında payı olan HMÖ ile Humeyni arasındaki stratejik ilişki ise uzun sürmemiştir. HMÖ Humeyni'nin planladığı devlet sistemine tamamıyla karşıdirlar. Örgüt için herşeyden önce “Velayet-i Fakih” inancı anti-demokratik ve erkek hegemonyasını yücelten bir sistemdir. Böylece mücahitler için günümüze dek sürecek ikinci ve en ağır olan mücadele dönemi başlamıştır. Mücahitler İran'da hâkim Şii din adamlarıyla olan bu kırk yıllık mücadele döneminde hemen hemen her şeyi göze alarak hedefe kilitlenmişlerdir. Öyle ki örgüt bu mücadeleyi yürütmek için kendi ülkesiyle ve halkıyla savaştık kadar ileri gitmiştir. Bu adım belki günümüze kadar mücahitler hakkında en ateşli tartışmaların konusu olmuş bir husustur. Nitekim 1980-88 yılları arasında İran-İrak Savaşı esnasında üstlendikleri rol hala İran halkının zihninde “hain” olarak algılanmalarına neden olmaktadır. Mücahitlerin bu kritik kararı, onların İran'da asla yönetimi ele geçiremeyeceklerine dair kesin bir kanaat ortaya çıkarmıştır ki örgütün kendisi de alınan bu kararı savunamamıştır. Örgütün bu anlamda geçmişiyile yüzleşip kendi içinde yeterli bir hesaplaşmayı yapamadığı görülmekte ve mücahitleri araştıran tüm kaynaklarda bu bilgi boşluğu kendini göstermektedir.

Mücahitler hem Muhammed Rıza Şah ve hem de Ayetullah Humeyni döneminde anti-Amerikancı bir anlayışa sahipken, zamanla hedeflerine ulaşmak için

Batıya olan ihtiyaçlarını fark etmişlerdir. Aynı zamanda Humeyni liderliğindeki devrimi bertaraf etmek için zaman içerisinde Batı ile aynı ortak paydada buluşmuşlardır. Dolayısıyla konjonktürel değişimler örgütü derinden etkilemiş ve değişim kaçınılmaz olmuştur. Bu da mücahitlerin net bir siyasi amacı programı olduğunu haklı çıkarmakta ancak kırılgan bir ideolojik yapısı olduğunu göstermektedir. Nitekim örgüt siyasi hayatı boyunca tek bir hedefe odaklanmış fikir dünyasındaki değişimler de bu doğrultuda şekillenmiştir.

İran ve Irak'ta olumsuz bir imaja sahip olan HMÖ, İUDK aracılığıyla 2000'li yılların başından itibaren farklı bir konseptte çalışmalarına devam etmiş ve örgüt düşünce dünyasında öteden beri savunduğu anti-emperyalist yapısını kırmıştır. Avrupa ve Amerika'ya açılıp, lobi faaliyetleri yürütmeye devam etmiştir. Ancak İUDK'nin daha demokratik ve özgür bir İran projesiyle yola çıktığı ve anti-emperyalist düşünceler barındırdığı gibi hususlar bir kenara bırakıldığında dahi bu yeni evrede örgütün nasıl bir pozisyon alacağı açık değildir. Nitekim Arnavtluk'taki Eşref Kampı'nda biçimlenen tek tip insan modeli İUDK'nin yeni demokratik açılımındaki samimiyetsizliğini göstermektedir. Devlet yönetimini ele geçirmek isteyen mücahitlerin temel prensiplerinden biri olan demokrasi, eşitlik ve özgürlük gibi kavramların hakkıyla uygulanamadığı görülmektedir.

Mücahitler, Marksist söylemlerini geçmişte olduğu kadar hararetle savunmamakta ve daha çok kapitalizme atıfta bulunularak haksız gelir dağılımına son vereceklerini dile getirmektedirler. İslami çizgilerinden ise ödün vermedikleri görülmektedir. Nitekim örgütün üst düzey kadın yöneticilerinin neredeyse tamamı Meryem Recevi gibi başı örtülüdür. Ayrıca İran'daki liderliğe karşı aktif bir şekilde mücadele veren mücahitler bugün hala hem Batı hem de Doğu literatüründe İslam'da cihat eden anlamına gelen "mücahitler" sıfatıyla anılmaktadırlar. HMÖ İran'daki kılık kıyafet zorunluluğunu kaldıracaklarını iddia etse de Tiran'daki kampta kadınlar aynı stilde ve renkte kıyafetler içerisinde yaşamaktadırlar. Tiran'daki kamp ABD ve AB'den birçok senatör, milletvekili, gazeteci ve hukukçu tarafından ziyaret edilirken, kamp sakinlerinin insanlık dışı yaşamı neredeyse göz ardı edilmektedir. Genel olarak Batı İran'daki cezaevlerini eleştirirken hangi hukuki kriterlere göre davranıyorsa Eşref

3'teki duruma da aynı bakış açısıyla bakması gerekmektedir. Eşref 3, HMÖ'nün kuruluşundan bu yana neredeyse altmış yıl geçmesine rağmen kendi içinde inşa edemediği demokrasiyi göstermektedir. Ailelerinden, sosyal hayattan ve bir takım insani ihtiyaçlarından, dolayısıyla özgürlüklerinden ödün veren üyelere uygun görülen bu hayat tarzı neredeyse “robot militan” tarzı bir yaşam biçimidir. Şüphesiz altmış yaşlarına gelmiş ve neredeyse otuz yıl bahsi geçen koşullarda yaşayan örgüt üyelerinin topluma entegre olabilmeleri, aileleri tarafından kabul edilmeleri veya maddi olarak hayata tutunabilmeleri güçtür. Ancak Eşref 3 uluslararası kamuoyuna iki farklı paradoksun özetini sunmaktadır. Birincisi İran'ın Batının ikircikli hukuk anlayışına mahkûm bir şekilde yaşayan Eşref Kampı'ndaki örgüt üyelerini hala kendine bir tehdit olarak görmesi, ikincisi ise üyelerin Tiran'daki kampta zorunlu bir şekilde tutulmaları, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü temel ilke olarak kabul eden Avrupa'nın gösterdiği çelişkili demokrasi anlayışıdır.

İran'da mücahitlerin toplumsal tabanının değerlendirilmesine yönelik bir anket ya da herhangi bir kamu araştırması olmadığı için bu örgütün toplumsal tabanı hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Kaldı ki İran'da bu örgütü açıktan desteklemenin cezası idamdır. Dolayısıyla İran'da mücahitlere sempati duyanların olup olmadığı ne tamamıyla reddedilebilir ne de buna ilişkin herhangi bir oran verilebilir. Ayrıca, İran Devrim Rehberi Hamanei'nin 2017 sonunda vuku bulan gösterileri düzenleyenlerin mücahitler olduğunu söylemesi HMÖ'nün İran'da hiçbir nüfuzunun olmadığı iddiasını çürütmektedir. Ancak bazı gözlemciler, mücahitlerin anavatanları olan İran'da nefret edilen bir grup olduklarını öne sürmektedirler. Yine de İran'da alternatif olma şanslarının şahın Avrupa'da yaşayan oğlundan daha fazla olduğu iddia edilmektedir. Mücahitler, yaklaşık altmış yıldır organize bir şekilde varlıklarını sürdürmelerinden ve diğer faaliyetlerinin yanı sıra bilhassa ülkedeki kriz dönemlerinde sahneye çıkmalarından dolayı İran'daki liderliğe karşı en disiplinli ve aktif muhalif grup olarak görülmektedirler. Ancak mevcut güç ve çabalarıyla İran'daki hükümeti deviremeyeceklerine dair kanı daha baskındır. Almanya Federal Meclis üyesi ve sıkı bir HMÖ destekçisi olan Martin Patzelt dahi mücahitlerin bir gün İslam Cumhuriyeti'nin siyasi sistemini devirme şansını zayıf görmektedir. Örgütün İran'da bir alternatif olabilmesi için halkla doğrudan fiziki bir temasının olması

gerekmektedir. Fakat halihazırda mücahitlerin sürdürdüğü siyaset anlayışı, kısıtlı bir şekilde zihni bir temas ile sağlanmaktadır. Dolayısıyla örgüt, Tahran meydanlarına inip miting düzenleme, partilerinin propagandasını yapma veya seçimlere katılma gibi birçok demokratik haktan yoksun bir şekilde sosyal medya platformlarında ya da Kanunha-yi Şureşi vasıtasıyla kısıtlı bir imkanla İran içerisindeki faaliyetlerini sürdürmektedir.

Modern İran tarihinin organize bir şekilde en uzun ömürlü muhalif gruplar arasında yer alan mücahitler, Amerika ve Avrupa’da tezlere konu olmuş, üzerinde bilimsel araştırmalar yapılmış, uluslararası çapta büyük yayın organlarının haberlerinde yer almış ve önemli gazetelerde hakkında derin analizler yapılmış bir örgüttür. Bu örgüt hala dinamik bir sürecin parçasıdır. Daha doğru bir deyişle, mücahitler henüz hedeflerine ulaşamamışlardır. Bu da örgütün daha birçok teze veya araştırmaya konu olacağı anlamına gelmektedir. Ancak bundan sonra yapılacak araştırmaların HMÖ’nün aktüel siyaset anlayışına eğilmesi ve bunu yaparken örgütün kendi açıklamalarını da esas alması daha yararlı olacaktır. Nitekim örgüt ikircikli, kapalı, konjonktürel bir siyasetle hakkında bilinmeyen birçok soru işareti barındırmaktadır. Bu soruların doğrudan muhatabı olacak şahsiyetlerin daha şeffaf bir politika izlemesi doğru verilerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Ancak örgütün hala bu çabada olmadığı görülmektedir. O nedenle Tiran’daki kampın kapılarını özgürce açmaları ve Eşref 3’ün gerçek yüzünün tüm kamuoyuna gösterilmesi gerekmektedir. Bilhassa batı medyasında çıkan analizlerde Tiran’daki Eşref Kamp’ının bir “psikoterör” yuvası olduğuna dair ciddi eleştiriler vardır. Örneğin Spiegel’in 2019 yılına ait bir haberinde üyelerden biri kendisinin kampta ajan olarak nitelendirildikten sonra üzerinde sigara söndürüldüğünü iddia etmektedir. Ayrıca üyelerin ilerleyen yaşlarına rağmen dehşet verici bir takım askeri eğitimler aldıkları da iddialar arasında yer almaktadır. Farklı işkence metotlarıyla karşılaşan üyelerin kamptaki durumu hakkında dikkatli araştırmalar yapılmalıdır. Bu nedenle, bu alanda yazılacak bundan sonraki doktora tezinin özel olarak yalnızca Tiran’daki Eşref Kampı’nı tüm boyutlarıyla ele alması hem örgütün davasındaki samimiyetinin hem de mücahitler hakkındaki kapalı alanların gün yüzüne çıkmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdullah Kahraman: “Tabatabai Seyyid Muhammed”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/308-310.
- Abrahamian, Ervand: “The Guerrilla Movement in Iran, 1963-1977”, **Middle East Report 86**, Mart/Nisan 1980, s. 150-51.
- Abrahamian, Ervand: **Iran Between Two Revolution**, Princeton NJ, Princeton University Press, 1982.
- Abrahamian, Ervand: **Modern İran Tarihi**, Çev. Dilek Şendil, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Abrahamian, Ervand: **Radical Islam, The Iranian Mojahedin**, Londra, I.B. Tauris, 1989.
- Afacan, Serhan: “State, society and labour in Iran, 1906-1941: A social history of Iranian industrialization and labour with reference to the textile industry”, (Leiden: Leiden Üniversitesi, 2015).
- Afkhami, Gholam Reza: **The Life and Times of the Shah**, Londra, University of California Press, 2009.
- Akhavi, Shahrough: **Religion and Politics in Contemporary Iran, Clergy State Relations in the Pahlavi Period**, New York, State University of New York Press Albany, 1980.
- Akhavi, Şahruh: **İran’da Din ve Siyaset**, İstanbul, Yöneliş Yayınları, 1990.
- Akyol, Ender; Azam Ahmedi: “İran’da Siyasi Partiler”, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, C. VIII, No: 23, Eylül 2020, s. 272-310.

- Algar, Hamid: “Bihbehânî, Abdullah b. İsmâîl”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/142.
- Algar, Hamid: “Kâşânî, Âyetullah”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (Ankara: TDV Yayınları, 2002) 25/6-7.
- Amirpur, Katajun: **Khomeini, Der Revolutionär des Islams**, Münih, C.H. Beck, 2021.
- Arjomand, Said Amir: “Constitution of the Islamic Republic”, **Encyclopaedia Iranica**, C. VI, S.2, s. 150-158.
- Aryabarzan, Mohammadigalehtaki: “Organisational Change in Political Parties in Iran after the Islamic Revolution of 1979. With Special Reference to the Islamic Republic Party (IRP) and the Islamic Iran Participation Front Party (Mosharekat)”, (Durham: Durham University, Doktora Tezi, 2012).
- Aryanfar, Farinaz: “Mojahedin Khalq Organization”, (Leiden: Leiden University, Modern Middle-Eastern Studies, Yüksek Lisans Tezi, 2013).
- Atabaki, Tauraj: **Devlet ve Maduniyet, Türkiye’de ve İran’da Modernleşme, Toplum ve Devlet**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Autonomie e.V.: “Materialien gegen die Fabrikgesellschaft, Die Volksmodjahedin im Iran”, Hamburg, Autonomie e. V., t.y., No: 8/81, 1981.
- Autonomie e.V.: “Der Iran, Materialien gegen die Fabrikgesellschaft“, Sayı:1, No:5, Tübingen, Bernd Polke Yayınevi, 1979.

- Autoosa, Elizabeth Kojoori-Saatchi: “The Culture of revolution: Revolutionary” (Las Vegas: University of Nevada, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Master Tezi, 2010).
- Avery, Peter, Gavin Hambly, Charles Melville: The Cambridge History of Iran, Cambridge, Cambridge University Press, 2008.
- Avcı, Engin: “Yeni Sol Dalgadan Küresel Dalgaya Türkiye’de Terörizm”, Kara Harp Okulu Bilim Dergisi Science Journal of Turkish Military Academy, Haziran 2019, Cilt: 29, Sayı: 1, 139-166.
- Bakke, Lina Aarseth: “The Iranian Mojahedin’s Struggle for Legitimacy”, (Oslo: Oslo Üniversitesi, Asya, Orta Doğu ve Afrika Araştırmaları, Yüksek Lisans Tezi Tezi, 2007).
- Bala, Mirza: İran’da Komünizm, Azerbaycan Türk Kültür Dergisi, Sayı: 217, Yıl: 25, Ankara, 1976.
- Barzin, Saeed: “Islam in Defence of Constitutionalism & Democracy: A Political Biography of Iranian Ideologue Mehdi Bazargan”, (Exeter: University of Exeter, Doktora Tezi, 1992).
- Bedford, Christian: “An Analysis of the Use of Political Marketing by an Insurgent Group: A Case Study of the Mojahedin-e Khalq Organization”, (Montreal, McGill University, Institute of Islamic Studies, 2006).
- Beer, Angelika: **Die islamische Republik Iran, Gesellschaft, Politik und Staatssystem**, Brüksel, Ulenspiegel Andechs Yayınevi, 2007.
- Behrooz, Maziar: "Tudeh Factionalism and the 1953 coup in Iran", International Journal of Middle East Studies 33, 2001, pp. 363-382.

Beşiriye, Hüseyin:

İran'da Toplum ve Siyaset, Çev. Mehmet Koç, İstanbul, Ağaç Kitabevi, 2009.

Bilgin, Orhan:

“Fidâiyyân-ı İslâm”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/311.

Bloomfield, Lincoln Jr.:

Die iranische Volksmodjahedin (MEK/PMOI) und die Suche nach begründeter Wahrheit, Über ihre Taetigkaiten und ihr Wesen, Washington, University of Baltimore College of Public Affairs, 2019.

Bolat, Gökhan:

“Anglo-Persian Oil Company'den British Petroleum'a (BP): İngiltere'nin İran'daki Petrol Macerası”, **History Studies International Journal of History**, C.V, No:2, 2019, s. 57-77.

Boroucerdi, Mehrzad:

İran Entellektüelleri ve Batı, Çev. Fethi Gedikli, İstanbul, Yöneliş Yayınları, 2001.

Bösch, Frank:

“Zwischen Schach und Khomeini, Die Bundesrepublik Deutschland und die islamische Revolution im Iran”, **Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte**, C. 63, No:3, 2015, s. 325–326.

Brie, André, Paulo Casaca ve Azadeh Zabeti:

“People's Mojahedin of Iran – Mission report” Friends of Free Iran – European Parliament-FOFI, 2005, s. 16.

Bundesamt für Verfassungsschutz (BfV),

Volksmodjahedin Iran, und ihre Frontorganisation Nationaler Widerstandsrat Iran, Köln, Bundesamt für Verfassungsschutz Yayınları, 2006.

Cemil Said Bey

İran Mektupları, Haz. A.Ergun Çalar, İstanbul, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2014.

Cezani, Bijan:

İran Meşrutiyet Devrimi, Güçler ve Amaçlar (1906-1911), İstanbul, Kaynak Yayınları, 2014.

- Cohen, Ronen A.: “The Triple Exclusion of the Mojahedine Khalq Organization – Their Activities for Human Rights in Iran as a Voice in the Wilderness”, **Middle Eastern Studies**, C.49 S.6, Kasım 2013, pp.941-957.
- Cohen, Ronen A.: **The Rise and Fall of the Mojahedin Khalq 1987-1997**, Brighton, Sussex Academic Press, 1988.
- Cooper, Andrew Scott: **“The Fall of Heaven, The Pahlavis and the Final Days of Imperial Iran”**, New York, Henry Holt and Co, 2016.
- Cronin, Stephanie: “Yukarıdan Reform, Aşağıdan Direniş: İran’da Yeni Düzen ve Muhafızları (1927-1929)”, Devlet ve Maduniyet Türkiye’de ve İran’da Modernleşme, Toplum ve Devlet, Çev. Serhan Afacan, (İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), s. 93-118.
- Çebi, Tuba: “İran’da Modernleşme, Ulema ve İktidar: Rıza Şah Döneminde İran Devleti ve Ulema İlişkisi”, (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bölgesel Araştırmalar Ana Bilim Dalı Ortadoğu Araştırmaları, Yüksek Lisans Tezi, 2019).
- David Albright, Corey Hinderstein, “Iran Furor over Fuel”, Bulletin of the Atomic Scientists Mayıs/Haziran 2003.
- Department of the Parliamentary: Behind the Mujahideen-e-Khalq (MeK), No:3 Haziran 2003.
- Devebakan, Mikail: “İran’ın Modernleşme ve Meşrutiyete Geçiş Sürecinde Önemli bir Aktör: Mirza Malkum Han (1833-1908)”, (Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018).

- Dilek, Kaan: İran'da Meşrutiyet hareketi ve Dönemin Siyasi Gelişmeleri, **Akademik Ortadoğu**, C.II, S.1, 2007, s. 49-68.
- Djalili, Mohammad-Reza, Thierry, Kellner: **İran'ın Son İki Yüzyıllık Tarihi**, Çev: Reşat Uzman, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, 2011.
- DLA Piper: "White Paper: U.S. Policy Options for Iran and Iranian Political Opposition", Iran Policy Committee, September, 2005.
- Durmuş, İsmail: "Nehcü'l-Belâga" **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/538-540.
- Elhan, Nail: "Pehleviler Dönemi'nde İran'da Ulus-Devlet: Milli Kimlik ve Geleneğin İcadı", **İran Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, Aralık 2019.
- Ekrem, Ahmet: **Bugünkü İran**, Muallim Ahmet Kitaphanesi, İstanbul, 1942.
- Eminzade, Muhsin: "zuhûr-, ihzâb-i siyâsî der 'asr-i meşrûtiyet der İran", **Ferheng Dergisi**, Sayı:67, Tahran, 2009.
- Esen, Hüseyin: "Recm (Zina)" **Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi**, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/440-444.
- "Eskandarî, Solaymân (Mohsen): **Encyclopædia Iranica**, VIII/6, 607-609.
- Eşref, Ahmet ve Muhammed Salar Kesrayi, "Ez inşlab-i sefid tâ inşlâb-i İslâmî", **Metin Dergisi** No: 22, pp. 110-141, 2005, s. 22.
- European Commission (EC): "European Council in Edinburgh – 11 and 12 December 1992 Conclusions of the Presidency", Belçika, Avrupa Komisyonu, 1992.

- Foran, John: **Fragile resistance: Social transformation in İran from 1500 to the revolution**, Boulder, San Francisco, Oxfort, Westview Press, 1993.
- Garduño, Moises: “The collective action of Mujahedeen-e Khalq Organization (MKO): evolution, interests and current situation”, Middle East PhD Students International Conference, Londra, 7-8 Mayıs 2011.
- Garthwaite, R. Gene: **İran Tarihi Pers İmparatorluğundan Günümüze**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2019.
- Goulka, Jeremiah - Lydia Hansell - Elizabeth Wilke - Judith Larson: “The Mujahedin-e Khalq, A Policy Conundrum”, Rand Corporation RAND, 2009.
- Gündoğdu, Ünal: **İran ve Orta Doğu**, Ankara, Adres Yayınları, 2016.
- Hager, Anna: “Die MeK (die iranischen Volksmudschahedin -MKO) und die EU (2002-2009) -Konfrontation, Interaktion. Synergien?” (Viyana: Viyana Üniversitesi, İslam Bilimi Bölümü, Master Tezi, 2012).
- Hughes, Donna M.: **Maryam Rajavi’s Ideology of Liberation: The Practice of Women’s Empowerment**, y.y. 1999.
- Hüseyin, Asaf: **İran’da Devrim ve Karşı Devrim**, İstanbul, Pınar Yayınları, 2011.
- Hüseyini, Ahmedi Ruhani: **Sâzmân-i Mücâhidîn-i Halk Şinâht**, Tahran, Merkezi İsnad İnkilabi İslami, 1972.
- Hüseyini, Muhsin Nejati: **Ber Ferâz-i Halic-i Fars**, Tahran, Neşr-i Ney, 2011.
- Iran Policy Committee (IPC): U.S. Policy Options for Iran, (Washington: IPC, 2005), 7.

- Iran's Ministry of Intelligence and Security: A Profile. Federal Research Division, Library of Congress, Washington, 2012, s. 26–28.
- “Jam’iyat-e Mo’talefa-ye Eslāmi Hay’athā-ye Mo’talefa-ye Eslāmi 1963-79” **Encyclopædia Iranica**, 2013, XIV/483-488.
- Kahraman, Abdullah: “Tabatabai Sezzid Muhammed”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/308-310.
- Kamali, Masoud: **Revolutionary Iran, Civil Society and State in the Modernization Process**, Londra, New York, Routledge, 1998.
- Kamali, Masoud: **Revolutionary Iran, Civil Society and State in the Modernization Process**, Londra, Ashgate Pub Ltd, 1998.
- Karacan, Osman: “1906 İran Meşrutiyeti”, (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013).
- Karacan, Osman: **Modern İran Tarihi, Kaçar Hanedanı’ndan İslam Devrimi’ne**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2021.
- Karadeniz, Yılmaz: “1907’deki İngiliz-Rus Anlaşması’nın İran Siyasetine Etkisi”, **Route Educational and Social Science Journal**, C. IV, No: 2, Mart 2017, s. 222-236.
- Karadeniz, Yılmaz: **İran Tarihi**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2012.
- Karimi, Ahmed Reza: **Takii Şahram be rivayet-i isnad**, Tahran, Merkez-i- esnad-i inklap-i islami Yayınevi, 1398.
- Katozian, Homa: **Musaddıq and the Struggle for power in Iran**, New York, I.B. Tauris, 2009.

- Kavala, Coşkun Faik: **İran Modern Tarihi**, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2019.
- Kazemi, Farhad: “Fedā’iān-e eslām“, **Encyclopædia Iranica**, C. IX s. 470–474.
- Kazemi, Ranin: “The Tobacco Protest in Nineteenth-Century Iran: The View from a Provincial Town”, *Journal of Persianate Studies* (2014), pp. 251-295, s.255-56, 262.
- Keddie, Nikki R.: Iranian Revolutions in Comparative Perspective, **The American Historical Review**, C. 88, No:3 Ocak 1983, pp.579-598.
- Keshavarzian, Arang: “Regime Loyalty And Bazari Representation Under The Islamic Republic Of Iran: Dilemmas Of The Society Of Islamic Coalition”, **International Journal of Middle East Studies**, Mayıs 2009, C. 41, s. 222–229.
- Khandagh, Najleh: “Trade Unions and the Tudeh (mass) Party Iran”, **Advances in Social Sciences Research Journal**, C.I, No:3, Mayıs 2014, pp.64-72.
- Khangani, Fatemeh Dehghan: “İran’da Meşrutiyet Öncesi Aydınlar ve Düşünce Akımları”, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011).
- Khodabandeh Massoud: Report of the Situation of Remaining Members of Mojahedine-Khalgh- in Camp Ashraf After Consultation with Iraqi Government officials, Iran Interlink, February 2008.
- Kılıç, Selda: “İran’da ilk Anayasal Hareket "1906 Meşrutiyeti", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.XX, No:32, Ankara 2002, s. 143-161.

- Kurtuluş, Rıza: “Mîrzâ Abdülhüseyn Âkâ Hân-ı Kirmânî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (Ankara: TDV Yayınları, 2020) EK-1/59-60.
- Masters, Jonathan: “Mujahadeen-e-Khalq (MEK)”, Council on Foreign Relations, y.y., 2014.
- Maziar Behrooz: **Nasıl Yapılamadı: İran’da Solun Yenilgisi**, Ankara, Epos Yayınları, 2007.
- Meis, Mareike: **Protest per Handycam, Die Grüne Bewegung im Iran**, Marburg, Tectum Yayınevi, 2014.
- Mertoğlu, M. Suat: “Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010) 39/306-308.
- Abdülhalik Meskati: “Ceng-i devvüm kalıc-i fars ve menâfi’i millî cümhûrî-yi islâmî irân”, Resâne Tehâssüsi Yayınevi, Tahran, 2011.
- Moazami, Behrooz: **İran’da Devlet, Din ve Devrim: 1979’dan Bugüne**, Çev. Bahar Bilgen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018.
- Mojab, Shahrzad, Amir Hassanpour: **The Politics of Nationality and Ethnic Diversity**, Saeed Rahnema ve Sorab Behdad (ed.), **Iran After the Revolution: Crisis of an Islamic State**, Londra, I.B. Tauris, 1996.
- Moni, Karim Haggi: **Dossier of Facts on the People’s Mojahedin Organisation of Iran**, Arnhem, Iran Peywand Association, 2003 s. 17-20.
- Murtaza, Mutahhari: **İslam Devrimi**, Çev. Kenan Çamurcu, İstanbul, Akademi Yayınevi, 1989.
- Müessesesi Motalaat ve Pejuhişhaye Siyasi: Sazman-i Mucahidin-i Halk Ez Peydai ta Fercam-1344-1384, C.I, Tahran, 2008.
- Müessesesi Motalaat ve Pejuhişhaye Siyasi: Sazman-i Mucahidin-i Halk Ez Peydai ta Fercam-1344-1384, C. III, Tahran, 2008.

- Müessesesi Motalaat ve Pejuhişhaye Siyasi: Sazman-i mücahidin-i Halk Peyda-yi ta Fercam 1344-1384, C.I, Tahran, 2008.
- Necadhüseyni, Muhsin: **Ber feraz-i haliç-i fars**, Tahran, y.y., 1390.
- Öz, Mustafa: “Âyetullâh Seyyid Mahmûd et-Tâlekânî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (Ankara: TDV Yayınları, 2019), EK-2/576-577.
- Özcan, Azmi: “Muzafferüddin Şah”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (Ankara: TDV Yayınları, 2020) 31/419.
- Parsa, Misagh: **Devlet, İdeoloji ve Devrim, İran, Nikaragua ve Filipinler Devrimlerinin Karşılaştırmalı Analizi**, Çev. Alper Birdal, Nahide Özkan, Derya Göçer, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.
- Patterson, Andrew M. The Hypocrites A Cia-Mossad Road Map of Iran, y.y., CreateSpace Independent Publishing Platf, 2007.
- Pehlevi, Muhammed Rıza Şah: **Ak Devrim**, İstanbul, Apa Ofset, 1968.
- Pira, Suad, Osman Gazi Özgüdenli: “Nâsırüddin Şah”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006) 32/405-406.
- Policy Studies Organization, Asian Politics & Policy: “The Iranian Mojahedin-e Khalq (MEK) and Its Media Strategy Methods of Information Manufacture”, C.VII, S.I, pp.173–177.
- Posch, Walter: “Islam und Revolution in Iran oder Schiismus als Politik”, Ed: Walter Feichtinger, Sibylle Wentker, Islam, Islamismus und islamischer Extremismus. Eine Einführung, Viyana, Böhlau Yayınevi, 2008, pp. 99–121.

- Posch Walter: The Third World, GlobalIslam and Pragmatism The Making of Iranian Foreign Policy, *SWP Research Paper Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for Internationaland Security Affairs*, Berlin, 2013.
- Reza Rezaei: “Understanding the Reasons for Transition from Iranian Constitutional State to Authoritarian State: An Analysis in the Framework of Laclau and Mmouffe’s Discourse Theory”, *Przegląd Strategiczny*, 2021, Sayı: 14.
- Sereşt, Muhsin Behiştî ve Leyla Heyderi-yi Batini: “Ceryan Şinasi-yi gurûh-hayi mezhebi sazman-i mücahidin-i halk pes ez inşiaab-i ideolojiki”, **faslname-yi jerfapejuh**, sal-i evvel, Nr. 1 2014, s. 42-68.
- Sereşt, Muhsini Beheshti: **Imam Humeyni ve Sâzmân-i Mücâhidîn-i Halk**, Tahran, 2005.
- Shahibzadeh, Yadullah: **The Iranian Political Language, From the Late Nineteenth Century to the Present**, New York, Palgrave Macmillan, 2015.
- Tac Ayni Meryem: “İran ve ceng-i cihâni-yi devvüm”, **Zemane Dergisi**, No:52, 2007.
- Tebrizi, Ahmet Kesrevi: **İran Meşruiyet Tarihi**, Çev. Mehdi Kamruz, Hamit Zafer Kars, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2021.
- Türkmen, Zekeriya: “XIX Yüzyıl Başlarında Rusya’nın Güney Kafkasya Politikası (1800’lerin Başından 1828 Türkmençay Antlaşmasına Kadar)”, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, s. 16-19.
- Üzüm, İlyas: “Mutahharî Murtazâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (Ankara: TDV Yayınları, 2020) 31/372-374.

Vaghefi, Sanam:

“XX. Yüzyılda İran’da Sosyalist Hareketler ve Sol Partiler”, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2017).

Varol, Fatih:

“The Politics of the Ulema: Understanding the Influential Role of the Ulema in İran”, **Milel ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, C.XIII, No:2, Temmuz-Aralık 2016, s. 129-152.

Yarshater, Ehsan:

“Communication: Persia or İran”, **İranian Studies**, C. XXII, No: 1, 1989, pp.62-65.

Yazıcı, Tahsin:

“Kesrevî, Seyyid Ahmed”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/54,55.

Yeşilot, Okan:

“Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları”, **A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi** Sayı: 36, Erzurum 2008, s. 190-194.

Yeylaki Rehman:

Hamle-yi nizâmî Amerika be iraq ve te’sir-i an ber şekâfhâ-yi kûmî ve mezhebî in kişver, Fikirâzîn Yayınevi, Tahran, 2012.

Zonis, Marvin:

Majestic Failure the Fall of the Shah, Chicago, University of Chicago Press, 1991.

İnternet Kaynakları

Aljazeera, “US drops Iran’s MEK group from terror list”, <https://www.aljazeera.com/news/2012/9/28/us-drops-irans-mek-group-from-terror-list>, (Erişim 28 Nisan 2022).

Al-Monitor, Iranians respond to MEK troll farm: #YouAreBots” <https://www.al-monitor.com/originals/2018/09/iran-mek-twitter-troll-farm-al-jazeera-zarif-criticism-jack.html>, (Erişim 16 Haziran 2022).

Amnesty International, “Iraq: Investigate deadly Camp Liberty rocket attack”, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/10/iraq-investigate-deadly-camp-liberty-rocket-attack/>, (Erişim 07 Nisan 2009).

Amp.rfi.fr, “Erziyâbî câygâh-i mücâhidîn-i halk der tehvîlât-i siyâsî irân”, <https://amp.rfi.fr/fa/%D8%A7%D8%B1%D8%B2%DB%8C%D8%A7%D8%A8%DB%8C-%D8%AC%D8%A7%DB%8C%DA%AF%D8%A7%D9%87-%D9%85%D8%AC%D8%A7%D9%87%D8%AF%DB%8C%D9%86-%D8%AE%D9%84%D9%82-%D8%AF%D8%B1-%D8%AA%D8%AD%D9%88%D9%84%D8%A7%D8%AA-%D8%B3%DB%8C%D8%A7%D8%B3%DB%8C-%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86-20110415/%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86> (Erişim 05.01.2023)

Areş, Azremi, “Bunyard-i Mustazafan-i ez Agaz-i ta Eknun”, *BBC*, <https://www.bbc.com/persian/iran-features-42378588>, (Erişim 11 Temmuz 2022).

Arjomand, Said Amir: “Constitution of the Islamic Republic”, *Encyclopaedia Iranica*, VI/2, 150-158. <https://www.iranicaonline.org/articles/constitution-of-the-islamic-republic> (Erişim 22.10.2021)

Armond Mero, Michael Lipin, “Albania Names Iranian, Turkish Members of Alleged Terrorist Cell”, *VOA*, https://www.voanews.com/a/europe_albania-names-iranian-turkish-members-alleged-terrorist-cell/6178051.html, (Erişim 18 Haziran 2022).

Austrian Centre for Country of Origin & Asylum Research and Documentation, Iran: Political Opposition Groups, Security Forces, Selected Human Rights Issues, Rule of Law, 2015, https://www.ecoi.net/en/file/local/1138103/4543_1436510544_accord-iran-coi-compilation-july-2015.pdf (Erişim 22 Temmuz 2021)

Azadi TV, Mücahit Halk Örgütü Ulusal Televizyonu, 10 Eylül 2016. <https://www.rfi.fr/fa>, <https://article.mojahedin.org/i/>, (Erişim 23 Haziran 2022)

- BBC Radio 4, “Jack Straw ile röportaj, Today Programme”, http://www.bbc.co.uk/radio4/today/interview/febmatch_2006.shtml (Erişim 20 Haziran 2022).
- BBC Türkçe, “İran’ın Devrimler Yüzyılı 1. Bölüm: İran Kimliği”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42564197>, (Erişim 26 Haziran 2022).
- Cafarella, Nicole: “Mujahideen-e Khalq (MEK) Dossier”, *Center for Policing Terrorism*, s. 14. <https://docslib.org/doc/540875/mujahideen-e-khalq-mek-dossier>, (Erişim: 10 Nisan 2022).
- Caner, Deniz: “İran-İrak Yakınlaşmasında Cezayir Anlaşması Faktörü”, *İRAM*, <https://iramcenter.org/iran-irak-yakinlasmasinda-cezayir-anlasmasi-faktoru/>, (Erişim 21 Haziran 2022).
- CNN, “Transcript of interview with Iranian President Mohammad Khatami”, <http://edition.cnn.com/WORLD/9801/07/iran/interview.html>, (Erişim 18 Nisan 2022).
- Committee on armed services United States senate, Iranian Influence in Iraq and the Case of Camp Liberty”, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-114shrg20721/html/CHRG-114shrg20721.htm>, (Erişim 17 Mayıs 2022).
- Council on Foreign Relations (CFR), “Mujahadeen-e-Khalq (MEK)” <https://www.cfr.org/background/mujahadeen-e-khalq-mek> (Erişim 25 Şubat 2022).
- Council on Foreign Relations (CFR), “What is the Iran Nuclear Deal”, <https://www.cfr.org/background/what-iran-nuclear-deal>, (Erişim 02 Temmuz 2022).
- Daneşmane-yi İslami, “Seyyid Musa Şubeyri-yi Zencani”, <https://b2n.ir/f61628> (Erişim 18 Şubat 2022).
- DW, “Das “kleine teuflische Land” - warum Albanien den Zorn Irans weckt”, <https://www.dw.com/de/das-kleine-teuflische-land-warum-albanien-den-zorn-irans-weckt/a-52071088>, (Erişim 19 Haziran 2022).
- DW, “Der Geist aus der Flasche: Protest im Iran” <https://www.dw.com/de/der-geist-aus-der-flasche-protest-im-iran/a-41984254>, (Erişim 16 Haziran 2022).
- DW, “Iranische Volksmudschahedin in Albanien”, <https://www.dw.com/de/iranische-volksmudschahedin-in-albanien/a-19132961>, (Erişim 20 Haziran 2022).
- Edition.cnn.com, “Transcript of interview with Iranian President Mohammad Khatami”, <http://edition.cnn.com/WORLD/9801/07/iran/interview.html>, (Erişim 24 Şubat 2022).

El-Hayat Gazetesi, “Siyaset-i İran-i Dideban”, <https://www.irna.ir/news/8339104/> (Erişim 23 Mart 2022).

El-Hilo Müştak, “İran’ın Siyasi Düzeninde ‘Hükm-i Hükümeti’nin Anlamı ve Geçmişi””, *İRAN*, <https://www.irancenter.org/iranin-siyasi-duzeninde-hukm-i-hukmetinin-anlami-ve-gecmisi/> (Erişim 06 Ocak 2023).

Encyclopaedia Britannica, “Muhammad Husayn Bihishti”, <https://www.britannica.com/biography/Mohammad-Hosayn-Beheshti>, (Erişim 04 Temmuz 2022).

Encyclopaedia Iranica, “Hasan Şirazi”, <https://iranicaonline.org/articles/hasan-sirazi-mirza-mohammad>, (Erişim 12 Aralık 2022).

Eşref Ahmet ve Muhammed Salar Kesrayi, “Ez inklab-i sefid tâ inklâb-i islâmî”, No:22, 110-141, 2005. <https://alefbalib.com/Metadata/219821/%D8%A7%D8%B2-%D8%A7%D9%86%D9%82%D9%84%D8%A7%D8%A8-%D8%B3%D9%81%DB%8C%D8%AF-%D8%AA%D8%A7-%D8%A7%D9%86%D9%82%D9%84%D8%A7%D8%A8-%D8%A7%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85%DB%8C> (Erişim 22 Kasım 2022).

European Commission (EC), “European Council in Edinburgh – 11 and 12 December 1992 Conclusions of the Presidency, Belçika: Avrupa Komisyonu, 1992”, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_92_8, (Erişim 09 Mayıs 2022).

Event.mojahedin, “Artes-i azadibahş-i milli İran tesis şod”, <https://event.mojahedin.org/i/events/4954>, (Erişim 20 Ekim 2018).

Fa.iranfreedom.org, “kânûnhâ-yi şûreşî”, <https://fa.iranfreedom.org/>, (Erişim 06 Haziran 2022).

Farsnews.ir, “kânûnhâ-yi şûreşî 9, men be tenhâyî çendîn kânûn şûreşî bûdem”, <https://www.farsnews.ir/news/13980209000426/>, (Erişim 06 Haziran 2022).

Florian Rötzer, “Was verbindet die Volksmudschahedin mit der rechten spanischen Vox-Partei?”, *Telepolis*, <https://www.heise.de/tp/features/Was-verbindet-die-Volksmudschahedin-mit-der-rechten-spanischen-Vox-Partei-4281979.html>, (Erişim 19 Haziran 2020).

Franke Martin, “In Tirana muss der Teufel leben”, *FAZ*, <https://www.faz.net/aktuell/politik/wer-sind-die-iranischen-volksmudschahedin-in-albanien-16734903-p2.html>, (Erişim 19 Haziran 2022).

Gahar.ir, “Târihçe sâzmân-i mücâhidîn-i hâk ve hedef-i an”, <https://gahar.ir/%D8%AA%D8%A7%D8%B1%DB%8C%D8%AE%DA%86%D9%87-%D8%B3%D8%A7%D8%B2%D9%85%D8%A7%D9%86-%D9%85%D8%AC%D8%A7%D9%87%D8%AF%DB%8C%D9%86-%D8%AE%D9%84%D9%82/>, (Erişim 03 Aralık 2023).

Geopolitika.ru, “Anniversary of Iranian Mersad Operation, an Operation that Became the Nightmare of MEK Terrorists” <https://www.geopolitika.ru/en/article/anniversary-iranian-mersad-operation-operation-became-nightmare-mek-terrorists>, (Erişim 14 şubat 2022).

Gernot Rotter, “Der kritische Dialog führt in die Sackgasse”, *TAZ*, <https://taz.de/!1463022/>, (Erişim 24 şubat 2022).

Ghafouri Kambiz, “The Diplomat Bomber, Mysterious Notebooks and Turbulent Dreams”, *iranwire*, <https://iranwire.com/en/features/69297/>, (Erişim 03 Ocak 2023).

Globalsecurity.org, “National Liberation Army of Iran (NLA)”, <https://www.globalsecurity.org/military/world/para/mek.htm>, (Erişim 07 Temmuz).

Graff, James: “Iran’s Armed Opposition Wins a Battle — In Court”. *Time Magazine*, <https://web.archive.org/web/20130823142814/http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1569788,00.html>, (Erişim: 12 Mayıs 2021).

Greenwald, Glenn: “Five lessons from the de-listing of MEK as a terrorist group”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2012/sep/23/iran-usa>, (Erişim 05 Ağustos 2022).

Haaretz, “Israel’s Mossad Trained Assassins of Iran Nuclear Scientists, Report Says”, <https://www.haaretz.com/1.5183498>, (Erişim 15 Eylül 2018).

Habilian.ir, “Presence of NCRI’s members in Iraq and their participation in Kurdish Genocide” <https://www.habilian.ir/en/20111016831/documents/presence-of-ncris-members-in-iraq-and-their-participation-in-kurdish-genocide.html>, (Erişim Tarihi: 15 şubat 2022).

Hawzah.net, “Ĥizmetî urûpayîhâ be gürûhek-i münâfikîn” <https://hawzah.net/fa/Note/View/71745/> (Erişim 16 Haziran 2022).

Hodabende Mesud, “Open Letter to the Home Secretary, The Right Honourable Charles Clarke, MP, calling for adequate Protection for Journalists reporting on the terrorist Mojahedin-e Khalq Organisation”, *Iraninterlink*, http://www.iran-interlink.org/files/News3/Nov05/open_letter_to_the_home_secretar.htm, (Erişim 21 Haziran 2022).

Hommerich Luisa, "Sie beschimpften mich als Spion, drückten Zigaretten auf mir aus", Spiegel, <https://www.spiegel.de/politik/iran-eine-politsekse-in-albanien-will-das-regime-in-teheran-stuerzen-a-00000000-0002-0001-0000-000162407686>, (Erişim 24 Haziran 2022).

Hrw, "Endless Torment, The 1991 Uprising in Iraq and its Aftermath", <https://www.hrw.org/legacy/reports/1992/Iraq926.htm> (Erişim Tarihi: 31 Mart 2022).

<https://esam.ir/item/24354950/%D8%B1%D9%88%D8%B2%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87-%DA%A9%DB%8C%D9%87%D8%A7%D9%86-%D8%B3%D8%A7%D9%84-1357-%D8%A2%D8%B1%D8%B4%DB%8C%D9%88-%D8%AF%DB%8C%D8%AC%DB%8C%D8%AA%D8%A7%D9%84> (Erişim 17 Mart 2022).

Human Rights Watch, "No Exit, Human Rights Abuses Inside the MKO Camps", Mayıs 2005, s. 18-28. <https://www.refworld.org/docid/45d085002.html#:~:text=Human%20Rights%20Abuses%20in%20the,two%20cases%20led%20to%20death>. (Erişim 29 Mart 2022)

Iran's Ministry of Intelligence and Security: A Profile." Federal Research Division, Washington, Library of Congress, 2012, s. 26-28. <https://searchworks.stanford.edu/view/9947268> (Erişim 6 Ocak 2022)

Iran-e-azad, „Charter for Fundamental Freedoms for Future Iran”, <http://www.iran-e-azad.org/english/maryam/rights.html>, (Erişim 15 Mayıs 2022).

Iranfocus, "Iran Opposition Airs Footage of Demonstrations", <https://www.iranfocus.com/en/iran-general/2829-iran-opposition-air-footage-of-tehran-demonstration-click-to-view/>, (Erişim 06 Temmuz 2022).

Iran-Interlink (AP) "French judges question Iranian opposition leader", <http://www.iran-interlink.org/files/News/AP290703.htm> (Erişim 20 Haziran 2022).

Irannewsupdate, "The MEK's 10-point plan for a free Iran", <https://irannewsupdate.com/news/iranian-opposition/the-mek-s-10-point-plan-for-a-free-iran/>, (Erişim 17 Mayıs 2022).

IRNA, "UK 'hypocritical on terror' by not banning MKO campaign meetings", <http://www.iran-interlink.org/files/News3/Oct05/IRNA111005.htm>, (Erişim 21 Haziran 2022).

ihl-databases.icrc.org, "Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War", <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/WebART/375-590008?OpenDocument> (Erişim 09 Mart 2022).

İmam Khomeini.ir: “Defa mukaddes (ceng-i tahmili) der endişe imam Humeyni”, http://www.imam-khomeini.ir/fa/n144841/%D8%AF%D9%81%D8%A7%D8%B9_%D9%85%D9%82%D8%AF%D8%B3_%D8%AC%D9%86%DA%AF_%D8%AA%D8%AD%D9%85%DB%8C%D9%84%DB%8C_%D8%AF%D8%B1_%D8%A7%D9%86%D8%AF%DB%8C%D8%B4%D9%87_%D8%A7%D9%85%D8%A7%D9%85_%D8%AE%D9%85%DB%8C%D9%86%DB%8C_%D8%B3, (Erişim 02 Kasım 2018).

İran-e-azad, “Documents of the national Council of Resistance”, <http://www.iran-e-azad.org/english/docncr.html>, (Erişim 14 Eylül 2018).

İran-e-azad, “Marzieh – a”, <http://www.iran-e-azad.org/mz/mzprofile.html>, (Erişim 14 Eylül 2018).

İran-e-azad, “National Council of Resistance of Iran”, <http://www.iran-e-azad.org/english/ncri.html> (Erişim 01 Kasım 2021)

İran-e-azad, “National Council of Resistance of Iran”, <http://www.iran-e-azad.org/english/ncri.html#struc> (Erişim 02 Kasım 2021).

İran-e-azad, “National Liberation Army of Iran”, https://web.archive.org/web/20160323051219/http://iran-e-azad.org/english/nla/nla_brief.html, (Erişim 20 Ekim 2018).

İranfreedom.org, “Tîm destgîr şode der yek sâl, tesbît-i kânûnhâ-yi şûreşî der şahne siyâsî”, <https://fa.iranfreedom.org/>, (Erişim 07 Haziran 2022).

İranjournal, “Wie der Dialog mit Iran „kritisch“ wurde”, s. 2. <https://iranjournal.org/wirtschaft/iran-kritischer-dialog/2> (Erişim 05 Ocak 2023).

İribnews, “Ameliyati mursad be rivayeti yek İraki” <https://www.iribnews.ir/fa/news/3175752/%D8%B9%D9%85%D9%84%DB%8C%D8%A7%D8%AA-%D9%85%D8%B1%D8%B5%D8%A7%D8%AF-%D8%A8%D9%87-%D8%B1%D9%88%D8%A7%DB%8C%D8%AA-%DB%8C%DA%A9-%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82%DB%8C>, (Erişim 10 Haziran 2022)

James Graff “Iran’s Armed Opposition Wins a Battle — In Court”. *Time Magazine*, <https://web.archive.org/web/20130823142814/http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1569788,00.html> (Erişim 05 Nisan 2022).

Karimi Dariush, “Mücâhidîn-i halk-i irân çe veznî dârende?” BBC Farsça, https://www.youtube.com/watch?v=eahJGs_4kAk, (Erişim 22 Haziran 2022).

Keyhan Gazetesi, Keyhan Gazetesi Arşivi, (8 Şubat 1979) s. 2.

Komala, “Join Agreement Komala & PDKI”, <http://www.komalainternational.org/2018/03/12/join-agreement-komala-pdki>, (Erişim 8 Ekim 2018).

Labarique Paul, “De la révolution au mercenariat, les Moudjahidin perdus”, *Voltairenet*, <https://www.voltairenet.org/Les-Moudjahidin-perdus>, (Erişim 22 Haziran 2022).

Mahoutchi, Farid: “A Primer on the History of the People’s Mojahedin Organization of Iran”, *Mojahedin.org*, <https://english.mojahedin.org/i/primer-the-history-the-peoples-mojahedin-organization-iran>, (Erişim 27 Ekim 2021).

Maryam Rajavi, “Today the Albanian Police and authorities revealed more details about a terrorist plot against PMOI members in March 2018. They show that all factions of the mullahs’ regime were involved in that plot”, *Twitter*, (23 Ekim 2019, 06:15). https://twitter.com/Maryam_Rajavi/status/1187024689320943617?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1187024689320943617%7Ctwgr%5E%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.voanews.com%2Fa%2Furope_albania-names-iranian-turkish-members-alleged-terrorist-cell%2F6178051.html, (Erişim 07 Temmuz 2022).

Maryam-rajavi.com “Remarks by mrs. Maryam Racaji in Meeting with British Parliamentary, Jurist Delegation”, <https://www.maryam-rajavi.com/en/jurist-delegation/> (Erişim 04 Nisan2022).

Maryam-rajavi.com, “Biography of Maryam Rajavi”, <https://www.maryam-rajavi.com/en/viewpoints/future-iran>, (Erişim 15 Eylül 2018).

Maryam-rajavi.com, “Fundamentalists Pose greatest Threat to Women’s Rights”, <https://www.maryam-rajavi.com/en/international-women-conference/> (Erişim 05 Nisan 2022).

Maryam-rajavi.com, “International Conference of Jurists in Paris”, <https://www.maryam-rajavi.com/en/international-conference-of-jurists-in-paris/>, (Erişim 06 Nisan 2022).

Maryam-rajavi.com, “The National Council of Resistance of İran (NCRI)”, <https://www.maryam-rajavi.com/en/national-council-resistance-iran>, (Erişim 7 Ekim 2018).

Maryam-rajavi.com, „Importance of Women Role in Political Leadership”, <https://www.maryam-rajavi.com/en/womens-day/> (Erişim 04 Nisan 2022).

Maryam-rajavi.com, “The Mullah’s regime at the overthrow impasse, the democratic alternative marching towards victory”, <https://www.maryam-rajavi.com/en/mullahs-regime-overthrow-democratic-alternative-victory-free-iran-world-summit/> (Erişim 22 Ocak 2023).

Meidaan.com, “İnkılâb-i irân, cümhûrî islâmî dehhe-yi sürh 1975” (2022), <https://meidaan.com/archive/82395>, (Erişim 16 aralık 2022).

Meşrek nevs, “heme çiz der bâre yegân sayîzî münâfîkîn” mshrgh.ir/979798 (Erişim 20 Ocak 2022).

Militarist Monitor, “People’s Mujahedin of Iran (MEK)”, https://militarist-monitor.org/profile/peoples_muhajedin_of_iran_mek/, (Erişim 12 Mayıs 2022).

Mirzayi Şehab, “Bağdat’tan Tiran’a: Irak’ta otuz yılın sonunda Halkın Mücahitleri”, *BBC*, https://www.bbc.com/persian/iran/2016/09/160912_l44_albania_iraq_mujahedin, (03 Haziran 2022).

Mişel Ebu Necm, “Beni Sadr Şarku’l Avsat’a konuştu: İran’a yapılan dış baskılar rejime hayat öpücüğüdür” *Şarkul Vasat*, <https://turkish.aawsat.com/home/article/1580746/beni-sadr-%C5%9Farku%E2%80%99l-avsat%E2%80%99-konu%C5%9Ftu-irana-yap%C4%B1lan-d%C4%B1%C5%9F-bask%C4%B1lar-rejime-hayat> (Erişim 28 Ekim 2021).

Mojahedin.org, “How Iran opposition PMOI/MEK “Resistance Units” pave the path”, <https://english.mojahedin.org/i/how-iran-opposition-pmoimek-resistance-units-pave-the-path>, (Erişim 28 Eylül 2018).

Mojahedin.org, “Raz-i kudret-, kanunhayi şureşi, raz-i kudret-i halk – Mehdi Ebrîşemçi”, <https://article.mojahedin.org/id/2218f885-c7f6-4d36-bba5-33b1a101466b> (Erişim 31 Ekim 2108).

Mojahedin.org, “Siyaset-i Mücahidin-i Halk-i İran 15.06.1397 Kanunha-yi Şureşi’nin Stratejisi Mehdi Berai ile Söyleşi” <https://about.mojahedin.org/> (Erişim 29 Ocak 2022).

Monatonews, “درخواست #ظریف اینبار از مدیرعامل توئیتر، برای حذف کاربران مخالف جمهوری اسلامی.” *Twitter*, (16 Eylül 2018, 08:21) <https://twitter.com/ManotoNews/status/1041376633561669633>, (Erişim 16 Haziran 2022).

Mukaddim, Mehdi Cavidani: “Berresî pişîne, amelkerd-i terörîstî ve tehavvil-i mâhiyetî ve kârkerdî sâzmân-i mücâhidîn-i halk”, *Political Studies and Research Institute*, 2021, <https://psri.ir/?id=bns9qpql>, (Erişim 31 Temmuz 2022)

Musaddiki, İrec: “Ameliyat-i mururayed-i muhahidin der behar 1370 kerdkeşi ya dehaler-i sipah pasdaran der Irak?”, *peyhvak*, <http://pezhvakeiran.com/maghaleh-65029.html> (Erişim 25 Ekim 2018).

Müştak El-Hilo, “İran’ın Siyasi Düzeninde ‘Hükm-i Hükümeti’nin Anlamı ve Geçmişi”, *İRAM*, https://www.iramcenter.org/iranin-siyasi-duzeninde-hukm-i-hukmetinin-anlami-ve-gecmisi/?send_cookie_permissions=OK (Erişim 06 Ocak 2023).

Nasr, Vali: “The Mujahideen-e Khalq (MEK)”, <https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/showdown/themes/mek.html>, (Erişim 06 Haziran 2022).

Natterer Herbert, “Die iranischen Oppositionskämpfer, die nicht an Sex denken dürfen“, *zürcher-presse*, <https://www.zuercher-presse.com/die-iranischen-oppositionskaempfer-die-nicht-an-sex-denken-duerfen/> (Erişim 12 Haziran 2022).

NCRI, “Die Satzung des Nationalen Widerstandsrates Irans”, <https://www.ncr-iran.org/de/ncri/die-satzung-des-nationalen-widerstandsrates-irans/>, (Erişim 23 Haziran 2022).

NCRI, “Die Satzung des Nationalen Widerstandsrates Irans”, <https://www.ncr-iran.org/de/ncri/die-satzung-des-nationalen-widerstandsrates-irans/> (Erişim Tarihi 02.11.2021)

NCRI, “NWRI-Organisationsaufbau”, <https://www.ncr-iran.org/de/ueber/nwri-organisationsaufbau/>, (Erişim 23 Haziran 2022).

NCRI, National Council of Resistance of Iran, “An 18-year-old girl to be hanged in Iran”, <https://www.ncr-iran.org/en/news/human-rights/an-18-year-old-girl-to-be-hanged-in-iran/>, (Erişim 31 Mayıs 2022).

NCRI, National Council of Resistance of Iran, “Iran: Judiciary sentences a women to stoning, another to death by hanging”, <https://www.ncr-iran.org/en/news/human-rights/iran-judiciary-sentences-a-women-to-stoning-another-to-death-by-hanging/>, (Erişim 31 Mayıs 2022).

Ncr-iran.org, “Maryam Rajavi’s ten Point Plan for Future Iran”, <https://www.ncr-iran.org/en/maryam-rajavis-ten-point-plan-for-future-iran/>, (Erişim 13 Temmuz 2018).

Ncr-iran.org, “NWRI-Organisationsaufbau” <https://www.ncr-iran.org/de/ueber/nwri-organisationsaufbau/> (Erişim 04 Kasım 2021)

Ncr-iran.org, “Our sructure”, <https://www.ncr-iran.org/en/our-structure>, (Erişim 22 Temmuz 2018).

Ncrius, “Seven Myths about the MEK”, <http://www.ncrius.org/7-myth-on-mek.html>, (Erişim 14 Eylül 2018).

Nejatngo, “Mojahedin Khalq, were trained by Mossad to assassinate Iranian scientists”, <http://www.nejatngo.org/en/posts/6861>, (Erişim 20 Eylül 2018)

- Nejatngo, “Razaghi: Israel’s Iranian spy belongs to Mojahedin Khalq”, <http://www.nejatngo.org/en/posts/5448>, (Erişim 18 Eylöl 2018).
- Nejatngo.org, “Nejat Society letter to Swedish Ambassador” <https://www.nejatngo.org/en/posts/4995>, (Erişim 11 şubat 2022).
- New York Times, “Iraqi Visits Iranian Leftist in Paris”, <https://www.nytimes.com/1983/01/10/world/iraqi-visits-iranian-leftist-in-paris.html>, (Erişim 11 Temmuz 2022).
- News.mojahedin.org, “f‘aâlîyât-i kânûnhâ-yi şûreşî-yi mucâhidîn-i halk-i irân der tehrân”, <https://news.mojahedin.org/>, (Erişim 06 Haziran 2022).
- Patzelt Martin, “Albaner kâmpfen gegen Mullah-Regime und brauchen jetzt Hilfe der EU”, *Focus*, https://www.focus.de/politik/experten/martin_patzelt/gastbeitrag-von-martin-patzelt-albaner-kaempfen-gegen-mullah-regime-und-brauchen-jetzt-hilfe-der-eu_id_10122476.html, (Erişim 19 Haziran 2022).
- Pbs.org, Johnson K. Zachary, “Revelations of a Secret Program”, <https://www.pbs.org/frontlineworld/stories/iran403/background.html> (Erişim 03 Nisan 2022).
- Peter Philipp, “ABD’nin Irak’taki gizli müttefiği: İran”, *DW*, <https://www.dw.com/tr/abdnin-iraktaki-gizli-m%C3%BCttefi%C4%9Fi-iran/a-2521604> (Erişim Tarihi: 19.03.2022)
- Posch, Walter: “Iran und the European Union”, *iranprimer*, <https://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-european-union>, (Erişim 05 Temmuz 2022).
- Rasekhood, “Sazman-i Mücahidin-i Halk, pes ez hamle-yi Amerikayiha be Irak”, <https://rasekhood.net/article/show/1388772/>, (Erişim 08 Mayıs 2022).
- Saeed Kamali Dehghan, “Who is the Iranian group targeted by bombers and beloved of Trump allies?”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2018/jul/02/iran-mek-cult-terrorist-trump-allies-john-bolton-rudy-giuliani>, (Erişim 28 Aralık 2022).
- Saednews.com, “Mes’ûd Recevî çegûne ez ‘idâm, cân sâlim be der bord”, (2020), <https://saednews.com/fa/post/mseod-rjoi-chgone-az-aedam-jan-salm-be-dar-brd>, (Erişim 16 Aralık 2022).
- Scarpellini Manuela, „Albanien holt Frauen und Kinder von IS-Kâmpfern aus Syrien heim”, *euronews*, <https://de.euronews.com/2021/08/01/albanien-holt-frauen-und-kinder-von-is-kampfern-aus-syrien-heim>, (Erişim 20 Haziran 2022).

Sereşt Muhsin Beheştî, Heydari Batîni, “Ceryân-i şînâsî gürûhhâ mezhebî sâzmân-i mücâhidîn-i halk pes ez inşî‘âb-i idî‘ûlûjîkî (ez sâl-e ١٣٦٠- ١٣٥٤)”, *Jerfâpejuh Dergisi*, No: 1, s. 42-68.
<http://ensani.ir/fa/article/343403/%D8%AC%D8%B1%DB%8C%D8%A7%D9%86-%D8%B4%D9%86%D8%A7%D8%B3%DB%8C-%DA%AF%D8%B1%D9%88%D9%87-%D9%87%D8%A7%DB%8C-%D9%85%D8%B0%D9%87%D8%A8%DB%8C-%D8%B3%D8%A7%D8%B2%D9%85%D8%A7%D9%86-%D9%85%D8%AC%D8%A7%D9%87%D8%AF%DB%8C%D9%86-%D8%AE%D9%84%D9%82-%D9%BE%D8%B3-%D8%A7%D8%B2-%D8%A7%D9%86%D8%B4%D8%B9%D8%A7%D8%A8-%D8%A7%DB%8C%D8%AF%D8%A6%D9%88%D9%84%D9%88%DA%98%DB%8C%DA%A9%DB%8C-%D8%A7%D8%B2-%D8%B3%D8%A7%D9%84-1354-%D8%AA%D8%A7%D8%AA%D8%A7-1360-> (Erişim 12 Ekim 2022).

Seyyid Eb’ül Hasan Tefvikiyyan, “Endîşe-yi, siyâsî doktor Ali Şeri‘atî, *Pejûheşkede bâkir el-‘ulûm*, 2015.
http://pajoohe.ir/%D8%A7%D9%86%D8%AF%DB%8C%D8%B4%D9%87-%DB%8C-%D8%B3%DB%8C%D8%A7%D8%B3%DB%8C-%D8%AF%DA%A9%D8%AA%D8%B1-%D8%B9%D9%84%DB%8C-%D8%B4%D8%B1%DB%8C%D8%B9%D8%AA%DB%8C__a-39056.aspx (Erişim 23 Kasım 2022).

Shariati, Ali: “Where shall we Begin?” Iran Chamber Society, *iranchamber*, http://www.iranchamber.com/personalities/ashariati/works/where_shall_we_begin.php (Erişim 10 Ocak 2020).

Singleton, Anne: Saddam’s Private Army: How Rajavi changed Iran’s Mojahedin from armed revolutionaries to an armed cult, *Iran-Interlink*, 2003.
https://www.iranchamber.com/history/mojahedin_khalq/mojahedin_khalq_armed_cult04.php (Erişim Tarihi: 03 Kasım 2021)

Smith, Ben: “The People’s Mujahiddeen of Iran (PMOI), 2016”, <http://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/>, (Erişim Tarihi 20 Temmuz 2021).

Speaker.com, “amûzeş berâyi kânûnhâ-yi şûreşî – şumâre bîst u heftum”, <https://www.spreaker.com/user/radiomojahed/27-CUjHYh>, (Erişim 26 Nisan 2022).

Tanter, Biography, <https://tanter.pundicity.com/about/>, (Erişim 22 Haziran 2022).

Tasnim News Agency, “MKO-Trained Rioters Arrested in Iran: IRGC Chief”, <https://www.tasnimnews.com/en/news/2018/01/03/1619070/mko-trained-rioters-arrested-in-iran-irgc-chief> (Erişim 03 Ocak 2021)

Tasnimnews.com, “Leşker-i sâybirî munâfiğin der şebkehâyi ictimâ‘aî mâ çegûne f‘aâlîyât mîkoned?”, <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1398/04/20/2052024>, (Erişim 09 Haziran 2022).

Thilo Kössler, “Saddams Blitzkrieg”, *Deutschlandfunk*, 02.08.2015. (Erişim 03.01.2023). <https://www.deutschlandfunk.de/zweiter-golfkrieg-saddams-blitzkrieg-100.html>

Transparency International, “Corruption Perceptions Index” <https://www.transparency.org/en/cpi/2021> (19 Haziran 2022).

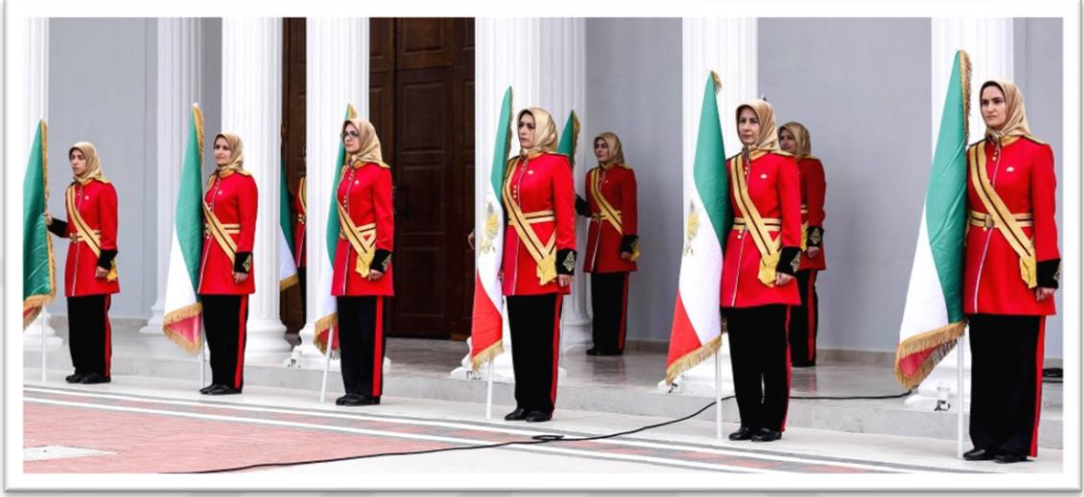
Tudehpartyiran, “Parteiprogramm der Tudeh-Partei des Iran – Oktober 2004”, <https://www.tudehpartyiran.org/de/category/german/unterlagen/> (Erişim 02 Aralık 2022)

Un.org, “S/RES/598(1987)”, [https://undocs.org/S/RES/598\(1987\)](https://undocs.org/S/RES/598(1987)), (Erişim 02 Kasım 2018).

Zürcher-presse.com, “Die iranischen Oppositionskämpfer, die nicht an Sex denken dürfen”, <https://www.zuercher-presse.com/die-iranischen-oppositionskaempfer-die-nicht-an-sex-denken-duerfen/>, (Erişim 06 Temmuz 2022).

EKLER

EK-1. Halkın Mücahitleri Örgütü'ne Ait Fotoğraflar

Resim 1: Halkın Mücahitleri Örgütü'nün 12 Temmuz 2019 yılındaki törenden görüntüleri.⁶⁵³

Resim 2: HMÖ'nün Tiran'daki Kampı'nda erkekler için bilgisayar odası.⁶⁵⁴

⁶⁵³ <https://www.faz.net/aktuell/politik/wer-sind-die-iranischen-volksmudschahedin-in-albanien-16734903.html>

⁶⁵⁴ <https://www.nejatngo.org/fa/posts/44274>

Resim 3: HMÖ'nün Tiran'daki Kampı'nda bayanlar için bilgisayar odası.⁶⁵⁵

Resim 4: HMÖ'nün Tiran'daki Kampı'nda erkekler için bilgisayar odası.⁶⁵⁶

⁶⁵⁵ <https://www.nejatngo.org/fa/posts/44274>

⁶⁵⁶ <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1398/10/01/2164405/>

Resim 5: HMÖ'nün Irak'ta bulunan Eşref Kampı'ndaki kadınlar.⁶⁵⁷

Resim 6: HMÖ'nün Tiran yakınlarındaki eski tesisi.⁶⁵⁸

⁶⁵⁷ https://www.bbc.com/persian/iran/2016/09/160912_l44_albania_iraq_mujahedin

⁶⁵⁸ <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/mek-maryam-rajavi-anti-iran-albania-cult-state-regime-a8556201.html>

Resim 7: Almanya CDU Partisi'nden Amrtin Patzelt (solda) ve Die Linke Partisi'nden Thomes Nord (sağ tarafta önde) 2018 yılındaki Tiran'daki kampı ziyaretleri.⁶⁵⁹

Resim 8: HMÖ'nün Irak'taki Liberty (Özgürlük) Kampı.⁶⁶⁰

⁶⁵⁹ https://www.focus.de/politik/experten/martin_patzelt/gastbeitrag-von-martin-patzelt-albaner-kaempfen-gegen-mullah-regime-und-brauchen-jetzt-hilfe-der-eu_id_10122476.html

⁶⁶⁰ <https://www.dw.com/de/iranische-volksmudschahedin-in-albanien/a-19132961>

Resim 9: HMÖ'nün Tiran'daki Kampı'ndaki bilgisayar odası.⁶⁶¹

Resim 10: HMÖ'nün Tiran'daki Kampı'ndaki bayanlar için bilgisayar odası.⁶⁶²

⁶⁶¹ <https://www.mashreghnews.ir/news/979798/%D9%87%D9%85%D9%87-%DA%86%DB%8C%D8%B2-%D8%AF%D8%B1%D8%A8%D8%A7%D8%B1%D9%87-%DB%8C%DA%AF%D8%A7%D9%86-%D8%B3%D8%A7%DB%8C%D8%A8%D8%B1%DB%8C-%D9%85%D9%86%D8%A7%D9%81%D9%82%DB%8C%D9%86-%D8%AF%D8%B1-%D8%A2%D9%84%D8%A8%D8%A7%D9%86%DB%8C-%D8%B9%DA%A9%D8%B3>

⁶⁶² <https://www.mashreghnews.ir/news/979798/%D9%87%D9%85%D9%87-%DA%86%DB%8C%D8%B2-%D8%AF%D8%B1%D8%A8%D8%A7%D8%B1%D9%87-%DB%8C%DA%AF%D8%A7%D9%86-%D8%B3%D8%A7%DB%8C%D8%A8%D8%B1%DB%8C-%D9%85%D9%86%D8%A7%D9%81%D9%82%DB%8C%D9%86-%D8%AF%D8%B1-%D8%A2%D9%84%D8%A8%D8%A7%D9%86%DB%8C-%D8%B9%DA%A9%D8%B3>

ÖZGEÇMİŞ

2002 yılında Konya Selçuk Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olan Deniz Caner 2003 yılında gittiği Almanya'da önce dil öğrenimi gördü. 2004 yılında Friedrich-Alexander-Erlangen-Nürnberg Üniversitesi'nde İslam Bilimi bölümünü okudu. 2005 yılında Otto-Friedrich Bamberg Üniversitesi'nde İranistik, Arabistik ve Turkologie alanında lisans ve yüksek lisans yaptı. 2008 yılında mezun olan Caner, 2009 yılında İsviçre/Zürich Üniversitesi için hazırladığı doktora çalışması projesine başladı. 2011 yılında Türkiye'ye dönen Deniz Caner 2013 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı'nda doktora programına kabul edildi. Almanya'da bulunduğu süre zarfında birçok entegrasyon projelerine katkı sağlayan Caner, Ankara İran Araştırmalar Merkezi'nde dört buçuk yıl çalıştı. İran dış politikası üzerine birçok makalelere sahip olan Deniz Caner Almanca, İngilizce, Farsça, Kürtçe ve Osmanlıca bilmektedir ve bir çocuk annesidir.

%DB%8C%DA%AF%D8%A7%D9%86-
%D8%B3%D8%A7%DB%8C%D8%A8%D8%B1%DB%8C-
%D9%85%D9%86%D8%A7%D9%81%D9%82%DB%8C%D9%86-%D8%AF%D8%B1-
%D8%A2%D9%84%D8%A8%D8%A7%D9%86%DB%8C-%D8%B9%DA%A9%D8%B3